

1790.

Napoli 8 Feb. ... — ...

HISTORIA ACCVRATA
DE
PHILIPPI MELANCHTHONIS
VITÆ INGRESSV, PROGRESSV
ET EGRESSV,
ET
TOTVM VITÆ CVRRICVLVM
REVERENDISSIMI ET ILLVSTRISSIMI
PRINCIPIS
GEORGII,
PRINCIPIS ANHALTINI ET ASCANIÆ &c.
PRÆPOSITI MAGDEBURGENSIS ET
MISENENSIS, SENIORIS CAPITVLI
MERSBVRGENSIS,
VT ET
HELII EOBANI HESSI,
COMPREHENDENS TRIFOLIVM
ILLIVS ÆTATIS
DOCTORVM ET ERVDITORVM
VIRORVM COMPOSITA
AVCTORE
JOACHIMO CAMERARIO,
PABEPERGENSE.

LIPSIÆ,
ANNO M DCC XXIII.

JOACHIMI CAMERARII PROOEMIVM

Ad Illustrissimum Principem ac Dominum,

DOMINVM PHILIPPVM,

LANDGRAFIVM HASSIAE, PRINCIPEM CATTORVM &c.

SAepe & multum egerunt mecum amici, viuente adhuc & bene valente Philippo Melanchthone, vt, quæ de illius genere, vita, studiis, actionibus comperta haberem, literis mandare inciperem. Multa autem mihi nota esse arbitrabantur; quem & celeriter in eius familiaritatem peruenisse, quum ille primum sese in has regiones contulisset, & coniunctissime cum ipso vixisse scirent. Disputabant pertinere, me narrante potissimum cognosci illa, ad celebritatem necessitudinis nostræ; & hunc fructum capere vtrumque constantissimi in vera amicitia vsus, honestissimum simul atque iucundissimum videri. Sæpe literas mihi ab eo non aliter quam fratris nomine inscriptas legerant. Sæpe viderant quam amanter ipse me coram complecteretur, &

de me absente sermones honorificæ inprimis mentionis audiuerant. Quibus omnibus moti, & me nostræ amicitiæ hanc operam dare, & aliorum cupiditati conciliare istam notitiam æquum esse existimabant. Ego vero, qui & gauderem opinione de nostra coniunctione aliorum singulari, & mihi huius copiam gratularer, non nolui quidem hanc descriptionem aggredi & istud opusculum absoluere; sed nescio quo pacto semper interuenit aliquid quo hic conatus impediretur, donec æterni Dei voluntate e medio sublatus est & migrauit ex hac vita Philippus Melanchthon, cum ingente luctu & maximo dolore bonorum omnium, & occasionem mihi eripuit non modo gratificandi amicis, sed eiusmodi etiam expositionis edendæ, quæ ab ipso lecta & plenior & emendatior de eius admonitionibus diuulgari posset. Quum vero post casum mortis illius vehementer vrgeremur, vt tandem huius scriptionis laborem susciperemus, iniecit moram partim animi in recente mærore

rore

rore perturbatio, partim, vt verum fatear, aliæ complures optimorum & doctissimorum virorum hoc argumento prolatæ lucubrationes; inter quas, quum neque opus esse iam putarem studio in hac parte nostro, & illis legendis sæpe acquiescerem, hebetiores redditæ fuerunt cogitationes animi mei, incitatioque pristina resedit. Itaque anno toto vertente res ea fuit dilata. Sed quum & amici subjicerent officii considerationem, & me recordatio consuetudinis suauissimæ nostræ indies quasi interpellaret; sensi rursum paullatim instigari me & impelli ad hanc operam, si possem, nauandam, & tempore neglecto, quo ad fruendum nobis communiter ista elaborarentur, nunc quasi exequiarum hæc & funeris iusta non persolue-re amico, ne impietatis crimen subirem, veritus sum. Itaq; & officio meo & amicorum voluntati studui tandem satisfieri, vt expungatur nomen, ne quid debeam, secundum Plautum. Neq; aliorum iam edita præclara scripta me a proposito deterrere par esse

duxi,

duxi, ac potius veluti calcar hoc adhibitum mihi fuit. Quod enim illi fecissent vt testarentur affectionem erga mortuum suam, id me non facere indignum iudicabam. Quamuis autem eadem a me referrentur quæ illi commemorauissent, non tamen metui ne quis hoc reprehenderet; ac potius quum aliud quasi filum animaduerteretur, diuersæ orationis varietatem delectatione non cariturum esse speraui. Denique quæ alii tradidissent, ea meo quasi testimonio confirmari, & quæ reticuissent, diligentia nostra explicari, neutiquam alienum visum est.

Venit autem mihi in mentem, hoc proœmio tuam, illustrissime Princeps PHILIPPE, clementiam compellare, & tuæ pietati virtutique, & in rerum grauissimarum atque difficillimarum tractatione, forti, excelso, magno animo, veluti dedicare hæc composita a me de Philippo Melanchtone: qui & nomen haberes cum illo commune, & viuum clementissimo fauore esses complexus, & multorum, quæ in isto scripto vel enar-

enarrantur vel indicantur, testis & explicator esse posses. Scio etiam illustrissimæ Clementiæ tuæ iudicio atque sententia sæpe commendatum celebratumque singularem in modum Philippi studium in cognoscenda, & asserenda fortitudinem, & labores propaganda cœlestis veritatis & optimarum disciplinarum doctrina, & tuenda vtraque solicitæ probitatis integritatem, diligentiam, assiduitatem, fidem, & mortuo familiaris desiderii dolorisque acerbi tributum esse honorem. Statuente illustrissima consideratione tua, non ad suæ tantum patriæ vtilitatem & decus fuisse natum Philippum Melanchthonẽ, sed ad Germaniæ eximium ornamentum productum vniuersæ. Memoratur aliorum aliis locis gloriosa procreatio; Germania autem nostra, inque ea illustrissimæ domus Palatinæ, vicinæ terris tuis & coniunctæ etiam affinitatis vinculo, Bretta vrbs alumno Philippo Melanchthone ad omnium hominum memoriam commendata celebrabitur, & quasi

& quasi in nitidissimo auro maximarum laudum aliarum, huius veluti gemmæ pulcherrima species enitebit: fama ortus & incunabulorum ipsius. Sane in hoc etiam genere & isto loco, quo Philippus Melanchthon fuit, illa, quemadmodum Poëta fecit de Empedocle & Sicilia:

Etsi magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaque fertur
Rebus opima bonis multa munita virum vi:
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se
Nec sanctum magis & mirum carumque videtur.

Atque mihi est persuasum, illustrissimam Clementiam tuam iudicii sinceri & sententiæ incorruptæ grauitate, conseruare benignitatis constantissimum fauorem erga communem ciuem, neque pati vt bona de eo existimatio labefactetur, & tueri famam absentis huius, quem præsentem abs tua illustrissima mansuetudine & maximi fieri, & clementissima affectione diligi, est multis atque clarissimis signis declaratum.

Accidit autem huic id quod perpaucis, vt non quiesceret inuidia & odium post mortem ipsius;

ipsius; ac potius vt magis tum quam prius illo viuente pasceretur, carpens atq; arrodens optimi & innocentissimi deq; omnibus publice privatimque bene meriti sanctissimum nomen, & in hoc lacerando auram popularem colligens & applausum vulgi quærens: nimirum qui tantum & talem virum insectari non dubitassent, vt ipsi aliquid fuisse perhibeantur. In medio autem est huius sæculi mirifica vanitas in affectando scientiæ propria quandam & peculiarem famam; quam ita demum quidam consecuturos se sperant, si aliorum simplicem & planam doctrinam detorquendo & inuoluendo peruerterint. Deprehenditur hoc fieri in omnibus iis, quæ ingenii facultate & studii industria exponi solent, vsque adeo vt nihil jam fere sine contentione & jurgiis atque certaminibus disputetur aut enarretur. Accedit summa inhumanitas, vel vt verius dicam immanitas, conuiciorum & maledictorum, & pertinacium in altercando rixarum; quæ nisi vsurpentur, neque autorita-

tem

tem habere quicquam, neque conseruari libertatem plerique existimant. Quid dicam de impudentia ac sæuitia insolentiæ? Quæ leuissimis sæpe de rebus capitales inimicitias exercet & prælia ciet cruenta; quum pietatis & humanitatis lenitas atque verecundia, de veritate quoque, & in caussis grauissimis, seueritatem illa quidem, vt decet, adhibeat, sed remouet iracundiæ atque odii importunitatem. Quæ intuens non possum non admodum timere, ne magna calamitas honestis & liberalibus studiis impendeat, euasura ad religiosæ etiam pietatis detrimenta. Nisi fortasse, id quod multo tristius est, ista quasi murmura antecedunt tempestatem extremæ barbariæ, qua inter verborum sententiarumque dissidia, excitatis etiam bellorum præliis, vna cum rebus spes quoque bona penitus extinguatur atq; intereat. Sed de hoc fiat, quod æterno Deo visum fuerit, cuius misericordiam imploremus, vt propitius nobis reprimat iræ iustissimæ impetum, & clementer parcat veniamque

amque det tam ſtultitiæ peccatis quam improbitatis delictis.

Ad Philippum autem Melanchthonem quod attinet, haud ſcio an vel inprimis glorioſa ſit huic maleuolorum contumelioſa obtrectatio; quæ hoc profecto efficit, vt & perſonæ Philippum Melanchthonem reprehendentium, & res quæ notantur, & tractationis futilitas atque peruerſitas, ſcurrilisque audacia atque impudentia, eum, quem oppreſſum cupiunt, altius extollant, & cuius nomen infamare conantur, illius hoc reddant admirabilius atque illuſtrius. Non aliter quam de noctis tenebris & caligine, diei lucem atque ſplendorem eminere & magis conſpici cernimus. Potuerunt Socratem calumnia accuſationis lædere, & popularis leuitatis iudicio condemnare, Anytus, Melitus & Lycon; ſed ſapientiæ virtutisque exiſtimationem tantum abeſt vt diminuerint, ut aucta hæc accuſatorum dedecus & ignominiam redundarit ſempiternam. Nihil tale aggreſſum eſt ignauum odium & cum formidine coniuncta inuidia, ne-

que

que omnino struere machinarique valuit in Philippum Melanchthonem viuentem. Nunc exultat importuna temeritas, & excurrit vanissima iactatio. huius & illius, qui, vt Græcorum vulgus Hectoris interfecti corpus fortiter confixerunt, quemadmodum cecinit Homerus, telis suis; sic mortui Philippi Melanchthonis nomen ignominiis & probris appetunt. E quibus vnus cæteris ferocior glorioso voto optat adhuc superstitem esse Philippum Melanchthonem, vt in eo scilicet vim ingenii & doctrinæ copiam experiri liceat. At hic si vultum isti nugatori suum ostendat reuersus, profecto ipsi & gregalibus atque sociis ad pedes statim animus delabatur, & in fuga

per aperta citatis
Atria, quamuis lata domus arcta ostia fiant,

quemadmodum ait apud eundem Poetam adhuc ignotus procis Ulysses. Alter turbulentiæ istius & seditiosæ catervæ & ipse signifer, delicatus scurra, tanquã Thersites, studio sibi habet lacessere maledictis summos & maximos viros: qui nescio quos funestos capiti quidem ille suo cantus effutire fertur,

sic

sic effundens furiosas verborum spurcorum nugas, vt aliquos dicatur reperire qui ipsum audiant, & voce eius etiam permulceantur, quamuis hoc deterius non

ille sonet, quo mordetur gallina marito,

tum quidem quum immaturi & absoni modi ab intorto gutture eliduntur. Adiunxit se his pietatis & humanitatis omnis manifestus hostis, transfuga quidam, qui talia iam scripta edidit, qualia si non dico probare sed omnino fere possunt promulgari, illi ipsi, quibus impudens os istud turpissime assentatur, sane miror. Hi inter se discordantes, in oppugnando tamen nomine & conuellenda opinione doctrinæ Philippi Melanchthonis iam conspirant, & hanc quasi in medio positam palmam habent, vt confidentissime & insolentissime inuehantur in viri, pietate, virtute, sapientia, humanitate, integritate, fide præstantissimi famam, & eius, qui de

ipſis non modo optime eſt meritus, ſed ſine cuius benignitate atque beneficentia ipſis obſcuris & ignotis deliteſcendum, & famelicis atque nudis eſuriendum & algendum fuiſſet. Verum etſi indignitas facinorum iſtorum tanta eſt, vt a potentia quoque pia atque religioſa, & de ſalute patriæ ſolicita, animaduertenda ſit; futilitas tamen ineptiarum tam friuola eſt, vt, quod quidem ad Philippum Melanchthonem attinet, iſtiusmodi βωμολοχίαι contemnendæ ſimpliciter neque omnino curandæ eſſe videantur. Niſi putamus eruditisſimi viri Theophraſti cauſſa moueri aliquem debuiſſe, quod contra illum meretricula quædam Leontium, vt accepimus, neſcio quid libri ſcripſiſſet & emiſiſſet. Nam virus iſtud maledicentiæ nefariæ non nocet profecto Philippo Melanchthoni, quum ſibi auctores huius ipſis, non illi, fœdisſimas notas inurant ignomi-

niæ & infamiæ, quas nulla vnquam dies eluere poterit, quæque hærebunt in ipsorum memoria, si qua forte ad posteritatem propagabitur, perpetuo. Quos vel debitæ & salutari in pœnitendo perturbationi, vel vltricibus scelerum pœnis relinquentes, ita pergamus, & id agamus quod instituimus.

Et tuæ qaidem, illustrisſime Princeps, clementisſimæ pietati & sapientiæ, vt spero inprimis, sed & aliis compluribus, gratam acceptamque futuram narrationem & quasi historiam exponamus; commemorantes ea, quæ de Philippi Melanchthonis patria, parentibus, genere, educatione, vita, moribus, morte, partim ipsi nos præsentes cognouimus, partim explorauimus, & certo veroque indicio comperimus. Quibus si quædam aspergerentur quum negotiorum tum personarum mentiones huc pertinentes, vel non abhor en-

tes certe ab instituto opusculo, neque hoc reprehensum, ac potius sententia bonorum & non inhumanorum omnium probatum iri, sumus arbitrati.

ELEN-

ELENCHVS

præcipuorum argumentorum, quæ in singulis capitibus enarrantur.

P*HILIPPI MELANCHTHONIS patria & parentes.*

II. *Magistri eius pueritiæ in schola Bretæna & Phorcensi, ingenii eiusdem præstantia, indoles, literarum cupido, morum suauitas, docilitas, moderata iracundia, pronunciatio gratæ: Reuchlinus studia eius moderatur, nomenque* Schwartzerd *in* Melanchthonis *mutat appellationem.*

III. *Magistri eius in academia Heidelbergensi & Tubingensi. Prima laurea Heidelbergæ, Magisterii dignitas Tubingæ ei collata. Eberhardi Ducis Wurtenbergici, conditoris Academiæ Tubingensis, amor a subditis. Philippi Melanchthonis ingens discendi ardor, cumprimis erga Theologiæ studium amor, & assidua Bibliorum lectio.*

IV. *Io. Naucleri Chronicon Philippus Melanchthon Tubingæ recenset & auget. Io. Reuchlinus, a Dominicanis & Coloniensibus monachis*

grauiter vexatus, ab Vlrico Hutteno Equite & aliis amicis vindicatur, a Philippo Melanchthone etiam adiuuatur.

V. *Temporum istorum & hominum ratio peruersa, barbariem in studiis præ cultu eorum, & superstitionum impietatem præ veræ doctrinæ exorientis luce, retinere cupientium.*

VI. *Philosophi scissi in duas factiones, Reales & Nominales: posteriori adhærens Philippus Melanchthon, amicitiam inter ambas partes conciliare studet.*

VII. *Philippus Melanchthon a Friderico III. Electore Sax. Wittenbergam anno 1518 per Io. Reuchlinum arcersitur: in itinere Norimbergam & Lipsiam transit: Lipsiæ conuiuio academico excipitur.*

VIII. *Wittenbergam Philippus Melanchthon omni studiorum genere exornat; Croco & Mosellano in disciplinis & linguis tradendis felicior & elegantior.*

IX. *Philippi Melanchthonis cum Martino Luthero contracta amicitia, indeque enata arcta familiaritas & assidua consuetudo. Peruersa ratio doctrinæ & rei ecclesiasticæ isto tempore, ac necessaria eius reformatio.*

X. *Nulla reformationis culpa, nec isti imputandæ calamitates eam secutæ, quas ipsi contraxerunt qui emendari ægre ferebant. Colloquium*

quium Carolostadii & Lutheri cum Io. Eccio, Lipsiæ anno 1519 habitum,

XI. *Amicitiæ inter Philippum Melanchthonem & Ioachimum Camerarium firmatæ occasio.*

XII. *Matrimonium Philippi Melanchthonis cum Catharina Crappia, anno 1520 initum, cultumque per annos XXXVII, & suscepti ex eo quatuor liberi, Philippus, Georgius, Anna & Magdalena. Coniugis Catharinæ probitas & beneficentia. Mariti comitas & humanitas.*

XIII. *Domesticæ Philippi Melanchthonis vitæ ratio, & insignis ac tantum non prodiga benignitas & erga studiosos humanitas. Domestici ministri Iohannis Sueui fides & dexteritas. Impudentia cuiusdam, in auferendis a Philippo Melanchthone veteribus nummis, benignitate eius abutentis.*

XIV. *Comitia Wormatiensia anno 1521 a Carolo V Cæsare habita, ad quæ vt caussam diceret vocatus Lutherus. Exorta eo tempore Anabaptistarum secta: eorum dogmata: addicti iis Nicolaus Storch, Marcus Stubnerus, & Martinus Cellarius, postea Borrhaus dictus.*

XV. *Anabaptistæ a Mart. Luthero Wormatia 1522 reuerso compescuntur.*

XVI. *Philippi Melanchthonis in docendo Wittenbergæ assiduitas & studium.*

XVII. *Eius habitus corporis & animi: statura, forma, insomnia, incuria corporis, animus vehemens, comitas, candor, naturæ bonitas, mansuetudo, festiuitas, felicitas memoriæ, officiositas, liberalitas, pro amicis solicitudo, laborum tolerantia, verecundia, valetudo, morbi, victus, vestitus, vox, incessus, gestus.*

XVIII. *Eius studia, pietas, linguæ Hebraicæ cognitio, mathematicarum disciplinarum cultus, astronomiæ amor. Bernhardi Ziegleri & Casparis Borneri laus.*

XIX. *Philippus Melanchthon quam orationis & eloquentiæ rationem tenuerit, & quod genus dicendi sectatus sit: in sententiis, ἀπεκδοχαῖς, exemplis, αἰτίαις, prorsus singularis; in originibus nominum inuestigandis felix; in expositionibus dilucidus & cautus.*

XX. *Eius diuinandi & præsagiendi somniaque interpretandi facultas: physices & astrologiæ studium: chiromantices scientia quatenus ipsi probata.*

XXI. *Philippi Melanchthonis ingenium placidum, a rixis & contentionibus alienum; inde ipsum insectantium iniuriæ silentio vindicatæ.*

XXII. *Scripta eius ab aliis euulgata, non satis elaborata, sed quomodocunque excepta, quo loco sint habenda.*

gationis Hispanicæ comes lectus Ioach. Camerarius: qua tamen legatione intermissa, is Norimbergam redit, eodemqun anno patrem amittit, de coniugio cum Anna Truchsesia de Gruensberg contrahendo consilia init, & fratris Hieronymi, ab Episcopo Bambergense capti, calamitate affligitur.

XXXIII. *Iohannes Elector Sax. belli, ob famam fœderis inter Pontificios sanciti ab Ottone Paccio sparsam, exorituri incendium restinguit. Visitatio Ecclesiarum Saxonicarum, & de ea Philippi Mel. editus libellus obtrectationi expositus. Hic a Pontificiis, vt ad partes ipsorum discederet, per Io. Fabrum solicitatus.*

XXXIV. *Conuentus Spirensis, ad dirimendas controuersias ecclesiasticas institutus: in eo adhibita a Philippo Melanchthone circumspectio probata.*

XXXV. *Periculum Simoni Grynæo intentatum, consilio Philippi Melanchthonis euitatur.*

XXXVI. Proteſtantium *nomen. Philippi Melanchthonis prudentia in dissidio religionis adhibita, ab obtrectatoribus maledicis inique sugillata.*

XXXVII. *Conuentus Marpurgensis ab Hassia Landgrafio indictus. Caroli V solicitudo de*

de inuestiganda veritate in controuersis religionis capitibus, eiusque impedimenta.

XXXVIII. *Comitia Augustana, inque iis edita Confessio fidei: in ea conscribenda Philippi Melanchthonis studium & prudentia.*

XXXIX. *Philippi Melanchthonis circumspectio, lenitas ac timiditas a multis iniuste reprehensa, & omnia ad conciliandam ei invidiam conquisita.*

XL. *Io. Cochlaei & Frid. Staphyli erga Philippum Melanchthonem malignitas. Etsi is omnis erroris ac labis neutiquam censendus est fuisse expers.*

XLI. *Confessionis Augustanae apologia a Philippo Melanchthone scripta; quae quum frequenter ederetur, subinde dilucidior ab ipso fuit reddita.*

XLII. *Conciliatio Pontificiorum & Protestantium frustra tentata.*

XLIII. *Consilia de foedere Protestantium ineundo. Decreti Augustani executio formidata. Induciae factae.*

XLIV. *Iohannis Electoris Sax. mors. De oecumenica Synodo cogenda deliberationes ambiguae.*

XLV. *Cometae visi. Pestis Norica, & Norimbergensis scholae clades. Henrici VIII Angliae*

Regis

Regis diuortium, & a Pontifice Romano defectio. Vlrici Ducis Wurtenbergici restitutio. Academiæ Tubingensis ordinatio.

XLVI. *A Britanniæ & Galliæ Regibus Philippus Melanchthon expetitur. Vtriusque Regis immanis crudelitas erga doctrinæ verioris assertores. Academia Wittenbergensis Ienam translata ob pestem.*

XLVII. *In Gallia multi viui combusti, ægre ferentibus id isto in regno prudentioribus. Wilhelmus Bellaius fauet Germanis ibi agentibus. Philippi Melanchthonis literæ ad Io. Bellaium Langæum Episcopum Parisinum. Barnabas Voræus Philippum Melanchthonem solicitat, vt secum in Galliam proficiscatur. Huius de itinere istoc ambigua consilia. Regis Galliæ ad eum literæ.*

XLVIII. *Consilium itineris Gallici Philippus Melanchthon abjicit, & datis ad Franciscum literis se excusat. Varia de omissa Gallica profectione iudicia. Flamma ante ædes Philippi Melanchthonis de cœlo cadere visa. In Britanniam iterum is accersitur, hypochondriacis doloribus vexatus.*

XLIX. *Philippi Melanchthonis iter in patriam & Tubingam, comite Iac. Milichio. De itinere isto diuersæ sententiæ.*

L. *Philippi Melanchthonis lapsus de scalis.*

Mors

fem

ſem ad docendas literas vocatus. Philippi Melanchthonis vehemens morbus in itinere Hagenoenſi, ex animi dolore contractus, conſolationibus Lutheri & cura Sturciadæ depulſus.

LVI. *Incendium Tubingenſe. Colloquium Wormatienſe.*

LVII. *Comitia Ratisbonenſia: ad quæ Philippus Melanchthon proficiſcens, curru deiectus, manum grauiter afflixit. Liber ibi prolatus, e quo is poſtea conflatus fuit, qui* Interim *dictus. Mors Sim. Grynæi, Eobani Heſſi, Wolfg. Capitonis & Iac. Bederoti. In Galliam iterum Philippus Melanchthon inuitatus. In Britannia crudeliter & inique geſta.*

LVIII. *Iulius Pflugius Epiſcopus Naumburgenſis deſignatus, renitente Electore Sax. Io. Friderico, & in eius locum Nic. Amsdorffium ſubſtituente: qui poſtea tamen iterum decedere iuſſus fuit, ſurrogato Pflugio. Conſilia moderata præſtant violentis.*

LIX. *Hermanni, Comitis de Wida, Archiepiſcopi & Electoris Colonienſis, ſtudium & cupido reformationis eccleſiaſticæ. Philippi Melanchthonis ad ipſum profectio.*

LX. *Mors Ludouici Electoris Palatini. Hier. Baumgartneri a latronibus capti calamitas, & liberatio.*

LXI. *Georgii Sabini demigratio in Boruſ-*

ſiam

ſiam cum coniuge Anna, parenti Philippo Melanchthoni perquam ingrata. Sabini erga coniugem & ſocerum animus alienior. Mors coniugis in Boruſsia.

LXII. *Lutheri animus erga Philippum Melanchthonem concitatus, ob nimiam huius moderationem & lenitatem. Valerii Cordi & Corn. Sittardi mors.*

LXIII. *Atrocia de Euangelicis in Gallia ſupplicia ſumta. Conuentus Wormatienſis & Ratisbonenſis. Mors Georgii Helti & Hieronymi Camerarii. De vtroque horum lectu non indigna.*

LXIV. *Epiſcopatus Mersburgenſis adminiſtratio Auguſto Duci Sax. commiſſa, adiutore dato Georgio Principe Anhaltino. Michael Heldingus, dictus Epiſcopus Sidonius, ſuffraganeus Moguntinenſis, ſuffectus & ad Epiſcopatum gerendum poſtulatus. Teſtimonium ordinationis Principis Georgii, a Philippo Melanchthone nomine omnium in vicinis Eccleſiis præſidentium ſcriptum.*

LXV. *Philippi Melanchthonis iter Ratisbonenſe intermiſſum, misſis eo aliis. De Synodo Tridenti congreganda rumores. Reginaldi Poli de cogenda ea conſilium. Friderici Electoris Palatini de vera religione conſtituenda ſolicitudo.*

LXVI.

eius profligato. Prodigia tum visa. Dan. Stibari cum Philippo Melanchthone amicitia.

LXXIII. *Philippus Hassiæ Landgrafius Halensi carceri a Carolo V includitur. Philippus Melanchthon Seruestæ commoratur, & in his turbis, tanquam nauis procellis ventorum & fluctibus maris, iactatur.*

LXXIV. *Imperator Norimbergam petit, erga omnes clemens & æquus. Vitus Theodoricus arthriticis doloribus fractus moritur.*

LXXV. *In Ienensem academiam multi confluunt Wittenberga probi & mali. Io. Stigelii obitus. Philippus Norimberga ad suos Wittenbergam redit. Hermannus Archiepiscopus & Elector Coloniensis ditionibus suis exuitur. Plures veram doctrinam profitentes patria pulsi.*

LXXVI. *Mauritius Dux Sax. Electoratum adeptus conuentum Ordinum prouincialium Lipsiæ agit. Philippus Melanchthon se Wittenberga non patitur abstrahi. Augustæ Vindelicorum Imperatori Carolo V nonnulla a Mauritio Electore in priuatis colloquiis promissa fuisse, religioni veriori quæ aduersantur, falso curiosiores distulerunt. Tridentina Synodus Bononiam translata, indignante Cæsare.*

LXXVII. *Casparis Borneri mors, Philippo Melanchthoni luctuosa.*

LXXVIII. *Liber* Interim *euulgatus. Hunc*

quodcum aliis nollet recipere & probare Philippus Melanchthon, in odium Cæsaris & vitæ discrimen incurrit.

LXXIX. *Annæ, Sabini coniugis, Melanchthonis filiæ, obitus, quem fortiter fert parens. Imperatoris Caroli V animi obstinatio in caussa religionis. Inde Philippo Melanchthoni periculum & anxietas animi. Eum Mauritius Elector Sax. tuetur. Franc. Spiera desperans.*

LXXX. *Constantiæ vrbis ab inuasione Hispanica periculum. Thomæ Blareri abstinentia a republica.*

LXXXI. *Philippus a patre Carolo V traditas Belgii prouincias accipit. Sæuitia erga Lutheranos in Gallia & Belgio. Magdeburgum in summo discrimine constituta. Camerarii prudens in religionis dissidiis moderatio.*

LXXXII. *Matthiæ Garbitii laus ab humanitate & beneficentia. Matthiæ Flacii Illyrici turbulentum ingenium: primum Tubingæ, dein Wittenbergæ, tandem Magdeburgi agit, socium nactus Nic. Gallum.*

LXXXIII. *Philippi Melanchthonis in calamitatibus publicis constantia, & aduersus calumnias & maledicta vesana Flacianorum obfirmatio. Horum erga Misnicos Theologos odium & contumeliæ, fictaque* Interimistarum & Adiaphoristarum *nomina. Perniciosa*

ciosæ eorum in Ecclesia turbæ, nihil boni aut salutaris in doctrina afferentium.

LXXXIV. *Mauritii Electoris Sax. sollicitudo circa librum Augustanum vel recipiendum vel repudiandum.*

LXXXV. *Philippi Melanchthonis nomen, doctrina & existimatio multorum obtrectationibus petita.*

LXXXVI. *Andreas Osiander, Norimbergensis prius concionator, postea in Borussiam delatus, concitat turbas, & Philippum Melanchthonem contumeliis appetit. De factis, non de consiliis, narrationes contexendæ; quum hæc incerta sint, neque suspicionibus iudicandum de aliis.*

LXXXVII. *Casparis Crucigeri mors: eius laus.*

LXXXVIII. *Synodus oecumenica iterum Tridenti indicta. Martini Buceri mors.*

LXXXIX. *Martini Buceri patria, doctrina, functiones, ingenium moderatum, & in Angliam profectio.*

XC. *Philippi Melanchthonis Repetitio Augustanæ Confessionis, in Synodo Tridentina exhibenda, iussu Mauritii Electoris Sax. scripta: cui similem librum conscripserat Io. Brentius, Duci Wurtenbergensi Christophoro perquam carus.*

XCI. *Augustanæ Ecclesiæ & Scholæ doctores quidam iussu Antonii Perenotti Granuellani vrbe eiecti. Decreti Cæsariani violentia, cognitionem de controuersiis ecclesiasticis interturbans, improbatur, & de pertinacia religionem violenter obtrudendi disseritur.*

XCII. *Philippus Melanchthon a Mauritio Electore Saxoniæ, literis datis, ad Tridentinam Synodum mittitur: sed ad arma traductis negotiis, Norimbergam modo peruenit, indeque reuertitur.*

XCIII. *Pax inter Carolum V Imp. & Mauritium Electorem Sax. sancita. Huius copiæ in Pannoniam aduersus Turcas ductæ. Christophori Carolouicii laus. Alberti Marchionis Brandenburgensis ad Gallicas partes a Cæsarianis defectio.*

XCIV. *Bern. Ziegleri mors, eiusque character ingenii & morum.*

XCV. *Pestis in Saxonia & Misnia. Bellum Franconicum ab Alberto Marchione Brandenburgensi concitatum.*

XCVI. *Mauritii Electoris Saxoniæ mors: eiusdem intrepidus & imperterritus animus. Aegranus conuentus.*

XCVII. *Erasmi Reinholdi, Eduardi VI Angliæ Regis, Georgii Principis Anhaltini, & Iacobi Sturmii mors. Georgii Anhaltini elogium.*

Ma-

CV.

CXIV.

CXIV. *Post mortem Philippi Melanchthonis controuersiae ecclesiasticae atrocius excitatae & agitatae; ea cumprimis de sacra Coena. Philippi Melanchthonis de hoc argumento liber, ab aliis post mortem ipsius, non ab ipso, editus.*

CXV. *Aduersariorum Philippi Melanchthonis impudens peruersitas.*

CXVI. *Eorundem aperta improbitas, ipsum* veteratorem *appellantium.*

CXVII. *Eorundem malitiosa temeritas, ab aliis edita sub ipsius nomine scripta probris insectantium.*

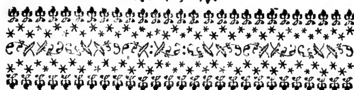
CXVIII. *Eorundem inepta & praua reprehensio, si quae emendauit, correxit, aut explicauit in scriptis suis Philippus Melanchthon, criminantium.*

CXIX. *Eorundem impudens vanitas, fortuito dicta ab eo carpentium, & quae excusare debebant, quaeque antea laudabant, & quibus assentiebant, reprehendentium & cauillantium.*

CXX. *Dehortatio a studio, famam nominis Melanchthoniani conuitiis in calumniatores reiectis tuendi, aut scurrilia aduersariorum scripta refellendi. Vnica ratio compescendi immanem istam scriptorum ferociam, prohibere ne liceat cuiuis suo arbitrio libellos disseminare.*

VITA

VITA PHILIPPI MELANCHTHONIS.

I.

PHILIPPVS MELANCHTHON natus est in oppido nomine Bretta, qua parte territorium Palatinatus Rheni attingit fines agri Wirtenbergensis, solem orientem versus, sitque illac iter a proficiscentibus ex Italia Galliaque in loca Germaniæ, quæ quoniam ad oceanum sita sunt quasi decliuia, appellari solent inferiora. Non est oppidum illud vel ambitu amplum, vel extructionibus magnificum, vel exquisitis operibus munitum, sed situ peramœnum, & pro captu Germanorum satis bene atque splendide ædificatum, & tam firmum, vt bello Bauarico grauem Ducis Wirtenbergensis oppugnationem sustinuerit, & virtute præsidii defensum sit, neque in potestatem hostium venerit.

Quinetiam eo tumultu quo plebs rustica atque vrbana aduersus dominos suos arma cepit, quum seditiosi scirent, vndique multa in oppidum illud deportata conuectaque esse, potiendi ipso cupiditate nihil non conati aggressique sunt. Sed etiam tunc, tametsi ingens multitudo oppugnantium neque propinqua auxilii spes vlla esset, cum summa incolarum laude & oppidum Principi & bona dominis fuere conseruata. Ciuium opes sunt mediocres, & quæ parantur quum agricultura tum rebus negotiisque inter se aut cum vicinis contrahendis, non commerciis externis & ingentibus lucris quæstibusque singularibus faciendis. Incolæ incredibili humanitate præditi, & moribus ingeniisque sunt politis ac bonis. Migrauerat eo pater Philippi Georgius, ducta vxore, laudati & honorati illic viri Iohannis Reuteri, qui & præfecturæ oppidi munere aliquot annis functus est, filia Barbara. Fuit autem Georgii pater Nicolaus, qui Eytelbergæ sub arce domicilium habuit, & cuius ad vicinum sacellum ibidem monumentum sepulcri nunc etiam visitur. Ipse Georgius & probitate, integritate, taciturnitateque & fide, etiam prudentia atque solertia, & quod admirabili artificio opera armorum elaborare sciret, quibus & defenderentur contra vim aduersariorum

in

in conflictu,& instruerentur ad hos percellendum sternendumque qui manum siue in acie cum hostibus, seu in ludis equestribus cum suis (quæ exercitationes tum in aulis Principum studiosissime frequentabantur) conferre vellent: harum igitur artium ille peritus, & iis virtutibus quas commemorauimus ornatus, in notitiam peruenit maximorum & potentissimorum Principum, iisque carus fuit; in quibus nominasse satis sit & Regem optimum & bellatorem inuictissimum Diuum Maximilianum Imperatoris Friderici filium. Quem Georgius aliquando cum glorioso prouocatore Italo, cui nomen Claudio Bataro, certamine singulari congressurum ita instruxit, & sic arma ipsius machinando parauit, vt fortissimo viro Maximiliano victoria certa facile etiam & celeriter contingeret. Claudius enim non diu repugnans, quum, quanto omnibus rebus esset inferior sentiens, ad pedes Maximiliani se abiecisset, ita in potestatem eius se tradidit. Sed paullo post orto pernicioso bello inter Palatinos & Bauaros cognatos Principes, quum Georgius patriæ suæ Principi Philippo operam officiumque quod debebat fideliter præstaret, inprimis machinarum tormentorumque ratione administranda, missus cum quibusdam Monhemium, in morbum incidit insanabi-

lem; etsi Princeps in curando eo summum studium diligentiamque adhibuit; credebaturque puteo, vnde aqua ad quotidianos vsus haurienda fuerat, veneno infecto, malum hoc illis accidisse. Sane qui cum eo aduenerant intra vertentem annum omnes mortui fuere, Georgii vita remediis & exquisita curatione ad annum quartum producta. Decessitque tandem & ille, quum ante dies vndecim socerum amisisset, & ipse totum quadriennium vixisset perimbecillis. Cæteram autem vitam sine querela omnium, & cum laude plurimorum, inprimis religionis amans, & profana omnia dicta ac facta fugiens, & neque serio neque ioco verbis rebusque designans quicquam, quod vel minimam impietatis speciem haberet, aut propter leuitatem esset vituperandum, vel etiam a grauitate veritateque recederet. Ante omnia falsitatem mendaciaque & fraudes auersatus fuit, multa etiam pietatis studio & amore obseruans, quæ indicanda non putauimus, quod aliquorum opinione superstitiosa videri possent. Tunc Philippus habuit annos vndecim, quem susceptum ex filia, cum fratre vno Georgio minore annis non prorsus quatuor, & sororibus tribus, auus voluerat tam ipsum quam fratrem apud se educari. Mater vidua mansit annis totis duodecim, postea quum Philippum

pum duxisse vxorem audiisset, non sine quadam offensiuncula nupsit iterum, viro honestissimo ciui Brettano. Fœmina fuit illa valde prudens atque pia, quam & nos vidimus in patriam proficiscentis Philippi comites an. Christi M.D.XXIV. & eam, quam diximus, esse perspeximus.

II. Quum in ludum publicum mitterentur pueri illi fratres vna cum auunculo & ipso puero, cœpit tum lues fœda passim homines in Germania primum inuadere, & miserum in modum non solum excruciando sed mutilando & membra depascendo affligere, quam Hispanicam nonnulli, plerique Gallicam nominabant. Quo malo. quum Magistrum ludi auus puerorum laborare resciuisset, contagionem metuens, nepotes cum filio domi apud se retinendos duxit, vbi matura ætate iuuenis opera primis literarum elementis curauit erudiendos. Nomen illius fuit Iohannes Hungarus, quem grauem annis vidimus Phorcæ, & audiuimus præclare concionantem de Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, & puram Euangelii doctrinam explicantem Principibus & populo frequenti, virum optimum atque integerrimum. Eminuit autem statim in Philippo præstantia ingenii, quod & celeriter perciperet atque comprehenderet quæ tradebantur, & fideliter meminisset, & liquido exponere

illa sciret. Vtque fit in generosis animis, in pueriIi tum etiam ætate admodum quiescere non poterat, sed quærebat vbique aliquem cum quo de auditis disputaret. Ea erant nimirum præcepta artis Grammaticæ & initia sermonis Latini. Itaque & circuire & vestigare aduenas scholasticos, qui tum peregrinari consueuerant, & maxime gaudere si qui adultiores offerrentur, quos sæpe animaduersum fuit cum multorum admiratione & pudore eorum a puero Philippo mirifice exagitari. Itaque omnes de indole tali bonam spem conceperunt, & paullo post mortuo tam auo quam patre, paucorum vt diximus dierum interuallo, matris propinquorumque consilium ac voluntas in studiis piis & honestis educandi filium institutum aui persecuta est. Quanquam autem docilitas in Philippo tanta, quanta in nullo altero ostenderetur, & simul acris animi & mentis sagacis præclarissima signa perspicue cernerentur, & vis ingenii ingens tunc adeo appareret, nihilo tamen minus summa elucere suauitas, qua omnium facile fauorem sibi ille conciliabat, & declarabatur futurum, vt vehementior natura ipsius non ad austeram neque tristem seueritatem deferretur, sed ad grauitatem lenitate comitateque conditam euaderet: id quod euentus comprobauit. Nam

feruen-

feruentior incitatiorque in eo animus immitis aut fæuus non fuit, quumque eſſet ad iracundiam pronior, nihil tamen fecit vnquam commotus quod inſignem haberet deformitatem, aut omnino magnopere culpandum eſſet. Pronunciatio nonnihil balbutiens non modo tanquam praua colloquentibus moleſta & iniucunda non fuit, ſed puerilem loquacitatem viſa etiam eſt decere. Quod vitium tamen procedente ætate attentione & cura ſic emendauit, vt vix tenuiſſima illius veſtigia, verba præſertim eo accurate faciente, apparerent atque deprehenderentur. Illis temporibus literarum ludus Phorcenſis celebrari præ cæteris, cuius Magiſter eſſet Georgius Similerus patria Bimpinenſis, qui habebatur & erat, pro illius ætatis captu, doctus & eruditus inprimis. Iam enim plurimis in locis melius quam dudum pueritia inſtitui, & doctrina in ſcholis vſurpari politior, quod & bonorum autorum ſcripta in manus ſumerentur, & elementa quoque linguæ Græcæ alicubi proponerentur ad diſcendum, cum ſeniorum admiratione maxima & ardentiſſima cupiditate iuniorum, cuius vtriusque tum non tam iudicium quam nouitas cauſſa fuit. Similerus, qui poſtea ex primario Grammatico eximius Iuriſconſultus factus eſt, initio hanc doctrinam non vulgandam aliquantiſper

ſper arbitrabatur. Itaque Græcarum literarum ſcholam explicabat aliquot diſcipulis ſuis priuatim, quibus dabat hanc operam peculiarem, vt quos ſummopere diligeret. In omnibus autem Philippus Melanchthon ita proficere & eas facere progreſſiones, & ita ſe erga omnes communicatione eorum, quæ ipſe percepiſſet & teneret, gerere, vt nemo non eum & laudaret & amaret. Habebat ſocios ſtudii fratrem Georgium & Iohannem auunculum, quorum Georgius in hoc curſu non permanſit, & in patria præcipuos honores ciuitatis ſuæ conſecutus eſt & geſſit. Quæ, quum hæc ſcribere inſtituiſſemus, ipſius maxime conſilio opeque nitebatur, fungentis annis multis præfecturæ munere: Iohannes Spirenſi collegio ad S. Crucem præfuit, quem ibi & nos aliquando vidimus, virum dignitate & humanitate excellentem. Viuebant hi apud ſororem Iohannis Reuchlini, quod quadam cognationis neceſſitudine familiæ illæ coniungerentur. Eueniebatque ſæpe vt Reuchlinus patriam & ſuos viſeret, qui in gubernatione terræ Wirtenbergenſis tum vna cum aliis paucis autoritatem ſummam atque grauiſſimam obtinebat. Solebat igitur in puerorum ſtudia ille inquirere, & de iis, quæ ſciret tradi eis in ludo, percontari. Longe autem Philippo omnibus reſponſionibus

nibus præcellente, Reuchlinus indolem pueri exoſculatus, & ſpe ſingulari de illo concepta, libellos quosdam ei donauit; inter quos plenior præceptorum Grammaticæ Græcæ tractatus & liber fuit, comprehendens interpretationem Latinam præcipuorum Græcorum vocabulorum, quæ opera Lexica vocantur. Hac copia inſtrumenti auctus Philippus, ipſe ſeſe indies magis magisque incitare, & vtriusque ſermonis Græci Latinique vberiorem comparare facultatem: neque ſcribere tantum aliquid ſoluta oratione, ſed tentare etiam verſuum compoſitionem. Et oblatis aliquando factis a ſe quibusdam Reuchlino, per iocum donatus ab hoc fuit pileolo puniceo, quo inſigni, vt fert conſuetudo, Reuchlinus fuerat decoratus, quum titulus ei Doctoris decerneretur. Philippus vero lætus dono, & veluti generoſus equus ornatu gaudens, prioribus ſemper aliquid adjicere, & cognitionem partam cumulare. Tunc & æqualibus ſuis ſcriptum quoddam ludicrum Reuchlini, inſtar Comœdiæ illis diebus editum, ediſcendum diſtribuit, & ſuas cuique partes aſſignauit, vt coram Reuchlino ad ſe reuerſo fabula ea ageretur. Quod etiam factum eſt cum ſumma ipſius voluptate atque lætitia. Quando & Philippi nomen, quod haberet ille familiæ, ſignificans ſolum nigrum

Germanico sono, in Græcum *Melanchthonis* mutauit; sicut ipse a fumo deminutum suum, ita ab Hermolao Barbaro aliquando in Italia conuersum, *Capnionis* esse voluerat. Hunc conatum mutandi nomina familiarum, memini audire doctos & præstantes dignitate viros, qui reprehenderent, quod isto pacto familiarum notitia quasi obteri videretur. Sed sunt omnino quædam ita aspera & veluti horrida, vt lingua Græca Latinaue exprimi neque possint neque debeant, quæ si literis quibusdam vel adiectis vel detractis quasi dolare, vt læuiora fiant, aliquis velit, quemadmodum de barbaris omnibus fere fecerunt veteres, nihilo ille minus appellationem obscuram & suis ignotam hoc modo redditurus sit, quod a mutatione illa interpretationis nihil iam differet. Sed de his nunc disputare alienum fuerit.

III. Phorcæ (quam Latinis verbis contractis Portam Herciniæ esse eruditi volunt) Philippus pene annis duobus mansit. Et inde ad pleniorem ingenii cultum & quasi mercatum doctrinæ vberiorem cura matris ac propinquorum missus est Eytelbergam in patriam auitam, vbi & sedes Principum & celebris Academia esset. In qua doctissimorum virorum in omni genere disciplinarum copia florente, Philippus iam ætate ephebus statim eam de se opinionem

com-

commouit, vt aliis quoque docendis idoneus haberetur. Ibique tum ille & exercendi ſtilum ſcribendique rationem ſuo exemplo ſuſcitare, & ſtudio induſtriaque admirabili quum ſibi fauorem caritatemque omnium ordinum atque hominum conciliare, tum animos æqualium ad bonas literas artesque maiore aſſiduitate & diligentia colendas impellere. Vixit Philippus Eytelbergæ apud clariſſimum illo loco & tempore virum D. Pallantem, cuius ſapientiam virtutemque & excellentem humanitatem atque beneficentiam, cum perquam honorifica mentione eius, quotiescunque hæc incidiſſet, verboſe ſolebat prædicare, & ita vt facile appareret, memoria ipſum conſuetudinis iſtius admodum delectari. Huius viri prudentiſſimi conſiliis aula multis annis feliciter vſa, & ope Academia ſuſtentata, ornata, aucta eſt. Qui obiit mortem anno Chriſti M. D. XII. XVI. Calend. Sextil. ſepultus Eytelbergæ in vrbis primario templo, cum elogiis epitaphiorum vtriusque linguæ verſibus perſcriptorum, ex quibus Latinum diſtichum hoc inſerendum putauimus:

Conſilio pollens, largus rerum, ore diſerto
Doctor erat Pallas, hac tumulatus humo.

Dedit Philippus Melanchthon ibidem illis temporibus operam inſtituendis duobus filiis

liis Comitis Ludouici Leonistenii generosæ prosapiæ & indolis pueris, & familiariter vsus est Petro Sturmio Argentoratensi, Iacobi fratre, nobilitate generis, virtute & sapientia clari, religiosæque pietatis amantissimi, Bimphelingi, quemadmodum accepimus, discipulo. Eytelbergæ etiam Philippus quasi tirocinium quoddam deposuit scholasticum & Bacularius est factus, quo nomine honorum in Academiis initia appellantur, natus annos ferme quatuordecim. Quum autem animi in discendo impetus & honesta ambitio instigaret eum, qui modo excessisset ex ephebis, vt altius honoribus scholasticis ascendendum putaret, & ad maiorem dignitatis gradum contendendum, petendumque Magistri titulum, aduersata tum voluntati ipsius sententia fuit præcipuorum quorundam, quod ætati isti tribuendum tantum esse negarent. Quo impedimento cursui cogitato moraque illata offensus, & quod tentationes febriles crebro sentiret, locum & proposito suo & valetudini aduersum relinquere statuit. Ea tempestate Tubingensis Academiæ in Wirtenbergensi regione (quam Charitinorum vetere nomine fuisse coniectura est) fama fieri indies maior atque melior. Quæ optimi & illustrissimi Principis Eberhardi, cognomento Probi & Barbati, paterna cura præclarissime

ne fundata &, collectis viris doctrina varia ræstantissimis, condita fuerat ante annos trinta sex. De hoc Principe, quum eam rem geret & Academiam Tubingæ collocare ellet, accepimus id quod & memorabile & on abhorrens ab hac narratione duximus eferendum. Est sane Academiæ institutio es magna & magnifacienda, sed superiorum amen temporum de his existimatio multo ptima & præclarissima fuit. Interrogatus gitur tum a quodam externo Princeps Eberardus, cuius opera in eo quod perfici voleat vti cogeretur: Quidnam regionis & teræ haberet, quod tanto ornamento dignum sse iudicaret? respondisse fertur: Cætera mnia esse mediocria, vel etiam infra meiocritatem, vno autem commodo atque uctu suæ regionis se merito gloriari; quod, i quamcunque partem illius solus forte ipse elatus, si acquiescere liberet, tuto & cum mni securitate in cuiusuis ex suis, qui obiam factus esset, sinum deponere caput & omnum capere posset. Idem audiui aliquano eundem dixisse in Principum quodam onsessu, quum alius alia suæ terræ bona exolleret narrando. Erant Tubingæ tunc Theologi, vt illis temporibus, eximii. Erant urisconsulti, quorum nunc etiam nomina ustria & opera laudabilia in ore & manibus

bus ſunt eorum, qui hæc ſtudia tractant. Humaniorum autem ſtudiorum & Philoſophiæ profeſſores eos ſemper habuiſſe Tubingam conſtat, quorum eruditionem & ſcientiam totam Germaniam excoluiſſe ſcimus. Ex quibus tunc, quum eo Philippus venit, viuentes & operam nauantes docendo, Iohannem Stofelerum & Franciſcum Stadianum, quem & coluit & dilexit Philippus inprimis, & Henricum Bebelium, quem mortuum verſibus epitaphiis Græcis Philippus ornauit, & Iohannem Braſſicanum nominaſſe in præſentia ſatis habuimus. Quum autem natura atque voluntas Philippum ad commercium cum Muſis, id eſt, bonis literis & erudita doctrina, incitaret, tanta tamen fuit in eo vis ingenii & ardor diſcendi, vt nullarum rerum cognitionem non attingendam atque comprehendendam putaret. Itaque & Theologos & Iuriſconſultos & Medicos audire, & libros omnium profeſſionum illarum inſpicere, & vndique quandam ſcientiæ quaſi poſſesſionem occupare, & non tam laudem venari, quam vſum ſibi fructumque cognitionis acquirere. Ad Theologiæ tamen ſtudium maxime propenſa eſſe cupiditas illius, quod religioſæ pietatis amore flagraret, ſententia hac confirmata in puero paterna maternaque educatione atque diſciplina. Theologiæ tum mate-

ıateria non ſacræ literæ & ſcripturæ diuinæ
rant, ſed quædam obſcuræ & ſpinoſæ intrica-
ęque quæſtiones. Quarum nugatoria ſub-
litate exercebantur & defatigabantur inge-
ia. Philippus autem Melanchthon factus
onarum artium Magiſter, & primus, decla-
tis tum ſimul vndecim, renunciatus, quum il-
etiam in genere tenui & aſpero nulli non
ıodo qui pari ætate eſſet, ſed ex prouectio-
bus quoque atque adeo ſeneſcentibus, ce-
eret, veritatem tamen quærere & amplecti
ıprimis, & politiori doctrinæ operam dare.
nimaduertebatur librum habere in mani-
ıs, in templo & inter operationem ſacro-
ım. Quum grandior quibusdam ille vide-
tur iis, quibus preces deſcriptæ continen-
ır, quique more in templis vſurpantur, ma-
uoli quidam rumuſculos ſparſerunt, legere
ıilippum neſcio quæ ſcripta tempori & lo-
illi non conuenientia. At ipſe nactus fu-
at ſacrorum Bibliorum codicem, tractabili
rma chartis minutioribus paullo ante pri-
ım a Iohanne Frobenio Baſileæ impreſſum;
ıibus legendis quam tunc adeo cœpit, eam
nſtantiſſime dare operam in tota ſua vita
rſeuerauit, & talem librum ad omnes con-
ntus publicos poſtea detulit, ſecumque ſem-
r habuit. Quumque adſcriberentur ab eo in
artis paſſim vtiles & præclaræ ſententiæ ve-
terum

terum, quæ ei illorum ſcripta legenti potiſſimum arriſiſſent, & nonnullis in locis explicationes quædam; quibus contigerat libros iſtos videre, ab his copia ipſorum maxima cupiditate expetebatur. Itaque quum eſſet Philippus natura liberaliſſimus & ad gratificandum cunctis quibus poſſet rebus procliuis, ſæpe ablatos iſtos ſuos & donatos aliquibus libros comparatis aliis mutauit. Sed hæc poſtea acciderunt.

IV. Illis temporibus vir prudentia & Iuris publici ſcientia celebris colligere cœperat hiſtorias, & exponere tempora rerum memorabilium geſtarum ab origine prima mundi: ei nomen fecerant *Naucleri*, quod in familiæ nomine Germanici nautæ ſignificatio eſſet, qui ſunt vergæ. Librum autem hunc exprimendum ſuſceperat Thomas Anſhelmus, qui Typographicam officinam habebat Tubingæ. A quo perfectum fuit, vt & illius ſcripti, & aliorum quæ a ſe ederentur, curam reſpectumque Philippus ſuſciperet, quo prodirent correctiora. Is tunc & in hoc opere Naucleri partim diſponendo, partim augendo, partim etiam retexendo, id præſtitit, vt lectio libri iſtius a plurimis expeteretur & fructu voluptateque non careret. Iisdem ferme annis, quibus Philippus Melanchthon Tubingæ manſit, numero ſex, luctatus eſt Iohannes Capnio cum monachis, a quibus

us propter sententiam dictam de libris
ebraicis grauissime vexabatur. Ea erat fa-
ilia Dominici, & Colonienses quidam The-
ogorum titulo superbientes, qui in Capni-
nem se plane hostiliter inferebant. Iudici-
n fiebat Romæ, & Capnio quum caussam
cile defenderet, aduersariorum tamen opi-
is & potentia admodum premebatur: tam-
si illi neque patroni viri summi deessent,
studia omnium, qui amabant aut saltem
deri volebant amare eruditam doctrinam,
æstarentur tam prolixe vel effuse etiam, vt
acritate eum ista offensum fuisse constet.
ui ipse vir optimus, quamuis cuperet in-
ocentiam suam tutam esse, & intelligi quam
rox sibi fieret iniuria, sic tamen optabat
n a se depelli, ne læderentur vlli, vtque ini-
ici non vel maxime meritis conuiciis sed ve-
atis simplice oratione refutarentur. In-
ıta etiam erat prudentiæ & grauitati illius
escentis, iuuenilis leuitatis exultatio, &
ıc non tam facto quam exemplo nocere
sse perspiciebat. Sed nihilominus, qui
um maxime fauerent & quam optime cu-
ent Capnioni, multo peius oderant im-
tunitatem eorum, quos Capnionis euer-
nem prætendere animaduerteretur, op-
ssioni nascentis doctrinæ eruditæ vniuer-
hanc enim quod ipsi penitus ignorarent,

metuentes existimationi suæ, exoriri & convalescere iniquissimis animis patiebantur & ægerrime ferebant. His igitur infesti illi studiosi politioris doctrinæ caussam Capnionis suam ducere, & illius aduersarios omni genere scriptorum infamare, tam deridentes & eludentes futilitatem quam insectantes & increpantes improbitatem. Inter quos princeps, Vlricus gente Huttenus, patria Francus, ordine eques, ingenio acerrimo & animo confidentissimo, literis perquam eruditus, & litigantes monachos cum Capnione varie exagitauit, & illam factionem tum quidem vehementissimis scriptis, sed aliquanto post armis quoque expeditis, adortus est. Huius est carmen triumphale victoriæ Reuchlini, cum pictura etiam in illius conspirationis gregem contumeliosa, vbi vnco trahitur quidam, qui quum Iudæus aliquando fuisset, suam operam in Capnione lædendo atque euertendo, conductam illam quidem magna, vt credebatur, pecunia, dedisset. Sed de Capnione extat narratio Philippi Melanchthonis, quam curauit quodam in conuentu scholastico Wittenbergæ, vt solebat, recitandam. Vnde si quis de Capnione plura cognoscere cupit, petere ea poterit. Nam mihi hoc scriptum etsi non alienis, verbosis tamen & longis huiusmodi expositionibus com-

mplere non libuit. Capnioni igitur, tum
ɔus & dubiis & valde difficilibus ac mole-
, assidue & fideliter præsto fuit Philippus
elanchthon, describendo potissimum ea,
ibus defensio caussæ continebatur, & quæ
iudicium mittenda erant, & quicquid o-
nino ad Capnionis innocentiam declaran-
m & conseruandam salutem dignitatem-
e (quæ petebatur vtraque) pertineret, o-
nibus modis adiuuando. Neque Philip-
s ad Capnionem modo Stutgardiam, vbi
c habitabat, crebro accedere, sed Capnio
ioque ipse sæpe venire Tubingam ad Phi-
pum, & cum eo in scholastico contuber-
o versari atque pasci, & iucundissime post ali-
necessarios & ad se pertinentes sermones,
communibus studiis & liberali institutio-
confabulari. Etsi enim Capnio non fuit
eris elegantioribus penitus excultus, & do-
ssimum tamen virum & liberalium disci-
narum cupidissimum fuisse eum constat,
ebraicæ autem linguæ peritissimum. Cu-
prorsus senem doctrinam ipsum profiteri
que puduit neque piguit.

V. Hæc tempora intuenti & negotia
nsideranti, vis mihi quædam inuicta fato-
m ob oculos versata est, id est, Quid e-
niat, diuini iudicii sententia iam lata, de
ɔus hominibusque in hac vita. Tunc e-

 nim

nim & illas præcipites ferri, & horum omnes rationes cunctaque consilia conturbari, & conuertere in contrarium, licet videre. Quo autem progressa fuerit quorundam insolentia atque importunitas, prætendentium sanctitatem atque obseruationem religionis, neminem fugit; quum tamen re iampridem penitus amissa, species quoque euanesceret, vel etiam mutata ab illa grauitate & seueritate cum maiore indies deformitate & contaminatior appareret. Quum autem deberent ii, quorum tunc res agebatur maxime, & pericula impendentia prouidendo cauere, & caussas illorum attendendo auertere; tanta fuit cæcitas, vt & has ruendo impellerent, & illa vltro commouerent atque accerserent. Non enim ipsi vitia sua, quæ neque occulta amplius essent neque omnino tegi possent, corrigere conati, sed de his dimicare etiam, & prauitatem turpitudine cumulare non sunt veriti. Habebant autem persuasum, tantas esse vires eamque potentiam suam, vt euerti aut percelli labefactarique nulla impressione nulloque impetu possent. In quo opinio eos sua adeo est frustrata, vt leuissima aggressione illa tanta moles statim sic concussa sit, vt postea non magnopere aliis machinis ad conuellendum opus esset, sed ipsa, quum semel ruere cœpisset, per se prolaberetur atque

ue concideret. Quid enim magis contem-
ım & nihili haberi, exoriente bonarum lite-
ırum & artium ſtudio, & liberalium inge-
iorum facultate? Quam parum in iſtis mo-
ıenti & ponderis plerisque viſum? Nedum
ıetuerent aliqui ab his detrimentum aut
amnum confirmatæ barbariæ. Neglecta
itur vel potius deſpecta parua & puerilia
æc, in elatione animorum & ſuperbia im-
enſa, ruinis, quæ & factæ ſunt & nunc et-
m impendent, occaſionem dederunt. Quæ
i, quum & cupide admittere, & libenter ex-
pere, & ſtudioſe amplecti oportuiſſet, repu-
arunt inſolenter, & abiecerunt faſtidioſe,
contumeliis omnibus inſectati fuerunt.
ınc igitur meritas pœnas dant non ſtulti-
ſed veſaniæ ſuæ, &, ſi perrexerint vrgere
opoſitum, exitio ſuo perniciem Reipubli-
videntur eſſe implicaturi. De quibus
em non docent ea, quæ accidiſſe conſtat,
ıon moueretur mea certe diſputatione.
s igitur omiſſis inſtitutam expoſitionem
ſequemur.

VI. Erant tum ſtudia Philoſophiæ, qua
eologia inuoluebatur, ſciſſa in duas præ-
ue partes. Quarum vna veluti Platoni-
ı de ideis ſeu formis abſtractis ſeparatis-
ab iis, quorum moles corporum ſenſi-
ſubjiceretur, ſententiam tuebatur. Hæc

de eo, quod generalis cogitatio comprehendit, vt hominem, animantem, pulcritudinem, etiam ſpondam atque menſulam, quia natura & res ſingularis conſtituitur, *Reales* iſti ſunt nominati. Altera pars Ariſtotelem magis ſequens, ſpeciem iſtam de iis, quæ ſuam naturam ipſa haberent, vniuerſis colligi docens, & concipi intelligendo notionem hanc ex ſingulis quibusdam exiſtentem atque contractam, neque naturas eſſe has per ſe ipſas priores ſingulis, neque re ſed nomine tantum conſiſtere, *Nominales* appellati fuere & moderni. Habuitque vtrumque quaſi agmen ſuos ductores & autores, quorum ſectam ſequi placuerat. Atque non ſolum contentiones & iurgia inter diſſentientes, ſed dimicationes etiam ac pugnæ commiſſæ fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, ſed manuum quoque violentis. Hæc diſſidia & Tubingenſem Academiam inuaſerant, contubernio bonarum artium & Philoſophiæ ſtudiis deſtinato, in duo quaſi caſtella diuiſo, ex quibus de opinione ſua factiones illæ acerrime prœliantes, inimicitias graues exercebant. Philippus qui certam docendi diſſerendique rationem probaret, & Ariſtotelica in hoc genere primas tenere intelligeret, magnificas & ſplendidas & amplas alteras diſputa-

itationes non amabat. Quamuis autem
verborum contentionibus suam senten-
m ita assereret, vt aduersantes facile refel-
ret; id tamen eximia humanitate & para-
omnibus, qui vti vellent, opera perfecit,
sua autoritate inter sectas illas odia retin-
erentur, & quamuis studia discreparent,
luntatum tamen maneret coniunctio. Ali-
etiam officiis plurimis contubernium in-
rdum rebus difficilibus fulciuit, & sustenta-
it consilio opeq; sua. Nam curatio in eo, con-
etudine Academiæ eius quoque fuit, qui &
ptimarum artium disciplinarumque esset
lagister, &publicæ doctrinæ munus gereret.

VII. Postquam annos sex confecit Tubingæ
iscendo & docendo cum magna laude omni-
m, conuentus fuit Ordinum Imperii Romani
ugustæ Vindelicorum, quem egit Maximilia-
us Imperator postremum, anno Christi
I. D. XVIII. Nam proxime secuti anni ini-
io ex hac ille vita migrauit. Ad hunc con-
entum venit & Dux Saxonum Fridericus
nus ex Septemuiris, penes quos est deligen-
di Imperatorem Romanum potestas. Ac-
cessit & Martinus Lutherus, qui ineptias &
udibria in doctrina ecclesiastica, cum exitio-
sa impietate coniuncta, notasset & reprehen-
disset, de quæstu quodam redimendi veniam
factorum faciendorumque, & hanc mortuis

quoque conciliandi, quas vocarunt indulgentias. Non enim tolerabile quibusdam videbatur, ausum esse liberam aliquem vocem emittere, & quæ egissent ii, in quorum manu arbitrium esse statuebatur rerum diuinarum & humanarum omnium, improbare. Voluerat autem Dux Fridericus sedem esse Academiæ (sic enim vsitatum est nominari congregationes profitentium doctrinam & studium optimarum disciplinarum atque artium) in oppido ad fluuium Albim sito, cui nomen a colore albo Wittenberga; etsi non ignoro a Wittechindo quosdam nomen illud deducere, quod fuit fortissimi & potentissimi Principis in ea gente, & qui diutissime vim & arma Francorum, oppugnante Saxonas Carolo Magno, sustinuit. Oppidum hoc caput est regionis eius, quam propriam & peculiarem possidet gerens personam Septemuiri in Saxonia creandis Imperatoribus Romanis. Atque fundata Academia confirmataque autoritate ante annos circiter sedecim, Princeps Fridericus nullam curam tunc non suscepit, qua auctior ornatiorque illa fieret. Itaque fama Philippi Melanchthonis nomen celebrante ad ipsum quoque delata, agi iussit cum Capnione de conducenda opera doctrinæ Philippi & suæ Academiæ recenti adiungenda. Et de eadem

dem re literas ad Capnionem diligenter scriptas misit, in quibus inter alia honorificam mentionem fecit de patre Melanchthonis tanquam familiariter noto. Fuit igitur Capnio autor Philippo, vt conditione, quæ offerebatur, vteretur: animaduertens hanc prioris loci mutationem, existimationem ipsius meliorem esse reddituram. Extat inter alia, Capnionis epistola de hac ipsa migratione & itinere isto ad Philippum, nuper a me edita. Ita igitur ille Tubinga discedens in Saxoniam, multis ibi quum desiderium tum memoriam præclaram sui reliquit; ex quorum numero Similerus testimonio splendido ornasse eum perhibetur, in quo & hoc esset: non intelligi neque æstimari ac perpendi, quantum Academiæ decus & commodum decederet. Transiit eques eo itinere Norinbergam, vbi cum præstantissimo dignitate & sapientia viro, atque etiam doctrina perculto inprimis, Wilibaldo Pircamero notitiam amicitiamque iunxit. Transiit & Lipsiam, ibique vidit primum Petrum Mosellanum, Richardi Croci docendis literis Græcis successorem, quorum vterque deinde alterum mirifice dilexit & coluit. Peruenit tum in amicitiam ipsius & Andreas Francus Camicianus, iuuenis illis temporibus doctrinæ eruditione celebris, qui dignitatem postea & honores præcipuos

 est

est consecutus. Solebat narrare Philippus quid accidisset Lipsiæ in conuiuio, quo hospitem eum Collegium primarium Academiæ illius honoris caussa acceperat. Quum enim cibi crebro inferrentur, & quoties hi apponerentur, vnus quispiam meditata oratione ad ipsum verborum aliquid faceret, animaduersa re Philippus, postquam semel atque iterum respondisset, tandem, obsecro vos, inquit, viri clarissimi, patiamini me auditis orationibus cunctis ita denique semel respondere: nam re improuisa non accessi ad toties dicendum necessaria varietate instructus. Atque ita aiebat tum pompam eam superuacaneæ compellationis deinde adhiberi desiisse.

IIX. Quum Wittenbergam venisset, celeriter consecutus est fauorem & admirationem omnium, & Academia illa mirabiliter cœpit tunc celebrari & frequentari. Vera autem ratione & tractatione illustri doctrinæ omnibus muneribus fungebatur. Et Græcas literas, quarum cognitionem paullo ante Richardus Crocus Lipsiæ profitendo plurimorum studia concitauerat, qui iam reuersus in patriam hoc opus doctrinæ reliquerat inchoatum: has igitur Philippus Melanchthon quum exquisitius docendo, tum certius tradendo, tum etiam scripta veterum autorum huius

huius linguæ vberius enarrando, & singularem expectationem de se concitauit, & vndique allexit auditores atque discipulos, quum haberet annos integros viginti & vnum & ageret vigesimum secundum. Vsus ego sum Croco præceptore Lipsiæ puer, pene triennio, eique me, si qua facultas mihi harum literarum contigit, tam initium quam progressum referre acceptum debere confiteor. In Grammatica sane doctrina, quod est eruditionis omnis in quocunque sermone fundamentum, Crocus excellebat. Ad quod autem vitæ genus & quæ studia postea se contulerit, non est mihi compertum. Quamuis autem Petrus Mosellanus Lipsiæ & ipse excitaret plurimorum studia, & eruditæ doctrinæ fama suum nomen & Lipsicam Academiam illustraret; fuit tamen Philippi opera multo in docendo speciosior, qui a prima pueritia naturæ & voluntatis instinctu bonarum literarum & artium studia secutus, nihil tum etiam aliud curaret aut spectaret, quam istius curriculi laudem, in instituti atque propositi incredibili constantia. Vnde eum non spes maioris dignitatis, non opulentiæ cupiditas, non denique cuiusdam mediocris saltem, quod plurimis est molestum, existimationis desiderium dimouit; sed in eo spacio, quod semel ingressus fuerat, perpetuo

petuo ſine vlla declinatione perſeuerauit. Etſi autem illuſtriſſimi & vere optimi Principis Friderici voluntate & iuſſu, accerſiti erant & venerant Wittenbergam in omni genere doctrinæ excellentes viri, nondum tamen neque ordine neque elegantia optimarum literarum & artium pulcritudo conſpiciebatur, & cogitationum ſolertiæ explicationis officiebat obſcuritas: cui quaſi caligini ibi lumen a Philippo primum eſt illatum, & ſapientiæ quidam horror eruditæ doctrinæ veluti ſerenitate depulſus. Hoc omnibus accidit volentibus & lætis. Neque quiſquam metuit, vt talibus temporibus plerumque fit, ne quid de ſuis vel laudibus vel vtilitatibus decederet alterius gloria atque commodis. Philippus autem quum ætate & dignitate ſuperiores ſtudioſe obſeruaret & coleret, æqualibus omnia officia in familiaritatis ſuauiſſimo vſu præſtaret, cæteros variis beneficiis, docendoque & multiplice alia opera, ſubleuandoque quibus poſſet, ſibi adiungeret; non modo neminem maleuolum aut inuidum, ſed amantes & cupidos conſuetudinis ſuæ & admirantes ſe atque venerantes pro cuiusque conditione, habuit expertusque eſt vniuerſos.

IX. Mirabili tum incremento augeſcebat fama Martini Lutheri, & fatali conuerſione, id eſt, decreta iuſtiſſimo iudicio diuino, mutari incipiebat adminiſtratio rei eccleſi-

clesiasticæ, quæ vndique iam labesceret, & tanquam vetus ruinosumque ædificium demolitione saltem partium aliquarum instauranda esset. Hoc quum fieri istamque curam suscipi ab eis, quorum propria esset, boni & pii ardentissimis votis optarent, & prudentes, nisi fieret, quid timendum esset prædicerent & monerent: tantum absuit vt respectus ad tam necessariam rem excitaretur, & incuria illius excuteretur, vt contra, quasi metueretur ne casus non accelerarct, temeritas arrogantiæ, & audaciæ furor, & despiciens omnes alios superbia quorundam, cæco quodam impetu vtcunque adhuc stantia, dum vitiosa sarcire & tegere conantur, partim conuellisse, partim labefactasse & corrupisse videatur; ita vt quid nunc refici emendarique recte possit non appareat, &, quemadmodum fabula de cribro narrat fatuum dixisse, constitui nequeat, qua parte res illæ obstruantur quaque relinquantur patentes. Cumulatis enim & exaggeratis doctrinæ erroribus & actionum facinoribus indignis, professione salutis & vitæ æternæ & cœlestium rerum studio, & religione sincera confusione superstitionis contaminata, denique & enarratione doctrinæ, & vita atque moribus, omnium pene sententia atque confessione correctionem postulantibus, non modo

do

do neglecta ab iis, quorum maxime interesset conseruari, illa omnia fuerunt, sed demonstrantes etiam laborantium quasi membrorum medicinam, inhumanissime reiecti, & adiumenta omnia remediorum pertinacissime repudiata. Quum interea plurimi non in ædificando sed destruendo perquam strenue occuparentur. Intueatur enim nunc aliquis res & negotia ista,& æquo animo perspiciat, non propendente iudicio in hanc aut illam partem: inueniet profecto miseriæ & calamitatis præsentis simul & impendentis non esse autores eos, qui inclamantur contumeliose a quibusdam, sed illos ipsos, qui istos accusant, eosque se statumque suum euersum velle insimulant. Quid enim non modo quasi delitescentem in otio & quiete, religiosæ etiam pietatis sensu timidum Martinum Lutherum excitarit, sed postea quoque stimulando instigarit,& irritando prouocauerit, non est profecto ignotum neque dubium. Circumferebat & proponebat quidam audacia ingente & facundia populari præditus eas merces, quarum mentionis nunc istud venalitiorum genus pudet. Indulgentias appellatas esse supra ostendimus. Pertinebat negotium primum ad maiestatem æterni Dei, & attingebatur impie veritas cœlestis, deinde Reipublicæ detrimenta erant manifesta.
Neque

Neque apparebat, qui, non tam malitiæ & fraudum, quam rapinarum & prædæ & atrocissimarum iniuriarum finis sperandus esset. Ibi tum Martinus Lutherus, qui Theologiam publice doceret Wittenbergæ, de iis rebus quærere & quædam ad disputandum proponere. Id studium eaque consideratio omnium approbatione digna, quum maiorem attentionem & tam ardui negotii animaduersionem commouere deberet, hoc modo effecit, vt aduersario prorsus contemto, non modo absurda & falsa non emendarentur, sed addita noua vanitate & commentis aliis inanioribus redderentur magis euidentia. Philippus autem Melanchthon qui cerneret esse in Martino Luthero naturæ bonitatem, & ingenii excellentem vim, & virtutem atque sapientiam maiorem quam in vllo cognouerat, venerari ipsum atque diligere præ omnibus. Lutherus Philippi vicissim probitatem, doctrinam, eruditionem, fidem, candorem, animum paratum ad suscipiendos ferendosque labores, studium diligentiamque maximam quærendi cognoscendique veritatem, & industriam explicandi singularem, eam denique facultatem scientiæ & eloquentiæ, quæ ætatis illius & nostræ gentis rationem & modum longe superaret. Hæc igitur omnia animaduersa in Philippo intuens Martinus Luthe-

Lutherus non modo eum viciſſim diligebat, ſed dignitate & annis ſuperior non dubitabat neque verebatur colere, habere in numero amicorum, atque etiam ex omnibus amicum præcipuum atque intimum, cum eo communicare ſuas, cognoſcere ſtudioſe ipſius rationes atque ſententias, percontari libenter, & interrogationibus elicere quo ipſe fieret doctior. Itaque inter hos talis neceſſitudo & tantus familiaritatis vſus contractus confirmatusque fuit, quo veriorem arctioremque vix reperias.

X. Admodum autem & ſcelerate errant, qui in huius ſæculi deformitatem atque peruerſitatem & præſentes ærumnas defigentes oculos, de illorum hominum conſiliis & actionibus male ſentiunt, & eas iudicant vitia & prauitatem conſecutasque calamitates contemplando. Nihil in mente tum vlli erat, neque voluntatis alia incitatio, niſi religionis pietas & pura doctrina in omni genere diſciplinarum vt reſtitueretur, vnicusque hic ſtudii ardor, vt certa & vera & recta comprehendi tradique poſſent. A qua cura operaque refutari & reprehendi neceſſe ſcilicet erat dubia, falſa, praua, quæ plurima vndique occurrebant in tractatione doctrinæ vniuerſæ. Fieri autem omnino nequit, quin monendo & docendo, dum errores

notan-

ɔtantur, minus etiam clementer dicatur
terdum aliquid; vt qui ſordida loca expur-
nt, ſolum inquinatum non poſſunt non at-
ıgere & ſcalpere verrendo. Accidit au-
m tum id, quod in fabula, qua narratur,
ıendam, ne in facinore deprehenſus mani-
ſto opprimeretur, iuſſum fuiſſe ſibi pro-
icere & fuga conſulere, demonſtratumque
cum, qua euadere concederetur, vbi nimi-
ım in area puteum vidiſſet, nam ibi mace-
am concidiſſe, vt fugæ exitus pateret. At
e quum ad locum veniſſet, & non reperis-
t puteum, ſed ruinas quaſdam veteris pu-
i, recurrit & expoſtulat cum monitori-
ıs, ac negat puteum eſſe eo loco, ſed rui-
as putei. Quid tua? inquiunt illi, non
ıim vt biberes ſed vt fugeres ſuaſimus. Re-
eriſti ne autem demonſtratam maceriam?
eperi, inquit ille; at vos non debuiſtis pu-
i, ſed ruinarum veteris putei, facere men-
onem; non enim iſte iam puteus eſt, ſed
iquando fuit. Tu vero, inquiunt illi, tibi
oſpice & maceriæ ruinas quærito, non
ſputato de putei ruinis, ſi tibi tua ſalus cu-
eſt. At vos, inquit ille, tamen male
onſtraſtis. Non nos quidem, inquiunt
, male monſtrauimus, ſed tu male tibi con-
lis rixando alieno tempore. Dumque
on deſinit iſte nugator altercari, adueniunt

qui comprehendere eum volebant, & correptum inter litigandum ad supplicium trahunt. Quid mollius dici potuisset, quam contra impudentissimas conciones de indulgentiis dicebatur? Hæc admonitio non modo nihil profuit, sed nouæ tum absurditates prolatæ fuerunt. Dumque vna audacia trudit alteram, eo tandem res euasit, vt gloriosus Eccius in arenam istam descenderet, qui primo aduentu, vt de milite Plautino parasitus prædicat, difflaret vno spiritu aduersantes disputationes. Congressui isti atque certamini destinatus fuit locus Lipsia, vbi quasi committerentur duo athletæ, Carolostadius & Eccius; eodemque placuit venire Martinum quoque Lutherum; quem est secutus Philippus Melanchthon, & operam subsidiariam in eo prœlio nauauit, admirabilem omnibus, Eccio ingratam & nocentem. Sed de his negotiis nunc non est texenda narratio, & sentio me fuisse in hac mentione verbosiorem quam esse debuerim; quum huc modo contenderit expositio, vt comitatus ille commemoraretur societatis fidelissimæ, non deserente eo tempore Martinum Lutherum Philippo Melanchthone, quum cupiditate ipsius, tum vero inprimis studio veritatis.

XI. Hoc tempus occasionem dedit notitiæ

itiæ nostræ, quæ coniunctione necessitudinis deinde eximiæ aucta, amicitiæ peperit memorabilis vsum, quem, vt spero, posteritas non ignoratura est. Nam quum fama promulgatæ disputationis Lipsicæ multi excitati eo proficiscerentur, contulit se eodem ex Academia Erphordiana, vbi tunc ego degebam, Adamus Craphthus, quem Cratonem nominabamus. Hic, quod inter nos totius vitæ & studiorum omnium esset dulcissima communitas, aliis sermonibus, quos haberet sæpe cum Philippo Melanchthone, in cuius quandam pene familiaritatem iuuenis ille optimarum artium studiosissimus se insinuasset, vltro mei nominis & studii fecerat mentionem, & hortando effecerat, vt aliquid ille ad me scriberet. Attulitque Adamus mihi compositos exaratosque a Philippo Melanchthone in charta parua versus Græcos quatuor, quorum vltimo hoc compellabar:

ὦ μέγα γερμανῶν θαῦμα παλαιγενέων.

Reliquorum non memini. Et dum testimonio eius, qui in tam præclara esset existimatione, mihi placens, ostento chartam istam omnibus, ita nescio quomodo ibi illa mihi euolauit, secundum Plautum, vt fuerit amissa. Siue autem commode vel etiam prolixe loquendo de me Adamus beneuolentiam

mihi tum Philippi Melanchthonis conciliauit, ſeu opinione & ſpe bona de me, & vt redderet alacriorem in ſtudiorum liberalium curſu, ſeu etiam naturæ quadam inclinatione ille complexus me, talia ſcripſit: hoc certe eſt effectum, vt Philippus currentem me, quemadmodum dicitur, incitarit, ſtimulosque admouerit pungentes diu noctuque animum, neque ſinentes cupiditatem præclariſſimi, quemadmodum arbitrabar, ſtudii optimarum diſciplinarum & artium langueſcere. Ex eo tempore videndi ipſum opportunitatem ſemper quæſiui. Quam tandem nactus fui poſt triennium, metu peſtilentiæ & motibus quibusdam temerariis ſchola Erphordiana diſſipata, quum veniſſet ad me Pabepergam in patriam Georgius Pætus Vorchemius, optimus & doctiſſimus & grauiſſimus vir, (quem magiſtrum & hoſpitem mihi delegeram Erphordiæ) & inde me ſecum, probata re meis parentibus, ad viſendam Wittenbergenſem Academiam, quæ tanta omnium commendatione celebraretur, abduxiſſet. Sed de me & coniunctione cum Philippo Melanchthone mea ſatis, vel etiam, vt aliquis forte dicat, nimium.

XII. Reuerſus Lipſia, non depugnato ſed incepto prœlio, (fuit enim iſta diſputatio veluti claſſicum eius belli, quod dudum com-

commotum fieri tunc magis acerbum atque pestiferum cœpit, cuius qui finis tandem futurus sit, nondum liquet) Philippus Melanchthon Wittenbergam, maiore contentione animi in Theologicam disciplinam incubuit, quum tamen nihilominus coleret liberales & ingenuas artes, & has omnibus modis augeret & ornaret. Neque diu post desponsa ei virgo fuit honestissima veteris & præcipuæ familiæ in ea vrbe, quam duxit vxorem agens annum vigesimum quartum: cumque ea vixit in matrimonio castissimo annos triginta septem, & vtriusque sexus liberos suscepit quaternos, filios duos & totidem filias. Desiit autem parere illa anno coniugii duodecimo. Fuit fœmina hæc religiosissima & viri amantissima, materfamilias assidua atque diligens inprimis, liberalis & benefica in omnes, pauperum ita studiosa, vt & dando sine discrimine, & deprecando pro illis, & conciliando quibus aliquid posset commodi, non modo suarum rerum facultatumque minus rationem habere, sed interpellatione & compellatione pro his ad alios vti soleret nonnunquam intempestiua. Summa vitæ morumque integritate, inque perpetua cura religiosæ pietatis honestatisque, & victus & cultus negligens. Neque hoc Philippus Melanchthon offendebatur, qui nullis delicia-

rum blanditiis caperetur,& voluptatum omnes illecebras fugeret. Non durus ille quidem neque asper aut inhumanus, sed nimis etiam interdum facilis atque indulgens, qui ne sodalitia quidem hilariora vitaret, atque etiam congressuum talium esset autor, quique conniueret ad suorum familiarium nimiam aliquando lætitiam. Quum quidem ab ipso nihil fieret aut diceretur perperam & praue, sed præsentia & sæpe instituto eius caueretur, ne leuitas iuuenilium cupiditatum in turpitudinem aliquam erumperet, quum ludis etiam seria miscerentur. Quod fiebat in conviuiis potissimum, quæ more Germanico Rege sodalitii creato, apparari solent. Tum enim hoc seruabatur, vt nunquam considerent ad epulas, nisi prius scriptis prolatis & recitatis, quæ componi oportebat ab illis sodalibus oratione soluta & versibus. Itaque vt videri possit nonnihil seuerioris disciplinæ desideratum esse, id tamen præstabatur, vt verecundiæ pudorisque nulli congressus eorum, qui bonos, vel non saltem nihili prorsus & futiles, perhiberi se vellent, essent expertes. Sed redeat oratio ad domesticam Philippi Melanchthonis vitam.

XIII. Quum & ipse nullis cogitationibus & curis vacaret, nisi salutaribus Reipublicæ, & priuatim tam laudem quam vtilitatem

tem afferentibus, magis quidem aliis quam ſibi, & talem haberet huius vitæ ſociam, factum eſt non modo vt augendæ rei familiari nulla opera ab ipſis daretur, ſed vt etiam ea copia, quæ ſatis abundans non tam quærebatur quam affluebat, effunderetur promiſcua benignitate, neque parceretur vel pecuniæ vel penui; quin petentibus quicquid in manu eſſet ſine recuſatione tribueretur. Videres igitur in ædibus illis perpetuo accedentes & introeuntes & diſcedentes atque exeuntes aliquos, in quibus turba verſaretur omnis ætatis, ſexus, conditionis atque adeo gentis. Exportabaturque & auferebatur non indies, ſed horis ſingulis & pene momentis, aliquid. Nam ea domus diſciplina erat, vt nihil cuiquam negaretur. Veniebant autem ad Philippum Melanchthonem plurimi, qui literas ad aliquos peterent, qui ſcriptum ſuum quodpiam vt emendaretur orarent, qui teſtimonii publici diploma confici vellent. Alii, qui aliqua de re ſua & oblato negotio conſilium vt ſibi daretur rogarent. Alii, quod accidiſſet publice priuatimue, reſpectum ipſius & conſiderationem & opem requirens, narrantes. Alii, querelas varias deferentes. Multi etiam ſtipem plane exigentes, quam veluti deberi ſibi ab illius immenſa benignitate ſtatuerent. Qua

in parte nonnullorum augeri confirmarique impudentiam, & erant qui tunc ægre ferrent, & Philippi Melanchthonis facilitatem improbarent. Interea alii ad coniugem aut liberos deuenire, & sibi suisque quo adiuuarentur & subleuarentur quærere. Quorum nemo non aliquo munere affectus aut tristis abire visus. Ipse Philippus accessionis ad fortunas, qua fieret ditior, consilium cepit nunquam, quin etiam oblata emolumenta aliquoties respuit, & quæ plurimi expetere atque arripere deque quibus digladiari non desinerent, ea quum essent in potestate ipsius plane abiecit. Quæ quum ita, quemadmodum exposui, administrarentur, non potuisset se & suos ille alere atque sustentare, nisi diuina quasi virgula necessaria, & plura etiam quam absumerentur, ei vndique affatim suppetiuissent. In quibus modice retinendis si paullulum attentionis voluisset adhibere, potuisset locupletiorem hæreditatem suis relinquere. Erat autem in familia ipsius vnus, qui ad eum initio statim venerat, Iohannes Sueuicæ gentis, commendatus a Hieronymo Pamgertnero, qui illo famulo vsus fuisset, quem, expertus fidem & probitatem eius & amorem erga dominum mirabilem, Philippus valde carum habuit. Hic curabat domi ipsius omnia, emendo, condendo,

do, cuſtodiendo, promendo, denique res
rationesque domeſticas tractando vniuerſas:
cuius vigilantia, aſſiduitate, circumſpectione,
diligentia, non etiam nulla prudentia,& multa
incommoda auertebantur in illa familia,
& quantum poterat tantum adiumenti afferebatur,
non modo ad ſuſtentandam eam, vt
quotidianis ſumtibus impendia ſufficerent,ſed
ad copiola aliqua in poſterum muniendam.
Hic conſenuit apud Philippum, mortuus in
ædibus ipſius anno Chriſti M. D. LIII. relicto
exemplo famuli & miniſtri eiusmodi, vt
nomen eius maiore cum laude memoretur,
qui ſeruili conditione fuiſſet, quam multorum
potentia & diuitiis & honoribus excellentum.
Quia autem mentio eſt facta Philippi
Melanchthonis cuiusdam (dicendum enim
verum eſt) negligentiæ in ſuis retinendis
& ſeruandis, non putaui reticendum,
quod aliquando factum eſt, de quo & ipſius
procliuitas in largiendo, & quorundam in
auferendo proteruitas, poterit certius cognoſci.
Donabantur ei multa aurea & argentea
numiſmata antiqua. Hæc fere auferebat qui
primus, vbi ille accepiſſet, aduenerat, & nobis
nonnulla quum daret, ſolebat dicere: niſi
ego ſumerem, relicturum me eſſe aliis.
Quodam tamen tempore denarios compluſculos
congeſſerat, qui maxime ſignis & ſcri-

ptura & imaginibus placuiſſent: eos externo cuidam, quem nominare nunc eſſet inhumanum, quum oſtendiſſet, animaduertit contemplatione eorum ipſum valde delectari. Iubet igitur ſumat vnum aut alterum, quos præ cæteris cupiat. At ille, ego vero vniuerſos, inquit, cupio. Non negabat Philippus ſe impudente poſtulatione fuiſſe offenſum, ſed dediſſe nihilominus illos, & ſatiaſſe ſe, dicebat, cupiditatem inuerecundi ſpectatoris eorum, quibus alterum etiam gaudere & capi par fuiſſet eum cogitare. Hæc igitur non aliquot annorum, ſed omnium quibus & cælebs & coniunx & viduus vixit, vita hac in parte illius fuit. Mirifica autem erat taciturnitas & diſſimulatio beneficiorum in largiendo. Sæpeque numero pecunia exhauſta, pocula ſua ipſe ſolus clanculum detulit ad aliquem mercatorem, nihil curans iuſtumne pretium an minus eo perſolueretur. Qua domeſticæ vitæ ratione expoſita, quia huic loco conuenire hæc putauimus, pergamus ordine enarrare reliqua.

XIV. Diſputatione illa Lipſica finita, cœpit non ita diu poſt peſtilentiæ malum oppido eſſe infeſtum. Itaque tum dilapſus cœtus ſcholaſticorum fuit, quum Martini Lutheri Philippique Melanchthonis nomine plurimi inuitati vt Wittenbergam peterent, fecis-

eciſſent, vt admodum frequens Academia. illa eſſet. Inter quos adoleſcentes luo fuerunt mei Lipſiæ condiſcipuli ambo, lter etiam contubernalis, Sebaldus Munſtererus & Caſpar Cruciger, quorum vterque virtute ſua & diligentia ſtudii præcipuos honores in illa Academia geſſit, & interuallo ſane multorum annorum mortuus dolorem amicis & deſiderium ſui omnibus maximum reliquit. Secutum eſt tempus, quo conuentu indicto Berbatomagi in Vangionibus Carolus Quintus Cæſar fide publica acerſitum cauſſam dicere iuſſit Martinum Lutherum; qui tanquam impiæ defectionis a religionis ſanctitate, & ſeditioſus a Pontifice Romano, vel illius potius aſſentatoribus & aſſeclis, accuſabatur. Is quum iter illud ingreſſus eſſet, Philippus Melanchthon ita Wittenbergæ remanſit, vt omnem curam laboremque rei ſcholaſticæ ſuſtineret. Accidebat autem tum quod ſimilibus temporibus ſemper ſolet, vt vitiis detectis & apparentibus, quum, qui maxime deberent medicinam facere, negligerent atque etiam plurimi irritarent mala, &, quemadmodum dicitur, eſſent vngues in vlceribus, multa ſuſciperentur & fierent quum audacter tum inordinate, nonnulla etiam turbulente. Et Wittenbergæ variorum generum diuerſarumque nationum iam ma-

gna

gna copia confluxerat. Et illa omnino ætate fatalis rerum conuerſionis, prouenerant homines qui mouerent & concitarent & novarent aliquid indies. Quorum procliuitate credibile eſt, permittente Deo, abuſum eſſe eum ſpiritum, qui Diabolus appellatur, quia diuinis operibus obtrectare, & diſſipare atque euertere quæ poſſit, perpetuo conatur, tam vi manifeſta quam occultis machinationibus. Non enim audacia & facinora illa quorundam (de quibus dici aliquid neque alienum ab inſtituto, & cogitari nunc quoque vtile eſſe exiſtimo) humanæ malitiæ videntur fuiſſe. Neque res tamen noua neque inaudita prius iſta tunc oblata eſt. Nam hiſtoriæ ſimilia atque eadem plane narrant, quibus aliis temporibus, animis hominum in errorem & fraudem inductis, vita perturbata fuerit. Non habeo autem pro certo dicere, vbi locorum & quibus maxime autoribus ſecta iſta furioſa, & de qua deinceps dicturus ſum, exorta ſit. Sed vnus vagabatur paſſim, cuius nomen Germanicum habet Ciconiæ ſignificationem. Is ex plebe imperita & ſimplice plurimos deceptos falſitate opinionis pernicioſæ complebat. Erat autem facile & in promtu inſectari eos, qui in eccleſiaſtica re præſidebant, aut munere quopiam fungebantur; in quos nihil tam contumelioſe dici poſſet,

posset, quod non factorum illius generis improbitate confirmaretur. Primum igitur eam congregationem, quæ a talibus gubernaretur & administraretur, Ecclesiam esse Christi negare, & dicere ex illa discedendo nanc institui oportere. Et quibus hoc persuaderetur & placeret, eos denuo baptismo initiandos esse. Vnde Anabaptistarum secta illa nomen inuenit. Sed non insistebatur hoc loco, progrediebaturque vanitas doctrinæ ad statum Reipublicæ vniuersæ mutandum. Nihil enim recte & debito modo fieri gerique vspiam perhibebant, quod summa rerum esset penes malos, & a religiosa pietate studioque honestatis & virtutis alienos, qui suis cupiditatibus priuatim seruirent non commodis publicis, & omnia ad voluntatem referrent, in dominatione superba ac insolente. Atque decreuisse Deum extinguere istud genus, & sufficere alterum innocentia iustitiaque & sanctitate præditum. Ad cuius exordium atque incrementa, docebant, necessariam esse curam & diligentiam in procreanda sobole. Et ideo neminem ducere uxorem debere, ex qua non sciret se liberos pios & gratos æterno Deo, & ad communionem regni cœlestis electos, suscepturum esse. Id autem non aliter, quam ipso Deo patefaciente, sciri posse. Et iactabatur præcipuum
donum

donum Dei in illis cœtibus, prædictionis euentuum futurorum, & arcanorum indicii, cuius eximiæ & salutaris rei in veritate nomen est, græcum Prophetia. Compertum autem est multis horum per quietem somni mirabilia visa, & species quasdam vigilantibus etiam aliquibus, sed paucis, oblatas esse. Cognitum etiam est, fuisse in cœtu isto fœminas vaticinantes. Ciconia iste se imperitum literarum esse penitus simulabat, vel erat etiam fortasse, prædicans sibi diuinitus scientiam salutarem contingere. Esse tamen studebant hi in numero suo literatos aliquos. Sed & isti ipsi se magistros doctoresue homines habuisse habereue affirmabant nullos, & copiam scientiæ sibi diuinitus conferri vniuersæ. In quibus vnus erat Marcus nomine præcipuus, qui sibi a Deo hoc esse datum tributumque eximium gloriabatur, vt ipse interpretando & explicando scripta sacrarum literarum excelleret. Hic gentis, quæ putatur incolere eam regionem quam veteres Nariscorum appellarunt, ciuis, aliquando fuerat discipulus scholæ Wittenbergensis. Sed studia deseruerat, siue antea seu posteaquam in illam societatem peruenisset. Nam & hoc erat in legibus istorum: ne quis in otio liberali bonis artibus & literis operam daret: neu aliunde scientiæ

tiæ cognitionisque facultatem quæreret, quam ab æterni Dei benignitate, cui adiumentis humanis nihil esset opus. Nam cur colere aut venerari aliquis vellet Deum? si non dignaretur eo beneficio, quod datum esset patribus & sanctis viris prisco sæculo. Quin etiam par commercium colloquiumque esse a Deo flagitandum, & vrgentibus tribui. Hæc secta absente in Vangionibus, & postea nescio vbi, Martino Luthero, pene anno toto longe lateque est peruagata. Ciconia interdum venire Wittenbergam, sed ibi minus libere & aperte versari. Cæteri aliis in locis serere fallaces sermones, quibus animi imperitæ multitudinis peruertebantur. Sed grati hi erant plurimis, spem licentiæ rerum omnium & simul cuiusdam regni ostendentes. Quod sibi Ciconiam polliceri credebatur, a quo auditum esset, visum se videre aliquando dormientem aduolasse Gabrielem angelum, & postquam adstitisset propter se quæm alia commemorasse, quæ proferenda nondum putaret, tum hoc dixisse: Tu collocabere in solio meo. Idque interpretatum Ciconiam, promissum sibi principatum esse regni noui & paullo post exorituri. Hæc initia sunt cladis & calamitatis quæ peruasit Germaniam, serpente malo paullatim & procedendo acquirente vires

nemi,

nemine ad cohibendum auertendumue veras rationes ineunte, aut capiente salubria consilia, donec, tanquam amnes eo pleniores, quo longius a fontibus feruntur, illi conatus & talia incepta in manifestos seditionum tumulus & perfidam vim confluxerunt motuum popularium, & ad extremum in occupationem vrbis Monasteriensis, & regni nefarii detestandum nomen. Quæ caussæ fuerunt, vt Germania scelere & immanitate rapinarum & cædium fœdissime laceraretur, & passim vastaretur ferro & igni; de quibus & aliorum narrationes extant & hoc loco plura commemoranda non sunt. Ciconia, qui, vt dictum est, vagaretur neque vspiam fere diu consisteret, quæ conceperat animo ea strenue exequebatur. Siue huius autem mandato seu sponte sua Marcus, cuius supra mentio est facta, Wittenbergæ aliquantisper mansit, quem & nos ibi vidimus & cum eo sumus sæpe collocuti. Receperat autem eum ad se Philippus Melanchthon, vel innata sibi bonitate, quum hominis eum misertum esset, vel vt certius cognosceret quid istud genus doceret. Censebat enim, neque admittendum neque rejiciendum quicquam temere, quod parum alicui exploratum esset. Itaque hic hospitem quidem habebat Philippum, sed nihilominus

ad

d alios ventitabat, & non paucos in ſuam entententiam perducebat. Quorum caput fuit Martinus Cellarius, qui iſtis pertinaciſſime diu ſane adhæſit, & cauſſam hanc egit atque defendit. Quumque anno XXV. in Pruſiam veniſſet, in liberam cuſtodiam Principis iuſſu datus, multa ſcripſit de doctrina lla. Poſtea animaduertens labaſcere partes & ſpem ſe fruſtrari, Baſileam ſe contulit, vbi ducta vxore quiete deinceps vixit. Hic Suevicæ gentis cum Philippo Melanchthone Tubingæ vſum quendam habuerat, quumque & ipſe poſt diſceſſionem illius Wittenbergam tandem veniſſet, a Philippo Melanchthone humaniſſime acceptus & tractatus amantiſſime eſt. Nondum probabat ille ſcholaſticæ prioris doctrinæ mutatam rationem, deque ea cum Philippo ſæpe diſputando pugnabat. Quum autem & ingenio eſſet minime hebete, & ſtudii diligentia perpultus, tradidit ei Philippus Melanchthon diſcipulos inſtituendos, habuitque ille ſcholam priuatam, frequentem & fructuoſam. Hunc igitur Marcus amicum & ſocium & adiutorem & comitem atque etiam ducem nactus, ita tum propemodum ſemeſtre ſubſtitit Wittenbergæ. Vbi fiebant omnia indies difficiliora, leuitate & petulantia cupiditatis rerum nouarum. Iamque non muſſi-

tabatur, ſed fremendo ferebatur palam, non quaſi pedetentim ad tollenda vitia, quæ in operationes ſacrorum irrepſiſſent, progrediendum, ſed irruendum & demoliendum ſtatim quicquid perperam introductum vſurpatumque eſſet. Ac duorum potiſſimum deligebatur repentina mutatio: ritus actionis in peragenda Euchariſtia, & collocatarum in templis imaginum ſimulacrorumque amotio. Quæ non modo conuelli exterminarique, ſed publice per contumeliam, propter venerationis impietatem, exportari & concidi aut comburi volebant. Neque carebat factio iſta patrocinio quorundam autoritate præditorum, in quibus & Andreas Caroloſtadius nominabatur. Philippus Melanchthon tunc quoque fouebat apud ſe Marcum, quamuis perſpicue cognouiſſet, inania eſſe omnia quæ afferret, & diſſentanea inter ſe, & pleraque nugatoria, nonnulla etiam eiuſmodi, vt non eſſe ſana neque integra eum mente deprehenderetur. Ex quibus vnum hoc duxi exponendum. Quodam tempore ſcribente neſcio quid Philippo, Marcus, qui forte aduerſus illum aſſediſſet, in ſilentio & cogitationibus ſenſim ibi conſopiri, & demittere caput in menſulam, ad quam ſedebant, & obdormiſcere. Poſt non multum temporis experrectus erigere ſe, & intu-

eri

eri Philippum, & interrogare ſubito: quænam eſſet exiſtimatio eius de Iohanne Chryſoſtomo; quumque Philippus commode reſpondiſſet: ſe ſentire de illo præclare, quamuis verboſitatem ipſius interdum non probaret; tum Marcus, modo, inquit, vidi illum ſpecie triſti in purgatorio. Ad hæc Philippus primum ridere, mox diſcedere deplorans perturbationem tantam in illo, qui purgatorii faceret mentionem, eam, quam ipſorum aliæ diſputationes mirifice refellerent.

XV. Sed quum Philippus pondere rerum & negotiorum difficultate ſuperaretur, neque iis quæ ſibi imponi indies grauiora ſentiebat par eſſet, & impendentium periculorum magnitudinem perſpiceret: crebris ſuis aliorumque literis permouit Lutherum, vt Wittenbergam rediret. Et ille (qui paulo ante clam paucis diebus ibi fuiſſet) tunc palam eſt reuerſus, neque indicata re Principi, neque quoquam permittente, animo excelſo & confidente. Et niſi hoc facere maturaſſet, res Wittenbergenſis non modo grauiter afflicta atque vexata, ſed perdita & funditus diruta fuiſſet. Reuerſio eius incidit in Nonarum Martii dies, anni Chriſti M.D.XXII. quibus diebus conciones eo habente omnia conquieſcebant, & audientes quum ſingularem

larem facultatem explicandi susceptas res, tum dicendi vim, tum etiam virtutem atque fortitudinem admirabantur, & reuerebantur autoritatem. Interrogatus tunc vnus ex Marci familiaribus, ecquid doctorem esse Lutherum egregium iudicaret? Imo, inquit, angeli non hominis vocem mihi audiisse videor. Sed Marcus iis diebus aberat, quum nescio quo quarumue rerum caussa discessisset. Mox tamen hic se Wittenbergam ad suum, quem ibi habebat, gregem recepit. Qui rursum ad ipsum confluere, & opiniones haustas inter se confirmare, & Marco ad retinendas & defendendas eas animos hortando addere. Inque omnibus maxime & ardentissime Martinus Cellarius, cuius paullo ante meminimus. Placuit igitur Martinum Lutherum accedi, & ei summam doctrinæ exponi. Ægre Lutherum hoc concessisse resciui. Sed tandem certo die & hora fecit potestatem Marco ad se veniendi, solo Philippo Melanchthone sibi adhibito, quum Marcus Cellarium & alterum quendam ex suis adduxisset. Audiuit Lutherus placide narrantem Marcum sua. Quum dicendi finem fecisset, nihil contra illa adeo absurda & futilia disserendum ratus Lutherus, hoc modo monuit: Viderent quid agerent. Nihil eorum quæ commemorassent sacris literis

niti,

iti, commentaque esse cogitationum curio-
rum, aut etiam fallacis & fraudulenti spi-
itus deliras & perniciosas subiectiones. Ibi
Cellarius & voce & gestibus vesanis, quum
& solum pedibus & propositam mensulam
manibus feriret, exclamare & indignari, au-
sum esse Lutherum suspicari tale aliquid de
diuino homine. At Marcus paullo sedati-
or: vt scias, inquit, Luthere, me spiritu Dei
præditum esse, ego, quid in animo tuo con-
ceperis, sum indicaturus, idque est: te in-
cipere inclinari ad hæc, vt meam doctrinam
veram esse credas. Quum Lutherus, vt ipse
postea dixit, istam dedita opera sententiam
cogitando esset complexus: Increpet te De-
us, Satana. Post hæc, plus verborum facien-
dum Lutherus non putauit, & minantes glo-
riantesque eos dimisit, ac nescio quid pol-
licentes de mirabilibus effectionibus, quibus
probaturi sua essent, quum hoc modo dixis-
set: Is Deus, quem ego veneror & colo, faci-
le vestra numina, ne quid tale efficiatur,
coercebit. Eo die oppido illi excesserunt, &
Chembergo, distante passibus amplius milli-
bus quinque, literas plenas maledictis & ex-
ecrationibus ad Lutherum miserunt, de qui-
bus longiorem esse narrationem hanc meam
non decet. De Ciconia autem & Marco
ipso quid factum sit, & quid ipsi amplius
 conati

conati, quique exitus vitæ eorum fuerint, non habeo compertum, deque eis narrata atque prodita ſcio neque temporibus neque perſonis conſentanea. Et in exponendis his fui prolixior, quod iſtis rebus & negotiis omnibus Philippi Melanchthonis labores, curæ, opera, conſilium, fides, implicarentur.

XVI. Poſt hæc res ſatis tranquillæ toto biennio fuerunt. Martino Luthero, quem non deſinerent aduerſarii, cum manifeſto dedecore ſuo & cauſſæ quam agebant detrimento, laceſſere ſcriptis leuiſſimis atque etiam ineptiſſimis, magno animo & ſumma contentione aſſerente ſua & aduerſariorum ſcripta confutante. Scholaſticam autem doctrinam publice priuatimque aſſiduo exercebat Philippus Melanchthon, optimarum artium ſtudia conformando & expoliendo, ordiens ab horum quaſi pueritia, & progrediens ad vltimam veluti ætatem, (id quod annis aliquot perfecit) vt initium cum fine denique coniungeretur & coiret, & omnis iſta tractatio orbe vno comprehenſa abſolueretur, cuius Græcum nomen eſſe placuit ἐγκυκλοπαιδείαν. Atque idem ſacrarum etiam literarum diuerſas interpretationes explicationesque conficiebat & elaborabat. Quum interea ab occupationibus aliorum nego-

negotiorum & opera, quæ dabatur omnibus vti volentibus, nihil ei quietis aut otii, vel ad corporis valetudinisque curam, vel aliam vitæ ſuauitatem & recreandum animum relinqueretur, neque ab ipſo vſurparetur; præter vnam voluptatem, quam ex conſuetudine & familiaribus colloquiis amicorum percipiebat, qua quoties licebat libenter fruebatur. Quod autem tum facere cœpit, vt ſeruire voluntati atque etiam cupiditati quorumuis & obſequium ſuum in promtu cunctis eſſe vellet, ab eo omni poſtea tempore non voluit recedere. De quo quidem & memini diuerſa iudicia diuerſorum audire, & intelligo in vtramque partem diſputari poſſe. Idque indicabo, vbi prius de habitu corporis ipſius & valetudine & natura atque ingenio ac moribus, quam hoc loco apte inſeri poſſe exiſtimaui, narrationem abſoluero.

XVII. Fuit ſtatura Philippus breuiore, non tamen breuitate notabili, quum a communi virilium corporum modo illa non procul abeſſet. Membrorum compoſitio plane elegans, frons explicata & ardua, inſignis vena quadam ampliore in illa eminente, capillus rarior, collum procerum, iugula inſigniter concaua, oculi pulcri & acies horum mirabiliter clara, pectus ſatis amplum, ven-

ter & ilia adſtrictiora. Omnium autem partium corporis & integra atque vera ſua figura, & congruens erat ſoliditas. Senſus omnes acres, in corpore nulla mole carnium grauato, & eiusmodi vt facile illud quidem propter ſubtilitatem afficeretur, ſed laboris tamen eſſet patientiſſimum, neque facile defatigaretur. Atque narrabat ipſe, quoties adoleſcens Tubinga Stutgardiam ad Capnionem veniſſet, id quod ſæpe facere conſueviſſet, & illa vina bibiſſet pleniora, artuum dolores ſe ſtatim cœpiſſe inuadere, & ideo ſtuduiſſe citius reuerti Tubingam. Vna fuit ei moleſta inſomnia. Nam accidebat nonnunquam vt totam noctem vigilaret, quo incommodo quum propter debilitatem, quæ conſequebatur, tum obſtrepentes, vt fit, cogitationes iniucundas, grauiſſime affligebatur. Sed hoc malum depulit diligentia in victu, præſertim quum ætate procedente vinis vteretur plenioribus, & aliis generibus potus, quibus ſomnus conciliari ſolet. Ad quem ſe dabat ſtatim poſt cœnam, & ſurgebat mox aut non longo interuallo poſt mediam noctem. Omnesque ſcriptiones & commentationes cæteræque res, vel ſaltem præcipuæ, matutina opera ab eo perficiebantur. Requirebatur autem ab eo quies ſomni nocturna placida. Quantum igitur poterat, cauere, ne

qua

qua re perturbaretur animo iturus cubitum: & eam ob caussam literarum vespere allatarum lectionem in posterum diem plerumque differre, earum præsertim, quas Principes aut ciuitates misissent, quibus rem seriam atque magnam agi suspicaretur. Atque senescens post meridiem interdum, non ille quidem in lecto, sed supra scamnum alicubi recumbens & somnum capiens conspectus est. Quum autem eiusmodi potum, quem diximus, prodesse ei increbuisset, vndique ad ipsum benignitate Principum ciuitatumque, & amicorum aliorum studio, ille mittendus curabatur. Constat fuisse admonitum, primis statim annis aduentus sui, Philippum ab illustrissimo Principe Friderico, subjiciente, vt videtur, hoc optimo & doctissimo humanissimoque viro Georgio Spalatino, quo Princeps peculiari sacerdote vtebatur, vt haberet rationem ipse sui in conseruanda valetudine, neu vini vsum intermitteret. Valde autem delectabatur copiola quadam boni & egregii potus, non tam sua ille quidem, quam hospitum, quos inuitabat humanissime & libentissime accipiebat, & aliorum quoque, quibus hunc impertiebat, gratia. Nemini autem omnium in toto oppido cella ipsius clausa erat, & quicquid ea condebatur id petenti promi in hac

domo mos erat. Attentione igitur ille & diligentia assequebatur, vt talis corporis firmitas perpetuis laboribus sufficeret & inter continuos illos duraret. Quum & a medicinis magnopere abhorreret, neque vllam exquisitam curam corporis adhiberet, ac potius in hac re & parte esset negligentissimus, vel is etiam, qui proposito destinato omitteret atque adeo fugeret omnia, quæ corpori curando apta sunt: vnde factum est, vt tandem balnea etiam prorsus vitauerit, quæ aliquando cum amicis ingredi consueuisset. Atque in tali corpore, quale est designatione quadam a nobis effectum, animus erat, quem & illud caperet, & qui idoneum istud quasi domicilium haberet. Humor, quem flauæ bilis nomine appellant, abundantior materiam præbebat affectionibus animi vehementioribus. Grauiter ergo commouebatur, eratque in eo impetus hic repentinus, qui tamen sedabatur celeriter. Reipublicæ & amicorum negotiis ex animo afficiebatur, & hæ curæ interdum sic excruciabant animum ipsius, vt morbus contraheretur. Sed naturæ vi bilis dejiciendo expellabatur, eoque alleuari ille se sentiebat. Ingenio fuit liberali, comi, admodum benefico & humanissimo, ad gratificandum semper paratus. Etiam minimis in rebus officiisque præstandis non modo

modo satisfaciebat expectationi omnium, sed hanc superabat quoque. Quinetiam sua interdum merita aliis eum tribuisse & adscripsisse cognitum est. Non ille consulto alterum quemuis vel aperte maledictis lædere, vel oblique infamare, aut nigros sales, vt dicitur, adspergere, notamue & ignominiam vlli inurere. Nullum etiam fere dictum aut factum alicuius tam duriter vnquam accepit, vt ab illius beneuolentia familiaritateque & vsu refugeret. Nullæ in eo maleuolentiæ aut suspicionum latebræ. Nullæ æmulationis quasi insidiæ. Nihil subdolum, simulatum, tectum, fallax; contraque sincera, simplicia, aperta, vera omnia; oratio libera, sæpe etiam sine circumspectione & consideratione coram quibus illa haberetur; exceptaque esse quædam dicta ipsius, & ad quosdam inuidiose delata, notum est. Quod quum ipse sciret, nullam tamen cautionem huic parti adhibebat, ne ab amicis quidem & beneuolis admonitus. Eadem in scribendo libertas erat. Quinetiam libros scriptaque sua omnia, & literas, quæ afferebantur quotidie plurimæ a diuersis & dissimilibus conditione, loco, fortuna, relinquere omnium oculis & manibus expositas; ex quibus subtractum plurimum esse constat. Et ipse hoc animaduertens, hortantibus suis etiam, vt custodi-

ſtodiret ſua, præſertim quum aliis hoc vt facerent aſſidue præciperet, neque pericula tantum ſed malum præſens ſæpe demonſtrantibus, adduci nunquam potuit vt eſſe aliter inciperet & ſententiam conſuetudinemque hac in parte ſuam mutaret. Voluntati aliorum promtiſſime inſeruiebat atque adeo cupiditatibus indulgebat, quum erga ſe eſſet duriſſimus & immitiſſimus. Quæ non fiebant iudicio, ſed naturæ manſuetudine & bonitate. Seque intelligebat ipſe hoc agendo peccare, quum ſciret & teſtaretur quam pernicioſa res eſſet impunitas & licentia, neque eam coerceri amplius poſſe ſæpe deploraret. Pueros paruulos nimio pene amore complectebatur, & naturæ affectio hæc in ipſo inſignis & pene intemperata fuit, prudentia in aliis ſumma & conſideratio quid deceret. Nihil ruſticum aut agreſte, feſtiua & venuſta plurima. Iocis delectabatur, vel tempeſtiuos potius, vt inter epulas & peregrinationes, minime triſtis atque horridus natura, non vitabat. Vtebatur autem iis ridiculis, quæ ſine contumelia ac probro mordentia læderent neminem & ſales haberent non ineruditos. Ambiguis libenter & ſuauiter ludere cum pueris maxime & adoleſcentibus ſolebat, hoc ipſo etiam exercens intelligentiam illorum ad ſerias fallacias
con-

conſiderandas & explicandas, iisque enarrandis ingenia eorum acuens, & alios conſideratione horum fatigari cernens & explicando interdum falli, iſtam hilaritatis occaſionem habebat. Hiſtorias quoque & narratiunculas vtiles & memorabiles crebro exponebat. Moribus omnino placidiſſimis & manſuetiſſimis fuit. Comitas in eo & affabilitas prorſus ſuauis. Si quando etiam vehementius perturbabatur, vt veluti de poteſtate videretur exire, ſedabatur ea cito quaſi tempeſtas, & redire ſtatim ille ad ingenium, ferreque vt antea quæcunque ei imponebantur onera, & exequi quod mandabatur, & efficere quod petebatur. Idque in ſe vel vitium, vel vitii quiddam ſimile, ipſe agnoſcebat. Ac poſtquam deferbuerat ardor ille, iocans de ſe meam referebat interdum narratiunculam & rythmos noſtrates, quibus perhiberetur quidam percutere & confodere, & eſſe tamen vim illam ſæuitiæ lentam atque mitem. Itaque vt iracundiæ commotio in eo erat & ſubita & acris, ſic nemo illo cognitus eſt placabilior, quique moderari ſibi & temperare affectionibus ſciret melius. Animus ipſius in nullos inuidia, odio, maleuolentia ſuffuſus, ad omnes autem apertus atque ſimplex admirabilem in modum. Inter docendum interrogare aliquos fere ſolebat

bat de iis quæ tractabantur. Idque faciebat admodum ſcite & appoſite, quod præcepta artium liquido teneret, & meminiſſet exquiſite. Fuitque in eo valde bona memoria, non rerum modo & ſententiarum ſed verborum quoque & orationis. Quæ igitur legendo comprehenderat, ea hærebant in animo ipſius: &, ſi quid forte commentatus perſcripſerat, paruo negotio idem, verbis propemodum eisdem & eadem ſerie horum, ſine ſcripto poſtea pronunciabat. Itaque diſputando in reſponſionibus ad obiecta aduerſariorum plurimum valebat, & erat illis metuendus. Id quod non ſemel, inſtitutis de religione doctorum virorum diſſentientium partium colloquiis, cognitum eſt. Si res ſeria ageretur, ſtudio habebat hoc in primis ne eſſet dubia oratio & ſententia incerta. Neque peius quicquam oderat, quam in argumentando verſutias & fallacias concluſionum, quæ σοφίσματα, & quam totam non facultatem, ſecundum Ariſtotelem, ſed voluntatis incitationem σοφιστικὴν appellarunt. Et ſermo igitur planus atque purus & id quod volebat intelligi (intelligi autem volebat concepta animo vera & definita ac certa) ſignificans in ſtudio ipſi erat; & cogitationes contortas argutiis implicantibus iraſcebatur, ita ſæpe grauiter, vt ſtomacharetur, & obiurgando

ipſe

ipſe peruerſitatem callidorum & veteratorum increparet acerbius. Ea autem erat acrimonia illius, vt celeriter deprehenderet talia, neque fere eum quicquam falleret in hoc genere. Vsque adeo autem abhorrebat a dubiis & incertis ſermonibus, vt ambiguas figuras orationis in rebus ſeriis, quamuis vſitatas, ferret iniquius. Ac memini aliquando inter epulas, quum vinum appoſitum ipſi valde probaretur, iubere illud ex conuiuis vnum guſtare & dicere quid videretur. Qui quum reſpondiſſet conſueta ἀντιφράσεως forma: eſſe illud haud malum; pene cum indignatione Philippus Melanchthon: bonum, inquit, vinum ſic laudari non debet; quod ſimplicem & propriam commendationem vſurpandam cenſuiſſet. Hoc etſi vulgarius atque leuius, moris tamen in illo huius indicium illuſtre non putaui prætermittendum. Vsque adeo vero indiſerta, confuſa, vaga, indefinita, inexplicataque auerſabatur, vt quoties cum aliquibus de tempore eſſet conſtituendum, ſemper momentum horæ iuberet nominari. Et iis ſuccenſebat, qui intra aliquas horas, duas aut circiter, conueniendum agendumue quippiam eſſe dicerent. Similiter in mandatis dandis exponendisque negotiis maximopere enitebatur, vt de qua re ageretur, ea res plane & expreſſe demonſtrare-

ſtraretur. Itaque non ſolebat curare iubendum ſignificandumue aliquid, quod ipſe coram narrare, indicare, mandare poſſet, ſed hoc munus exequebatur ipſe. Cogitandi & omnia diligentiſſime expendendi in eo cura pene erat infinita. Itaque in ſua inquirere ipſe ſemper, & retexendo ſtudere fieri meliora. Quod ſi in vno ſtudiorum genere ei perſeuerare inque illo otioſe verſari conceſſum fuiſſet, haud ſcio an ea opera efficere & edere potuiſſet, quæ omnium aliorum elaborationes longe vincerent. Nunc hoc fiebat vt nihil vacui temporis ipſi relinqueretur prorſus, ſed iis continuo occuparetur quæ ſupra indicaui, & nouo quodam mirifico labore inſuper defatigaretur. Cœperant enim plerique ipſius & aliorum celebritate moti expetere, vt manu eorum aliquid in ſuis libellis perſcriberetur, quod oſtentare poſſent. Atque aliqui ad tales ſcripturas chartas conglutinatas & libellos peculiares circumferre: cui rei incredibile eſt, quantum temporis operæque tribuerit, quum qualis res eſſet animaduerteret, & negando tamen neminem vellet offendere. Iam quicquid tunc ab aliis Wittenbergæ librorum conficiebatur in omni genere doctrinæ, eorum nihil ſine hoc quaſi Theſeo, vt dicitur, vel non ipſo plane magiſtro & autore, elaborabatur.

Quæ

Quæ vero in doctrina publica dicebantur, quæ recitanda forte erant ſolennibus in conventibus, quæ proponendæ aliquarum rerum ſignificationes, ab hoc vno ſcribebantur. Atque viſæ ſunt chartæ cum humidis adhuc literis reliquæ afferri iis, qui iam pronunciare compoſita ab eo priora cœpiſſent. Quid dicam de procemiis? quibus ſi ab hoc ſcriberentur, quod commendari omnes & vendibilia fieri opuſcula ſua ſcirent, expetebant hæc plurimi; quum interea & externis daretur opera aliqua ipſius, conſcribendis iis, quibus illi docendo, concionando, diſputando vterentur. Sed hos labores & iſtas occupationes tantas æquabat vel etiam ſuperabat vnus: litteras, quibus aliqui commendarentur, & teſtimonia perſcribendi, quæ non modo patiebatur facile abs ſeſe impetrari, ſed dabat etiam perquam liberaliter & prolixe. Nam & facultates ipſius & operæ, quibuscunque dari illæ poſſent, in promtu cunctis, neque ſuum ei quicquam tam proprium erat, quam communia omnia omnibus. Atque eſt facilitas iſta, & hæc ea res, quam ſupra notauimus & reprehendi poſſe ſumus confeſſi: quum quidem reprehendi interdum audiuerimus. Deque ea quoniam dubium non eſt venire in mentem vnicuique, quid culpantes dixiſſe & nunc dicere credi-

bile ſit, mihi ſilendum eſſe duxi. Sed vituperatione tamen liberare eum, vt opinor, poteſt immenſa bonitas humanitasque naturæ, & nullum ſibi ſuisque proſpiciendi & conſulendi ſtudium, & ſeruiendi aliorum commodis more etiam confirmatum propoſitum, & benefaciendi geſtiens voluntas: ac fortaſſe etiam flagitatores, partim moleſti improbitate, partim aſſiduitate acres, quos illum quoquo modo abſoluere atque dimittere voluiſſe, mirandum non eſt: in quo animus ſcilicet illis explendus fuit. Itaque pauci, quod optauiſſent, non fuere conſecuti. De nullo autem ſcribebat quicquam non admodum honorifice, & exquiſitis verbis atque ſententiis. Ac ſi cauſſa magna eſſet, cur hoc facere nollet, nihil ſcribebat potius; ſcimusque pecunias ſæpe eum aliquibus dediſſe, vt illi diſcederent neque inſtarent literas petere, & ita quaſi redemiſſe ab eis interpellationes. Quæ cuncta quamuis in vitio eſſe videantur: ita tamen & ipſa fuerunt indicanda. Vt enim in facie formoſa næuum referre expreſſa illius imago debet: ſic narratio de magnis & præſtantibus ſapientia atque virtute viris labeculam quoque aliquam, ſi forte adſit, repræſentans, non facere hoc perperam exiſtimanda eſt. Philippum omnino Melanchthonem mira afficiebat ſolicitudo de

euen-

euentu rerum negotiorumque, quorum ille particeps eſſet factus, & tum maxime quum acciderat, vt aliquid ipſe cenſeret aut ſuaderet, vsque adeo cauendum eſſe bono viro ſtatuebat, ne culpam admitteret, neue per errorem quoque aut imprudentiam cauſſam mali daret. Inque his aliquando angoris perturbatio tanta fuit, vt illi pene ſuccumberet. Quum cæteris rebus, & maxime privatis atque ſuis, animum ſatis bonum haberet, vel etiam magnum atque excelſum, qui & iniurias patienter ferret atque adeo contemneret, & in periculis adeundis minime eſſet timidus. Verecundia in eo tanta fuit ad vltimum vitæ diem, quantam haud ſcio, an qui in altero cognouerit, reperiatur nemo. Sed interea nihil omnino quod inhoneſtum non eſſet neque turpe, quamuis paruum atque humile, facere eum pudere aut pigere. Itaque ea ipſum tractare, agere, exequi multi viderunt, quæ infimi etiam famuli inuiti & grauate adminiſtrare cernuntur. Valetudo quum initio eſſet minus bona, viuentis ſub alieno cœlo & inuſitata ratione cibi & potus vtentis, & corpus valde attenuaretur, & peruigilationibus debilitaretur, quemadmodum diximus; temperantia tamen moderatoque ſimul & accurato victu illam corroborauit, vt ſtabili & firma vteretur, ne-

que morbos haberet vllos infeſtos, præterquam calculorum a ſtillicidio veſicæ, quemadmodum Plinius locutus eſt,(hæc Græcis eſt λιθουρία & λιθίασις νεφριτικὴ) quorum ſæpe acerrimos ſenſit cruciatus. Non multis annis ante mortem etiam oculorum epiphoris atque lippitudine conflictatus eſt, & quum ſpirandi viæ ſemper patuiſſent, neſcio qua de cauſſa nares tandem obſtructæ fuerunt: id quod grauiſſime moleſtiſſimeque tulit. Humoris etiam ad lumbos vapores & flatus (qui grauis interdum ægritudinis cauſſam dant tam corpori quam animo πάθη hæc ὑποχονδριακὰ vocarunt) tentabant eum nonnunquam, vnde doloris nonnihil capiebat. Potus ei neceſſarius erat, gratus & bonus. Eſca qualibet ſine faſtidio veſcebatur. Sed cibos pretioſos & opipare conditos & delicias epularum prorſus oderat. Piſciculos minutos probabat in cibo maxime, & olera atque pulticulas omnis generis expetebat, carnes non item. Et adoleſcens in contubernio Tubingæ (vbi perpetua conſuetudine hordei iuſcula cibum communiter capientibus apponuntur) ſæpe cum iuſculo alterius ſuas carnes commutauit, vt ipſe iuſculum duplex alter carnes duplices haberet. A piſcibus omnino non abhorrebat, veſcebaturque libenter ouis: ſed hæc recentia, illos feruentes, af-

ferri

ferri cenſebat oportere. Itaque in aulis vtrumque eſſe cibum ingratum ſolebat dicere, quod neque recentia oua, & piſces fere tepidi apponerentur, quos iocans neque frigidos neque calidos edi debere aiebat. Magnificos apparatus conuiuiorum deteſtabatur, neque dubitabat libere reprehendere & obiurgare eos qui inſtruxiſſent. Ac recordor eum, me præſente, aliquando quodam in conuiuio omnium rerum copia abundante, quum hoſpes, quemadmodum mos eſt noſtrorum hominum, hortaretur eos qui aderant & Philippum inprimis, vt, quæ potuiſſent acquiri, iis contenti eſſe & veſci hilariter vellent, ſe quidem pro ſuis facultatibus operam dediſſe, vt quam optime acciperentur, ſed videre ſe & fateri parum effeciſſe, quia nihil quod magnopere bellum eſſet apponeretur, & quæ huiusmodi alia tunc commemorari ſolent vſitata diſſimulatione: ibi igitur recordor, non ſine indignatione eum ſermonem Philippum interpellaſſe, & grauiter monuiſſe, re manifeſta tali oratione non eſſe vtendum, atque adeo metuendum ne ea ipſa ab æterno Deo animaduerteretur, cui potius gratiæ agendæ eſſent, quum ſuppeditante largiter tam multa, tum benigne concedente non modo vſum verum etiam abuſum illorum. Sed per-

gamus ad reliqua. Veſtitus eum retinebat modum, quo initio fuerat vſus. Tunicam ſemper geſtabat, tam domi quam prodiens foras, vt tectum vndique corpus eſſet. Interior veſtis conſuetudine horum temporum linea duplex fere induebatur, & ſuper eam lanea altera. Quam veſtem exeuntes in publicum nunc variam geſtant, eius honeſtam ſpeciem demiſſæ ad pedes cum manicis nunquam mutauit. Neque paſſus eſt perſuaderi ſibi, vt externis vllis ſericis aut ſimilibus vteretur. Pelles tamen non reſpuit aquilonares illas, quod eſſent ad calefaciendum corpus efficaciores. De balba voce Philippi dictum iam eſt aliquid, cuiusmodi & Ariſtotelis fuiſſe accepimus; quam tamen Philippi ingraueſcens paullulum ætas ita emendauerat, vt nihil audiretur quod offenderet quenquam. Sed & iuuenis incedens aliquando alterum humerum detorquere nonnihil ſolebat. Horum vtrumque qui imitari vellent reperiebantur, quemadmodum & alios geſtus: vt manuum, quas inter loquendum mouebat, ſuperciliorum quæ ſuſtollebat. Sed imitati tamen complures ſunt meliora atque potiora. His expoſitis, de ſtudiis ipſius, & quæ huc pertinent, nunc etiam quædam addamus.

XIIX. Quum in omnium liberalium

ſtudio-

ſtudiorum genere flagrantiſſima eſſet cupiditas Philippi Melanchthonis, nihil tamen habuit prius aut antiquius pietate religioſa, quam ſanctiſſime ſemper coluit, & cui omnes quaſi neruos ingenii ſui intentos eſſe voluit. Itaque in eis potiſſimum omnibus viribus elaborauit, quibus doctrina Eccleſiæ Ieſu Chriſti explicari poſſet. Inque eam partem quam operam dederit, & quid incumbendo effecerit, quum ſit euidens neque quisquam fere neſciat, expoſitione non eſt opus; præſertim quum longius excurrere neceſſe eſſet, quam inſtituti ſcripti ratio & modus pati ferreque videatur. Et procedens tamen narratio ſua illam ſerie attinget & aſſumet. Quum autem requiri ad eam doctrinam Hebraicæ inprimis linguæ cognitionem conſtaret, quam adoleſcens diſcere non negligenter inceperat, hoc conſecutus eſt continuatione ſtudii illius, vt ſcientiam huius adipiſceretur haud vulgarem, ac potius nullorum facultate, qui hac excellere putarentur, admodum inferiorem. Multumque & ſæpe collocutus eſt, de eius linguæ difficili & obſcura tractatione atque notitia, cum Bernhardo Ziglero, qui *Laterenſis* a nobis nominabatur, & ad eam docendam Lipſiam tandem fuit accerſitus, & apud ſe cum Crucigero; quos ambos de natura & veritate il-

lius diligentiſſime cogitare & rectiſſime iudicare perſpexerat. Amabat autem & magnifaciebat Ziglerum non tantum propter iſtam cognitionem & doctrinam, ſed quod de omnibus rebus conſideratio illius eſſet accurata & ſagax, ingenium autem perquam liberale &, vt ita dicam, candidum, & conſtantia ſumma atque fides certa. Cætera ſtudia & conſtituebat atque ordinabat, & ipſe ſine intermiſſione exercebat. Quumque Wittenbergæ exercitationes ſcribendi dicendique diu ſane iam eſſent pene nullæ, hoc autore cœptæ ſunt materiæ rerum vtilium ſcribi & publice declamari. Quum ipſe ſuo exemplo præiret cæteris. Nam tum pronunciauit orationem de legibus, quæ poſtea edita fuit. Non ceſſabat autem vrgere & ſua & aliorum opera aſſiduitatem doctrinæ publicæ, & crebro veniebat ipſe in ea loca & ad illas horas, quibus aliqui docebant, & apud diſcipulos aſſidens audiebat profitentes. Quo fiebat vt & hi magis attenti, & exiſtimatio ipſorum melior eſſet, & diſcipulorum retineretur frequentia. Quia vero ſciebat, omnem humanæ ſcientiæ veritatem mathematicis diſciplinis contineri, neque ſine his aut doctrinam certam, aut ſtabilem cognitionem eſſe vllam, quibuscunque modis poterat ad has colendas ſtudia iuuentutis inuitabat & alliciebat.

ciebat. In quo non parum negotii ei exhibebatur, propter ſtudiorum iſtius tractatus minus elegantes & quaſi blandos: quum ita adhuc traderentur omnia, vt qui non quaſi aptus & natus ad hæc per ſe eſſet ipſe, horrore illo explicationis deterreretur, nedum audiendi profeſſores artium illarum, aut edita ſcripta legendo, magnopere proficeret. Vt igitur ſidera ſpectantibus nota fierent, & tota iſta doctrina clarior eſſet & quaſi venuſtior, inſtituit vt Plinii liber ſecundus enarraretur, & ad illud ſcriptum applicarentur ea, quæ aſtronomicam ſcientiam perficiunt. Quæ eſſe nemo fere neſcit, primum cœli vel potius mundi quandam diſtinctam deſcriptionem, deinde omnium orbium & ſtellarum conuerſiones & motus demonſtrantem rationem. Quo nomine, & quia integerrimum & optimum hunc virum cognouerat, valde dilexit Caſparem Bornerum, cumque eo celeriter neceſſitudine, poſtquam in has regiones venerat, coniunctus fuit. Nemo autem Bornero ante illa tempora exquiſitius aut induſtria maiore ſitus, loca, figuras, ortus obitusque ſiderum ſignorumque cœleſtium obſeruauerat, neque huius contemplationis iter planius oſtenderat. Fuit hic omnino vir egregius & multis magnis verisque virtutibus ornatus, qui piis & ingenuis ſtudiis

fundandis tuendisque fortunas vitamque suam impendit.

XIX. De Philippo autem Melanchthone, quod hæc mentio requirat, fortaſſe reliquum ſit vt indicetur facultas orationis, & quo in genere eruditæ doctrinæ præſtitiſſe cæteris videatur. Sed hoc quum manifeſtum perſpicuumque ſit, quod eius ſcripta & extent & ſint in manibus omnium, me differere eſſet ſuperuacaneum. Apparet defuiſſe illi non quidem ingenium, non copiam & vim ſapientiæ & doctrinæ, non literarum ſingularem eruditionem, ſed inchoata perficiendi atque eli'mandi tempus atque otium. Etſi natura a quadem granditate abhorrens, iudicium voluntatemque ipſius conuertit ad curam potius verſandi in quodam caſtigato & puro atque ſano genere orationis, quam in ſublimi & vehemente & cuius compoſitio operoſa eſſet, elaborandi. Omnino autem ſubtilis & arguta concinnitas, & proprie diſerteque eloquendi omnia ſtudium, conueniebat diſputationibus doctrinæ & ſcholaſticæ veluti vmbræ. Non ille inanibus verbis quaſi perſtrepere, non a re propoſita ſermonem abducere, non aliena intexere, ſed veluti intra ſuas ripas flumen orationis coercere. Hæc eſt in exponendo perſpicua, in narrando & ornata ſatis & copioſa

piosa, in argumentando acuta neque tamen mollis aut eneruata, verum etiam non declamatoria quidem illa abundantia, sed luculenta breuitate fortis & animosa, eosque aculeos desigens, qui penetrando vulnerent non pungant tantum perstringendo. Nihil autem est in hac fucatum, nihil inæquale, nihil ineptum, nullum aucupium varietatis quasi in pictura colorum, nullus tumor, denique simplicia sunt & recta omnia. Vt si de horum temporum & nostrorum hominum puerili adhuc veteris præstantiæ imitatione tam gloriose loqui liceat, non dubitem Atticum perhibere Philippum Melanchthonem. Id quod esset euidentius & clarius, si mediocre saltem otium ad suorum illi limam & expolitionem concessum fuisset; quæ pleraque omnia non edita sed effusa, non composita sed festinanter in chartas coniecta, non emissa sed expulsa sunt, non prodierunt sed euolarunt, vrgente scilicet necessitate & re postulante. Verum ne sic quidem languent, aut dissoluta, ieiuna, trita, vulgaria sunt, sed quum astricta aptis conversionibus, tum membris integris continuata. Vtque fortasse splendor tanquam solis aut auri in illis non eluceat, nitor tamen profecto ostendit se tanquam sideris aut gemmæ: & vt non quasi aurea corona con-

spi-

ſpiciantur hæc redimita, pulcherrimos tamen in eis elegantiæ & munditiæ floſculos licet cernere. Vnum eſt in ſcriptis Philippi admirabile, quo haud ſcio an noſtra ætate alius illi iure conferri poſſit nemo: Sententiæ in oratione non modo crebræ & exquiſitæ, ſed adeo opportunæ, & apte ſuo quæque loco collocatæ. In iis autem, quæ ex veteribus aſſumi & quibus expoſitio plenior & ornatior & illuſtrior reddi ſolet, qnas Græci ἀπεκδοχὰς vocant, vicit non modo Philippus ſtudium & induſtriam aliorum, ſed hac ſolertia cæteram facultatem ſuam ipſe ſuperauit. Quid dicam de exemplis commemoratis & enarratis, & adhæc iis de quibus ageretur accommodatis? In quo genere plurima ſunt in medio opera atque monumenta ſtudii & induſtriæ ipſius. Quid de exquiſitis & ſubiectis rationibus atque cauſſis? In quibus, quod eſt conſiderationis & omnino felicitatis cuiusdam ſingularis, hoc præſtabat, vt afferrentur & pertinentia ad propoſitum atque rem de qua agebatur, & illuſtrantia explicando doctrinam inſtitutam. Quum ſtudium iſtud, dum colligit ſæpe vndique omnia, non ſolum corripere ſuperuacua, ſed aliena quoque attexere ſoleat, adeo vt aliquando plane ineptum deprehendatur. Hoc autem prudentiæ erat, ne quid admiſceret abhorrens

aut

aut etiam absurdum aut certe superfluens, in quo aberraret & vagaretur expositio, nedum contrarium aut dissentaneum aliquid irrepere pateretur. In quo vel indiligentia vel fiducia & erga se fauore, reperiuntur eruditorum quoque aliquorum scripta iustæ reprehensionis crimen non effugere. In originibus nominum scrutandis, inque capiendis coniecturis obscurorum & incertorum, non modo mirifice solers & gnauus, sed etiam felix fortunatusque erat. Neque vetustis nominibus interpretandis, & ad ea quæ his significarentur attribuendis, cuiusquam opera nostro sæculo cognita est præclarior atque melior. Quo studio ad certam rerum & firmam cognitionem atque scientiam vix aliud esse possit efficacius. Vel sine illo hæc potius fluctuat semper & labascit. In iis de quibus consultaretur, aut etiam deliberatis scribendo explicandis & componendis, nemo attentam cautionem illius & dilucidam expositionem vincere immo assequi potuit. Quam autem res operaque ista difficilis & magni momenti sit, norunt illi qui in manibus eam habuerunt & sunt experti. Vidi cognouique ego eum in talibus operibus non modo sententiarum pondera examinantem, sed verba singula quasi aurificis statera perpendentem.

XX. Quum vero natura esset Philippus Melanchthon is, qui vestigando scrutandoque aliquid non facile falleretur, tum eius animum præsagiisse multa & prædicta ab eo quæ euenerunt scimus, & visa somniorum euidentia atque certa plerumque per quietem illi oblata, (quod genus hominum Aristoteles εὐθυονείρους vocat) neque fere diuinando hac in parte esse deceptum. Tentabant idem imitando, sicut cætera, alii quoque, & audires passim percunctantes de somniis, & hæc recitantes atque conjicientes & vbique somniantes plurimos, neque personis neque rebus similibus. Sed hæc apponi poterunt ad superiorem mentionem imitationis præposteræ, quum certe exemplum illius multi cum laude & fructu sint secuti. Quod autem hic vniuersæ rerum naturæ consideratione & inquisitione caussarum, quibus illæ continentur, exerceri iuuentutis studia ad religiosæ pietatis & cuiuscunque muneris administrationem functionemque valde prodesse sciret: primum tractando Physica erudite, voluntates commouit & animos excitauit discipulorum, & multis illa iucunda vt essent perfecit; deducendo cogitationes ad Medicinæ artis eam partem, quæ stirpes tractat, & cæteras res, quarum explorata notitia in faciendo artem, non modo voluptatem sed vtili-

vtilitatem affert præcipuam, vel etiam ad ſpem laudabilium operum in curando neceſſitatem habet. Deinde ad eam, quæ eſt Ptolemæo pars Aſtronomiæ ſeu Aſtrologiæ, prævidens futura & occulta aperiens, de cœli quadam inſpecta facie & animaduerſo habitu. (nunc Aſtrologiam proprie plerique vocant) Ad hanc igitur ſiue experientiæ ſeu artis rationem plurimos commendatione ſua perduxit. Non enim ignorabat fore, vt liberali quadam curioſitate animi adoleſcentum facile caperentur, & ita ab aliis occupationibus abſtracti in ſpacio ſtudiorum vtilium & bonorum retinerentur. Quinetiam per iocum ſolebat manus aduerſas aliquorum intueri, & de lineis ibi apparentibus indicare id, quod a quibusque expeti, aut quo delectari illos ſciret. Neque ideo tamen Chiromantices ſuperſtitioſam diuinationem confirmabat, aut leuitati ineptiisque iſtis dabat operam, vel aliis eas commendabat: quum conſtet acerrimum fuiſſe eum inimicum omnium, quibus falſitatis nugarumue aliquid implicaretur, vel quorum omnino fundamenta non niterentur euidente veritate & certis rationibus ſtabilirentur. Diligenter autem & accurate rem diſtinguebat, neque patiebatur hominum ſtultitiam & vanitatem cum vera intelligentia & recto vſu con-

confundi. Quamobrem cum naturæ consideratione & peruestigatione coniuncta, a præstigiis & falsitate superstitiosa vaticinationum longissime separabat. Et quemadmodum illorum studium collaudabat, ita hanc impiam optimæ & præclarissimæ rei corruptelam vehementer detestabatur. Atque requirebat in veteribus quibusdam & prudentiam & moderationem, qui temere ac intemperanter quum Astrologiam insectati essent, tum vniuersas mathematicas disciplinas reddidissent inuisas. De quo quamvis quum sæpe multumque verba grauiter faceret, tum scriberet luculente; & existebant tunc tamen aliqui, qui illi tanquam autori approbatorique superstitiosi studii obtrectarent, totamque occupationem huius disciplinæ malam ac perniciosam esse assererent: & nunc etiam liberius a quibusdam hoc nomine mortuo maledicitur. Sed quum manifesta sit falsitas criminis istius, & malevolorum euidens improbitas, nostram defensionem attexi nihil attinet. Refellit enim hos non modo res ipsa, sed ipsorum etiam odii immanis scelerata acerbitas.

XXI. Ipse sane Philippus, qui de his, quemadmodum paullo ante indicauimus, dixisset scripsissetque, quibus hoc studium & factum eius ad omnes bonos, vel non saltem insigni-

insignite malos, facile defenderetur, nunquam voluit cum vllo contendere neque dimicare. Id quod etiam fecit in aliis omnibus: contentus veritate doctrinæ suæ, & non ignorans rixando & litigando non explicari quicquam, sed omnia magis dubia,& incerta fieri. Itaque non ille reprehendentibus & interdum accusantibus, sæpe etiam insolenter calumniando insectantibus, respondere; non de suis, quæ notarentur, apologias edere; non etiam pro sua fama propugnare; sed iniuria accepta tacere, & patientia frangere vim aduersariorum. Interea tamen sua attente considerare & inspicere, & limando reddere meliora. Quæ opera & vtilior Reipublicæ & ipsi honestior fuit, quam si digladiando certamina auxisset, & quibusdam, materiam hanc celebritatis expetentibus, in ea nanciscenda adiutor fuisset. Itaque & Philippi Melanchthonis scripta, in quæ plane hostiles impressiones aliqui fecerunt, & nunc in manibus & posthac futura sunt: quum pleraque hæc oppugnantium iam euanuerint, &, si quid adhuc in huius sæculi leuitate quasi innatat, id breui interiturum sit vna cum autorum nominibus, demersum in caliginem & tenebras sempiternas. Neque rerum isto statu, & conditione tali temporum, & iis ingeniis studiisque hominum, & adeo confusis

perturbatis, difficilibus negotiis, (quod haud fere cerneret quæri veritatem, ſed dimicare de ſuis pleroſque opinionibus tanta pertinacia, vt in aduerſantes non aliter quam feræ beſtiæ veſano impetu inueherentur) faciendum ſibi Philippus Melanchthon putauit, vt decertando & contendendo eas horas abſumeret, quæ forte ſalutarium actionum & præclaræ doctrinæ occupationibus, quibus nihil prius ei neque potius erat, ſuperfuiſſent: quum præſertim nihil proficeretur hoc labore ad eos, qui non diſputare, argumentari, diſſerere nouiſſent, neque omnino vellent aut poſſent pati ſeſe reprehendi aut admoneri; ſed maledictis & contumeliis prœliantes vterentur, & ita refutarent contra ſuas rationes adducta, quibus aduerſari idem eſſet ac caluum nutando frontem, ſecundum prouerbium Græcorum, inferre arieti, & viatorem ſcrutari veſparum cauernas. Quapropter ſinebat vociferari impune quoslibet, & ipſe quieſcere & tacere, & dicere, ſibi quoque in ea parte decretum eſſe facere, quod filiola aliquando ſua ſe facturam eſſe dixiſſet. Quum enim hæc abſfuiſſet quondam domo diutius, & ipſe eam interrogaſſet: quid matri reſpondere vellet, quæ eſſet grauiter increpatura moram illam? tum memoraſſe hanc ſimplice puerilique ſententia aiebat, velle ſe reſpon-

respondere Nihil. Atque ipse insectantum se iniurias silentio perferre, sibi quoque videri optimum censebat; siue de odio malevolentiaque eorum propria illæ existerent, seu aliorum arbitrio ac voluntati inservirent. Quæ ipse quidem ad dijudicandum relinquens Deo æterno, cuius oculis paterent omnia, non desinebat & voce sua in schola præsentes, & scriptis absentes docere & salutari cognitione instruere. Impendebatque his quasi sumtus laborum & defatigationum & infinitarum molestiarum, neque valetudinem adeo suam neque vitam ipsam maiori curæ habebat, quam publicam vtilitatem & priuata plurimorum commoda. Quemadmodum enim quidam scripsit: Lusciniæ suauissimos cantus magna homines voluptate afficere, ipsi auiculæ nihil prodesse; ita labores, vigiliæ, occupationes, opera huius viri, ad aliorum vsum commoditatemque pertinebant, ipsi nihil afferebant emolumenti, neque fructus quicquam ex iis ille capiebat, præter studii industriæque honestissimam voluptatem. Quumque audiret interdum aliquos cupidos certaminum vsurpare prætendendo voluntati incitatæ ad rixas sententiam iactatam in scholis etiam Iurisconsultorum: crudelem esse eum qui negligeret famam suam; ridens quærere sole-

bat: Quemnam conueniret existimari eum, qui ipse læderet? Non enim certe isto pacto defendi illam, ad eos saltem qui veritatis amantes essent, & sapientia virtuteque præditi.

XXII. Quia autem de Philippi Melanchthonis scriptis mentio facta est, non fuerit fortasse alienum monere, nonnihil horum & viuente eo, quum magis non prohiberet quam iuberet aut permitteret, quumque etiam plerumque ignoraret, & post mortem ipsius, quædam prodiisse neque specie illustria neque re eximia, edita nimirum non tam ad nominis ipsius famam, quam puerilis institutionis vsum, & fortasse aliis quoque de caussis. In his sunt explicationes quædam & interpretationes Scriptorum veterum, accommodatæ ad captum auditorum, & ex tempore multa non tam dictata quam effusa & quomodocunque excepta: quum præsertim variis & diuersorum negotiorum necessariis tractationibus occupato, otii temporisque tantum nunquam concederetur, quantum requireretur non ad elaborandum modo, sed cogitandum quoque, vt eiusmodi quippiam efficeretur, quod perfectionis insignem laudem haberet. Quapropter de talibus libellis non ab ipso, sed ab aliis diuulgatis, de ingenio, doctrina, eruditione, facultate Phi-

lippi

lippi Melanchthonis iudicium neutiquam fieri conuenit. Sed de iis, qui etiam dicta & sermones quotidianos atque familiares ipsius collegerunt, & ausi sunt cum suis commentationibus diuulgare, quid dicam? Isti vero neque studio neque iudicio neque omnino consideratione aliqua congerentes, quæ ne audiissent ipsi quidem, sed ex aliis fortuito cognouissent, stolida sua temeritate sese quidem infamarunt inprimis, sed Philippi Melanchthonis nomini maculæ aliquid aspersserunt, & multorum bonorum virorum futilem atque nugatoriam, vel indecoram quoque & indignam mentionem inculcantes, indignationem illa offensione concitarunt. Verum in huius sæculi impudente licentia, hoc scilicet ad alia innumerabilia mala apponendum, & dandum est insulsæ hominum vanitati, & existimationis seu lucelli quoque aucupio, quum permittantur fiantque impune alia quum flagitiosiora tum sceleratiora. Sed diximus scilicet de his plura, quam necesse fuisse videatur. Quod restat igitur ad id exequendum procedat narratio,

XXIII. Exponemus autem reliqua, annorum serie quos viuendo confecit Philippus Melanchthon, & quid memorabile ei in singulis acciderit, & quibus præcipuis ma-

gnarum rerum tractationibus adhibitus, denique quod curriculum vitæ ipſius fuerit vniuerſum. Quibus ſi quid forte admiſcebitur quod exilius & leuius alicui videatur, venia dabitur mihi, qui,fieri poteſt, vt propter mirificum ſummi amoris ſenſum erga Philippum Melanchthonem, quædam æſtimem carius quam mereantur. Quod ſi inter aliquos noſtris temporibus veræ amicitiæ conſtans atque firma fuit coniunctio, & inter nos eam fuiſſe ſpero plurimis eſſe notum vel certe perſuaſum. Diligere ille me cœpit antequam vidiſſet. Conſpectum tanta amoris affectione eſt complexus, vt excitari beneuolentia illa diuinitus videretur. Neque enim a me quicquam quod eius fauorem mereretur profectum, neque mei ille indigens, neque vtilitatis expectatio vlla fuit. Niſi fortaſſe ex ſimilitudine ſtudiorum voluntatumque exardeſcere potuit amor iſte, qui familiaritatis & quotidianæ conſuetudinis vſu creſcens, ad perfectionem veræ amicitiæ progreſſus eſt, vel certe imaginem quandam atque ſimulacrum expreſſit. Acceſſit par propemodum ætas, quod triennio tantum integro me eſſet ille maior. Vt caritas beneuolentiaque noſtra ſpacium ferme æquale ad decurrendum ingredi videretur. Et Philippus Melanchthon, quanquam nuper & Reipubli-

publicæ & suis & mihi ereptus est, non tamen memoria sanctissimæ necessitudinis simul etiam sublata est, neque hæc reliquo vitæ meæ tempore extinguetur, & viuet etiam in posteritate grata semper. Pietas enim illius, & humanitas, virtus, sapientia, liberalitas, constantia, fides, doctrina, amoris caussa fuit. Quæ tantæ laudes mortuæ profecto non sunt, neque morientur vnquam. Neque solum mihi in oculis sunt, qui & certius intuendo, & fruendo vberius, penitus eas perspexi, sed ab aliis quoque compluribus & nunc cum admiratione perpenduntur, & posteris notæ celebresque sunt futuræ. Ex quibus, qui recto consilio & spe honesta & laudabili voluntate suscipere aggredique in studiis præsertim maiora voluerit, erit nemo, qui non ipsius cupide & adiumentis operum vti, & exemplum ad sequendum proponere sibi velit. Mea quidem nulla dulcior est cogitatio, ea, qua familiaritatis consuetudo & necessitudinis nostræ vsus reminiscendo quasi repræsentatur; cumque hoc bono non inuenio alterum quod debeam comparare, in quo mihi de maximis rebus consensio, inque eodem consilium auxiliumque difficili tempore rerum priuatarum, & consolatio sæpe doloris, gratissimaque interdum & plena oblectationis quies fuit. Nemo vnquam sensit eum

eum esse a me offensnm, quum laboris & molestiæ caussas ei aliquando me dedisse, ipse nunc quoque ægre feram. Ab eo nihil vnquam contrarium mihi, aut quo vel minima tristitia afficerer, dictum factumue est. Neque est in hac fortuna conditioneque nostra aliis de rebus dicendum, sed domi tamen & foris sic vna fuimus, vt consiliorum rerumque omnium inter nos esset societas. Studia certe eadem communiaque prorsus fuisse & lætor, & gloriari non verear, & in dolore non possum non iucundissime recordari. Quæ quum omnia in animo mihi sint & versentur ante oculos, nonnihil lenitur desiderium amissi tanti amici, præsertim quum ille suo omnino tempore decesserit. Quumque de eo narratio instituta sit, si nihil, quod cognitionem meam non effugisset, silentio prætereundum arbitrer, vel ignosci studio meo posse, vel diligentiæ etiam gratiam haberi oportere existimo. Et vt aliquid mihi memorabile alteri paruum & contemnendum esse videatur, excusare me, quemadmodum opinor, poterit omnibus insitus error de iis, quæ singulari quadam & eximia cupiditate adamauerunt.

XXIV. Etsi autem luctuosa & acerba mors Philippi Melanchthonis omnibus fuit, non suis modo sed etiam extraneis, bonis

saltem

ſaltem aut non certe improbis; in ea tamen tempora easque res hæc incidit, vt ei non tam longiorem vitam ademiſſe æternus Deus, quam maturum finem largitus eſſe videatur. Superauit annum LXIII, quem modo perpauci attingunt. Diſtracta omnis vita illius fuit ingentibus laboribus & curis perpetuis, & grauiſſimis Reipublicæ priuatisque negotiis, & expertibus omnis remiſſionis ſolatiis. Obiit mortem placide & omnino feliciter, ſuauiſſime acquieſcens obdormiſcendo in eius veneratione, quem ſemper religioſiſſime coluerat, Filii Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſpe immortalitatis & vitæ æternæ: hoc ipſo exitu e vita beatus, quod declinans præſentem miſeriam impendentia non modo pericula ſed mala migrando hinc vitauit. Non cognoſcit iam in terris indies orientes nouas pernicioſarum rixarum turbas, & inexplicabilium quæſtionum controuerſias, & maiorum diſſidiorum cauſſas, non ambitione animos plurimorum & inuidiæ odiique flammis incenſos, non ſcelera audaciæ ruentis atque præcipitis ad interitum. Non videt præſens ea ſuſcipi & geri, quorum exitus anxie ſolicitum animum ipſius ſæpiſſime habuiſſent. Non audit aut legit indicia & ſignificationes conſiliorum actionumque vel abſurdarum atque peruerſarum,

vel etiam exitialium ac pestilentum. Non spectator est eius furoris, cuius impetum ipse semper valde metuit, vt animorum acerbitate palam erumpente, etiam coniuncti antea studiis atque doctrina dissilirent, & se mutuo gladiis suis pene in oculis aduersariorum conciderent. Atque abitu omnino suo hoc consecutus est, vt non amplius huius aut illius nomen tanquam Pelopidarum, neque rumores nefariorum conatuum & audaciæ infinitæ exaudiat. Non adhibitus est ad illa, quæ quum non posset simplicis veritatis assertione defendere, varias multiplicesque aliorum excogitationes, quibus interpolarentur, & tortuosa quædam veluti emblemata, ferre & admittere fuisset ei instar mortis. Denique effugit alias aliorum criminationes, vt ab his nimium facilis aut lenis aut timidus, ab illis plus æquo pertinax, durus, confidens perhiberetur. Quin etiam aliqui, quod ille profecto inprimis dolenter tulisset, veteratorem eum & aliis horribilis ignominiæ nominibus, impudentissime mentientes, non dubitarunt appellare. Nemo iam obstrepit auribus ipsius exprobrando dicta scriptaue partim insidiose excepta, partim depravata atque palam corrupta, neque suspicionum malitia præsentem onerat. Atque hæc omnia opportunitate ipsi optatæ mortis ille effugit,

fugit, vt ſtatuendum hoc ſit, quum non aliter quam propitii Dei benigniſſimo conſilio ortus fuerit & his temporibus nobisque donatus Philippus Melanchthon, eſſe eundem bonitate & fauore erga ipſum diuino ſublatum, & ademtum ei vna cum vita ſenſum metumque calamitatum earum, quæ ſtatim mortuo illo affligere religioſæ pietatis optimarumque diſciplinarum & artium ſtudia atque doctrinam grauius atque turbulentius cœperunt. De qua quid deinceps futurum ſit, vel ominis cauſſa, vel ne ſeniles deſperationes inculcaſſe & materiam cuiusdam quaſi declamationis videar quæſiuiſſe, plura non dicam, commendans noſtræ ætatis ſalutem & proſperitatem cuſtodi generis humani Filio Dei, Deo æterno, & ei permittens cætera. Atque ita, vt me facturum iam dixi, vitæ curſum, quem in terris confecit Philippus Melanchthon, ſerie annorum perſequar enarrando.

XXV. Anno Chriſti Ieſu M. D. XXIV. proficiſci illi in patriam placuit. In quo tamen ipſo etiam non tam ſuæ cupiditati quam arbitrio amicorum morem geſſit. Comitem habuit eo itinere Wilhelmum Neſenum, cuius familiaritate iucundiſſime vtebatur, & quem propter ingenii bonitatem, prudentiam in iudicando, doctrinam, multarum

tarum rerum cognitionem atque experientiam, & magni faciebat & valde diligebat. Sequebantur Philippum duo adolescentes, Franciscus Burcardus Vinariensis & Iohannes Silberbornerus Berbetomagensis, quorum vterque postea dignitate & honoribus longissime processit. Burcardus enim illustrissimis Principibus patriæ suæ grauissimas & præclarissimas operas dedit, & rebus difficilibus atque duris præstitit fidem & navauit studium. Silberbornerus quum Iurisconsulti personam egregie tueretur, aduersa valetudine quasi apud se est detentus, qui si corpore valuisset, honorum laudisque tantum assequi potuisset quantum collibuisset animo suo. Sed artuum cruciatus, quibus crebro affligebatur, longius eum progredi passi non sunt. His & ipse me tunc adiunxi, sumusque vecti equis omnes, eo quisque quem potuit nancisci. Et venimus Lipsiam, quo die obiit mortem Petrus Mosellanus, qui corpore fuerat perimbecillô & parvo, quum ingenio & eruditione doctrinæ excelleret. Ad eum morientem accessimus Philippus & ego, & hoc luctu tristi acerboque sumus affecti, ille amico eximio, ego carissimo præceptore deinceps cariturus. Erat Neseno veniendum certis de caussis Francofurtum ad Mœnum. Illuc igitur primum sumus

ſumus profecti, & accepti tractatique publice priuatimque officioſe & benigne. Quum autem hoc itinere placuiſſet tranſire regionem eam, cui nomen fagi Buchononiam fecerunt, manſimus vnam noctem Fuldæ, vbi tum Crotus Rubianus & Adamus Crato degebant. Qui aduentu noſtro affecti magno gaudio, omnia humanitatis & hoſpitalitatis officia prolixe nobis præſtiterunt. Ibi etiam certi aliquid primum cognouimus de morte Vlrici Hutteni; quem vt viuum magnifacere & admirari propter doctrinæ eruditionem & præſtantiam ingenii, ſic ab illius natura vehemente & excelſo animo & voluntate ad nouas res propenſa, quam conſuetudo etiam quorundam immoderatiorum incitarat, nonnihil timere Philippum Melanchthonem licuit animaduertere. Interceſſerat Hutteno cum Croto Rubiano ſingularis vſus a prima adoleſcentia, quo autore vel certe adiutore reliquit ille contubernium Fuldanum, in quod pene puer magis diſciplinæ quam religionis cauſſa datus eſſet, & Coloniam Agrippinam ad optimarum artium & literarum ſtudia percolenda profectus eſt. Poſtea venit in Italiam, vnde eum reuertentem in patria mea primum vidi anno Chriſti, vt meminiſſe videor, M. D. XVII. Celebrabat autem fama non eruditionem modo illius,
ſed

ſed fortitudinem quoque glorioſi facinoris prædicatione: quod Gallicæ gentis quatuor Viterbii, quo forte tunc Roma ille excurrisſet, (quum eodem diuertiſſet a Rege Gallorum legatus quidam ad Pontificem Leonem contendens) orta rixa ac certamine, profligaſſet dimicando, vulneratus quidem & ipſe deſertusque a ſocio itineris illius, quemadmodum eum audiui Fuldæ narrantem anno Chriſti M. D. XIX. ſecutus conferentem ſe Erphordia in patriam Adamum Cratonem ſummum noſtrum. Vbi iterum tunc Huttenum vidi, & cum eo aliquot dies familiariter ſum verſatus, decedente ex aula Moguntina in qua circiter biennium manſerat. Adiunxit deinde ſe Franciſco Siccingenſi, quum quidem & antea implicatus fuiſſet motui bellico, quem fecerat in agro Wirtenbergenſi Huttenica gens, interfecto populari ibi quodam ſuo, & rei militaris ſtudium præ ſe ferret, & repræſentante ſe imagine armata maxime delectaretur. Tandem hic poſtremo grauis querelæ ſcripto contra D. Eraſmum Roterodamum edito, quod ille parum ſane molli ſpongia abſtergere ſtuduit, non procul ab vrbe Tigurina morbis confectus, quibus frequentibus & acribus laborauerat, mortem obiit, annos natus XXXVI. Fuit nobilitate generis antiqui inprimis clarus, doctri-
næ

næ eruditæ princeps, impatientiſſimus iniuriarum, libertatis immodice cupidus, non prorſus alienus a ſæuitia, quæ etiam vultus acerbitate & minus clemente interdum oratione indicabatur. Sed neque opum abundantia, neque corporis, in quo admodum puſillo atque debili inerat animus ingens ac ferox, viribus pollens: vt de eo mihi ſæpe in mentem venerit verſuum, quibus perhibetur: ſi reſpondiſſent vires atque potentia Demoſthenis propoſito & ſolertiæ, nunquam fuiſſe futurum, vt in Græcia ſumma rerum potiretur Macedo. Nam ſi conſilia & conatus Hutteni non defeciſſent quaſi nerui copiarum atque potentiæ, iam tum mutatio omnium rerum extitiſſet, & quaſi orbis ſtatus publici fuiſſet conuerſus. Et dolore autem tum Philippi Melanchthonis ac noſtro, & deploratione quoque Croti, quaſi iuſta facta ſunt Hutteno. Deque eo in itinere verſus a nobis compoſiti, & refutati quidam mortuum lacerantes. In quibus quum Luſcinius quiſpiam nominaretur, vulturem hunc potius eſſe epigrammate quodam Melanchthonis dicebatur. Venimus autem Fulda die tertio Francofurtum, vbi reperimus Ludouicum Carinum, cuius tum ſuauitate Philippum Melanchthonem admodum delectari animaduerti potuit. Poſtquam in patriam

venit,

venit, vnaque nos omnes, eas ædes petiuimus quas incolebat vitricus ipſius. Ibique diuertimus apud matrem Philippi. Sed ego, comitibus adoleſcentibus duobus quos ſupra nominaui, incenſus cupiditate videndi Eraſmum Roterodamum, perrexi Baſileam. Et inde reuerſus cum diſcedente Melanchthone (cuius aduentus quemadmodum ſuis fuerat lætiſſimus & iucundiſſima conſuetudo, ita abſceſſio triſte deſiderium reliquit, matri præſertim & fratri Georgio) eo itinere Eytelbergam veni. Vbi Hermannum Buſchium vidimus, qui Philippum iuuenem ſenex amantiſſime cum quadam reuerentia complexus, nobis adoleſcentibus ſe ita quoque dedit, vt facile intelligi poſſet, affectionem beneuolentiæ & amoris erga nos ipſius eſſe ſingularem. Academia etiam Eytelbergenſis ſtudium erga Philippum Melanchthonem ſuum officioſiſſime & benigniſſime declarauit.

XXVI. Reuertentibus nobis non longe Francofurto obuiam factus eſt illuſtriſſimus Princeps Heſſorum Philippus, admodum adhuc iuuenis, proficiſcens ad ludos indictos Eytelbergæ, vbi Principes Germaniæ conuenturos eſſe aiebant tredecim, & affuturum quoque vel potius iam adeſſe Cardinalem Campegium. Is quendam ex ſuis, qui

qui nomen ſibi Nauſeæ impoſuerat, Germanico ſignificationis illius in Latinum mutato (patriam enim habuit hic in montana regione Pabepergenſi ad Mœnum.) Eum igitur ille ad Philippum Melanchthonem miſerat, vt cum ipſo, quaſi ſua ſponte acceſſiſſet, de controuerſiis ortis colloqueretur, & ſententiam voluntatemque ipſius exploraret; vtque etiam polliceretur prolixe, ſi Philippus deſertis partibus ad ſe tranſire vellet. Eum Philippus cum ſimplice & breui reſponſo dimiſerat: ea quæ ſtatueret & ſciret eſſe vera, nullius mortalis reſpectu aut gratia neque ſpe emolumenti aut ambitione amplecti ſe & defendere, neque ab iis, qui illa docendo protuliſſent & nunc aſſerendo confirmarent, vnquam ſeparaturum ſuas rationes. Quod autem adhuc feciſſet, vt doctrinam puram & ſinceram diligentia ſtudii ſui præſtaret ſine obtrectationibus & pugnis, in eo ſe eſſe perſeueraturum. Hortari omnes, qui in hoc genere communi tranquillitati & ſaluti conſultum vellent, vt ad ſananda vulnera, quæ amplius tegi non poſſent, conſilia atque operas conferrent, & quorundam furioſam audaciam coerceri ſtuderent, qui exulcerata veluti infeſtis vnguibus lacerare non deſiſterent. Hoc niſi facerent, & ruere ſi mallent, videndum eis ne prolabendo ipſi primi præcipita-

 rentur.

rentur. Itaque tum Nausea dissimulatis omnibus abierat. Sed Princeps Hessorum quum in Philippum Melanchthonem, vt dixi, incidisset, de aliquorum fortasse indicio, qui scirent eum in patria fuisse, suspicatus illac eum reuerti, & animaduertens equitatum nostrum esse minime equestrem, idque quod res erat arbitratus, ad Philippum Melanchthonem aduehitur, &, nunquid ipse sit Melanchthon, interrogat. Ille se esse respondit, & honoris caussa de equo descensurus, iubetur a Principe in equo permanere, & conuerso itinere secum pernoctare, cupere enim se de quibusdam cum eo loqui, habere autem bonum animum neque quicquam metuere. Philippus & a Principe nihil sibi se timere, respondit, & eum esse, de quo quid fiat, non multum referre videatur. At enim, inquit arridens, si tamen te adducam & tradam Campegio, haud illi ingratum me facturum crediderim. Ita Philippus tum propter Principem pergens, ad quædam fortuita interrogata respondit & breuiter neque explicate. Non enim aliter tum poterat. Principis etiam animus nondum magnopere res illas curare, atque esse aliis cogitationibus intentus videbatur. Sed quum Philippus enixe peteret, vt sibi suum iter exequi cum bona Principis gratia concederetur,

tur, impetrauit tandem ne abduceretur longius: eaque conditione Princeps illum dimisit, vt de quæstionibus, quas audiisset moueri, reuersus domum aliquid diligenter conscriptum curaret quamprimum ad se perferendum. Percontatus etiam est de commeatu, & iussit iter fieri per loca suæ potestati subiecta, & mandata dedit de visitata deductione in suo territorio. Ex quo postea per iocum, nescio qua sententia, Princeps ille discipulus Philippi fuit a quibusdam appellatus.

XXVII. Reuerso Wittenbergam Philippo Melanchthone, nobisque cum ipso, inustus est acerbissimus dolor, ex tristissimo casu mortis Wilhelmi Neseni, qui lintre piscatoria traiecturus Albim, id quod sæpe ab eo recreandi animum gratia factum fuerat, quum impegisset illam latenti sub aquis arboris trunco, de improuiso vacillante inflexaque in latus lintre, excidit & in amne est suffocatus; quum quidem eo die post prandium paullulum consopitus, talem speciem per somnum oblatam vidisset, offendentis lintris & fluctuantis, & prolabentis sui ipsius in fluuium. Id ipse aduentanti tum Philippo, qui crebro accedere eum soleret, narrauit, deridens cum iocis somniorum vanitatem. Recordati & nos fuimus, quid in itinere acci-

cidiſſet. Eſt oppidum Heſſorum Træſa, vbi quum pernoctaſſemus, mane exeuntes petivimus præterfluentem amnem aquationis cauſſa. Dumque ibi Philippus Neſenusque & ego, cæteris prouectis donec equi biberent, moramur, conſpicit Neſenus tres coruos in proximo colle & ore & alis ſonos geſtusque edentes ſingulares, quaſique tripudia facientes. Quærit igitur ex Philippo, quid portendi augurio illo exiſtimet? Quid enim, inquit Philippus, aliud, quam vni ex tribus nobis propinquam mortem. Hoc dicto ſenſi grauiter percuti animum meum & me vehementer perturbari, quum Neſenus iocoſe eludens illud ita hilaris pergeret. Atque tum quidem veritus fui interrogare Philippum, quid in mentem veniſſet ei vt de oſcinibus iſtud interpretaretur? Sed poſtea narrauit ſe exiſtimaſſe, qui tam imbecilli eſſet corpore & valetudine mala, non poſſe eſſe vitam ſuam diuturnam. Et eo ſane itinere interdum non modo grauiter, ſed periculoſe etiam, inſomnia & peruigilationibus fuerat conflictatus. Neque hæc eo commemorantur, quaſi aut obſeruationi ſuperſtitioſæ volatus geſtusque auium aliquid a me tribuatur, aut Philippus Melanchthon tales diuinationes vnquam curarit; ſed vt intelligatur, mirabiliter interdum quædam accidere, quæ

neque

neque deridenda ſint, & poſt euentum varias cogitationes commouere ſoleant. Scripſit de morte Neſeni epicedium optimus & doctiſſimus vir Iacobus Micyllus, & extant quum noſtra tum aliorum epitaphia.

XXIIX. Auxit triſtitiam hanc nuncius crudeliſſime hoc anno interfecti viri grauis atque conſtantis, & doctrina egregie inſtructi, magnanimi quoque, ſed & ſapientis & perquam modeſti, Henrici Sutphanienſis, qui in Ditmarſia (quo acerſitus venerat ad cœleſtem veritatem demonſtrandam populo illi, & concionandum de Euangelio Ieſu Chriſti) inopinato comprehenſus & excruciatus immaniter horribili ſupplicio necatus eſſet. De cuius mortis autoribus & architectis hoc reperiebatur, vt fraude & malitia vicini ſacerdotii eam oblatam eſſe optimo & ſanctiſſimo viro dubitaret nemo. Valde hunc Philippus Melanchthon dilexerat, & fuerat aliquando Wittenbergæ carus vniuerſis, & celebrauit eundem Philippus mentionibus honorificis, quas inſeruit ſcriptis ſuis. Poſt Neſeni hunc caſum placuit mihi paulliſper ſecedere, & tunc ad clariſſimum virum Georgium Sturciadem ſummum amicum me contuli, qui in patria forte erat Annæbergæ. Et Wittenbergam reuerſus non diu illic manſi, reuocatus in meam patriam.

Quo profectus sum circiter Idus Octobris.

XXIX. Interea Andreas Carolostadius nonnihil vel ipse dedit turbarum, vel non cauit certe neque prouidit ne quid daretur. Et tum quidem Wittenbergam reliquit, ita vt simultatem cum Wittenbergensibus sibi esse fateretur, & non dubitaret aliqua notare & reprehendere, quæ ibi docerentur. Deque iis etiam edita scripta quædam fuere. Præ se ferebat tamen studium de illis ipsis cum Luthero & aliis disserendi, & suæ quædam rationes si explicarentur, & adimerentur dubitationes, se libenter in ipsorum sententiam concessurum & denuo cum iis coniuncturum esse. Sed hæc dum mouentur, & incipiuntur actiones, & obtinetur vt tuto Carolostadio quos velit conuenire liceat, interuenit calamitas seditionis plebeiæ. Postquam tamen & ipsam impetratum fuit ab illustrissimo Principe Iohanne, qui fratri Friderico successerat, vt in Saxonicis regionibus domicilium habere Carolostadio liceret. Qui aliquantisper antequam in Heluetiam abiret, priuatus, vixit Chembergi. Ita iam progrediens expositio nostra annum Christi M. D. XXV. peruenit, qui quasi inundatione quadam seditionum fatalis fuit toti Germaniæ; qu um quidem de siderum superio-

ris

ris anni congreſſu, aſtrologi plerique eluuies aquarum prædixiſſent. Sed hæ fuerunt ſanguinis,& horribilium facinorum,de quibus modo ſcribendum non eſt. Harum rerum ſcelerata conſilia & actiones nefariæ quibus angoribus confecerint animum Philippi, qua affecerint ſolicitudine, quantopere excruciando afflixerint, verbis exprimi nequit, & de literis ipſius ad amicos miſſis & aliis ſcriptis perſpici poteſt.

XXX. Euenit autem vix ſedatis illis tam turbulentis & periculoſis motibus, vt Martinus Lutherus vxorem duceret, paullo etiam ante mortuo Friderico Principe Septemuiro creandis Imperatoribus Romanis. Ex quo facto maximum dolorem cepit Philippus, non quod illud damnaret, ſed quod occaſionem dari cerneret inimicis & maleuolis, quos habebat Lutherus & numero complures, & opibus potentiaque præſtantes, acerbius inſectandi & liberius maledicendi ipſi; quum præſertim, quicunque hoc facere voluiſſent, adiuuari atque inſtrui tempore animaduerteret, in quo plurimum ad omnium rerum momenta ſitum eſſe conſtat. Verum quum & Lutherum ipſum iiſdem cogitationibus nonnihil conturbari intellexiſſet, non modo ſuum eſt dolorem moderatus, ſed illum quoque conſolando erexit, & triſtitiam

molestiasque eius hilaritate colloquiorum leuauit, & ad pristinam eum alacritatem reduxit.

XXXI. Eo anno proficiscens cum nobilitate generis, pietate, virtute, sapientia præstantissimo viro Iacobo Fuxio, ordinis equestris in Franconia, cui Prussiam videre placuerat, quod post oppressos seditiosos magna esse vbique confusio rerum, & quorundam ferox insolentia, & nihil vspiam amantem patriæ & studiosum veritatis & alienum ab inhumanitate oblectare posset: Tunc igitur Wittenbergam veni, & reuertentes cognovimus interea allatas literas fuisse scriptas ad Philippum Melanchthonem a Senatu vrbis Noricæ, quibus accersebatur ad deliberationem de ludo literarum apud se instituendo. Norimbergæ tum principes Senatus erant Caspar Nucelius, & Hieronymus Ebnerus, & Lazarus Spenglerus nomine quidem scriba senatorius, sed reuera consiliorum omnium fere autor ac gubernator. In Nucelio vigebat animus altus atque magnus, & ita prudens, vt neminem audiuerim, quum sermonibus interfuerim de eo plurimorum, qui in isto genere ciuilis rationis ac facultatis quenquam præstantiorem illo cognouisse diceret. Quæ secum ipse deliberando e Republica esse statuisset, ab iis nullius odio aut amore

abdu-

abduci se patiebatur. Non obtineret aliquid & vinceretur aduersantum numero, at ipse dissimulare studium & propositum suum, & facere quod omnes cuiuscunque artis non vulgariter periti seruant, vt permanente eadem de sui operis absolutione sententia, non facile mutent efficiendi illud institutum modum, neque desistant ab experiendi conatu. Itaque quum iam Nucelius aliquid ab iecisse aut reliquisse existimaretur, comperi alio tempore occasionem eum nactum ex improuiso de eodem referendo perfecisse, vt approbaretur decernendo. In Ebnero ingenii maior erat mansuetudo & placidior quietiorq; mentis habitus: innocentiæ cura summa, & bonæ conscientiæ custodia. Vt horum duum quasi copulationem ciuitati illi ad felicem statum Deus largitus esse videri possit, temperamento quodam optimarum quidem naturarum, sed quarum tamen vtraque aliquid haberet alterius dissimile & suum, administrationem Reipublicæ fortunans. Spenglerus autem & vsu rerum, & quadam etiam inchoata doctrina excellebat, explorataque & perspecta multis difficilibus & arduis negotiis fide atque industria, cum inextincto ardore asserendi defendendique vera & recta tam ad Deum quam homines. Itaque nihil erat ei antiquius religionis sinceræ & puræ instauratione. Quod autem

intelligeret & perpenderet animo ſuo, quantum eſſet ſitum ad ſpem omnis proſperitatis rerum diuinarum & humanarum, & ſalutarium in hac vita actionum, in puerili inſtitutione; hortator & inſtigator fuit Senatui, vt peritos aliquos bonarum artium & literarum reperirent, qui operam darent ſuam ciuitati in pueritia erudienda, quibusque congregatis eximius quidam apud ſe ludus aperiretur. Quumque illi duo, quorum virtutem & ſapientiam veluti adumbrando paullo ante indicauimus, ſentirent idem, non magno negotio effectum fuit, vt Philippo Melanchthoni publice ſcriberetur, &, de eius ſententia atque iudicio totam rem conſtituendi cauſſa, aduentus ipſius peteretur. Qui quum recuſandum iter iſtud non putaret, & poteſtatem faciendi impetraſſet a ſuo Principe, ita eſt illud huius anni autumno ingreſſus, & nos ſumus vna profecti: eoque itinere Pabepergæ apud meum patrem habui hoſpitem Philippum Melanchthonem, quum in illo comitatu eſſet egregius generoſæ ſtirpis & mentis iuuenis Melchior Fronſpergius. Norimbergæ autem hoc actum eſt, vt proximo anno rediret illuc Philippus Melanchthon, & adduceret Eobanum Heſſum: quum iam conueniſſet, vt Micaelus Rotingus & ego ibidem illo tempore adeſſemus. Fuitque anno Chri-

Christi M. D. XXVI. nobis magistris inchoata publica doctrina bonarum literarum atque artium in ea vrbe, adiunctusque mox nobis Iohannes Schonerus Mathematicus. Laborabat Philippus vt socium haberemus operarum scholasticarum doctissimum virum Sigismundum Gelenium, gente Bohemum, qui ante annos aliquot ex Italia, vbi patrimonii totius pecuniam in necessarios studiorum sumtus impendisset, reuersus, aliquantisper vixerat apud Philippum, gratissimus huic hospes & nobis sodalis iucundissimus. Sed nescio quæ res illum Basileæ, quo tunc ad Frobenianos se contulerat, detinuerit: vbi & ad senectutem vxore ducta peruenit, & in literis bonis operam nauauit, vir honesto loco natus, & vtriusque linguæ peritissimus, & valde ingeniosus, & mirabiliter diligens.

XXXII. Hoc ipso anno & curarum nonnihil & molestiæ aliquid ex me percepit Philippus Melanchthon, cuius solicitudines de amicis essent ingentes, præsertim iis in rebus quarum vel minima ex parte autor ipse extitisset. Fuerat decreta legatio ad Carolum V. Imperatorem Romanum, qui in Hispania illo tempore coniugio operam dabat, quum duxisset Lusitaniæ Regis Emanuelis filiam. Ad hanc legationem obeundam quatuor

dele-

delegerant, inter quos præcipuus erat generosus & nobilis Comes Albertus Mansfeldensis, apud quem quum facta aliquando de me a Philippo mentio fuisset, & ille secum aliquem esse vellet, qui loquendi scribendique Latine vsum quendam haberet, conditio mihi vna proficiscendi ita lata fuit. Quam quum iuuenis ætate & animo mores externorum cognoscendi cupido minime repudiandam putarem, obstitere mihi quædam ad quæ expedienda consilio opeque illius indigebam. Itaque nonnihil laboris mea caussa tunc Philippus suscepit, & procedente, vt credebatur, itinere solicitudine de me affectus fuit maxima. Sed quum ventum fuisset Eslingam, vbi proceres Imperii congregati dare mandata & absoluere legationem debebant, conuersa res fuit, & visum illo itinere ad id destinatis supersedendum, neque Cæsarem tunc missis legatis interpellandum, & quæ significari placuisset literis exponenda esse. Reuersi igitur Norimbergam sub huius anni exitum, nonnihil, quemadmodum existimabatur, periculi vitauimus, & anxietate sua Philippus est liberatus. Sed sequens propter nostras ærumnas grauius illum afflixit, præsertim gaudentem indicio literarum, quibus certiorem eum feceram de consiliis actionibusque coniugii mei. Hanc enim lætitiam
tristis-

triſtiſſimus caſus calamitatis a fratre meo acceptæ contaminauit. De quo, rebus illis iamdudum compoſitis, & quia renouare ingentem dolorem & ſæuiſſima vulnera quaſi refricare non lubet, plura dicenda non ſunt. De Philippo Melanchthone hoc prædicare debeo, neque laboris vllius defatigatione retardatum, neque formidine vllorum deterritum, neque metuentem flagitationum offenſiones; & hos illosque appellando, & itineribus ſeſe defatigando, & conſulendo, & deprecando, facile declaraſſe quanti nos faceret, & quid in amicitia fieri oporteret ſuo exemplo demonſtraſſe. Sed & hæc omittantur, ne exequi & texere narrationes de me, non de illo, videar. Non diu ante finem huius anni patrem ego amiſi meum, annos natum LXXXI, magis aduerſorum mole quam morbo oppreſſum: qui luctus Philippo Melanchthoni mecum communis fuit. Eſtque ille me tunc conſolatus amantiſſime ſcripta epiſtola. Quæ, ſi videbitur & res feret, vna cum aliis aliquando proferetur in lucem.

XXXIII. Annus Chriſti M. D. XXVIII. pene obruit Philippum conſultationibus & curis de maximis negotiis & rebus difficillimis atque grauiſſimis & præſente diſcrimine pleniſſimis. Quæ tempeſtas vt ſubito extiterat, ſic

ſic ſtatim abiit. Sparſa enim fama, & delato indicio conſpirationis cuiuſdam, ad eos vel coercendos, vel in ordinem redigendos, qui auſi fuiſſent ritus priſtinos religionis noſtræ immutando veluti ſeceſſionem quandam facere, Principum quorundam animi iracundia & dolore exarſerunt. Sed illuſtriſſimus atque præſtantiſſimus pietate, virtute, ſapientia & optimus Princeps Iohannes, Erneſti Filius, Friderici frater, Iohannis Friderici pater, (quæ ex hac domo præclariſſima nomina noſtra ætate pulcherrimis laudibus & ſummo ſplendore effloruerunt) Dux Saxonum, vnus ex Septemuiris Imperii Romani, clementia atque manſuetudine operaque & ſtudio ſuo, iam exorientis belli exitiale incendium reſtinxit, & Germaniam periculo, omnes metu liberauit, quum ſe eum præberet, cuius virtutem & integritatem & abſtinentiam inimici quoque admirarentur & laudarent. Sed iſta a nobis enarranda hoc loco non ſunt. Eodem anno & laborioſæ & inuidioſæ res occupatum tenuerunt Philippum Melanchthonem. Quod enim multa inordinate & perperam in adminiſtratione rei eccleſiaſticæ fierent, inſpici iuſſit illuſtriſſimus Princeps Dux Saxoniæ Iohannes ſtatum Eccleſiarum ditionis ſuæ. Huic negotio & ex nobilitate quidam primarii,

marii, & cum aliis Philippus Melanchthon præfectus fuit. Plurima ibi comperta sunt, ad quæ respectu maturo opus, multa deprehensa vitia, quorum emendatio necessaria esset. Neque breuiter dici potest, quantum boni illa inspectionis opera diligentiaque effectum fuerit, quum & peccata aliquot annorum corrigerentur, & fulcirentur ruinæ multis in locis labefactarum Ecclesiarum, & prospiceretur in posterum incolumitati illarum. Complexus tunc est Philippus doctrinæ summam perspicua breuitate, & compendio memorabili, vt certo scirent docentes in Ecclesiis regionum illarum, quid sequi deberent, neu diuersa & dissentanea traderentur. Qui libellus maxime & vtilis per se, & tempore necessarius, non caruit obtrectatoribus variis; quorum aliqui requirerent neruos & vim contentionum, alii dicerent prodi caussam, rursumque libertatem eripi & adduci in seruitutem homines. Nam autore & monitore Philippo aliquid tunc de disciplina & vita nonnihil dissoluta constitutum, & eo libello cum fidelissimis præceptionibus & salutari doctrina perscriptum fuerat. In quo si aduersarii tantum errassent, ferri poterat; sed coniunctos in caussa, non tam iniquos certe iudices neque censores immites esse oportuit. Verum euitas plerorumque, talibus tem-

temporibns perſpicitur, cognoſciturque quam in paucis & ſtudium veritatis vigeat, & ſententia certa ſit atque firma. Philippum quidem labaſcere, qui eadem placide exponeret quæ ab aliis vehementius diſputarentur, rati aduerſarii egerunt cum eo vt ad ſe tranſiret, & conditiones tulerunt defe-ctionis,vt putarunt haud, reſpuendas, quum interea apud quosdam ſuorum quoque ipſe oneraretur ſuſpicionibus, & inuidia odioque premeretur, & hanc mercedem acciperet ſtudii, diligentiæ,laborum, fidei ſuæ.

XXXIV. Annus proximus Chriſti M.D.XXIX. quo matrem quoque amiſit migrantem ex hac vita, & ipſe mirifice exercuit Philippum Melanchthonem, propter actiones conuentus Spirenſis, quo cum illuſtriſſimo Principe Duce Saxonum Iohanne ille venerat. Erant res multiplicibus & variis modis exulceratæ, & vndique magis impendebant malorum incrementa, quam ſubleuationis aut proſperitatis ſpes oſtendebatur. Et tantis in miſeriis Reipublicæ, controuerſiisque ortis iis, quæ capitalia odia Ordinum quum iam excitauiſſent tum adhuc alerent, non tam hoc alienatis inimicisque animis diffidentes agere videbantur, vt explicatis dubiis, & quaſi decidendo occaſione diſcordiarum remota, ita diuulſæ ſeparatæque partes

tes benigna pacificaque compoſitione rurſum iungerentur, quam veluti dedita opera irritare ſeſe mutuo, & odio quietis diſſidia vetera confirmare, & his alia addere, ſuamque vrgere perniciem, perinde ac ſi impendens exitium auerti nollent. Quum autem his ſimilia aliis etiam fatalibus temporibus orbisque terrarum locis acciderint, fortaſſe liceat conſolatione hac, quamuis infirma & miſera vti: haud tibi ſoli, &, ferenda ſint illa patienter. Vtinam præteritis omisſis, quamuis grauia & intolerabilia ea quibusdam eſſe videantur, non pudeat aduerſis doceri, & libeat cauere prouidereque, ne priores difficultates, vt leniſſime dicam, nouis aliis cumulentur. Quod adiuuante Filio Dei, pacis ſinceræ largitore, eſſet in procliui, ſi illius voluntati ſeruirent ſtudia hominum, & non indulgeret quisque animo ſuo. Neque me fugit, a nonnullis Philippi Melanchthonis anxias ſollicitæ mentis curas ſæpe eſſe reprehenſas & plane vituperatas, tanquam nimias & immodicas, & timiditate quadam deſperata neque Deo æterno gratas & hominibus odioſas ac contrarias, quæque ſuſceptis interdum rebus vtilibus officerent. At ille neque ignauo metu, neque deſperatione culpanda, quorundam vehementiam non probabat, ſed ipſe erat attentior atque cir-

cumſpectior, veramque conſiderationem adhibebat, & ne temeritatis iuſtum crimen vllo incepto ſubiretur, præſtandum eſſe iudicabat. Neque negabat, ſe intuentem præterita & contemplantem præſentia, non parum interdum vereri quid denique futurum eſſet, & ea cura ſolicitudineque angi animum ſuum fatebatur. Quod quibus vſu non veniret, eos non tam fortes quam nimis audaces, vel nullo ſenſu etiam humanitatis præditos, videri poſſe arbitrabatur. Vt autem fabula narrat quendam, qui cæcus eſſet, per ponticulum anguſtum ſine trepidatione tranſiiſſe, quum alii videntes & periculum intelligentes idem facere non poſſent; ſic profecto prudentis animi cogitatio ſemper in cautione timida eſt, quum nimia fiducia alii quamplurimi admodum ſæpe inſolentes feroceſque eſſe videantur. Ac memini me aliquando perturbatum Melanchthonem hortari, vt illas curas deponeret & rejiceret, ſecundum præceptum Dauidicum, in Deum æternum. At ille, ſi, inquit, nihil curarem, nunquam implorarem Deum: quum autem curas finiat religioſa pietas precibus, nimirum expers eſſe earum penitus illa nequit. Et curis igitur ad preces impellor, & precibus curas depello. Diligentia ſane & circumſpectio, cura, attentio Philippi Melanchthonis

thonis

thonis non probabatur æque omnibus, quum reperirentur, qui ad voluntatem ſenſumque aliorum iudicia ſermonesque ſuos perfacile inclinarent, & ideo grati acceptique eſſent iis quibus aſſentiebantur vel etiam aſſentabantur. Philippus vero qui in cupiditate benefaciendi quamplurimis, & commodis aliorum ſeruiendi, ad res ſuſcipiendas promtus paratusque eſſet, conſulendo autem agendoque quum perquam ſolicitus tum propter ſummam fidelitatem nimis etiam anxius de euentu, nonnunquam liber quoque tam monendo quam reprehendendo, cauere non poterat, quin aliquos offenderet, non etiam nullos a ſe plane alienaret.

XXXV. Non debui hoc loco omittere, quod compertum haberem, qui & ipſe tum ſalutandi Philippum Melanchthonem gratia Spiram veniſſem, accidiſſe optimo & elegantiſſimo atque doctiſſimo viro Simoni Grynæo. Tametſi me non fugiat, & ab ipſo Melanchthone eſſe eam narrationem inſertam libro cuidam ipſius, & ſciam de hac re quosdam ita locutos vt ficta, quosdam vt nugatoria. Mihi quidem minime ſuperſtitioſo, & ei tamen, qui nunc etiam numinis diuini vim & efficacitatem in terris aliquando cerni non dubitem, haud videtur illa extenuanda nedum deridenda. Quæ

ſeſe ad hunc modum habet. Eytelbergæ Grynæus tunc, vbi ducta vxore conſederat, optimarum diſciplinarum & artium doctrinam profitebatur; quum autem cæteris in partibus philoſophiæ non facile ei parem reperires, tum mathematicarum ſcientiarum erat peritiſſimus. Viſum fuerat huic quoque Spiram vicinam venire, vt cum Philippo Melanchthone paulliſper verſaretur. Ibidem aderat & Faber Conſtantienſis, qui magna vehementia reſiſtebat puriori eccleſiaſticæ doctrinæ, & in hac vitiorum emendationi. Erat quædam Grynæo cum hoc neceſſitudo antiqua, qua fretus accedit hominem & cum eo primum aliis de rebus familiariter colloquitur, deinde & ſermones infert de iis quæ erant in manibus. Monet hortaturque ne veritatis hoſtis eſſe pergat, neu ſeſe non modo cum eam oppugnantibus coniungat, ſed his etiam autorem ducemque præbeat. Diſputat cum ipſo libere, confidentius quoque aliquid dicit. Faber, qui valde offenderetur oratione tali, diſſimulare tamen omnia, & iubere reuerti ad ſe Grynæum, vt accuratius de tanto negotio diſputarent. Narrat amicis hoc Grynæus, qui diſſuadent reditum ad Fabrum, & rem periculo non carere oſtendunt. Erat Philippus vna cum ſuo grege collocatus in hoſpitio domunculæ ſacerdotis cuius-

cuiusdam ſenis, nequaquam mali hominis. Ibi Grynæus & ipſe fere ſemper eſſe conſueuerat. Venit eodem, forte Grynæo abſente, quidam eo habitu ſpecieque eiusmodi, quæ dignitatem præ ſe ferret ſingularem, quæritque ex Philippo, vbi Grynæus ſit? Modo, inquit Philippus, ille abiit. Vellem adeſſet, inquit hic, & ſcire ſe indicat parari ipſi inſidias, in quas incidere nollet virum bonum & doctum; ſic enim prædicari. Ita ille, quisquis fuit, nam cognoſci id non potuit, diſceſſit. Reuertitur paullo poſt Grynæus. Quem Philippus iubet redire Eytelbergam ſtatim, neque diutius Spiræ commorari; ac miranti quæ eſſet feſtinationis tantæ cauſſa, narrat omnia in via, quum deduceret ipſe eum ad Rhenum, quo loco illuſtrisſimus Princeps Elector Ludouicus Palatinus peculiarem traiectum inſtituerat. Et non diu poſt affuit armata quædam manus, ad comprehendendum Grynæum miſſa. Neque quisquam aliter ſuſpicari potuit, quam a Fabro ortum id, & tantum periculum Grynæo creatum fuiſſe. Natus hic in iugis montium vicinis Wirtenbergico agro, Viennæ ad Danubium bonarum artium ſtudiis operam dederat. Quumque Eytelbergæ annis aliquot ſubſtitiſſet, contulit ſe poſtea Baſileam, ibique multis egregiæ doctrinæ ope-

 ribus

ribus editis, mortuus eſt anno Ieſu Chriſti M. D. XLI. Commigrationis autem illius non minima cauſſa fuerat, cupiditas vtendi conſuetudine Iohannis Oecolampadii, quem doctrina excellentem cœleſtis & æternæ veritatis, id eſt, ſacrarum literarum ſtudioſiſſimum, ſimulque integritate vitæ atque morum honeſtate & ſuauitate ingenii venerandum ac amabilem cognouiſſet. Sed redeat ab hac digreſſiuncula ad inſtitutum narratio noſtra.

XXXVI. Dum illi, qui debuerant rebus laborantibus ſuccurrere potiſſimum & remedia adhibere, vel omnino facere medicinam negligunt, vel ita facere aggrediuntur, vt malum indies redderetur inſanabilius & aſperius; non modo non ſedata fuerunt iam commota, ſed indies quaſi tentationes novorum morborum acceſſerunt. Et metu iniuriarum atque violentiæ inceperunt tunc ſibi aliquando diligentius proſpicere illi, qui vt deſertores veteris religionis accuſabantur & damnabantur. Itaque capita, vt aiunt, illi conferre, & de coniunctione ac fœderibus ad neceſſariam defenſionem colloqui. Fervebant in Heluetia ea tempeſtate contentiones, & ciuitas Argentoratenſis ritus quosdam, iudicio & perſuaſione ſua impios, abrogauerat, frementibus iis, quibus muta-

tio

tio illa detrimento futura esset. Atque Spirensi conuentu quum vrgerentur decreta priora valde dura, & leniora antiquarentur, coniuncti Principes quidam refragari manifesto non dubitarunt; testantes publice, talibus decretis, quæ fraudi esse possent progressionibus doctrinæ veritatis cœlestis, se non assentiri neque iis teneri velle. Horum primus fuit optimus & excellentissimus pietateque illustrissimus Princeps Iohannes Dux Saxonum. Adhæseruntque eis ciuitates potissimum duæ, Norimberga atque Reutlinga. Et fuit ista origo atque caussa nominis & cœtus eorum, qui sunt appellati *Protestantes.* Solenni autem iuris publici obseruatione res illa acta, & scripto exposita, & postea missis ad Imperatorem Romanum Carolum V. legatis, subiectissima significatione indicata est. Qui legati illum in Italia conuenerunt, peregeruntque apud ipsum mandata, aduentantem ad Imperatoris titulum coronationis augusto ritu adipiscendum & obtinendum a Pontifice Romano. Sane rediens mecum in memoriam earum rerum, quæ illis temporibus gestæ fuerunt, non possum non vehementer succensere quibusdam, qui ignari omnium quædam tunc dicta atque etiam scripta Philippi Melanchthonis nunc contra ipsum colligunt atque proferunt. Quo

tamen nihil fere aliud consequuntur, quam vt inhumani vel potius impii odii sui nefariam acerbitatem patefaciant. Vt in mari procellis ventorum commoto fluctus multiplicantur, sic inceptiones inusitatorum augescebant. Et de dogmatibus disputationes quorundam erant alicubi horridiores,& consilia animosa atque festinata, actionesque praecipites: neque, quod Medici praecipiunt, cauebatur, ne indigesta adhuc atque cruda agitarentur impellendo. Quae animaduertens & perpendens Philippus Melanchthon non poterat non pietatis prudentis attentione metuere, quorsum illa euasura essent. Itaque si quid suscipi mouerique cognouisset turbulente aut saltem audacter, valde perturbabatur, autoribusque irasci & aduersari illis solebat. Non rem interdum improbans, sed intempestiuam aut praeposteram rationem reprehendens, eorum praesertim qui alacritate quadam nimia delinquerent, & exultando laberentur, & viam nondum tritam ingrediendo nonnusquam aberrarent. Quum ipse non modo veritatis sed simplicis huius & purae esset amator,& quicquid abhorreret a doctrinae directa & plana veluti via, recederetque a proprietate disertae & perspicuae tam expositionis quam explicationis, id magnopere fugeret. Fontem autem doctrinae inte-

integræ & sinceræ in Ecclesia, vnde ea hauriretur vniuersa, præter sacras literas nullum aperiendum admittendumque quum & sciret & inprimis defenderet, doctrinam nihilominus quasi deduci, vt liquido flumine & sine ambagibus manaret, per consentientem antiquitatis piæ atque religiosæ explanationem, tanquam alueum, debere statuebat. Quum igitur intempestiuæ vel etiam importunæ nouitatis quasi eruptiones, quæ nouorum quoque certaminum & distractionum maiorum caussæ essent, neutiquam illi placerent; tum fœderibus deuinctas coniunctiones, & armorum communitatem, implicari in negotium religionis & specie mirificum, & reipsa periculosum esse intelligens, curis grauissimis & maxima solicitudine afficiebatur de talium consiliorum atque actionum euentu. Non autem temporibus, personis, occasionibus, ipsisque adeo negotiis atque rebus perspectis, distinctis, exploratis, omnia quæ dicuntur confusa atque obscura esse necesse est. Qualia sunt partim obtrectantia bonis & maledica, partim scurrilia atque nugatoria, partim etiam calumniis & mendaciis referta scripta quorundam, quæ his temporibus euolant tanquam monedulæ aut sturni, & magno numero & stridore ingrato, &, si quid adhuc reliquum est boni, illud carpen-

do perimunt, & omnem ſpem fructuoſorum tractatuum præcidunt. Qui niſi reprimantur aut fugentur, quid futurum tandem eſſe exiſtimandum ſit, non libet dicere. Itaque hoc ipſum relinquo vnicuique cogitandum, & ad pertexendam narrationem redeo.

XXXVII. Hoc etiam anno illuſtriſſimus Princeps Philippus Landgrauius Haſſiæ pio conſilio & ſtudio laudabili perfecit, vt Marpurgi conuenirent primarii doctores Eccleſiarum Saxonicarum & Helueticarum & ſuarum. In quorum numero Philippus quoque Melanchthon fuit. Et eſt in illo congreſſu de capitibus præcipuis doctrinæ eccleſiaſticæ tractatum, ac de plerisque quidem plane conſenſum, de nullo autem tunc ſane iracunde litigatum, aut in controverſia alienatis odio animis diſceſſum. Celebrauit nominatim compellando eos, qui tunc conuenerunt, elegante epigrammate Euricius Cordus poſtea inter alia edito. Erant autem omnino ante oculos & inter manus multæ & magnæ difficultates illo tempore, & ærumnoſa Reſpublica, & Eccleſia afflicta. Nam & bellorum vndique furor inflammabatur, & de Religione creſcebant diſcordiæ, & multa loca fame peſtilentiaque erant infeſta. Quæ de aliorum narrationibus

pote-

poterunt ab iis, qui per ætatem non meminerunt, cognoſci. Quum autem Turcicus exercitus, qui ad oppugnationem vsque vrbis Auſtriacæ Viennæ proceſſerat, virtute præſidii, cui præfectus eſſet illuſtriſſimns & fortiſſimus Princeps Philippus Ruperti F. Philippi nepos, Palatinus, de conatu & ſpe potiendæ vrbis depulſus, in qua capienda omnes vires opesque ſuas fuerat expertus: Hic igitur quum fœde vaſtata Pannonia diſceſſiſſet, vt nihil amplius eo quidem tempore eſſet Germaniæ ab illo periculi: & iam antea tentatis omnibus, & fortuna vndique adverſante, Franciſcus Rex Gallorum, quamuis duris conditionibus, pacem cum Imperatore Carolo feciſſet, & inter hos potentiſſimos Chriſtiani nominis Principes reconciliata gratia videretur: ita igitur tandem primum in Italiam ad Pontificem Romanum veniendum & inde in Germaniam progrediendum Carolus ſtatuit, ſi quo modo præſens quod operæ pretium eſſet efficere, & laboranti Reipublicæ conturbatæque Eccleſiæ opem ferre poſſet. In qua parte & conſilia ipſius recta & veras rationes fuiſſe, multa vel plurima potius ſunt argumento. Sed obſtitit nimirum Caroli egregio propoſito & eximiæ voluntati, impediuitque progreſſionem ad ſalutem & dignitatem Reipublicæ, in fatalis mutationis

nis articulo, quum hominum pertinacia & effrenata ſæculi licentia, tum tantæ iampridem factæ labes, & res vsque adeo vel conuulſæ vel certe inclinatæ, vt tanquam ruinoſum ædificium farciendo tegendoque inſtaurari non poſſent, ſed ſiue neglectas concidere illas, ſeu demoliendo & extruendo denuo reſtitui in priſtinum locum oporteret. In quo quidem quanto mora ſit diuturnior, tanto vel grauior & horribilior ruina, vel demolitio & reædificatio laborioſior atque moleſtior eſt futura. Verum illa tum ſpe eoque animo in Germaniam venire voluiſſe Carolum Imp. cur dubitare aliquis velit, cauſſam non reperio.

XXXVIII. Indictus igitur conuentus fuit, qui ageretur Auguſtæ Vindelicorum anno Chriſti M. D. XXX. Quo tandem Carolus acceſſit Idib. Iunii, quum illic Ordines Imperii iamdudum præſto eſſent, inque iis primus illuſtriſſimus & optimus Princeps Iohannes Dux Saxonum & Septemuir, qui & ante & modo honoris cauſſa nominatus, ſimiliter vt deinceps nominetur, narrationis ſeries & res feret. In huius comitatu inter Theologos fuit Philippus Melanchthon. Acta res ſic eſt, vt plerique ſuſpicarentur, promiſſa quædam Pontifici Romano vt fierent, operam dari. Itaque vehementer obiurgatis illis

illis, qui tanquam desertores veteris religionis pene seditionis insimulabantur, & varia aggressione eorum animis tentatis, quod inter hos etiam ipsos quædam adhuc controuersa essent, iussi sunt omnes scriptis sententiam suam demonstrare. Tum informata quædam summa fuit doctrinæ vniuersæ, quam profitebantur & sequebantur Ecclesiæ Saxonicæ, & cum his concordantes. De qua, post diligentissimam considerationem, compositum est scriptum comprehendens capitibus aliquot expositam & explicatam doctrinam illam vniuersam, opera studioque & cura atque immenso labore Philippi Melanchthonis. Quo scripto contentionibus disputationum agitatæ quæstiones variæ, quum ordine dispositæ tum assertione simplice & aperta illustratæ definitæque sunt. Vt ab hoc tempore certa & explicata ratio doctrinæ cœlestis veritatis vno scripto exposita cœperit extare. Quia autem de hac, consentientibus Principibus & illorum consortibus, suo nomine commemorari placuerat, quid & verum esse persuasum haberent, & in quibus tuendis defendendisque perseuerandum esse statuerent, *Confessionis* titulo scriptum illud Carolo Imperatori fuit oblatum. Maluerat hoc Philippus non Principum & eis adiunctorum nomine edi, sed docentium,

qui

qui Theologi vocantur. Nam & magis decere istos talia disserere, & autoritatem illam potentiæ quasi liberam reseruari, vtilius esse iudicabat. Sed obtineri id non potuit, quod actionem illam splendidiorem fore subscriptis istis nominibus existimaretur, & aliis quoque de caussis, vt hoc fieret, videretur melius. Propositæ autem fuerant complures descriptiones, quædam etiam admodum verbosæ. Nam qui in caussa hac coniungebantur, ii iusserant suos quique Theologos aliquid conscribere. Quæ legenda cognoscendaque erant Philippo. Qui non ille quidem de eorum, quæ asserebantur, veritate ambigebat, neque incerta multoque minus falsa defendi putabat: sed quanquam & sacrarum literarum autoritate & consensu religiosæ pietatis ab initio ea niti sciret, ne agendo tamen optima caussa in tanta rerum perturbatione, & hominum tam insolentia quam ferocia atque etiam arrogantia, læderetur, neu qua in parte negligentia aut confidentia peccaretur, solicite & anxie metuebat. Quumque onus totum ipsi impositum esset & ab eo sustineretur, cura laudatissima afficiebatur, ne quid committeretur, quo & sua ad Deum conscientia vulnerari, & bona ad homines violari existimatio, & Reipublicæ pernicies incitari videretur. Ipse ego inter

tales

tales cogitationes non modo ſuſpirantem ſed profundentem lacrymas conſpexi, & pietatis atque prudentiæ quum iuſtiſſimas querelas, tum grauiſſimos ſapientiſſimosque ſermones illius audiui.

XXXIX. Hæc quibusdam ſecurioribus diſplicebant, & Martino Luthero indicata inflatius, quandam epiſtolam expreſſerunt, qua increpari timiditatem Philippi, vt iactabant, ille non dubitaret. Eamque ad inuidiam ipſius circumtulerunt, quum magis laudationem illa quam vituperationem Philippi contineat. Sed neſcio quo pacto huius viri dicta & facta omnia perpetuo, quaſi ſignum quoddam, propoſita fuerunt, ad quod dirigeret veluti ſagittas calumniarum & obtrectationum leuitatis improbitas. In arduis autem & non carentibus præſente diſcrimine negotiis, circumſpectionem atque etiam timorem qui culpat, ei nimirum improbatur præceptum veteris poëtæ Græci cenſentis: deliberationes ſæpe eſſe repetendas; iubentisque conſultare bis & ter perpendentes ea, quæ in mentem ipſis venerint, ſubiecta memorabilis ſententiæ veriſſima ratione: quod damnorum eſſe maximorum autores ſoleant præcipites, & qui impetu quodam vehementiæ efferantur. De quo nos quidem quaſi dimicare

care diſputando non volumus. Atque vtinam feſtinatione proteruitatis noſtra quoque ætate non confirmata aliquoties eſſet præcepti illius contemti aut refutati admonitio, vel non ſaltem deinceps accepto detrimento, quam præclara hæc & ſalutaris ſit, intelligatur. Non grauabatur Philippus quoscunque accedere, & de rebus illis tantis quid ſentirent cognoſcere. Non etiam verebatur cum aduerſariis colloqui. Quæ, quum fierent ab eo optimo animo, neque nocerent cauſſæ, ac potius valde prodeſſent, non tamen effugerunt criminatioes etiam amicorum, parum recte de his exiſtimantium, vel ardore quodam cupiditatum ſuarum, vel minus perſpectæ rei indiligente conſideratione. Qninetiam ſi qua ad aliquos Philippus Melanchthon ſcripſiſſet liberius minusque acerbe & accuſatorie de iis negotiis, quæ tum diſceptabantur, ea conquiri atque proferri ad inuidiam illius. Ac fuere circumlatæ literæ ad legatum Venetum ſcriptæ, quæ in Senatu Venetiis nec non Romæ recitatæ fuiſſe dicerentur. Sed omnia iſta fortiter contemſit Philippus Melanchthon, acquieſcens in recta bonaque conſcientia, & nequaquam inflectens conſilia actionesque ſuas ad aliorum ſententiam ac voluntatem, ſed ad veritatem ſolam conſtantiſſime dirigens. Vnum

erat

rat: quod pene omnibus reclamantibus ille
non intermittebat suadere, non modo adsti-
mulatore sed etiam autore ipso Luthero. Ni-
mirum, Episcopi si concederent libertatem
& vsum puræ doctrinæ cœlestis veritatis, se-
cundum expositionem Confessionis editæ,
ne recusaretur atque denegaretur restitutio
ordinariæ potestatis seu administrationis suæ
quibusque diœcesis. Quod quidem quale
esset, quum cæco, vt dicitur, apparere debe-
ret, tamen varie & mirabiliter exagitatum
fuit. Audiui ipse quosdam aliquando, quos
& morte sublatos, & tali in mentione non
putaui nominandos, sed eos audiui quum
me illi non prouidissent, de hoc ipso capite
potissimum accusantes Philippum inhuma-
nissime, quum vnus ex illis diceret: si esset
ingente pecunia conductus a Romanensi fa-
ctione, vt ipsorum statum tueretur, se non
videre qua meliore alia ipsisque vtiliore ra-
tione caussam, quam ista, agere posset. Ne-
que Philippum suæ partis sed aduersariorum
patronum habendum esse, & quidem præci-
puum atque singularem. His sine verecun-
dia proferebantur etiam & atrociora & ma-
gis contumeliosa quædam, quorum magno-
pere postea pœnituit & puduit plerosque.
Philippus autem Melanchthon & coram in-
terdum hac de lenitate remissioneque appel-

 lari,

lari,& quid de eo homines loquerentur certior fieri literis. Verum nihilominus permanere in sententia,& tenere cursum bene institutum, neque mutare curationis modum, tanquam medicus peritus, dum constaret ratio illius, quamuis non efficeretur statim quod aliqui optarent & cuperent. Neque ipse laborare de nugis quibusdam, neque seruire voluntati sibi aliquid quærentium, aut etiam assentari ad arbitriumque eorum sese & nutum accommodare. Sed vrgere necessaria & ea, quibus æterni Dei veneratio instauraretur, ad salutem omnium mortalium, & relinquere cuncta quibus turbarum aut belli caussa dari videretur. Atque ipsis aduersariorum capitibus eum tunc confessionem extorsisse constat: veram esse sententiam, quod est fundamentum doctrinæ Christianorum vniversæ; quod nullo alio humano opere, nullo merito, nullo denique pacto, acquiratur & contingat reconciliatio gratiæ cum Deo alienatis & spes certa salutis ac vitæ æternæ, nisi fide tantum quæ habeatur Filio Dei Patris æterni λόγῳ συναϊδίῳ, & qua credentes freti sint atque nitantur.

XL. Exortus est paullo post ex turba illa, quæ vel per contumaciam nollet, vel propter obscuritatem caliginis errorum non posset aspicere lucem eminentem clarissimæ veri-

eritatis, quidam qui se nominaret Cochlæ-
um, de patriæ appellatione, in qua est *Coch-*
ea significatio quales graduum in ædificiis
int. Vicus autem ille est in arenis Nori-
is. Qui quod cuperet videri eruditus, a-
tiones, vt ipse scilicet existimauit, accusa-
onis grauis & rei capitalis instituit atque
erscripsit ad Imperatorem Carolum, qui-
us ridicule *Philippicarum* titulum fecit. Eas
malitia improbitatis & ineptiarum leuita-
refertas, non puto ab aliis negotiis tan-
im vacui temporis Imperatori, vel etiam in
tio quoque eam voluntatem fuisse, vt le-
eret & nugis istis operam daret, quæ sane
m inter tales delirationes plurimas prorsus
ianuerunt, neque vspiam fere comparent.
ed in his tamen quum alia atrociter obijci-
itur Philippo tanquam autori Confessionis,
m ad Pontificis Romani legatum accessio
sermones cum eo habiti humiles & abie-
i. Atque nuper adeo alter quidam, qui
scio cuius linguæ formæque nomine Sta-
ylum se vocat, (Græcum enim illud esse
on vult) & a Philippo Melanchthone inpri-
is adiutus, ad honoresque & commoda
oductus, vt alii complures, qui parem gra-
m meritis ipsius retulerunt, quum in Prus-
, quo a Philippo Melanchthone commen-
tus illustrissimo Principi Alberto venerat,

tantam dignitatem tantasque opes non adipisceretur, quantas illuc contendens ſpe ſibi deſponderat, Principem ſimul eum reliquit, ſimul a cauſſa deſciuit, cum Philippo Melanchthone quoque ſimultatem quandam exercens offenſionis priuatæ, quam nunc indicare non eſt viſum. Hic igitur, vt ab autore Confeſſionis illius Philippo Melanchthone, tanquam fonte, multos & varios riuos manaſſe ſectarum pernicioſarum in Eccleſia perhibet, mirifico quodam & ioculatorio illo quidem ſcripto, ſed ita impuro ac potius ſpurco, itaque calumniis & mendaciis conflato, vt quamuis neque dolere contra ſe iſtiusmodi, neque pro ſe edi gaudere quisquam debeat aut poſſit, rabies tamen iſta animadverſione ſeuera digna eſſe videatur. Quod quidem totum tale eſt, vt non pertineat prorſus ad Philippum Melanchthonem. Nam ſubſcriptio Confeſſionis huius nunc etiam in medio eſt eorum, qui autores ipſius dici haberique voluerunt. Eorumque aliqui ipſi adhuc ſuperſtites, & cæterorum ſucceſſores atque poſteritas, illius autoritatis perſcriptionem agnoſcunt & tuentur. Itaque ipſi tantum in componendo ſtudium induſtriamque, & exarando operam ac manum Philippi Melanchthonis adhibuerunt & vſurparunt, rem ipſam & negotium proprium eſſe & ſuo ipſo-

ipſorum periculo ſuſcipi gerique voluerunt. Qui profecto accuſantur, non Philippus Melanchthon, reprehenſione & inſectatione ſcriptum iſtud culpantium. Et hi fortaſſe aliquando temeritatem petulantiæ iſtius refutari coerçerique ſtudebunt. De iis vero, quæ vel minus caute vel parum fortiter egiſſe Philippus Melanchthon a ſuis & aduerſariis dictus eſt, concedatur ſane erraſſe eum. Fuit enim certe homo. Hominem autem natum labi atque peccare, naturæ ipſius neceſſitate contineri demonſtratur. Neque mihi propoſitum eſt laudationem hoc libello Philippi Melanchthonis & tanquam encomium pertexere; neque ego illum, cuius pietatem, virtutem, doctrinam, eruditionem ſuſpicio, facio tamen, vt de adoleſcente Comicus ſeruulus ait, Deum. Sint ſane & hoc in genere quædam peccata ipſius: & vt promiſcua gratificatione & meritis erga dignos atque indignos, & facilitate, lenitate, manſuetudine, humanitate ſua deliquerit, ſic nimia quoque fuerit & infinita conſideratio, ſolicitudo, circumſpectio, metus illius. Minus tamen hæc omnia Reipublicæ damni dediſſe, immo plus vtilitatis attuliſſe deprehendetur, quam aliorum audacem confidentiam & animi vehementis ſubitos impetus & orationis libertatem. Vt taceam copiam effu-

ſam atque profluentem, tam temere cogitatorum, quam male & indecore cum plurimorum exitioſa offenſione pronunciatorum, vel etiam effutiendo prolatorum. De his igitur ſatis.

XLI. Philippi Melanchthonis illo tempore ſtudium diligentiaque & fides, ſeruiit & tributa eſt explicationi diſertæ & ſimplici ac planæ æternæ cœleſtisque veritatis. Et quoniam non ſunt illa commenta noua turbulentæ vanitatis, ſed relata in expoſitionem ordinatam atque diſtinctam & præſentibus temporibus ac rebus accommodatam, Prophetarum Apoſtolorumque, & qui illorum veſtigia ſecuti ſunt docendo in Eccleſia Chriſti, oracula atque conſentientis perpetuo ſanæ & integræ doctrinæ teſtimonia: manebit profecto huius ſcripti diuinum opus, donec in terris colligetur cœtus Chriſtianus, quod vsque ad extremum diem mundi futurum eſſe religioſa pietas nouit. Prolatum fuit & recitatum coram Imp. Carolo reſponſum quoddam, quo refelleretur aſſertio Confesſionis illius. Cuius exemplum vt communicaretur iis, quorum ſententiam confutare conaretur, quantumuis ſupplice Ducis ipſius Saxonum Iohannis Principis Electoris & conſentientum petitione, impetrari non potuit. Attentione tamen quorundam diligentum,

tum, præcipuis tam capitibus quam argumentis exceptis ac notatis, Confeſſionis poſtea *Apologiam* Philippus ipſe ſcripſit, quum explicans quædam copioſius, tum aduerſarios pertinaciter inſolentes vehementius vrgens. Quæ quum deinde ederentur frequentius, operam dedit Philippus vt alicubi expoſitio eſſet dilucidior & plenior. Nam præclare dicitur: multa diem monere, & poſterioribus cogitationibus priores fieri meliores. Nihil tamen aliter factum, neque vllum mutatum dogma, neque momenta rerum conuerſa ſunt. De quo ne deeſſet materia ſcilicet ferendi rixas, quidam quæ ipſis non tam in mentem, qua deficerentur, quam animum, qui quieſcere non poſſet, & buccam, vt dicitur, venerunt, auſi fuerunt efferre atque euomere. Quorum futilitas & quaſi ſordes tantæ ſunt, vt præterire eas auerſando & vitare declinando omnes puræ doctrinæ amantes debeant. Sed reducatur narratio paullulum ad ſuperiora, quo certius cognoſcatur quid illo tempore actum, cuius nunc quoque temporis mentio ſæpe fieri ſolet, & quo negotium religionis crebro tractatum nititur fere vniuerſum; & quia Philippi Melanchthonis diligentiæ, ſtudio, operæ, quam tunc rebus communibus nauauit, a nonnullis per calumnias malitioſe eſt obtrectatum.

XLII.

XLII. Placuerat, quemadmodum ostensum est, cognosci præsente Carolo Imperatore controuersiam de Religione. Librum igitur obtulerunt, qui Protestantes nominabantur, comprehendentem summam doctrinæ ecclesiasticæ apud sese, de quo supra diximus. Huic aduersarii responderunt verboso scripto. Eius quum frustra peteretur editio, & nullo modo obtineri posset exemplum, res eo vergere videbatur, vt infectis omnibus discederetur vtrinque. Quod quia & turpe & non expers periculi creditum, consilium captum est deliberationis de toto negotio per paucos. Tunc igitur ex vtraque parte lecti fuere septem viri, eisque illa est consultatio commissa. Postquam inchoata consideratio fuit eorum, quæ Protestantes assererent, satis bene res initio procedere. Nihil aduersarii quoque, tanquam a capitibus Christianæ fidei abhorrens, notare. Fidei efficacitatem iustitiæ tribui: remissionis peccatorum & vitæ æternæ nullum esse meritum humanorum operum: implorationem sanctorum hominum, qui mortem in terris obiissent, seu inuocationem, Scripturæ sacræ neque præceptum habere neque testimonium: quæ Missa vocatur, eam non perhibendam esse sacrificium pro viuis & mortuis: itemque alia quædam his similia nequa-

quaquam damnare. Progrediente autem confideratione, feptem capita potiffimum defcripta propofitaque funt, de quibus fi fieri poffet partes concordarent. Hæc fuere ea, quæ iis verbis, quibus propofita effe cognouimus, putaui recenfenda. 1. De vtraque fpecie. 2. De Miffa. 3. De coniugio facerdotum. 4. De votis Monachorum. 5. De poteftate & iurisdictione ecclefiaftica fiue Epifcoporum. 6. De bonis Monafteriorum. 7. De Confeffione. In his aqua, vt dicitur, hæfit. Quumque nulla fpes confenfionis oftenderetur, quamuis conditiones ferret, vt fua opinio erat, commodas pars vtraque; tentatis omnibus, tandem, quod inter paucos citius rectiusque conueniri poffe crederetur, numerum deliberantium placuit minui, & pro feptem tres in confilium illud adhiberi. In quo, cæteris fuorum remotis, Philippus Melanchthon remanfit. Infidiofe hoc inftitutum ab aduerfariis fufpicantur multi, quibus cupiditas pacis in Philippo, & animus placidus a contentionibusque alienus non effet ignotus. Itaque callide ii folum Philippum retineri ftuduiffe exiftimabantur, quo facilius retinerentur ea, quæ nolebant amittere. Sane tum Philippus Melanchthon in tam magno periculofoque negotio folus relictus, de omnibus non modo

cogitare accuratius, ſed quærere etiam diſputareque liberius, nec non argumenta afferre, cur hoc aut illud aduerſariis flagitantibus concedi deberet, quo magis diſſerendo veritas & eluceret & confirmaretur. Hoc eſt interpretatione maleuolorum in eam partem detortum, vt de Philippo Melanchthone quum opinio conciperetur, tum ſpargeretur fama ea, quam paullo ante indicauimus, innocentiſſimo illo prorſus, id quod exitus declarauit. Sed quum nullis machinis effici poſſet vt res componeretur, ita tandem fuit diſceſſum vt potuit, non vt fuit expetitum. Atque hæc fuerunt iſtius fere anni negotia & res, quibus interfuit & præfuit Philippus Melanchthon.

XLIII. Annus autem Chriſti M.D.XXXI. cuidam de Rege Ferdinando, quem deſignari Cæſarem Imperator Carolus voluerat, controuerſiæ, conſilia actionesque adiunxit fœderum, inter eos, qui propter diſſidium in doctrina eccleſiaſtica aduerſarios multos ſe habere cernerent, & tam ab inſidiis quam violentia oppreſſionem formidare cogerentur. De quibus relatum quidem fuit ad Theologos quoque. Sed præcipua occupatio in his Philippi Melanchthonis nulla: cuius omne ſtudium omnisque cura tribueretur doctrinæ laboribus. Quod tamen & ipſe

ipſe de iſtis rebus vel cognoſceret vel etiam interrogaretur ab aliquibus, fiebat vt magnis & grauibus interdum curis perturbaretur; præſertim quum edito decreto Auguſtano & verbis aſperiore & ſententiis pene minace, ſuſpenſi multorum animi eſſent, & expectatio, ſpes, cupiditas, metus miſcerentur. Accidit autem vt quaſi pacificatoriam quandam perſonam quidam ſuam interponerent, & in hoc ſolicite incumberent, vt repeririretur via vel ad certam pacem vel ſaltem ad firmas aliquas inducias, vt in Germania quantulocunque ſane tempore eſſet tranquillitas. Ad quas actiones animus voluntasque Imperatoris Caroli ideo erat propenſior, quod compertum ille habebat, expedita eſſe arma Turcica & magnos exercitus contractos, qui pergentes iam Pannoniæ appropinquarent, ipſo gentis illius Imperatore, quem Magnum Turcam vocant, copias adducente. Accedebant motus in Heluetia, qui & ipſi, quorſum euaſuri eſſent, omnes de Republica ſolicitos magnopere vereri cogebant. In quibus Philippi Melanchthonis anxietas, dicendum enim verum eſt, maxima erat & cognoſcebatur. Sed & turbæ in Heluetia celeriter, poſt vnum aut alterum conflictum, ſedatæ fuerunt. Et induciæ anno Chriſti M.D.XXXII. præclaræ factæ in vrbe Norimberga,

berga, & auxiliis communibus Imperator Carolus adiutus, apparatus magnitudine & fáma nominis sui potentissimum hostem avertit. Quem recipientem se Imperator, non modo fortis & qui nullo terrore commoueretur, sed prouidus etiam atque sapiens, persequendum, eo præsertim anni tempore, non putauit.

XLIV. Magnam etiam tristitiam attulit Philippo, & animum ipsius vehementer afflixit illustrissimi atque optimi & præstantissimi Principis Iohannis Ducis Saxoniæ mors, quam ille anno hoc obiit senex, placide & omnino feliciter, migrans ex hac calamitosa atque caduca vita in æternam ac beatam, Idibus Augusti. Sed hunc luctum nouæ etiam curæ auxerunt. Quum enim Imperator Carolus inducias, de quibus diximus, fieri passus esset, ad id vsque tempus quo Oecumenica Synodus congregaretur, quod semestre fore ostenderant, profectus in Italiam ea de re cum Clemente Pontifice Romano ita studiose & seuere quoque egerat, vt Pontifex, quamuis putaretur nullo modo rem procedere velle, mitteret tamen legatos declarantes suam de Synodo sententiam & promtam voluntatem. Quorum vnus ad illustrissimum Principem Iohannem Fridericum, qui patri Iohanni successerat, Vinari-

am

am, ſedem domus illius in Duringia, venit. Suſceptæ deinde fuerunt deliberationes & Theologorum quoque exquiſita ſententia. Philippus ſane Melanchthon ſimulari a Pontificiis omnia, & hoc agi, vt conditionibus intolerabilibus ferendis deterrerent a voluntate veniendi ad Synodum Ordines illos autores ſcripti Auguſtani, non habebat exploratum neque perſuaſum. Itaque ſimplice animo & vera conſideratione id cenſuit, quo illis plus pene concedebatur quam peterent. Nam neque indici a Pontifice Romano Synodi conventum improbabat, neque eum in illa præſidem recuſabat. Quod vero poſtulabatur: vt iam tum ſe ſtare decretis Synodi velle promitterent vniuerſi; id nullo modo admittebat. Quod & accuſationes & defenſiones & ſententias liberas oportere eſſe diceret. De euentu autem, antequam diſceptatio & cognitio inciperetur, paciſci, præpoſterum eſſe, neque fieri hoc oportere. Neque omnino formam eam iudicii eſſe, obligatis iam partibus ad probandum id, quod quale futurum eſſet ignoraretur. Neque ſponſionibus forenſibus & ciuilibus compromiſſis exemplum ſine euidente & pernicioſo errore transferri ad has dijudicationes. In qua ſententia ſemper permanſit. Quum eſſent qui, neque vt indiceret Pontifex Synodum, neque vt in ea præ-

præsideret, concedendum esse arbitrarentur. Nam & iudicandi iure concesso, potentiam principatus illius, quæ tantopere oppugnaretur, stabiliri, & præsidendi dignitate prærogari autoritati illius. Sed neque hæc Philippum Melanchthonem fugiebant, &, res si ad legitimam cognitionem & incorruptum iudicium, vel qualemcunque etiam non simulatam atque fictam disceptationem deduceretur, prospiciebat, necesse esse, vt antequam vllæ actiones inciperentur, nedum sententia lis dirimeretur, talia explicarentur atque definirentur. Sed res de Synodo tum facilis fuit, quam cogi Pontifex nollet, Imperator Carolus non posset cogere. Itaque iste quoque annus inter consultationes non nimis contentiosas abiit.

XLV. His etiam tribus annis continuis conspecti Cometæ fuerunt. De quibus multa ad amicos Philippus scripsit, suas cum eis rationes communicans & explorans sententias ipsorum. Quum autem anno Christi M. D. XXXI. Cometes ex eorum genere, qui Pogoniæ vocantur, apparuisset in plaga solis occidentis, conspectus est vel idem vel alter similis ei proximo anno mane in orientis solis parte. Et anno XXXIII. tota nocte vnus fulsit ad stellas propinquas Septentrionibus. Quo loco cerni desiit. Hic annus pesti-

peſtilens fuit vrbi Norimbergæ; & eodem, quod Eobanus Heſſus Erphordiam ſe recepiſſet, ſchola Norica, quam vt ſuum opus labefactari nollet, nonnihil exercuit animum Philippi Melanchthonis. Etſi magis nos ſolicitum eum habebamus, quibus illuc ſe conferendi ipſe autor & ſuaſor fuiſſet. Exercuerunt & aliæ quædam curæ miſtæ iuſtiſſima indignatione, quod literæ neſcio quæ prolatæ ſparſæque dicerentur, quibus turbas excitatum iri ingentes & pernicioſas intelligebat. Neque ille tam autoribus earum iraſcebatur, quam diuulgantibus talia temere & incaute. Negotia etiam Britannica conſiderationes ipſius tunc cœperunt commouere. Rex enim Inſulæ illius, cum quo nupta eſſet Caroli Imperatoris matertera, de altero coniugio conſilia inibat; ſiue tunc conſuetudinis iſtius ſatietas fieri cœpit, ſeu aliæ eum cauſſæ ad diuortium hoc impulerunt. Quod inuito & refragante Pontifice Romano factum quum damnaretur, vsque adeo irritauit animum Regis, vt ſtatim Romani Pontificis quaſi iugum, ſub quo ad id vsque tempus fuerat Britannia ſingularem in modum preſſa, repelleret & penitus excuteret. Hocque ipſo ad coniunctionem vel reſpectum ſaltem adigebatur eorum, qui Pontificis Romani potentiam dominationemque oppugnabant; quam-

quamuis aliquando ſe illis oppoſuiſſet, edito libro præferente nomen ſuum. Quod factum adeo gratum acceptumque Pontifici fuerat, vt Regi titulus nouus decerneretur, *Defenſoris fidei.* Mittebantur igitur & legati, & literæ, & Philippo negotia illa ſignificabantur, quem minime fugiebat fore vt ipſe inprimis conſuleretur, & magnitudinem rei periculaque contemplans animo, magnopere tum adeo ſolicitabatur. Accedebant rumores, qui ſpargebantur de conatibus Landgrafii Philippi reſtituendi in ditionem terræ ſuæ Vlricum Ducem Wirtenbergenſem, ereptam ei ante annos quindecim. Sed hanc proxime ſequens annus tunc inchoatam molitionem abſoluit; reductusque Dux Wirtenbergenſis, & poſtea de recuperatione illa belloque toto transactum fuit, & ipſe Philippus benigne inuitatus vt Tubingam veniret. Sed negotia eiusmodi in manibus habebantur illo tempore impendereque videbantur, vt illuſtriſſimus Princeps, cui opera fidesque Philippi addicta erat, eum dimittendum nullo modo putaret. Acceſſit tamen illuc deinde, quum ego iam ibi ſtudia bonarum artium docendo excolerem, & in Academia ordinanda, quæ ſic ſatit perturbata erat, adiumento nobis fuit, hoſpes noſter vno pene menſe. Hoc etiam tempore Landgrafius,

fius, qui animaduerteret atque perpenderet, quantum mali detrimentique daretur doctrinæ veritatis dissidio Helueticarum & Saxonicarum Ecclesiarum, & litem illam cernens fieri indies maiorem, multaque a quibusdam admodum horride & insolenter, a quibusdam vehementer & immoderata quadam libertate quum dici tum scribi, operam studii pietate & fide pleni dedit, vt apud se conuenirent vtrinque vnus, & breuiter atque diserte comprehensam suæ partis sententiam exponerent. Idque negotium Philippo a suis datum fuit, qui ipsorum sententiæ ad Landgrafium esset nuncius. Neque quicquam tunc præterea actum est.

XLVI. Interea de coniugio, ducta iam altera vxore & priore repudiata, solicitus Rex Britanniæ vndique colligebat suffragia, quibus illud contra sententiam damnantium, inprimis Romani Pontificis, approbaretur. Et quia sperabatur hoc facturos facile & libenter Saxonicos, dominationis Pontificiæ inimicos, remittebatur indies aliquid de sæuitia; quam ad illud vsque tempus, pariter cum Gallia, crudeliter exercuerant in eos, qui, Saxonicarum Ecclesiarum exemplo, non assentirentur Pontificiæ doctrinæ. Et Philippus Melanchthon literis nunciisque fiebat certior, aduentum suum in

Britanniam magnopere expeti, & futurum vt ab ipſo Rege accerſeretur. Orabantque amici, ne recuſaret, neue grauaretur illud iter ſuſcipere. A quo ſane animus ipſius neutiquam abhorrebat. Rex autem Britanniæ, vt matrimonium nouum modo & iure bono videretur contractum, nihil non experiri, & refragantes omnes odiſſe, & hanc maxime ob cauſſam ad eos, quos ante fuerat inſectatus, inclinare credebatur. Cuius voluntati repugnans inter alios Thomas Morus, vir doctrina atque dignitate præſtans, & qui præſentis ſtatus mutationem fieri nollet, & cui nouitas coniugii diſpliceret, ſupplicio vltimo affectus eſt. Rex autem Galliæ, qui in Italia bellum gerere & occupare Mediolanum cuperet, ſocietatem Principum Germanorum expetebat. Quumqne conueniſſent fœderis faciendi iterum gratia aliquot, eodem legatus Gallicus acceſſit. Non autem potuit verecunde peti coniunctio, ſine excuſatione crudelitatis ſuppliciorum, quibus plurimi in Gallia per ſummos cruciatus fuerant necati. Itaque tunc & in ſeditioſos quoſdam ſuæ gentis animaduertiſſe Regem dictum eſt, & petitum vt de Religione diligenter re deliberata ſic conſentiretur, ne aſſerendis defendendisque non neceſſariis, aut etiam ſuperuacaneis dubiisue, Respublica & Eccleſia am-

amplius turbaretur. Petitum etiam fuit, vt mitterentur ex Germania aliqui viri docti & boni, qui de dogmatibus sententiam suæ partis exponerent. Fuerat autem quorundam studio effectum, vt Rex non alienus a Philippo Melanchthone videretur; cui & accurata explicatio rerum, quas tractandas ille suscipesset, & ab aduersariis sine acerbitate dissensio, valde placeret. Itaque non modo amici institere literis suis, vt in Galliam ad Regem proficisceretur, sed hoc etiam obtinuerunt, vt ipse Rex, missis literis ad Philippum, clementissime eum inuitaret ad congressum suum. Eo anno pestilentiæ metu Wittenbergensis schola dissipata fuerat, & Philippus Melanchthon cum plerisque magistris doctrinæ concesserat in oppidum Duringiæ Ienam.

XLVII. In Gallia autem Regis animus perturbatus ira indignationeque nullum modum seruare neque facere finem suppliciorum. Et arrepti primum indicati conuictique tanquam conatuum seditiosorum, quod vno tempore passim libelli quidam Parisiis clanculum propositi & ad Regii quoque conclauis ianuam affixi fuissent. Huius igitur facinoris conscii statim complures comprehensi, & subiectis ignibus torrendo excruciati, ita demum viui combusti sunt. Sed indi-

cibus præmio proposito, & concessa deferendi accusandique licentia quibuslibet, plurimi etiam illius audaciæ nequaquam participes rei facti, & crimine defectionis ab Ecclesia, quod Lutheranismi nomine inferebatur, damnati & cremati fuerunt. Erant & pietate, & doctrinæ literarumque eruditione in illo Regno, dignitate etiam & honoribus præstantes quidam viri, quibus crudelitas ista immanis admodum displicebat & ingentem afferebat dolorem. Et hi Germanos, celebres eruditionis nomine in Gallia, beneuolentia fauoreque complectentes tuebantur atque protegebant, neque patiebantur eos ab ista violentiæ feritate attingi. Inter quos excellebat benignitatis & omnino virtutis sapientiæque fama domus Langæa, & in hac princeps Wilhelmus Bellaius, qui Galliam suæ sapientiæ, fortitudinis, integritatis, fidei ope moriens destituit grauissime laborantem, & in sæuissimo bello & asperrima fortuna illius, anno Christi M. D. XLIII. Germanorum autem, de quibus egregia ingenii, doctrinæ, virtutis, sapientiæ, pietatis esset existimatio, princeps habebatur Iohannes Sturmius. Per occasionem igitur illis de negotiis inter ipsos verba fieri, & consilia rationesque iniri ac quæri, quibus tam grauiter laborantibus rebus subueniri posset. Perfectumque est diligen-

ligentia & ſtudio horum, vt apud ipſum Regem mentio fieret doctrinæ Saxonicæ,& Philippi quædam ſcripta coram eo legerentur: quorum dilucida expoſitione & diſputationibus placidis Regis voluntas ad clementiam conuerſa ferebatur, conſiderantis, & quousque eſſet ſuperſtitio progreſſa, & quibus in tenebris iacuiſſet obſcurata veritas cœleſtis, & quam tetri errores doctrinam diſciplinamque Eccleſiæ occupaſſent; verentis etiam fortaſſe, ne animaduerſionis iracundia inſontes cum ſontibus corriperet. Hoc quum Philippo Melanchthoni eſſet ſignificatum, amicis ſuadentibus atque hortantibus, literas ſcriptas mittit ad Epiſcopum Pariſienſem Iohannem Bellaium, quibus monet & orat: Animos Principum in Galliæ regno mitigari ſtudeat, autorque ſit, vt ratio ineatur, qua ſanari Eccleſia poſſit, quam indies magis magisque lacerari appareat. Abuſus quosdam eſſe reprehenſos, & nunc multos pios atque doctos veritatem quærere & doctrinæ genus purum, non praua cupiditate aliqua ſed ſtudio religionis. Atque eſſe ortas controuerſias de maximis rebus, quæ nulla armorum vi aut ſuppliciorum metu opprimi poſſe videantur. Non patrocinari ſe turbulentis & ſeditioſis, neque iis qui improbitate & malitia veritatem ſimplicis doctrinæ corrumpant,

quos fanaticos solebat vocare. Verum horum etiam furori sic maxime resisti posse, si extet certum doctrinæ genus, quo ambigentum animi confirmati nitantur. Ostendit, quantum momenti sit in Galliæ florentissimo regno, ad omnium bonorum animos tam erigendos quam dejiciendos. In eo si exemplum istud statuatur, vt non modo fanatici & seditiosi coerceantur, sed nulla prorsus admittatur emendatio ecclesiasticæ doctrinæ & errorum correctio, sique præsentia Ecclesiæ vitia summa vi defendantur, futurum esse vt vbique gentium magna de spe boni piique decidant. Addit: esse eas preces & vota ista, vt in periculo communi succurratur Ecclesiæ simul atque Reipublicæ non vnius nationis ac gentis, sed omnium in toto orbe terrarum religiosæ pietatis. & tranquillitatis publicæ cupidorum. Multum profuisse constat has literas, & lenitam esse Regis iram, & de suppliciorum sæuitia nonnihil remissum. Inculcatum autem fuerat Regi, in Germania turbarum, motuum, seditionum, cædium, vastitatis, denique malorum omnium caussam fuisse mutationem doctrinæ ecclesiasticæ; & falso pleraque coram eo narrata. Quamuis igitur minime ignoraret, ac potius perspicue videret, quid in doctrina & ritibus vsitatis non modo vitiorum

rum

rum sed omnino scelerum hæreret; tamen a nouitate similia incommoda, vel parem potius infelicitatem, metuere existimabatur & eosdem euentus, quos persuasum hactenus habuisset de innouata doctrina ecclesiastica extitisse. Sed siue hoc seu aliud fuit, quo Rex Galliæ tunc ad clementiam se inclinauit, & eo adduci passus est, vt de rebus tantis cogitandum diligentius certiusque cognoscendum arbitraretur; primum in Germaniam missus aliis etiam de caussis Barnabas quidam Voræus, amicorum literas scriptas Philippo attulit, & cum eo locutus est de profectione ad Regem, pollicitusque non modo literas regias quibus accerseretur, sed quum obsides etiam, qui darentur, dum abesset, tum præsidia quibus deduceretur & reduceretur, vt vndique periculi metus esset amotus. Vrgebant rem amici, qui persuadere conarentur, in congressu colloquioque cum Rege Melanchthonis, non Galliæ solum sed pene orbis terrarum fortunam esse positam. Si illum præsentem vidissent, simul salutem suam cum aliorum omnium coniunctam affirmare se conspecturos. Si in illis fluctibus & sæuissimis tempestatibus audiissent aduentantem, portum & tutissimam stationem sibi ostensum iri. Quod si negligeret aut etiam contemneret postulata Regis, fore vt omnis spes, qua sustentati in

maximis periculis & præsenti discrimine fuissent, debilitata infringeretur, & simul ægre aliquantulum sopiti ignes rursum suscitarentur, & suppliciorum immanitas recrudesceret. Atque eum cogitare æquum esse censebant, non iam a se tantum rogari, sed ab omnibus hominibus; non ab iis, qui grauissima supplicia perpessi sint, neque qui eadem pertimescant, præsentiam eius exoptari, sed aduocari ipsum Dei Christique Iesu voce. Remoueret igitur ex oculis Cæsarea & Regia nomina. Non respiceret populorum coniunctionem aut alienationem, funestas flammas intueretur & fumantes rogos, in quibus innocentissimorum hominum corpora conflagrassent, & se plurimorum periculis, quibus immineret idem exitus, moueri sineret. Hæc & his similia quum Philippo & scriberentur & nunciarentur, & multiplice ille cura & varia consideratione afficiebatur atque perturbabatur. Difficile enim erat constituere, quid in tanta ac tali re fieri oporteret. Vel ea potius, quæ offerebantur, inexplicabiles habebant quæstiones & disputationes infinitas. Non eum respectus ad se aut suos, non longinquitas loci, non periculorum metus morabatur, quamuis hæc ab ipsius amantissimis præsentia demonstrarentur, ex quibus quidam in-

sidias

ſidias vitæ eius ſtrui ſuſpicabantur, & eum literis grauiſſime ſcriptis, vt caueret, admonebant. Verum quum nihil eſſet prius illi neque antiquius gloria Filii Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, tot piorum bonorumque ſalute & incolumitate, tranquillitate Eccleſiæ tantis procellis infeſtæ; hac vna cura excruciabatur & in eo adhærebant cogitationes vniuerſæ, quod dubitaret de conſilio ſuſcepti negotii, & quæ actiones futuræ huius eſſent non poſſet decernere, & de exitu felice plane deſperaret. Neque ille, quid ſibi conduceret, omnino laborabat, ſed ne quid in tanta re imprudenter factum, turbarum mala aſperiora redderet prouidens, mirifice ſolicitabatur animo ſuo. Veniebat ei in mentem, varias eſſe opiniones diuerſorum in Gallia, & ea erat expertus, quæ cauſſam darent circumſpectionis atque formidinis. Audiebat tanquam ſeditioſos eſſe eos damnatos, de quibus tam crudeliter ſupplicia ſumſiſſent. Præterea quum intellexiſſet, Gallos hoc agere vt quædam diſcrepantium capitum in eccleſiaſtica doctrina controuerſiæ tollerentur, hoc maxime timebat, ne minuta aliqua, & quæ ſua ſponte iam e manibus elaberentur, concedentes, retinere vellent ea, in quibus potiſſimum falſitas impietatis reſideret. Quod videbat neque fieri debere, &, ſi tentaretur, plus ſecu-

turum mali quam boni. Quumque esset de Regis voluntate existimatio ipsius præclara, tam multis tantopere illam prædicantibus; quid ipse tamen Rex, vt maxime vellet atque cuperet, posset efficere, non sine caussa dubitabat. Itaque rescribens amicis hortabatur eos, darent operam vt Rex curaret maturandam Synodum, &, per quoscunque liceret, ad hoc impelli studerent animum ipsius. Tum enim communiter ineundæ rationis occasionem omnes habituros, qua Ecclesiæ afflictæ ferretur auxilium. Cætera consilia sibi significabat videri inutilia, quæ periculosa essent omnia. Hæc ad amicos perscribens, ipsis vt in re præsente deliberationem totam permittebat. Quod non tergiversandi ista caussa commemorarentur, sed vt ipsi statuerent, quibus nota Gallia esset, quid expediret. Quum in omnem euentum fauorem atque gratiam potentissimi Regis, caussæ conciliari posse optaret. Quod sperabat fore, veris & commodis sermonibus. Non enim ignorabat quanto odio vbique hæc laboraret, excitato aduersariorum fictis criminibus. Itaque si ipsi in eo perseuerarent, vt existimarent suum aduentum profuturum & Galliæ & Ecclesiæ vniuersæ, pollicebatur se paratum promtumque fore ad suscipiendum iter istud, relatis quidem

prius

prius omnibus ad illustrissimum Principem, qui haberet conductam operam suam. Itaque omnia fidei prudentiæque ipsorum committere. Quum autem Voræus & studiosius de Philippo ad Regem reuersus loqui, & prolixius promittere, & si accerseretur polliceri aduentum ipsius non dubitasset, ita a Regæ literæ sunt missæ: quibus collaudato studio ipsius, quod Rex ab eo adhiberi intellexisset in sedandis altercationibus inuectis in ecclesiasticam doctrinam, quoniam ipse se laborem itineris non grauatim suscepturum esse ostendisset, quo ad Regem se conferret, coramque illo de concordia doctrinarum cum selectis aliquot Gallicæ nationis viris doctis dissereret; ita petebatur, vt literis regiis tanquam fidei publicæ obsidibus fretus, quamprimum adueniret, neque se abduci vllius persuasione sineret a tam pio sanctoque instituto. Nullam enim rem vnquam maiore Regem cura, studio, solicitudine animi complectendam duxisse, quam vt laceratæ dissensionibus Ecclesiæ detrimenta sarcirentur, & pulcerrima politia illius instauraretur. Denique affirmabatur modis omnibus, aduentum Philippi futurum esse Regi gratissimum.

XLVIII. His literis acceptis omnino erat animus Philippo in Galliam proficisci, neque

que expectationem & spem de se conceptam amicorum frustrari, neque operam suam, quæ nauari posse crederetur, subtrahere afflictæ Ecclesiæ. Sed vt veniam hanc ei illustrissimus Princeps ipsius daret, & potestatem cum bona gratia in Galliam se illo tempore conferendi faceret, impetrari non potuit. Quum alia autem obstare visa sunt, tum non minimo impedimento fuit bellum, quod Rex Galliæ aduersus Imperatorem Carolum non meditari aut moliri, sed iam mouere & gerere ferebatur. Cognitum quoque est, maleuolorum quorundam obtrectatione optimi & præstantissimi Principis animum ad quandam hæsitationem fuisse perductum, vt nonnihil Philippo diffideret. Itaque denegans & plane præcidens petenti Philippo copiam sibi clementissime fieri in Galliam veniendi, literas misit ad eum verbose & seuere scriptas. In quibus hoc potissimum mouit Philippum & a consilio itineris Gallici deterruit, quod ostendebatur verendum esse, ne ista profectione non modo nihil fructuose perficeretur, sed ne detrimenta maiora acciperentur, & caussæ darentur, quibus de caussis publica Germaniæ quies turbaretur, neue adeo ipsius Principis quædam negotia redderentur difficiliora. Hoc omnino periculum in se recipere ille nolu-

noluit. Itaque cum magno dolore multorum, non etiam nullorum reprehensione, cum Voræo, quemadmodum Rex voluerat, non eſt profectus. Et ei literas dedit abeunti, quibus inprimis Regi gratulabatur cupiditatem ſanandæ Eccleſiæ, non violentis remediis ſed vera ratione & Rege Chriſtianiſſimo, quo ipſe titulo ornaretur, digna: qui in diſſenſionibus illis ita ſtuderet vtriusque partis impetus moderari, vt explicata doctrina Chriſtiana atque perpurgata, ſimul gloriæ Chriſti, & dignitati eccleſiaſtici ordinis, & tranquillitati publicæ conſuleretur. Orabatque, vt non deſiſteret Rex in hanc curam cogitationemque incumbere, neque aſperioribus ſcriptis aut iudiciis quorundam ſineret ſe adduci, vt etiam res bonas & Eccleſiæ vtiles deleri pateretur. Se quidem, literis Regiis acceptis quantum potuiſſet conatum eſſe atque contendiſſe, vt ſtatim ad Regem accurreret. Quod ſibi nihil eſſet optatius, quam vt pro ſua tenuitate aliquid opis afferre poſſet Eccleſiæ, quodque in optimam ſpem veniſſet, poſtquam cognouiſſet eam eſſe pietatem ac moderationem Regis, vt in commune gloriæ Chriſti conſultum cuperet. Nullo vero ſe modo potuiſſe tunc iter ingredi, propter maximas difficultates, quibus adhuc eſſet implicatus. Quas poſſet Rex cognoſcere

ſcere ex Voræo, cui eſſent notæ. Quamuis autem moram quandam illæ afferrent, tamen non eſſe animum ſuum ab illa profectione auerſum. Quod & ipſum planius & copioſius expoſiturum Voræum eſſe conſideret. Atque ita Voræus dimiſſus Regem inuenit in belli Italici apparatu, cui poſtea iſta res curæ non fuit. Eſtque deinde etiam atrocius ſuppliciorum ſæuitia vexatum regnum Galliæ. Itaque, vt fit, alii de tota re aliter ſentire & loqui. Quidam credere, ſi Philippus aduenìſſet, multa Regi indicari demonſtrarique potuiſſe, quorum ignorantia cauſſam daret, vt & ipſe iuberet iratus abhorrentia ab ingenii ipſius naturæque bonitate, & ad ea, quæ gererentur inhumanius, conniueret: plurimum habituram momenti exiſtimationem de Philippo ſingularem: futuram liberam de magnis & paruis diſputationem: neque offenſuram Regem in aſſerenda veritate libertatem orationis, ac conſtantiam potius eum magnopere delectaturam fuiſſe, qui iam inciperet intelligere aliquid. Niſi enim ita eſſet, neglecturum fuiſſe, vt antea, rem totam, & iracundiæ ſuæ indulgentem vindicaturum offenſiones. Plurimum ſitum in eo, vt audiatur interrogatio, & reſponſio ſtatim ſubjiciatur. Vald autem cauendum fuiſſe, ne Rex, cui propemodum certo promiſſus eſſet adventus

ventus Philippi, ex illa frustratione, vel opinionem conciperet leuitatis, vel suspicionem hauriret diffidentiæ, atque ita de integro & a caussa alienior, & in aduersantes sententiæ suæ asperior immitiorque redderetur. Alii incerto dubioque euentu, in tam magna graique re, periculum faciendum fuisse in Rege illo caussæ conciliando, & secretum a cæteris cum ipso colloquium instituendum, nullo modo censebant. Erant etiam qui Philippo soli committendam talem actionem potuisse tuto negarent. Experiebaturque iniquitatem ille fortunæ fatalem, vt minus recte iudicaretur a nonnullis de consilio hoc ipsius. Neque deerant qui omnia in partem deteriorem interpretarentur. In qua veluti palæstra miseriæ totam vitam illius luctatam esse scimus. Sed prudentes & callidi aliud actum quæsitumque existimabant, quum in ipso belli, quod aduersum Cæsarem Carolum gereretur apparatu maximo, susceptas institutasque tales tractationes cernerent; & plerique inuidiam in Principem, cui seruiret Philippi opera, deriuare vel minima ex parte oportere non putabant. Sic igitur illa profectio tunc repressa postea euanuit, & sunt in Republica & Ecclesia ea secuta, quæ, nisi quatenus ad Philippum Melanchthonem aut temporum negotiorumque, quæ hac narratione

tione continuanda putauimus, feriem proprie pertinent, a me iam non exponentur. Sane Philippus Melanchthon inuitus retentus eſt, & aliquantiſper remanendi in Saxonia animum habuit hæſitantem. Amicique eius non ſine cura fuere, ne quid ei triſtius accideret. Verum iſta quaſi vulnera clementiſſima humanitate illuſtriſſimi & optimi Principis ipſius & celeriter & facile fuerunt ſanata. Non duxi ſilentio prætereundum, quo horum negotiorum & difficultatem & fortaſſe pericula ſignificata eſſe credi poſſe videatur. Nam quo tempore propter peſtilentiæ contagionem Wittenberga plerique ſcholaſtici, tam magiſtri quam diſcipuli, vrbem relinquere decreuerant, paucis ante horum diſceſſum diebus flamma de cœlo decidit ante ædes Philippi Melanchthonis, & templi tectum viſa eſt lambere. Quum quidem alias etiam ſignificationes notaſſe eum conſtet, quibus ab earum rerum, quæ ſecutæ fuerunt, moleſtia curisque & periculis quoque præmonitum ſe fuiſſe intellexerit & recordando ſæpe commemorarit. Atque iſtæ fere de Gallico itinere curæ moleſtiæque tunc exhibitæ Philippo fuere. Nihilo autem minus ambire viſus eſt deinde Rex Galliæ ſocietatem Saxonicorum, & cum ipſius quoque legatis de capitibus controuerſis eccle-

ecclesiasticæ doctrinæ est disputatum. Sed Britannici magis assidui fuerunt in hac parte, & cum Philippo inprimis libere collocuti. Inter quos Nicolai Heti & eruditio & humanitas ab ipso laudabatur. Ab his etiam est vel commoditate verborum persuasum Philippo, vel precando expressum, vt Regi Britanniæ quasi dicatum epistola præposita librum ex suis vnum peculiari compellatione mitteret. Redierunt mox anno Christi M. D. XXXVI. Wittenbergam Magistri doctrinæ publicæ & discipuli, quos discessisse metu pestilentiæ diximus. Et Philippus hypochondriacis doloribus est conflictatus, quos vsu herbæ chamæleontis mitigauit, & scimus efficacitatem illius remedii eum prædicasse. Dum autem cum Britannicis legatis acriter de capitibus doctrinæ ecclesiasticæ disputatur, & eo res deducitur vt de plerisque conueniat, deque diuortio tantum dissensio reliqua est; id accidit de coniuge altera a Rege ducta, quod omnium animos valde perturbauit, & legati circiter mensem Iunium Wittenberga discesserunt, & solicitudine Britannici itineris Philippum liberarunt. Nam hæc illis flagitantibus vna cum aliis fuerat ei destinata.

XLIX. Sunt tamen aliæ tunc deliberationes actionesque institutæ atque susceptæ

Theologicorum colloquiorum, quorum euentus quum ſolicitum habuiſſet inprimis Philippum, ipſius moderatione & diligentia effectum êſt, vt ille ſatis eſſet felix. Atque ita quod diu conceptum animo iter habuerat tandem eſt ingreſſus, vt & in patriam & Tubingam ad nos veniret. Vbi, quemadmodum dictum eſt, habuimus eum aliquantiſper gratiſſimum hoſpitem, & autorem conſiliorum ordinandi res ſcholaſticas & doctrinam publicam conſtituendi in illa Academia. Eſtque eum illuſtriſſimus Princeps Vlricus clementiſſime complexus. Deque eius ſententia accerſendum curauit Iohannem Brentium e ſalinis Sueuicis, cuius annua opera Eccleſia & ſchola ſalutari & bona vſa eſt. Habuit comitem eo itinere clariſſimum virum Philoſophiæ & inprimis Medicinæ artis profeſſione Iacobum Milichium, cuius ingenium rectum, ſincerum iudicium, in conſiliis prudentiam ac fidem, animum firmum, voluntatem perpetuam atque conſtantem, in optimarum artium diſciplinarumque ſtudiis colendis, &tuendis amicitiis, perſpectam maximi faciebat, vt par erat, Philippus Melanchthon, & Milichium diligebat inprimis. Hic Friburgum Briſgoicum patriam habuit, natus loco perquam honeſto. Quumque conſediſſet Wittenbergæ, quemadmodum

dum & alii externi complures, post multorum annorum actam ibi vitam, summa cum laude & præcipua plurimorum vtilitate, anno Christi M. D. LIX. maximo omnium luctu mortuus est, agens annum ætatis LIX. Hæc excursio, cuius & valetudo & cupiditas videndi amicos caussa fuisset, varios rumusculos commouit, vel a maleuolentia inuidiæ & odii, vel temeraria leuitate vanitatis ortos. Aliqui literis dissipauerant, ita discessisse Philippum Wittenberga, vt diffidentem a Luthero & reliquis, neque reuersurum illuc. Alii, quamuis rediret, coniunctionem firmam non fore augurabantur, quod nimis philosophica esset doctrina Philippi de actionibus virtutis & officiis. Hæc ventilabantur ab imperitis bonarum artium, & quibusdam qui in sola vehementia, & abhorrente ab humanitate ac moderatione genere tam docendi quam viuendi, spem existimationis alicuius collocabant. Sed Philippus Melanchthon cursum tanquam nauigii directum tenuit, vt studia optimarum disciplinarum & artium excoleret quibuscunque modis & rationibus posset, vtque veritatis cœlestis doctrinam simplicem docendo traderet, & eam spinosis superiorum temporum disputationibus expurgatam, propria & pura oratione explicaret. Quod agentem, & huius gene-

ris pulcherrima & præclariſſima opera elaborantem, quum religioſæ pietatis & honeſtatis amantes omnes, tum Lutherus ipſe, non modo diligere ſed ſuſpicere etiam ac colere. Neque ſine eius conſilio quicquam inſtituere quod momenti aliquid haberet,& ad cuncta informanda, componenda, explicanda, opera ipſius vti. Qua ſe non poſſe carere ingenue fatebantur, & gratis animis agnoſcebant maxima merita ipſius; neque inhumaniſſimo & pernicioſo iſto, qui paullo poſt frequentari cœpit, more, in quo viribus ipſi deficerentur, eo excellere alios ægre ferebant, neque metuebant ne alterius ſplendor exiſtimationem eorum deminueret. Quorum iudicio & ſua ante omnia conſcientia contentus Philippus, vsque adeo nihil curabat cæterorum maledicos ſermones, vt penitus contemneret, in quo & conſtantiſſime perſeuerauit.

L. Eo anno orbis ſolis & lunæ obſcuratus fuit, & de ſcalis lapſus Philippus eam partem dorſi, quæ nominatur os ſacrum, grauiter afflixit, & aliquot diebus pertulit magnos cruciatus. Sed nihil poſtea ſenſit ex eo caſu incommodi aut mali. Hoc eodem Chriſti anno obiit mortem D. Eraſmus Roterodamus, ætatis ſuæ LXX, Baſileæ, quo ſe Friburgo receperat. Hunc toto vitæ ſuæ tempore coluit atque veneratus eſt Philippus

Melan-

Melanchthon: neque de eo prædicari a me quicquam vel necesse est vel etiam decet, omnibus vbique locorum atque gentium noto ac celebri, & cuius scriptorum monumenta passim extant habenturque in manibus, cuiusque totum curriculum in spacio doctrinæ liberalis & piorum studiorum desudauit & elaborauit ad vtilitatem publicam omnium, quibus doctrinæ & veritas & eruditio cordi est. His temporibus Academiæ Tubingensi nonnihil difficultatis allatum est cuiusdam offensione, cuius esset munus, Romani Pontificis autoritate, faciendi collegiis profitentium facultatem optimarum artium & disciplinarum potestatem, vt meritis conferrent honores & decernerent titulos dignitatum scholasticarum. Hoc enim facere ille pertinaciter recusabat, & oppido excesserat, neque patiebatur se mitigari, quamuis ad eum præcipui ex Academia missi & egissent negotium cum reuerentia personæ ipsius debita humanissime, & nihil proficientes testati de iure Academiæ ita discessissent. Prætendebatur autem in negando mutatio status ecclesiastici, & scholastici, quem, nisi Romani Pontificis permissione & venia, approbare adiuuareque sibi nequaquam liceret. Habet nomen munus istud Cancellarii, & est Tubingæ mandatum Præposito administrationi illo

in oppido Ecclesiæ, benignitate Pontificis Romani singulari. In consultationem igitur res venire, & non respondere idem cuncti: placuitque tunc sententiam ac consilium Philippi Melanchthonis exquirere, ad quem literæ publicæ datæ fuerunt. Is quum aliorum quoque iudicia explorasset, suum plane & perspicue explicuit scripto, ad Academiam cum aliorum etiam literis misso. Cuius scripti summam si demonstrassem, neque ab instituta hoc narratione abhorrens visum iri, neque cognitionem infructuosam habiturum esse, duxi. Affirmatur autem illo tanquam minime dubium: Ecclesiam Dei habentem scholas, & conuentus seu collegia docentium & discentium, posse & debere testimonia dare auditoribus. Testari id consuetudinem literarum publicarum, quas *formatas* vocarent, & aliquas Synodos decreuisse, ne sine his reciperentur vlli sacerdotes. Deum autem ipsum velle frequentioribus Ecclesiis adiunctas esse scholas literarum & doctrinæ, quæ Ecclesiæ necessaria est, sicut fuerint olim scholæ Alexandriæ, Antiochiæ, Cæsareæ, vnde mitterentur huc & illuc doctores cum testimoniis. Quapropter posse nunc quoque Ecclesiam, habentem adiunctam piam scholam, dare testimonia, hoc est, renunciare Doctores Theologiæ. Hæc, inquit,

quit, ſententia de Theologis non dubia. Neque hic diſputandum eſt de priuilegiis aut iure annulorum aureorum. Nam hi quum mittantur ad Euangelii præconium, ſcire debent ſibi crucem & ærumnas perpetiendas, non opes & voluptates quærendas eſſe. Et promotiones tales Theologicæ fuerunt Patrum, Prophetarum & Apoſtolorum temporibus, & poſtea florentibus Eccleſiis Alexandriæ, Antiochiæ, Cæſareæ, longe ante quam Romani Imperatores aut Pontifices aliquid ſanxerunt de Academiis. De reliquis tribus ordinibus, profitentium aliarum artium facultatem, reſponſio ipſius hæc fere complectebatur: ſcire ſe quæ eſſent nunc opiniones vſitatæ, nec eſſe eum, qui cuperet mutari præſentes politias, nec cum iis, qui iſtam politiæ formam defenderent, rixari velle. Conſuetudinem eſſe annorum fortaſſe trecentorum, confirmari ſtatum ſcholarum publicarum autoritate Pontificia & Imperatoria, & ferri priuilegia. Fauere ſe moribus præſentibus honeſtis; ſed arbitrari, ne Pariſienſem quidem Academiam initio Pontificum Imperatorumque Romanorum decretis fundatam eſſe, & quæri poſſe hac in parte & de Bononienſi & de Piſana. Atque ſe eſſe ea in ſententia & ita ſtatuere: vnamquamque Rempublicam, & eum penes quem

ſumma rerum eſt, poſſe conſtituere collegium docentium & diſcentium vtilia ac bona. Immo hoc facere eos debere, quorum fortunæ & opes magnæ ſunt. Et hoc, inquit, collegium optimo iure poteſt dare teſtimonium auditoribus. Neque ſunt gradus dignitatis ſcholaſticæ aliud, niſi iſta teſtimonia. Quod ſi forte diſputetur de lege generali, eam iam, ait, latam eſſe: vt approbati a ſuis collegiis exerceant artes. Quemadmodum Imperatoris Valentiniani pulcherrima lex teſtetur, Codice de Profeſſoribus. Sed ex Iurisconſultis & Medicis fortaſſe hac communi collegii autoritate contenti eſſe aliqui non volent. Neque ego cum his rixari, inquit, velim: in Philoſophicis tamen cæteris ſtudiis conſeruari poſſent gradus decernendis titulis, ſi tamen adeſſent omnium artium Profeſſores & Magiſtri. Ridiculum enim fortaſſe ſit, ibi creare Magiſtros artium liberalium, vbi ne tradantur quidem præcipuæ artes. Certe ſcholam Atticam conſtat dediſſe teſtimonia diu quoque ante, quam ab Imperatoribus ſanciendo hoc confirmaretur. His ingenue & libere, more ſuo, addit: cauſſam quoque conſiderari oportere, qua de cauſſa iam tales confirmationes denegentur. Non velle enim aliquos propagari veram atque puram Euangelii Chriſti Ieſu do-

ctrinam, quæ necessaria sit Ecclesiæ; & ideo certis personis & congregationibus illos esse inimicos. Qui istam tamen doctrinam amplexi sunt, principes viri & ciuitates, facere debent officium suum & constituere collegia honesta docentium discentiumque bonas literas & artes. Posse autem collegia testimonia dare, iam ostensum est, & dari ipsa par est, vel vt eruditi & docti emineant, vel ne imperiti per audaciam aliis imponant, & ita quum adolescentia perperam instituendo corrumpatur, tum dogmata falsa ferantur, & tam Ecclesiæ quam Reipublicæ quies & tranquillitas turbetur. Quum Iulianus, inquit, edicto prohiberet admitti Christianorum liberos in scholas publicas, Christiani proprias scholas & peculiares discentium cœtus habere instituerunt. Nec est dicendum, non licuisse tunc Christianis dare testimonia auditoribus suis. Immo crescentibus tunc scholis & studiis Christianorum, plures homines doctrinam Euangelii admiserunt, inuitati honestis studiis & disciplina Christianorum. Estque credibile, libentius misisse multos in scholas Christianorum liberos suos, vbi esse mores honestiores & integriorem vitam cernerent. Hæc fere sunt, quæ Philippus Melanchthon, a Tubingensibus consultus, tunc respondit. Sed res ista quadam veluti Iu-

ra ratione & via in Synodo procederetur, quid ad instaurandam in Ecclesia concordiam, & pacis communis caussa, Pontifici Romano & Ecclesiasticæ potentiæ videretur esse concedendum. Sæpe autem boni, & quibus cordi erat religio, & amantes patriæ, questi haud obscure fuerant: tantas illas res non tam solicite & diligenter agi, quam magnitudo earum postularet. Sed ista tunc consilio optimo & maxime laudabili suscepta, partim inter agendum adhæserunt, partim admodum lentas habuerunt progressiones. Neque enim Pontifici de Synodo quicquam concedere, neque de doctrina exquisite disserere consultum plurimis visum. Et non parum impeditæ tractationes illæ fuerunt graui periculosoque morbo Lutheri: de cuius vita quum pene desperaretur, improbantibus & aduersantibus plerisque omnibus, iussit se illinc auehi Lutherus. Quod clarissimus vir Georgius Sturciades Erphordia accersitus, vt ipse mihi postea narrauit, quum non omnino improbaret, se illi itineris comitem adiunxit. Et nocte quæ discessus diem est secuta, melius habere Lutherus cœpit. Itaque illo conuentu neque accurate de doctrina disputatum est, & legato Imperatoris responsum datum, quo talis Synodus, tali ratione indicta, recusabatur. Iussi autem Theo-

Theologi sunt aliquid componere de Pontificis Romani potestate. Quod a Philippo perscriptum fuit. Simul etiam recognosci placuit capita Augustanæ Confessionis, & explorari de illis sententias omnium & audiri: num quis quid requireret, aut aliquid improbans, dissentiret? Quum præclara esset consensio de vniuersis, ita ille est conuentus solutus. Petitum tunc fuit a Senatu vrbis Augustæ, vt Philippus ad se accederet, sed hoc multis grauibusque de caussis est denegatum.

LII. Dum autem bellis occupantur Reges, interea a consultationibus Synodicis nonnihil otii fuit: Philippum vero calumniarum & obtrectationum improbitas non desinebat exagitare. Qua etiam Principis contra eum indignationem pene commotam fuisse accepimus, instigantibus quibusdam & indoctis & leuibus hominibus, quibus semper patuerunt magis fores & aures potentum quam grauibus & bene institutis. Quod & antiquitas animaduertit ita se habere, quæ veteribus heroibus Ioue genitis, Libero & Herculi, in numerum etiam superstitione sua relatis Deorum, adiunxit comitatum ridiculum, Silenorum & Satyrorum Dionysiacam turbam, & Cercopum sodalitatem Herculanam. Neque quicquam reprehensioni in

Phi-

Philippo aut culpæ expoſitum erat, quam fuga altercationum & rixarum, ſtudiumque & cura tranquillitatis & quietis. Qui niſi de neceſſariis non putaret contendendum, poſſe autem arbitraretur conniueri ad nonnulla, multa ferri debere. Quum interea non ceſſaret operam dare & anniti, vt doctrina eſſet perſpicua, & ambigua explicarentur, & confuſa diſponerentur, & mirabilia quædam ad communem intelligentiam proprietate expoſitionis ſimplicis ac planæ reuocarentur. Id quibus diſplicebat, ii modo hoc modo illud, quod notarent, arripere, & inuidioſe deferre ad alios; vt ſæpe Philippus, priusquam animaduertiſſet, odio oneraretur, & interdum vocaretur in periculum quoque. Inter alia & hoc crimen ſuſtinendum ei fuit, quod literæ ad ipſum ex Italia mitterentur ab iis, quos cauſſæ eſſe inimicos conſtaret. Quod ſuſpicioſum eſſe iſti volebant, & cauſſam afferre dubitandi de voluntate & fide Philippi. Miſerat autem paullo ante literas ei Iacobus Sadoletus, cui poſt Petrum Bembum tribuebatur ſapientiæ & eruditionis laus præcipua. Hæc epiſtola ſcripta eleganter & forma ſermonis Latini exquiſita, a Philippo oſtendebatur omnibus, tantum aberat vt occulte aliquid & aſtute ab ipſo fieret. Atque cogitabat reſpondere diligenter & accurate, & eadem,

eadem, vt dicitur, menſura aliquid illi vicisſim emetiri. Sed occupatus negotiis, & curis oppreſſus infinitis, facere hoc intermiſit. Atque haud ſcio an etiam penitus omiſerit. Verum criminationes illæ, accuſatorum & futilitate & manifeſta prauitate, facile euanuerunt, adeo vt qui illas admiſerant, eos mox puderet procliuitatis iſtius. Epiſtolæ Iacobi Sadoleti, cuius mentio facta eſt, putaui hoc loco exemplum inſerendum, quod & verbis eleganter & ſententiis præclare eſſe illa ſcripta mihi videretur. Atque iſto ſtudui quaſi emblemate noſtram narrationem reddi ſpectatiorem, quum aliis aliorum ſcriptis, quibus plenior & ornatior fieri hæc potuiſſet, certo conſilio variandam eam eſſe non duxerim. Epiſtolæ autem iſti, inſcriptæ nominatim Philippo Melanchthoni, adſcripta erant hæc: *Amantisſimus tui Iacobus Sadoletus, Cardinalis Carpentoractenſis. Carpentoracti quum esſem, quo in loco ſtatutum habere me credens domicilium perpetuum vitæ fortunarumque mearum omnium, repente tamen inde decedere, & Romam redire iuſſu Pontificis Maximi ſum coactus. Sed quum ibi eſſem, accidebat mihi ferme quotidie, vt aliquid nanciſcerer de ſcriptis tuis, quæ ego & propter excellens ingenium tuum, & propter elegantiam ſtili atque orationis, libentisſime legere ſolebam.*

id

Id quum sæpius facerem, magnaque in legendo delectatione afficerer, sensi paullatim mihi incendi animum ad quandam beneuolentiam nominis tui, vsque eo quidem, vt miro quodam studio tecum ineundæ amicitiæ tenerer. Etsi enim nonnulla erat inter nos opinionum dissensio, ea tamen animorum dissidium apud ingenue eruditos minime faciebat. Iamque erat mihi deliberatum scribere ad te, primasque aperire amicitiæ fores; quum subito, vt dicere cœperam, ad vrbem accersitus, & per caussam appropinquantis Concilii, earumque rerum tractandarum & consultandarum, quas mox in consilio agi oporteret, e mea Ecclesia, vbi decennio manseram, euocatus, Pontificis huius optimi & prudentissimi iudicio tacito, inscius atque imprudens, in amplissimum ordinem S. R. E. Cardinalium cooptatus sum. Hæc res effecit, vt mea voluntati in dandis ad te literis obsequerer tardius. Non enim dici potest, vt ex illa pristina, pacata atque felice vita, in hanc tumultuosam & plenam strepitus traductus sum, quæ sollicitudines, quam multæ & graues curæ, eædemque permolestæ, me excepeint. Quod quidem mihi necesse fuit accidere. Hanc enim ego vitam & prius iudicio fugeram, & alteram illam item iudicio fueram persecutus. Quarum nunc vtraque quum mihi contra animi sententiam ceciderit, nec lætari

lætari possum habere me quod noluissem, & necessario doleo amisisse quod diligebam. Sed quoniam Deo parendum est de nobis sic sta uenti, dabimus nos operam, quantum per eius auxilium opemque licebit, vt honorem hunc recte integreque administremus. Quod autem nostræ institutæ est scriptionis, non est passus meus, mi Philippe, in te animus diutius hoc a me officium differri, quin vt primum e turba & molestiis animus emergere cœperat, literas ad te darem, & pignus meæ propensæ in te voluntatis & inuitamentum in me tuæ: si id, quod ego in te amando meæ existimationi de tuis eximiis virtutibus tribuo, tu humanitati tuæ, vt me pari beneuolentia complectaris, esse dandum duxeris. Quod quidem te rogo vtifacias, neque me sitientem familiaritatis tuæ deseras. Non enim ego is sum, qui, vt quisque a nobis opinione dissentit, statim eum odio habeam. Arrogantis est hoc & elati animi, non mansueti & comis, quas me potius ad partes natura mea vocat. Sed faueo ingeniis, virtutes hominum colo, studia literarum diligo. In quibus tu, vt doctrinæ & ingenii, sic amoris mei non mediocres partes possides: nec dubito quin tu eadem mente & voluntate sis praditus. Isto enim animo, qui tam liberaliter artibus ingenuis expolitus sit, nihil agreste neque asperum inesse potest. Quo etiam maiorem mihi

mihi spem virtus tua facit, meas hoc apud te ponderis literas habituras, vt qui locorum spaciis disiuncti sumus, animis tamen & beneuolentia coniungamur. Quod ego maxime aueo expetoque, tibique prorsus persuasum cupio, in numero eorum, qui te diligunt & florentem cupiunt, (quorum magna est profecto, pro tui nominis celebritate, multitudo) me principem locum appetere, nihilque vehementius cupere, quam dari mihi locum probandi tibi reipsa & declarandi amoris erga te mei. In quo tu si ansam mihi aliquam occasionemue meæ explendæ huiusce cupiditatis præbueris, magno me abs te beneficio affectum arbitrabor. Omnia quidem, quæ tibi grata esse sensero, tanto studio ac diligentia exequar, vt nec fide quisquam exequi maiore nec beneuolentia possit. Sicut & mea natura officii inprimis colens, & susceptus iam erga te amor, & perpetuum meum erga doctos viros studium postulat. Vale, mi doctissime Melanchthon, & nos tui amantissimos dilige. Romæ XV. Calend. Iulii, M. D. XXXVII. Vixit Sadoletus annis totis septuaginta, post hanc missam epistolam decem. Fuerat autem is, qui vna cum Petro Bembo primus considerauerat attentius, & accuratius vsurparat, non modo elegantis & speciosæ, sed disertæ atque dilucidæ & illustris orationis rationem & compositionem.

Quæ non ſolum cuiusque linguæ propriis & ſignificantibus verbis apta, ſed ſententiis quoque non vulgaribus neque leuibus concinna eſſe debet; ſimul vt prudenter cogitata, quæ exponuntur, ſimul vt eorum, qui audiunt aut legunt, intelligentiæ, & ad penetrandum in animos ipſorum operam datam eſſe appareat. Ad quæ quum ſingulorum verborum electio, tum iunctorum comprehenſio requiritur talis, vt & conceptorum animo quaſi membra eloquendo diſtinguantur, & totum veluti corpus illorum conueniente ambitu exprimatur. Atque hoc ſtudio multorum paſſim animi ad imitationem & ſimiles conatus excitati inuitatique, & bonarum literarum atque artium excercitationes frequentari magna aſſiduitate cœptæ ſunt. Quumque & Philippo Melanchthoni idem probaretur, & eſſe præclara res iſta percolendaque modis omnibus videretur, eſſetque ipſe minime duro aut ruſtico agreſtique ingenio; ab eruditis & doctis & humanitate præditis beneuolentia & fauore eum eſſe comprehenſum, non eſt mirandum, quum momenti plurimum ad amicitias coniugandas afferre nemo fere ignoret voluntatum ſtudiorumque ſimilitudinem. Sed a ſuſpicionum prauitate tuta eſſe, calumniarumque morſus vitare, integritas atque innocentia nunquam potuit.

Vt

Vt tunc acciderit Philippo Melanchthoni quod antea aliis, quos arrodere non dubitavit odii inuidiæque maleuolentia atque improbitas, & posthac quoque bonis & quietis placidisque hominibus idem periculum eademque est fortuna subeunda. De quo satis, vel nimio etiam plus, quam argumentum postularet, non alieno tamen, vt opinor, loco neque intempestiue quum disputatum sit, redeamus ad rem.

LIII. Inter illa igitur quæ commemorauimus & de istis literis, quum alii rumores dissipati fuerunt, tum fama sparsa, non bene cum suis Philippo conuenire, Principesque quidam pertrahere eum in suas Academias studiose conati sunt. Sed ipse a proposito publicæ vtilitati consulendi, & seruiendi aliorum non suis commodis, sese nihil omnium deducere passus est. Conspectus est & hoc anno cometes in plaga aquilonari, de quo eruditas epistolas Philippus ad amicos, quos sciebat studio philosophico delectari, misit. Eodem anno in Britanniam quidam Saxonici profecti fuerunt, qui de capitibus doctrinæ ecclesiasticæ exponerent doctis Britanniæ sententiam suam, & alias etiam fortasse res agerent. Quumque disputationes essent initio commodæ, postea digressis Saxonicis, contraria decreta proposita sunt,

quum tamen duceret Rex desponsam sibi sororem Ducis Cliuensis, quam paullo post repudiauit. Ferebatur autem rursum expeti aduentus Philippi a Britannis, & significabant quidam, nulla alia re ad moderationem & æquitatem flecti posse animum Regis, nisi si legatio mitteretur, quæ non mediocrem haberet splendorem, & Philippus vna adueniret. Sed ista in vnum aut alterum annum excurrerunt, quibus commota negotia diversa tam sacra quam profana exagitarunt vehementer Philippum Melanchthonem. Romanenses nescio quid, quasi emendationem & correctionem vitiorum in statu suo meditarentur, conscribere. Quod etsi nequaquam diuulgari placuerat, & in manus tamen multorum peruenit, & sermonibus scriptisque atque adeo picturarum contumeliis est vexatum. Quum & notarentnr in illo scripto ea, quæ manifestam haberent turpitudinem, (vt non tam, si remouerentur, laus speranda, quam, esse tam longo tempore lata impune atque licenter vsurpata, nefarii sceleris crimen sustinendum videretur) & nugatoria quædam inculcarentur: quale erat, de quodam scholastico libello Erasmi Roterodami excutiendo de puerorum manibus. Principum autem quorundam conventus de Republica agebatur in vrbe Saxonica

nica Brunſuiga; in quo non temere a nonnullis metuebatur, ne quorundam priuatis cupiditatibus & emolumentis prætenderetur publicarum commoditatum & vtilitatum reſpectus. In Gallia autem animaduerſionum ſæuitia non deſinebat corripere eos, qui vel tranſuerſum, vt dicitur, vnguem a priſtinis qualibuscunque obſeruationibus diſcedere, & in doctrinam Eccleſiæ, quamuis optimo & pietatis religioſæ cupidiſſimo animo, inquirere auderent. Carolus etiam Imperator & Gallorum Rex Franciſcus, pacificatoriam perſonam agente Papa Paulo, plane in gratiam ſecum rediiſſe credebantur. Neque ceſſabat Pontifex Romanus Synodicum congreſſum indicendo vrgere. Iam & belli Turcici ſparſa fama plurimorum animis timorem iniecerat. In Saxonia autem & cauſſæ dabantur indies nouæ pernicioſarum turbarum, & odia vetera aliqui non patiebantur ſedari, qui iidem quietis & otii inimici haud ſcio quo conſilio, quaue ſententia atque ſpe, armis decertando quam diſceptando verbis dirimi controuerſias malebant. Inter quæ doctrinæ eccleſiaſticæ labes quoque inferri cœpit, quorundam vel curioſis vel ambitioſis diſputationibus, qui in illa præceptiones & iuſſa legum proponi atque explicari, non ſolum non neceſſarium, ſed plane ſuperua-

caneum atque alienum esse contenderent. Suspicabantur nonnulli, in Philippum Melanchthonem ista potissimum strui & intorqueri. Sed eadem, vt veritatem cœlestis doctrinæ conuellentia, Martinus Lutherus & oratione & scriptis reprehendendo vehementissime oppugnauit, & grauissime confutauit, & autores eo adegit, vt incepti valde eos pœniteret, vtque errorem confitendo ipsi priorem sententiam suam sine dissimulatione improbarent. Quo tempore, vt aliis omnibus, non tam priuatim aduersando refragandoue vlli, quam publice vera ac recta atque certa afferendo, & facere officium suum Philippus Melanchthon, neque de curriculo suo vspiam deflectere.

LIV. Anno autem Iesu Christi M.D. XXXVIII. quo gubernatio Academiæ, semestri æstiuo, vt mos consuetudoque fert, commissa fuit Philippo, quidam libellum edidit Wittenbergæ epigrammatum. In quibus quod putarentur esse, quibus fama aliquorum læderetur, irritati præcipui quidam censuerunt autorem comprehendendum. Sed is fuga salutem quæsiuit. Tunc igitur rursum facti inuidia in Philippum detorqueri. Aliqui ab ipso admonitum, aliqui ope necessariorum Philippi adiutum, euasisse aiebant. Hæc omnia aliis quibusdam criminibus cumula-

mulabantur, quorum erat caput, quod non arbitrio alieno certos quosdam homines odiſſet, & aſpergeret conuiciis, vel etiam a ſuis ornari pateretur. Sane illa, de quibus tumultuatum adeo fuit, epigrammata ad nullius manifeſtam contumeliam, vel certe atrocem iniuriam, incorrupte & ſimpliciter iudicantibus viſa ſunt pertinere. Et quæ notabantur, ea carebant tam ſcelerum quam flagitiorum turpitudine. Autor tamen elapſus impudentiſſime mentiendo tam fœda atque impura poſtea ſcripta emiſit, vt neque priorum veniam dandam ei, & quicquid accidiſſet, id lenius, quam nefaria ipſius veſania mereretur, omnes boni ſtatuerent. Eodem hoc anno, & mea cupiditate impulſus, & aliis quoque de cauſſis, quæ indicandæ modo non ſunt, profectus ego fui Wittenbergam, vt Philippum Melanchthonem potiſſimum conuenirem. Quo in itinere accidit, vt pedis malum, quod mihi iamdiu non ſolum moleſtum ſed infeſtum quoque fuiſſet, & tunc videretur ſatis bene eſſe ſitum, quum vectatione iritatum, tum errore quodam curæ recrudeſceret, vt metu malorum cruciatuum feſtinantius Wittenberga diſcedere cogerer, quam ſtatueram ac volebam. Sum tamen paucis illis diebus, quibus ibi manſi, Philippi Melanchthonis & ſuauiſſima con-

ſuetudine vſus, & ipſius variis de rebus accurata oratione quum delectatus tum inſtructus. Reuertens ad meos habui comitem Philippo Melanchthoni cariſſimum iuuenem Matthæum Friderichum, gente Francum, patria Wurcepurgenſem, quem *Irenæum* nos appellabamus. Atque is paullo poſt Tubingam ad nos venit, & Lipſiæ deinde nobiſcum familiariter eſt verſatus, quum iuris publici & legum cognitioni operam dandam & ciuilem prudentiam perſequendam ſtatuiſſet. Non videor vidiſſe quenquam pari ætate, vel ingenio acriore illuſtrioreque præditum, vel ſtudio flagrantiori deditum, vel in quo maior eſſet induſtria cogitandis, elaborandis, agendis iis rebus, quibus animum intendiſſet. Memoria autem ea erat, quæ admirabili facilitate comprehenderet & ſumma fide retineret quiduis. Cum mentis autem tanta vi coniungebatur voluntas recta, & animus auerſans falſa fucataque omnia & vera atque ſimplicia adamans. Vt hoc erepto non patria modo terra, ſed exteræ quoque nationes, non leue damnum feciſſe videantur. Mortem autem obiit anno Chriſti Ieſu M. D. LI. improuiſa atque ſubita ruina, Spiræ, (quo excercendi artificii ſui gratia ſe contulerat, quod ibi tum ſolennis conſeſſus eſſet Imperatorii iudicii) quum clamoribus qui-

busdam

busdam excitatus trepide ad fenestram proiectam, quales sunt veteres in illius vrbis ædificiis, accurrisset, & prospiciendo cupidius & inconsideratius, pondere suo antiqua tabulata quædam depressisset. Cum his enim illo præcipitato, ita grauiter afflictum caput fuit, vt sine facultate loquendi post paucos dies vitam amitteret; omnium, quibus notus fuerat, incredibili dolore, deplorantium & eius vicem, & factam talis amici, necessarii, sodalis iacturam. Atque ita fere decurrit iste annus.

LV. Sequens vero M. D. XXXIX. rursum deliberationes perquam solicitas & valde arduas attulit de Republica. Quumque placuisset, vt Ordines coniuncti in Confessione ea, quæ supra qualis esset ostendimus, religionis conuenirent Francofurti ad Mœnum, eodem proficiscentem Principem suum iussus est sequi & Philippus Melanchthon, idque iter ingressus est pridie Calend. Februarii. Quod autem incertum omnino esset, quid de pace impetrari obtinerique posset, & multi timerent conatus violentiæ & iniustæ oppressionis, iussus tum fuit Philippus, de legitima & concessa neque contraria voluntati diuinæ Defensione, scriptum componere. Cuius ille in tres partes diuisi siluulam, vt ipse appellabat, tunc instituit.

De compoſitione ſolicitum fuit ſtudium Philippi. Animaduertens tamen quorundam non ſolum callida ſed fraudulenta eſſe conſilia, cum illis certare verbis deſtitit. Atque fuit tum quidem res in ſummo diſcrimine. Quo tempore in morbum inopinatum Princeps Haſſiæ incidit. Sed poſt longas difficilesque & odioſas contentiones, inducias & pacem fecerunt. Reuerſum domum Philippum curæ laboresque aliæ exceperunt, quod illuſtriſſimo Principe Georgio Saxoniæ Duce mortuo, & totius regionis gubernatione ad fratrem ipſius Henricum deuoluta, de conſtituendis Eccleſiis & Academia ad Martinum Lutherum & Philippum referretur, & priorem ſtatum Dux Henricus mutari quamprimum cuperet, Succeſſio iſta inexpectata aliquando & prorſus inſperata, a quodam tamen vaticinante ante multos annos prædicta fuit: qui in Friſia bellum gerentibus fratribus, Georgio & Henrico, Henricum vniuerſæ regionum Miſnicarum ditionis futurum Dominum eſſe affirmarat, non ſine indignatione Henrici, quem iniquo animo illam prædictionem tuliſſe conſtat. Grauiſſimum etiam vulnus inflictum eſt eo tempore Philippo, quum ſe abſente, & in vicinam Marchiam profecto, mortuus eſſet vna cum coniuge, vxoris Philippi ſorore, optimus & clariſſimus

mus vir Sebaldus Munſtererus Iuriſconſultus, malo a pueris Noricis præcipuæ familiæ ipſi commendatis illato in ædes eius, quum incautius foris illi verſantes contagione peſtilentiæ infecti domum rediiſſent. Hunc Sebaldum, cuius antea quoque mentio facta eſt, habui in pueritia condiſcipulum ego Lipſiæ, & poſtea conſtantiſſimum & fideliſſimum amicum. In quo præter doctrinam probitas & religioſa pietas fuit admirabilis. Et ipſa mors, quæ eripuit affines, orbosque liberos horum illi curandos reliquit, & genus mortis miſerabile, ingentem dolorem attulit Philippo Melanchthoni. Inque hoc veterum etiam ærumnarum ſuſcitata memoria nouorum cruciatuum, quibus laceraretur animus eius, cauſſa fuit. Itaque tum & triſtitia & ſolicitudine & variis magnisque laboribus ſic afflictus eſt, vt de vita quoque nonnihil eſſet periculi. Conſilia de Academia Lipſiaca occaſionem obtulerunt Philippo, vt cogitationem ſuſciperet, me illuc, vbi puer diſcipulus fuiſſem optimarum literarum atque artium, ad docendum eas reducendi, quum ex eo tempore, quo alter alteri notus eſſe cœpit, expetere conſuetudinis noſtræ vſum nunquam deſtitiſſet. Sed peſtilentia, quæ hoc anno Lipſiæ fuit, rem diſtulit. Itaque anno demum XLI. denuo accerſitus ab

illu-

illustrissimo Principe Mauritio, qui patri Henrico successerat, Lipsiam me contuli: & ita deinde propter vicinitatem iucundior velutique vberior fructus a nobis percipi mutuæ necessitudinis. Decretum fuerat, vt Hagenoæ ad Rhenum conuenirent Theologi, deque controuersis capitibus ecclesiasticæ doctrinæ placide & amanter colloquerentur. Eo proficiscens Philippus quoque Melanchthon in grauissimum morbum incidit, remansitque Vinariæ; vbi clementissima Principis benignitate & diligentia amicorum, euocato etiam Erphordia Georgio Sturciade medico, quem ille diligebat & magnifaciebat, id in curando studium & ea industria adhibita est, vt vita illius Dei æterni propitio fauore conseruaretur. Accurrit tunc ad illum Martinus Lutherus, & decumbenti omne officium præstitit, eumque iacentem in grauissimis perturbationibus erexit, quum consolando, tum admonendo, tum etiam interdum leniter obiurgando. Morsus autem erat ille doloris, cuius cruciatus ita eum prostrauerat. Qui in iis solis, quibus culpam aliquam suam inesse credebat, sustinere tenerrimæ conscientiæ quamuis paruas labeculas non posset, quum esset cæteris casibus animo patientissimo atque fortissimo. De quibus negotiis & rebus narratio copiosa
alie-

alienior videri poſſet. In quibus tamen ſi quod peccatum fuit, peccatum illud vel ignorantis vel melius ſperantis Philippi fuiſſe certum eſt. Recuperata valetudine in Vangionas ad aliquoties iam dilatum colloquium venit.

LVI. Hoc anno poſt natum Chriſtum M.D.XL. incendium ortum Tubingæ fœdam ſtragem dedit. Ea enim ſubita vi flammarum inter procellas ventorum plures quam LXXII domus celeriter conflagrarunt. Ac quamuis vndique accurreretur ad opem ferendam, & in reſtinguendo opera ſtrenua daretur, vix tamen ignis ſæuitia potuit opprimi. Neque potuiſſet omnino, niſi ventus ex improuiſo ſeſe in contrariam partem, ad ea quæ iam deflagrauerant, conuertiſſet. Suſpiciones erant, non fortuita negligentia illud excitatum fuiſſe, quod aliis compluribus in locis damna tunc ſimilia data, a conductis pecunia, nunciarentur. Sed certo deprehenſum eſt, in quodam ſtabulo lumine relicto ſtramenta ignem concepiſſe, & inde nocte profunda in vicinas hunc ædes ſatis lente quaſi procedentem ita creuiſſe, vt ſerum eſſet auxilium. Hic caſus animum Philippi, in recordatione vitæ iuuenilis Tubingæ in ſtudiis actæ, cum omnium beneuolentia atque amore, & ipſe maximo dolore affecit. Colloquium

quium autem illud tergiuersantibus aduersariis in annum XLI. est extractum. Affuit ibidem legatus Romani Pontificis. Hic quum oratione habita, ad tempus & rem præsentem accommodata, actiones illas esset exorsus, Philippus respondere ei cupiens, a Granuellano, qui Imperatoris Caroli loco præsidebat, prohibitus fuit hoc facere; metuente, ne vehementius aliquid initio ille diceret, quod impedimenro esset progressionibus, de quibus bona spes adhuc erat. Quumque Philippus, hoc animaduerso, se moderate responsurum esse dixisset, postulauit Granuellanus ab eo perquam benigne, vt eo tum labore supersederet. Et scio, inquit, te posse tibi moderari, quando vis. Ita breve & minus elaboratum ab altero quodam responsum datum, in eruditorum quorundam dicta incurrit. Etsi autem aderat Eccius, qui fulcire quasi sedem Pontificiam putabatur; & caussæ tamen bonitas, & rerum de quibus agebatur veritas, & Philippi etiam Melanchthonis doctrina, facile tutata est partem illam: & aduersarii tum non parum perculsi, colloquium institutum non illi quidem recusare, id quod honeste facere non poterant, sed clanculum impedire, & disputationes defugere. Et modo moram quærere congressibus, modo nouas conditiones

ferre:

ferre: tandemque eo deuenire, vt conſcripta a ſe capita poſtularent publice recitari, & omnes vt ea approbarent, illisque ſubſcriberent, autoritate præſidis adduci. Non poterant his aſſentiri Saxonici. Atque ab aliis quoq; compluribus ſimplex & euidens diſertaq; præcipuarum controuerſiarum explicatio, præferebatur tortuoſis & obſcura varietate implicatis iſtorum formulis. Quo offenſis nonnullis nouæ artes tentatæ fuerunt, & inſtitutum vt ſinguli accerſerentur & audirentur coram iis, quibus gubernatio colloquii illius commiſſa fuerat. Eſtque actum primum cum Henrico, Theologo illuſtriſſimi Principis Friderici Palatini, ſene illo quidem neque eximiæ doctrinæ laude celebri, ſed viro optimo & in veritatis exploratæ atque certæ profeſſione defenſioneque acerrimo & conſtantiſſimo. Poſt hunc exiſtimabantur audituri Alexandrum Aleſium, Theologum illuſtriſſimi Principis Ioachimi Marchionis. Qui quidem & paratus erat & cupidus conflictus. Sed huic obſtitit iuſſum præſidis, qui & Aleſium ad pugnam inſtructum ſciret, & talem adminiſtrationem rei vitioſam eſſe animaduerteret. Nam Saxonici cumque his coniuncti, cernentes quæri ſuorum diſtractionem, & concipi ab aduerſariis ſpem, fore eos ſeparatos timidiores, epiſtolam a Philippo com-

compoſitam illis & in conſilium aduocatis miſerant. Ea teſtati, ſe ex animo piam concordiam expetere, & bono ſtudio profiteri id doctrinæ genus in quo verſarentur, (quem iudicarent eſſe conſenſum catholicæ Eccleſiæ Chriſti, eumque illuſtrari & patefieri oportere) ſignificarunt non aliqua ſe cupiditate, non petulantia, non moroſitate, diſſidia alere, qui tanta pericula tot ærumnas, tam dira odia ſuſtinerent: & orare ſe cum reuerentia, ſcripſere, vt ſe illi interpellari boni conſulerent, ab iis qui propter communem Eccleſiæ Chriſti neceſſitatem aduenissent. Poſt hæc oſtenderunt, audire ideo differri colloquium, vt noua capita excudantur ipſis deinde proponenda, quibus cogantur aſſentiri. Et hac ratione ad concordiam rem adduci poſſe, fortaſſe aliquos arbitrari. Quos & falli certum ſit, & diſcrepare hæc a Decreto Hagenoenſi. Se aduenisse, vt doctrinam placide conferrent cum aduerſariis, non vt acciperent leges capitum flexiloquorum & inſidioſe ſcriptorum, quibus non tollerentur ſed magis inflammarentur diſſidia. Eo accedere & illud, quod iniquum ſit, non audita vtraque parte ire in ſuffragia. Fortaſſe argumentis auditis atque perſpectis, ex vtraque aliquos parte mutaturos ſententias, quas adhuc retinerent. Itaque graue eſſe præiudicium

dicium suffragia præripere. Recusasse se synodum Pontificiam, quod iniquum sit adversarios & hostes esse iudices. At in synodo minus fuisse periculi futurum, quam si iam aduersarii velint necessitatem imponere assentiendi capitibus suis. Conuentum enim synodi habiturum plures doctos & moderatos, & externarum nationum homines, minusque indulgentes affectibus animorum suorum: fortasse & hoc tum futurum fuisse, vt & attente audirentur ipsi, & res erudite disputarentur. Atque perhiberi a quibusdam sapientibus dici, ne esse quidem opus disputatione, quod illæ sint non rerum sed verborum controuersiæ, quas prosit obruere potius quam agitando excitare. Quumque res sit eadem, horridiora quædam verba leniri posse: quo iudicio vtramque partem graviter lædi. Si enim verborum tantum sint dissidia, interrogarunt illa in epistola Saxonici & socii ipsorum, cur suæ doctrinæ assentientes interficerentur? cur tot mortales, totasque adeo gentes deletas aliqui vellent? Perinde esse hoc, ac si Sarmata velit interficere Germanum, propterea quod lingua alia sit. Nimis se graues pœnas dare inscitiæ, si ideo plectantur, quod non satis facundi adversariis videantur. Se etiam sceleratos habendos, si Ecclesiæ & Reipublicæ tranquilli-

tatem turbent, non neceſſariis rixis verborum. Sane ſi quando exarſerunt ciuiles diſſenſiones, in ea quoque parte, quæ iuſtam cauſſam tuetur, minus interdum moderate certari. Ideo non eſſe fortaſſe nullas in vtriusque partis diſputationibus rixas verborum. Sed eas facile poſſe tolli. Et vbicunque res conuenit, non reprehendere ſe verba, quibus & ipſi ſæpe iisdem ſine cauillatione vtantur, quamuis ſentiant proprietatem ſermonis in doctrina eccleſiaſtica ſeruandam eſſe. Non igitur litem de genere ſermonis, ſed rerum magnas eſſe controuerſias: de vero Dei cultu & veneratione: de vera inuocatione. Eas non eſſe eludendas hac ſpecie, quod ſint verborum certamina. Niſi aliqui fortaſſe omnium religionum diſſidia verborum eſſe certamina putent, a qua philoſophia Chriſtianos prorſus abhorrere deceat. Se vnam veram Religionem eſſe ſtatuere, quæ certo verbo Dei tradita conſenſus ſit Catholicæ Eccleſiæ Chriſti, in qua regnet Filius Dei, & implorantes ſe audiat & impertiat ſalutem atque vitam æternam. Quapropter orare ſe, ne capitum nouorum præiudiciis onerentur, neue rebus nondum diſceptatis ſuffragia præripiantur, ſed vt inſtituatur ſecundum decretum Hagenoenſe collocutio. In ea ſe operam daturos, vt omnes

hone-

honesti viri intelligant,quod non abhorreant a moderatis consiliis. Vere enim posse affirmari, sic esse se affectos, vt morte etiam sua piam Ecclesiæ concordiam redimere cupiant. Vtrum vero aduersarii hanc quærant, an potius prauarum superstitionum confirmationem, iudicandum se relinquere bonis & veritatis amantibus. Neque fucosas compositiones restituturas esse tranquillitatem. Quod si de rebus ipsis integre planeque disputari placeat, cur non secum potius agere velint quam cum aliis? Nam se sperare, suas explicationes piis mentibus satisfacturas esse, & omnino existimare, inuictissimi Imperatoris Caroli eam esse virtutem, vt veritatem patefieri, & consuli saluti Reipublicæ velit rationibus optimis. Ideo orare se, vt petitio illa sua in bonam partem accipiatur, eamque proficisci non ab impudentia,sed pio studio, iudicetur. Quod si pergant aduersarii præripere suffragia, quale sit futurum iudicium bonorum vbique de conuentu illo, non esse obscurum. Quorum spem & expectationem falli non debere,neque sibi imponi necessitatem iustarum querelarum. Seque confidere futurum,vt autoritate præsidentum interposita, ad veritatem patefaciendam studia conuertantur, & aliquando vno pectore & vna voce omnes ecclesiastici cœtus Deum celebrent.

His literis redditis, ab incepto illo audiendi adoriendique ſingulos, autores ſuaſoresque eius deſtiterunt, rurſumque polliceri facultatem congreſſuum publicorum; quum prius contendiſſent vt pauci quidam vtrinque deligerentur, & rationem quærerent qua inueniretur aliqua controuerſiarum moderatio. A quo conſilio Saxonicorum cumque eis coniunctorum quibusdam non abhorrentibus, vel quia timore quodam afficiebantur, vel quia præſidi obſequendum eſſe ſtatuebant, Philippus, qui publicæ quietis gratia nihil non, quod recta conſcientia poſſet, faciendum tolerandumque duceret, quid periculi tamen illa in re eſſet, libere demonſtrauit. Seque exiſtimare oſtendit, ideo proponi anguſtius illud colloquium, vt dubiæ aliquæ & fucoſæ confirmationes ſententiarum inueniantur. Quumque iam eum talium actionum magnopere eſſet pertæſum, & ludibriis aduerſariorum prouocaretur, vehementius tum etiam locutus eſt. Negauitque ſe talium actionum participem, multo minus adminiſtrum eſſe velle. Non dicere ſententiam, non ſcribere quicquam in hoc genere, non etiam ſi quid conſtitueretur approbare. Non, ſi exercitus hoſtium, qui ad portas eſſet, metu terreretur. Doctrinam neceſſariam in Eccleſia illuſtrem & claram eſſe debere:

eius

eius luci vt caligo præſtigiarum offundatur, ſe autorem adiutoremque nunquam futurum. Ita ad congreſſum publicæ diſputationis res eſt reducta. Ibique tum rurſum poſtulatum, ne diſſentientes ſuas rationes pronunciando explicarent, ſed vt traderent perſcriptas. Hanc occaſionem aliqui abrumpendi colloquii cenſebant non eſſe amittendam. Quorum in Philippum abſentem (is enim e conſilio diſceſſerat, hortatus vt quid optimum eſſet diligenter conſiderarent) minus etiam clementem orationem fuiſſe cognouimus. Sed pluribus viſum eſt, hac etiam in parte præſidibus eſſe gratificandum. Conuenit igitur vt ſcripta offerrentur. Idque quum faciendum eſſet, mutare rurſum autores huius conſilii ſententiam ſuam, & moram injicere, & tandem ad diſputationem verborum relabi. Itaque ea ſtatim has quaſi velitationes ſecuta eſt. Certatum fuit de naturæ vitio & prauitate, & Eccio ſuo more iactata iampridem enarranti, non ſine maledictis contumelioſis in eos, qui iſta aliter diſſererent, quum tamen aliter eum priuatim de quæſtione illa locutum eſſe conſtaret, Philippus Melanchthon poſtero die reſpondit, & ſuæ partis ſententiam veram expoſuit plane & diſerte, & a conuiciis quidem abſtinuit, nonnihil tamen ſalis in Eccianis ineptiis de-

ridendis aſperſit. Poſt paucas congreſſiones, rurſus diſſuadente Philippo, obtinuerunt vt duo ad præſidem accederent, qui de capite, diſputatione agitato, formulam congruentem perſcriberent. Protulit tum Eccius quandam ſuam. Sed poſtea auocatus Granuellanus ab Imperatore Carolo, qui venerat illis diebus Spiram, tota res ita relicta & ad conuentum, qui Ratibonæ mox ageretur, reiecta eſt. Hoc quaſi præludium magna ſolicitudine affecit Philippum, neque paſſum eſt bene ſperare de vllis talibus congreſſibus. Neque ille aduerſariorum doctrinam, non potentum vim metuebat, minimeque omnium cauſſæ diffidebat: ſed aſtutiæ fraudes & laqueos in concinnandis & colorandis diſcrepantibus ſententiis, & falſitate quaſi illuminanda infuſcandaque veritate, pertimeſcebat. In iſtis autem actionibus, quantumuis paruæ & leues offenſiones, mirifice excruciare animum ipſius ſolebant. Neque præſagia iſta fuerunt inania. Nam proximus annus non modo fucata & tenebricoſa illa negotia retulit, ſed eorundem priores difficultates auxit, nouis inuolucris & integumentis additis. De quibus aliquid ſuo a nobis loco dicetur. Atque Granuellanus tum ita diſceſſit, vt & bona exiſtimatio eius de Philippo Melanchthone videretur eſſe, & ipſe præ ſe ferret voluntatem

tatem atque ſtudium, quibuscunque modis poſſet perficiendi, vt Germania pacem haberet, pollicens ſe ad manſuetudinem flectere Imperatorem velle,& hortari ad conſervandam tranquillitatem, & iudicii publici nimiam ſeueritatem coercendam; denique pia & ſalutaria ſua conſilia omnia futura eſſe profeſſus eſt.

LVII. Anno Chriſti M. D. XLI. egit conuentum Imperator Carolus Ratibonæ ad Danubium, quæ Regenoburga a fluuio vicino appellatur, atque Ptolemæo eſſe exiſtimatur Artobriga, colonia Tiberii. Ad quem quum actiones de doctrina eccleſiaſtica ſuperioris temporis eſſent prorogatæ, ita eo etiam iusſus eſt proficiſci Philippus Melanchthon. Qui illo itinere in finibus territorii Palatinorum, quum vectoris culpa eſſedum, quo ipſe & alii vehebantur, euerſum fuiſſet, manum dextram ita afflixit, vt nunquam integer vſus illius reſtitutus ſit. Vel luxata, vel certe quasſatis oſſiculis detorta fuerat commiſſura cum cubito. Itaque & curationis tum & poſtea debilitatis ea parte incommoda moleſtiasque perferre eſt coactus. Protulerunt ibi librum, neſcio quorum opera conflatum, de quo perſuaſum Imperatori fuerat, eo ipſo vtriusque partis errores, quos diſſidentibus altercationes attuliſſent, poſſe corrigi. Poſtulabatur

igitur vt ille probatus reciperetur. Id quod neutra pars facere voluit: quum Saxonici illum quidem non penitus rejicerent, sed censerent emendari oportere, inque eo operam suam pollicerentur; aduersarii autem horum, totum librum repudiarent & damnarent. Vt infelice admodum sidere natum hunc librum existimari debeat: qui recens veluti, in pueritia sua omnibus inuisus & clanculum educatus, postea adultior caussa maximarum calamitatum fuerit, quando Interim dum Synodus cogeretur, eodem ferme, sed accuratius vestito, vt ferebatur, prolato, quid fieri seruarique placeret, definitum fuit. Atque erat Ratibonensis expositio talis, quæ, nisi disceptando & concertando diffidentiæ alienationesque animorum corroboratæ essent, ferri admittique recte posse plurimis videbatur. Sed acutiores multa notabant, partim occulta falsitate inserta, partim callide & insidiose perscripta. De quibus pacis & tranquillitatis amantissimum Philippum curæ agebant die noctuque, vt somnia etiam quædam, quorum visis per quietem territus esset, diuulgaret. Sed tunc quidem, magis aduersariis quam Saxonicis reclamantibus, de libro multiplicibus & variis notis interpolato nihil constitutum fuit, & dimissus conuentus sat bonis conditionibus,

Impe-

Imperatore Carolo ad calamitosi exitus bellum Africanum festinante. Multorum etiam summorum virorum nunciata, interque eos præcipuorum amicorum, funera, maximum luctum & grauissimos dolores attulerunt Philippo Melanchthoni: inprimis Simonis Grynæi & Eobani Hessi, quorum ille Basileæ, vt supra dictum est, hic, de quo nostra extat peculiaris narratio, Marpurgi mortem obiit, sæuitia pestilentiæ continua annis pene tribus vastante regiones ad Rhenum & Harciniam. Quibus & Argentina, quum alios præstantes pietate & doctrina viros; tum Wolfgangum Capitonem & Iacobum Bederotum amisit. Fuisse eo tempore cognouimus Philippi Melanchthonis animum iterum inuitatione Gallica tentatum, cumque eo actum, vt intermissam aliquando profectionem tunc susciperet atque perficeret: sed negotium istud neque tractando accurate gestum est, & inter initia statim euanuit. In Britannia autem Rex diuortiis coniugiisque ludere, & pro arbitrio suo edere decreta, & quoscunque ea improbantes crudeliter tollere e medio, siue Pontificis Romani seu Saxonicæ Ecclesiæ doctrinam amplecterentur. Id enim modo obtineri omnium assensione studebat, quod ipse in animum induxisset, & sibi passus fuisset arridere. Quæ & ipsa quum

eorum reſpectu, qui atrocibus ſuppliciis interimebantur, tum priorum actionum memoria, animum Philippi vehementer & dolore & interdum indignatione commouentia affligebant. Sunt autem deinceps ea negotia ſecuta, quæ perpaucis animaduertentibus, quum a pleriſque parua & futilia ducerentur, a multis nihil prorſus curarentur, cauſſas vel dederunt vel cumularunt atrocium turbarum & calamitoſorum euentuum. De quibus ſi Philippi Melanchthonis ſermones, periculum præuidentis, & ea conſilia quæ capiebantur quorſum euaſura eſſent metuentis, iam recenſerem, vereor ne non deeſſent, qui fingi iſta ſuſpicarentur: id quod impune facere liceret, & eſſet in procliui rebus geſtis & confectis. Ne igitur in his moram faciamus, perſtringentur ea & breuiter indicabuntur, quibus ipſe partim non repugnans implicatus eſt, partim volens interfuit, partim etiam cum magna vtilitate & fructu præfuit. Hoc autem vere commemorare poſſum, nihil poſtea accidiſſe, quod ille non timuerit & prædixerit, quum quædam ſuſcipi & tali ratione adminiſtrari minime probaret.

LVIII. Fuerat rei Naumburgenſis in Duringia & cura eccleſiaſticæ eo loci gubernationis commiſſa illuſtriſſimæ familiæ Palati-

latinorum Principi Ernesto Philippi F. Is mortuus est hoc anno, in quem narratio nostra iam excurrit, Iesu Christi M. D. XLII. Et suffragiis collegii illius surrogatus ipsi Iulius gente Pflugius, quæ est Misnicæ nobilitatis primaria. Hoc effectum non consulto neque assentiente se, Iohannes Fridericus Princeps Elector grauissime queri, neque actionem eam ratam esse pati. Caussas etiam exponere quasdam, cur antistitem Naumburgi præsidere Iulium sibi tolerabile non videretur. Atque mirabantur nonnulli, Iulium, ingenio excellente doctrinaque literarum instructum, & percultum optimarum disciplinarum artiumque studiis, iis etiam ab adolescentia rebus gerendis exercitatum, vt non vulgarem prudentiam adeptus esse crederetur: hunc igitur talem virum, & tam dubiis rebus difficilibusque & turbulentis negotiis cupiisse implicari, ne temporibus quidem consideratis, quibus parendum esse sapientes præcipere & necessitatis vim tribuere non ignoraret, erant quibus mirum videbatur, quique non possent, quid rei esset, decernere. Sed ipse & scripto quodam edito consilii sui rationes reddi studuit, & alii, vt fit, tunc alia quum suspicari, tum affirmare, pro eo atque factum istud probabant aut improbabant, & de Iulio bene aut male existimabant.

bant. Atque tunc Iulius folii Naumburgenfis poffeffionem adipifci non potuit, quum ius fuum nihilominus proprietatemque effe docere conaretur & dignitatem nominis retineret. Poftea tamen & illo, rerum ftatu in his regionibus alio, poft infelicis belli exitum, eft potitus. Poftquam autem Princeps Elector decreuit, fe non effe paffurum illo loco præfidere Iulium, & rei Naumburgenfi iuffit alterum præfici; voluit Philippum Melanchthonem adeffe eo tempore, quo in fedem Naumburgenfem ab Electore Principe defignatus folenni collocatione imponeretur. Intercedebat Philippo cum Iulio fingularis vfus, & literæ vtriusque, fcriptaque edita Philippi, quanti vterque alterum faceret, teftabantur, & conftabat fumma benignitate a Iulio Philippum comprehendi. Neque contra dignitatem & amplitudinem Iulii quicquam a Philippo eft factum. Qui ideo fine recufatione fufcepit iter illud, vt ecclefiafticæ ac fcholafticæ adminiftrationis diligentius conftituendæ vel autor vel adiutor effet. Neque enim de cæteris, quæ ad gubernationem terrarum, aut bellorum motus, aut ordinandi ftatum Reipublicæ fpectarent, ad hunc magnopere iam folebat referri. Itaque eo erat non quidem folicitudo de euentis illius leuior, fed dolor, fi quid forte accidiffet graui-

grauius, minus acerbus; quod ſe culpa omni carere, & iſtiusmodi neque conſiliorum neque actionum ſocium eſſe ſciret. Etſi interdum mandabantur ei operæ quædam ſcriptionum, vt eo bello, quod hoc anno inter apparatus armorum, quæ contra Turcicam in Pannonia vim expedirentur, aduerſus Henricum Brunſuicenſem Ducem ſuſceptum geſtumque eſt. Quam ſic dedit, vt & vera inprimis & ad ſpem tranquillitatis ac quietis accommodata perſcriberentur. Sed horum narratio a propoſito noſtro aliena eſt. Vt autem explorata turpitudo & manifeſtum dedecus, neque adiumentis vllis quaſi fulciendum, neque ope conſilioque tuendum eſt; ſic quæ prudentes eſſe interdum eiusmodi, vt omnium reprehenſionem non poſſint effugere, & aliqua ex parte labaſcere vident, ea non dubitant ſtudio induſtriaque ſua ſuſtentare, ne grauiores ruinæ atque labes fiant. Non illi quidem committentes quod malum ſit & inhoneſtum, ſpe euentus laudabilis ac boni, ſed hac ipſa moderatione & effugientes vitium & in præſentia rebus afflictis conſulentes. Nam qui rebus dubiis & perturbatis nimis fortes ſunt, ii interdum laborantibus ea remedia adhibent, in quibus medicina plus nocet quam prodeſt, curantes, contra prouerbium, malum malo. Hæc ne-

gotia

gotia exceperunt alia, quibus Philippus Melanchthon & exercitus & defatigatus fuit. Nam quæ ſolicitudo & anxietas de Republica animum ipſius tunc excruciarit, Imperatore Carolo ad bellum in Germaniæ regione Cliuenſi excitatum aduentante, de eo nunc nihil dicam, & ad communes curas in talibus propter amorem erga patriam ſane mollis & teneri, & in conſideratione diligente futurorumque prouidentia fluctuantis animi ipſius, referendo apponam. Proprie autem oblata ei & ab ipſo ſuſcepta, vt antea, deinceps perſequar.

LIX. Gubernabat ea tempeſtate rem Colonienſem & commiſſam habebat Eccleſiæ illius cuſtodiam Arhiepiſcopus Hermannus, Septemuir creandis Imperatoribus Romanis, annis grauis, amans veritatis, & cupidus rem eccleſiaſticam in meliorem formam redigendi; quam non modo ipſe intelligeret ita eſſe deprauatam atque corruptam, vt ſine emendatione diutius ſtare non poſſet, ſed videret eos quoque, qui neque Dei metu neque hominum reſpectu magnopere tangerentur, non audere tamen negare, plurimis & maximis vitiis laborare cum deformitate fœda & minime occulta. Atque erat ille hoc iampridem facere conatus, & aliquid in eo genere inchoarat, ſed præclarum & ſalutare

tare

tare opus absolutum non fuit. Habebat initio & suasorem & adiutorem præcipuum ex collegio sacerdotum vnum, Gropperum nomine, a quo postea non modo perfide desertus, sed hostiliter etiam oppugnatus est. Hic optimus & religiosissimus Princeps ab illustrissimo Principe Iohanne Friderico Saxonum Duce impetrauerat, vt Philippum Melanchthonem ad se proficisci pateretur. Nam præclarissima & maxime vtili illius opera se vsurum in iis, quæ parabat, arbitrabatur. Quæ eum opinio vt non fefellit, sic concepta spes aliquantulum frustrata est. Quod non accidit vel negligentia ipsius, vel Philippi Melanchthonis culpa, sed importunitate & odio quorundam oppugnantum noui operis veluti structuram. A quibus diuina & humana commota fuerunt, & effectum vt non modo Pontifex Romanus, sua sponte procliuis ad irruendum in Coloniensem sanctissimum Episcopum, incitatus vibraret quasi fulmen execrationis vsitatæ; sed Imperator quoque Carolus vt diu multumque vrgendo impulsus, contra Principem, in quem more maiorum & iure publico, sine solennis iudicii legitima cognitione, vindicari nullo pacto liceret, iracundiæ & sæuitiæ sententiam tandem pronunciaret. Verum hæc aliquanto post acta, neque mea narratione exponenda

nenda ſunt. Sed Philippus Melanchthon anno Chriſti M. D. XLIII. deducente pietate & virtute atque eruditione doctrinæ præſtante viro Petro Medmano, mandato Archiepiſcopi, menſe Aprili iter ingreſſus, ad Principem venit Bonnam, vbi ille tum commorans iſtam rem agebat, & rediit ad ſuos menſe Auguſto: maximæque lætitiæ aduentus ipſius fuit vniuerſis, ſed ſcholaſticis potiſſimum, qui obuiam illi proceſſere, ſecuti præceptores plerosque & magiſtros ſuos. Quid autem & conſuluerit & egerit apud Principem Philippus Melanchthon, de eo & ipſius & aliorum ſcripta extant, quæ eius teſtantur diligentiam & ſolertiam & fidem in cunctis, quibus tractandis adhibitus fuit. Vt minus clementiusque tunc repugnatum fuiſſe, iam nonnullos optare, exiſtimari poſſe videatur. Ab Archiepiſcopo accerſitus fuerat Argentorato Bucerus, cuius nomen erat inuiſum inprimis; quum neque in illius vita vllæ turpitudinis maculæ hærerent, neque in doctrina errorum vitia deprehenderentur, & ipſe neque pericula neque moleſtiam laboremque ferre, qui pro tranquillitate Deo æterno grata & hominum ſocietati profutura ſuſciperetur, recuſaret.

LX. Annus proximus fœcundus fuit cauſſis malorum, & magnum mœrorem attulit

tulit Philippo Melanchthoni nunciata mors patriæ ipsius illustrissimi & fortissimi Principis, Ludouici Palatini. Quo viuente, nemo admodum timuit, ne errumperent in publicam cladem & perniciem bellorum, multorum animis odia simultatesque inclusæ, quæ veluti antecedentia tempestates sæuas & horribiles murmura iamdudum exaudiebantur. Non diu admodum ante huius Principis mortem mihi scribens Philippus Melanchthon, se per quietem visum esse significabat videre, ab illo se accersi; idque in eam partem interpretabatur, quod tum & curis conficeretur, neque firma valetudine vteretur, se ab illo Principe mortuo ex hac vita euocari. Verum præsagium hoc obitus Ludouici fuit, qui est altero anno subsecutus. Philippus autem vixit non sibi, sed aliis, benignitate Dei diutius. Alterum grauissimum vulnus animo Philippi inflixit acerbissimus casus Hieronymi Pamgertneri Norimbergensis, viri sapientia, virtute, doctrina literarum, eruditione, humanitate excellentis, & maximi religionis puræ & pietatis amatoris. Quem & adolescens ipse adolescentem cognouerat, cumque eo familiarissime in communibus studiis Wittenbergæ vixerat, & progressum ad amplissimos honores in patria ipsius colere perseuerarat, quum quidem ab ipso cum

reuerentia præceptori debita diligeretur. Optimum hunc & integerrimum atque summum virum, in itinere, reuertentem domum a conventu Spirensi, quo missus a sua ciuitate fuerat, quidam tunc, qui se hostes reliquiis fœderis Sueuici profitebantur, comprehensum, inque diuersis latebris, vt necesse fuit, abditum & diu vexatum, tandem pecunia accepta dimiserunt. Atque existimabatur alteri istas fuisse insidias positas, sed rebus instructis ac paratis, quum Pamgertnerus in illas incidisset, præda oblata arripienda fuit. Declaravit Philippus Melanchthon dolorem, quem ex amici fortuna aduersa capiebat, non modo sermonibus & literis suis, sed studio quoque & opera, quum perficiendo vt familia Pamgertneri consolationibus eorum sublevaretur, quorum autoritate eam moueri, & vnde bonam spem ostendi sciebat, tum quærendo occasiones etiam quasdam liberandi captiuum, & iis a quibus detinebatur placandis, Principum quorundam fauore clementiaque & cura adhibita, & notorum ex equestri ordine hominum adiuncto studio. Sed liberatio illa mirabiliter impedita & res dilata fuit; nonnullaque capto laudabilia atque gloriosa ipsi nocuerunt, de quibus narratio verbosa neque huic argumento congruit, neque a me est persequenda. Cum diuturno

tamen

tamen dolore & ingente triſtitia ſuorum grauiſſime afflictus, non ſine vitæ propter morbos periculo, patriæ reſtitutus eſt & rediit domum Pamgertnerus, lætitia omnibus bonis exultantibus, & ad conſpectum reuertentis effuſa ciuitate vniuerſa. Furor quidem iſte Martius & vis graſſatorum, quin crimen ſubeat ſceleris & impietatis, vereor vt defendi nequeat; ſed & vſurpatur tamen ille more, & in hoc mundo ſuum ſcilicet malum cuique æquo animo eſt ferendum.

LXI. Philippus autem aliis etiam tunc aduerſis, & malis familiaribus atrociter vexatus eſt. Quorum commemorationi etſi multa obſtabant animo meo, prorſus tamen de his reticendum eſſe non duxi. Filiam maximam natu Annam, amantiſſimam ſui, incredibili caritate diligebat. Erant autem vehementes admodum incitationes huius in illo viro affectionis, adeo vt aliquibus hæ immoderatæ & cum indulgentia nimia coniunctæ viderentur. Sed in filia omnino natura optima & præclarum ingenium, pietatisque & omnis honeſtatis decus, non immerito illam patri magnopere commendabant, matris præſertim partu difficili in lucem editam, & in quam amoris paterni vis ſe primum quaſi effuderat, accedente etiam fortasſe aliqua occultiore naturæ conciliatione.

 Erat

Erat puer gentis Marchicæ, qui tum certis de caussis clancuium Wittenbergæ in studiis literarum educabatur, inque ædibus Philippi Melanchthonis degebat, patria Brandeburgensis, Georgius nomine. Hic discendi ardore flagrabat, & in eo impetus quidam diuinus manifesto apparebat, efferens se ad sapientiæ virtutisque præstantiam; qualis in omnibus, qui vlla in parte & quocunque genere virtutis singularem laudem & egregiam famam consecuti sunt, fuisse animaduertitur & esse consueuit. Hinc enim existit immensa cupiditas, impellens atque instigans animum ad ea suscipienda & agenda, quibus, quæ aliquis appetiuit, ea se esse adepturum sperat. Inter quos conatus neque labor fugitur, neque cura alia admittitur, neque cogitationi actioniue alteri locus relinquitur. Inque hoc modo opera datur, vt in quod incumbendum sibi aliquis duxit, in eo laude excellentes ipse non modo assequatur verum etiam antecedat. Itaque dies noctesque summa contentione enititur, vt ad partam studio diligentiæ suæ facultatem, maiorem aliquam copiam addere & acquisita bona augere possit. Vidi ego hunc Georgium, qui postea Sabini nomine celebris fuit, valde tenera adhuc ætate, lacrimas profundentem ad lectionem boni & elegantis carminis. Audiui

diui triſtes querelas eius, deplorantis ſuam infelicitatem in ſcribendo, quum non ſolum per ætatem nihil quod perfectum eſſet ipſe elaborare, ſed ne intelligere quidem rationem perficiendi elaborandique adhuc valeret. Huic ſane iuueni puellam filiam ſuam deſponderat Philippus, duxitque eam ille anno Chriſti M.D. XXXVI. Quumque non modo ſcientia literarum bonarumque artium excellere, ſed dignitate quoque præſtare cuperet, & difficultatis & moleſtiæ in iſto curſu nonnihil ei fuit exhibitum. Atque de cæteris prætermitti recte poteſt narratio. Hoc autem anno, in quo expoſitio noſtra occupatur, oſtenſa ſpe melioris & ſplendidioris conditionis in Pruſſia, haud ſcio quo pacto, inter ſocerum ac generum non quidem odium aut ſimultas, ſed alienatio tamen quædam & prope diſſidium ortum fuit. Narrationem autem talium ideo nequaquam omittendam duco, non modo ne quid prætereatur quod expoſitionis fides requirere videatur, ſed vt huiusmodi quaſi vulneribus inſpectis, quam miſera interdum vita ſit magnorum virorum intelligatur, quum ad onera Reipublicæ pondus etiam domeſtici doloris adjicitur. Fons autem erat omnium, quod Sabinus ſocero nimia cupiditate illuſtris fortunæ videbatur ardere. Ille autem non tan-

tum adiuuari & quaſi promoueri ſe ab ipſo, quantum optabat & poſſe arbitrabatur, ægre ferebat. Scholaſticæ vitæ genus amabat Philippus, & illa humilitate delectabatur. At Sabinus eminere & conſpici volebat, amplitudine etiam honorum & opulentia. Itaque magna ille ſpectare, neque nominis celebritate, quam rectis ſtudiis ſibi comparauerat, eſſe contentus: hoc agere, vt vulgi oculi in ſe conuerterentur, & ipſe in Reipublicæ quoque luce verſaretur. Ex eo fiebat vt voluntates horum aliquantulum disiungerentur. Quod vbi accidit, quamuis non inimicitiæ etiam ſuſcipiantur, amicitiam tamen debilitari variis ſuſpicionum offenſionumque cauſſis neceſſe eſt. Etſi autem Philippo Melanchthoni nemo inueniebatur ad eleuanda ferendaque ea, quibus interdum grauiſſime lædebatur, fortior atque patientior, tantum aberat vt ab ipſo vllius veluti ſeceſſionis occaſio daretur; tamen in hac quaſi velitatione, multa vehementer pupugerunt animum ipſius, præſertim quum nonnihil triſtitiæ vel etiam acerbitatis ad filiam pertineret, quam vt diximus, maximo amore complectebatur, quamque tam procul deinceps abfuturam, & cum marito irritato diſceſſuram eſſe, valde dolenter ferebat. Aliqui etiam huic aut illi aſſentando pene effecerant, vt diſtractio
ad

ad iurgia ac contumelias euaderet. Sed iſta tamen veluti tempeſtas ſic abiit, vt moderatione tolerantiaque & obſequio Philippi facile leniretur Sabinus, & coniunctio beneuolentiæ mutuæ inter ipſos conſeruaretur, & in coniugii vſu nihil inſuaue ſequeretur, præſertim quum & rei atque dignitatis acceſſione augeretur Sabinus. Apud quem Philippi filia poſtea, nulla re dirumpente iucundæ conſuetudinis amorisque mutui vincula, annis quatuor in Pruſſia vixit. Deceſſit enim anno Chriſti M. D. XLVII. apud montem Regium Pruſſiæ IV. Cal. Martii, qua nocte per quietem patri ſpecies mortuæ filiæ oblata eſt, eoque ſomnio ſignificatum eſſe caſum iſtum & ipſe exiſtimauit, & euentus facit vt credibile ſit: eiusque mortem nunciatam magis molliter tulit pater amantiſſimus illius, quam plerique eſſe laturum crediderant; vel ratione quaſi in gyrum exultantes animi motus reducente, vel diuturnitate temporis ad toleranda omnia factus robuſtior.

LXII. Priuata hæc incommoda ſolicitudine Reipublicæ cumulabantur. Nam & bellum periculoſum inter Imperatorem Carolum Regemque Galliæ Franciſcum vtriusque ſumma contentione impendebat ac mouebatur, & actiones de Brunſuicenſibus negotiis inſtituebantur eiusmodi, vt his ſe-

mina certaminum tumultuumque nouorum iaci viderentur. Verum & res tandem, Carolo in Gallicum agrum progresso longius, composita est, & pax inter Reges facta, & contentio illa Principum intra verborum maledicta & criminationes tunc quidem constitit. Sed Philippus Melanchthon aliis quasi in portu, id est apud suos, procellis iactatus ita fuit vt pene euerteretur, vel oppressus vel pulsus iniquitate & odio nonnullorum, qui contra ipsum Martini Lutheri animum incitauerant atrocitate accusationum, quarum caput erat moderatio & lenitas, quibus ab illo aduersarios subleuari dicebatur. Atque aliis temporibus concedendo & molliendo quædam, caussæ eum nocuisse prædicabatur. Tunc autem renouabantur, cum quadam non modo vehementia sed plane sævitia, disputationes de sacratissima in Ecclesia Christi actione cœnæ mysticæ, quæ est communicatio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. De ea quorundam, qui Martino Luthero ita se dabant, vt doctrinam illius vniuersam non modo cupide amplecterentur, sed eam etiam exaggerare non necessaria interdum amplificatione studerent; horum igitur nonnulla insulsa & propemodum profana tam dicta quam scripta illi, nonnullisque aliis piis & attente rem consideranti-

rantibus, non probabantur. Sed hæc quasi nubecula celeriter eo quidem tempore depulsa, turbæque istæ facile sedatæ fuerunt, & temere incitatam iracundiam quibusdam reprimentibus, & Philippo Melanchthone solitam moderationem patientiamque constantissime vsurpante. Grauiter etiam percussus tunc ille est nunciata morte Valerii Cordi, qui patrem habuerat Euricium, virum ingenio doctrinaque excellentem. Qui me, quum Erphordiam studiorum caussa venissem, humanissime complexus notumque habuit admodum familiariter, suorumque Epigrammatum luculentis versibus studiose ornauit. Eumque ego vicissim obseruans colui, & quibus potui officiis, illa ætate conditioneque mea, adiuui. Neque erat minus in filio præclara natura, & tempora magis opportuna ad illam percolendam optimarum literarum artiumque copia, & occasiones habuerat patre meliores. Hic iam omnibus ad spem expectationemque de eo admirabilem erectis, quum spectatæ eruditionis atque scientiæ opera edidisset, in Italiam augendæ liberalis & vtilis cognitionis gratia profectus, Romæ febre laborans moritur. Morbus autem contractus putabatur, nimia defatigatione in locis calidioribus; quod ipse, qui in artis medicinæ studium incubuisset, non prata

 modo

modo ac campos, sed montes vallesque vbique perreptare, herbas, radices, stirpesque explorans non cessaret. Aegrotauit eodem tempore ibidem Cornelius Sittardus Coloniensis, qui tum quidem periculum euasit, sed postea Norimbergæ cum maxima laude & plurimorum salute artem Medicinæ factitans tabifico morbo consumtus interiit anno Christi M. D. L. Valerium autem vt notum carumque luxit Philippus, sed magis dedeplorauit mortem ipsius propter erepta Reipublicæ commoda & interceptos fructus, qui potuisse ab illo, si contigisset vita diuturnior, percipi viderentur.

LXIII. Sequens annus Christi M. D. XLV. vidit crudelissima supplicia & sæuitiam immanem in Galliæ regno, non tantum singulos aliquos corripientem, sed in oppida populosque totos grassantem, iugulando omnis ætatis, sexus, conditionis mortales, & inflammando oppida atque vicos regionesque vastando; quod aliqui in studio veritatis, & errorum manifestorum declinatione, tanquam hostes nominis Christiani & desertores catholicæ Ecclesiæ accusarentur. Vidit & conventum indictum in Vangionibus; qui fuit vltimus, (nam euasit hic in annum proximum deductus Ratibonam) in quo verbis & colloquiis de controuersis doctrinæ capitibus disce-

diſceptari placuit. Nam ſiue inſidioſe & callide, ſeu fatali quadam progreſſione, ita res actæ, eaque tum cogitata, deliberata, ſuſceptaque fuerunt, vnde tandem varii multiplicesque conatus belli Germanici eo euaſerunt, quo iamdudum cupiditates plurimorum impulerant. Affuit ibi Cardinalis Farneſius. Principes Germaniæ non affuerunt. Itaque cum colloquii de religionis rebus mentione, conuentus alter rurſum indictus, qui ageretur ad Danubium Ratibonæ. Interea ad recuperandum principatum ſuum exul Brunſuicenſis tentare molirique quicquid poterat, &, collecto tandem exercitu, in ſuo quondam territorio tunc victus captusque fuit, ductante copias fœderis aduerſarii Philippo Landgrafio Heſſorum. Hoc anno mortuus eſt optimus & integerrimus, ſapientiaque & virtute, inprimis pietate eximia, præditus Georgius Heltus patria Vorchemenſis, quod eſt oppidum ditionis Pabepergicæ; meus præceptor ſic de me meritus, vt non minus gratiæ ei quam parentibus debeatur. Qui neque me aliter quam filii loco toto quinquennio, quo diſcipulus ipſius fui, habuit, & retinens illam caritatis affectionem dilexit omni tempore vitæ ſuæ. Vtebatur hoc reuerendiſſimus & genere, ſanctitate, omnique ad Deum & homines laude illuſtriſſimus

Prin-

Princeps Georgius Anhaldinus, quæ antiquissima & præclarissima Germanicæ nobilitatis familia Ascania est: eiusque autoritate atque fide non facile quicquam aut prius aut potius ducebat. Fuerat autem cum fratre illustrissimo Principe Ioachimo in disciplinam ei adolescens traditus. Quo nomine & erga me illorum Principum clementissimum fauorem expertus sum, qui me etiam condiscipuli appellatione dignarent. Sed tantum tribuebat Heltus Philippo Melanchthoni, a quo & ipse singularem in modum diligebatur & magnifiebat, vt sæpe impetraret copiam aliquantisper Wittenbergæ degendi. Vbi illum cerneres cum libellis & chartis ad loca doctrinæ publicæ itare, non minus assidue & relictis omnibus quam infimæ sortis alterum quenquam. Tantus durabat in sene etiam ardor discendi. Nonnunquam de grauibus & difficilibus rebus quærendi consiliique petendi ille caussa a Principe eo mittebatur. In quo valde liberaliter potestate facta vti solebat. Atque is tum Dessauiæ mortuus, & illustrissimis Principibus & Philippo Melanchthoni ingens desiderium sui reliquit. Luxeruntque eum illi vt parentem, hic non secus atque fratrem, & monumentorum operibus ac scriptis studuerunt celebrari. Cunctas ille facultates suas libris coemendis impen-

penderat, habuitque Bibliothecam omnis generis librorum refertam. Cuius æstimatæ pretium munifice Principes persoluerunt, secundum voluntatem & sententiam testamenti ipsius. Non possum silentio hoc loco præterire quod memorabile videtur. Quum Heltus a primæ pueritiæ annis castissime cælebs vixisset, considerans tamen in quam ætatem incidisset, & cuiusmodi vita moresque essent sæculi huius, certæ pecuniæ summæ fructum annuum honestæ & pauperi alicui virgini, dotis nomine, quo facilius in matrimonium collocari posset, de suis destinavit. Quod matrimonia conciliari ad conscientiæ puræ conseruationem, & turpitudinis multorumque malorum fugam plurimum prodesse iudicaret. Mei quoque ego mœroris & luctus domestici socium eo anno Philippum Melanchthonem habui, quum in patria amisissem carissimum fratrem, de tribus vna mecum adhuc reliquum, Hieronymum. Quem Philippus quod cognouisset esse ingenio bono & acri, & morum grauitate, & probitate vitæ, multisque præcipuis laudibus eminere, non mea tantum caussa, sed ipsius etiam admiratione adductus, carum habuerat, & mortuum veræ beneuolentiæ lacrimis deplorabat, quum meos quidem gemitus consolatione amantissima literarum suarum seda-

ſedare conaretur. Id quod & ante aſperis temporibus noſtris ille ſtudioſiſſime fecerat, quæ curæ ei fuere maiori, quam ſi propria esſent atque ſua. Miſerat ad eum non diu ante quam moreretur epiſtolam accurate ſcriptam, de filia, cui ille, quod minus conſiderate & ignorante ſe conſilium de coniugio cepiſſet, valde iraſcebatur. Quæ leuitas quantopere parentes honeſtos & ſequentes laudem integritatis offendere ſoleret, intelligebat quidem Philippus, ſed malum iſtud ſanari ignoſcendo ducebat eſſe melius. Quæ & ipſa epiſtola, vna cum aliis ipſius, ſi videbitur & res tempusque feret, aliquando edetur. Et iſta, noſtrarum enim rerum eſſet expoſitio, inculcanda non ſunt, quum quidem varietatem habuerit tantam vita fratris mei, & ea in vtramque partem illi vſu venerint, vt narrare indignum non eſſe videatur. Qui & diuinitus ex periculis maximis ereptus, neque ſecundis rebus inſolens, neque aduerſis mollis fuit: veritatis amans, integritatis & fidei ſpectatæ. De quo proſtrato etiam melior exiſtimatio bonorum fuit, quam de iis quorum odio & inuidia conciderat. Verum de his ſatis. Rediens igitur ad propoſitum oratio ea quæ reſtant perſequatur: & iſti quaſi emblemati ignoſcatur a legentibus, mentionique tali impetret veniam fraterni amo-

moris affectio , & desiderium amissi huius, & consanguineæ necessitudinis recordatio.

LXIV. Hoc anno commissa administratione rei Mersburgensis illustrissimo Principi Augusto Henrici F. Duci Saxonum, adiungi ad gubernationem ipsius placuit illustrissimum Principem Georgium Anhaldinum, cui respectus & cura Ecclesiæ regendæ imponeretur: eoque ille munere est functus diligentia & fide maxima, ad id vsque tempus, quo administrationis istius onus Princeps Augustus deposuit. Quum enim inde functionem muneris sui pendere vniuersam non ignoraret, hanc prouinciam non magis habente Principe Augusto, suam quoque curationem sibi adimi & simul extingui intelligebat. Paullo post, quorumcunque sane opera atque studio, nam mihi ista scrutari non est visum, effectum fuit vt collegium Mersburgense, omissa antistitis more maiorum ex suo corpore electione, postulandum ab externo statuerent vt antistes Ecclesiæ illius esse vellet, cum qua iam gubernandi regionem illam principatus rursum cohærebat. Is fuit ex eorum genere, qui antistitum aliorum suffraganei vocantur, vicarii quidam certis operationibus sacrorum exequendis. Quos & ipsos, quod antistitum nomine censeri oportere

tere exiſtimaretur, certarum vrbium titulis ornari, earumque ritu ſolenni antiſtites renunciari, tum eſt cœptum, quum Chriſtianæ religionis veritas ſuperſtitionum varia ſpecie commutata fuit, ſiue errore ſeu dolo. Atque ille, qui tum Mersburgum accitus ad hoc faſtigium dignitatis & opum peruenit, Sidonius appellabatur, natus in terra Feringenſi, humili loco, & educatus in ſtudiis Tubingæ, ibique & Magiſtri liberalium artium honorem conſecutus: quum vixiſſet aliquantiſper in contubernio fundato ad alendos pauperes ſcholaſticos, quibus certo numero & de domicilio & victu & doctrina proſpectum eſt: inde ad ludos literarum aperiendos diſceſſit, venitque Moguntiacum ad Rhenum. Ex magiſtro ludi deinde, quod doctior quam alii & facundus eſſet inprimis, factus ſacerdos eſt, concionumque in templis habendarum munus ei datum. Et his gradibus aſcendens ex illo, quo diximus, Vicariorum genere, ad Principatum Mersburgenſem proceſſit. Poſtulationi iſti illuſtriſſimus Princeps Georgius, cuius in eo collegio ſpacii temporis longi prærogatiua eſſet, in quod ipſe ante cæteros omnes cooptatus fuerat, aſſentiri magnis & grauibus de cauſſis noluit. Non quod ipſe ſibi aliquid commodi quæreret, ſed ne temere committeretur ſumma rerum

rum ignoto, & de cuius actionibus atque scriptis editis suspicio esset, doctrinam ecclesiasticam perpurgatam & probatam sibi, illum non amplecti. Nam quod ad terræ illius dominatum attineret, testabatur, Imperatoris Maiestati se subiectissima voluntate parere, neque recusare, ne, quem huic præesse Imperator voluisset, potestas ista contingeret. In qua sententia optimus Princeps constantissime perseuerauit. Sed neque de his rebus quæ opinio quique sermones hominum fuerint, neque omnino temporum illorum quasi cursum enarrare, & eo, vnde digressa est expositio, reuocare illam, libet. Princeps Georgius & sapientia & animi magnitudine excellebat, sed religiosæ pietatis & veritatis cœlestis amor atque studium erat in eo eximium & admirabile. Quum igitur ab ipso peteretur hoc adiumentum, & vt in Ecclesia Mersburgensi antistitis loco præsideret, non prius potuit obtineri assensio, quam consultis iis, qui in Saxonicis regionibus præstare cognitione & scientia veritatis cœlestis, & viri optimi integerrimique videbantur. In quibus primas facile tenebant Martinus Lutherus & Philippus Melanchthon. Quorum non modo cohortatione motus, sed sententia atque iudicio impulsus, ferri sibi illam curationem & honorem man-

dari passus est, vt rem ecclesiasticam Merseburgi gerendam susciperet, minime tunc quidem constitutam atque ordinatam, ac potius admodum confusam & distortam. Quam illius vigilans pietas, & religiosa industria, in eam formam redegit & tali ratione composuit, quæ firmissimo fundamento nitens, non modo dum ipse præfuit stetit, sed neque postea labefactata est; vel non audentibus vllis conuellere pulcherrimi quasi ædificii structuram, vel non reperientibus quid melius rectiusue elaboraretur. Norat Princeps Georgius non solum sacrarum literarum exquisitam doctrinam, sed consuetudinem etiam & ritus Ecclesiæ, tam definitos & expressos in illis, quam secundum has consensione fideli introductos. Nam a prima adolescentia in his studiis versatus fuerat. Eratque ei exploratum, quatenus a sincera & pura sacrarum literarum intelligentia, doctrina ecclesiastica alicubi recessisset, & quibus in partibus antiquitatis religiosa obseruatio deprauata, mosque maiorum corruptus esset. At ille in omnibus bonam esse conscientiam & se culpa vacare cupiebat, inque eo maxime solicita erat circumspectio ipsius & diligens consideratio. Itaque non, nisi suffragiis in vicinia Ecclesiis præpositorum designatio illa approbaretur, & solenni conventu

ventu iudicium hoc fieret, & ſententia ipſorum cum religioſis ad æternum Deum precibus publice cognoſceretur, vel nominis honorem admittere, vel vſurpare dignitatem, vel omnino quicquam rei gerendæ capeſſere voluit. Fuerunt ea tum acta, quæ illa quidem tunc ab iis, qui Romanæ horum temporum Eccleſiæ præſcriptionem, vt mendoſam neque amplius ad veritatis normam quadrantem, ſequi ſe, ſcientes & intelligentes vitia, ſine impietatis ſcelere poſſe non arbitrantur, mutata in vera & recta, (vt ipſi affirmant atque demonſtrant) non eſſe legitima perhibentur ab omnia mordicus tenentibus, quibus Romani Pontificis nomen & autoritas prætenditur. Sed omnes profecto qui adeſſent aut ſpectarent non aut profani aut dementes, quum reipſa actiones illas religioſiſſimas, tum ſpecie eſſe præclariſſimas, ſi quod ſentirent vellent dicere, fateri cogerentur. Atque putaui inſerendum hoc loco ſcriptum a Philippo Melanchthone de his compoſitum, omnium in Eccleſiis vicinis præſidentium, qui accerſiti fuerant, nomine, cui & illi, vt fieri ſolet atque debet, ſubſcripſere. *Gratias agimus Deo æterno patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod immenſa bonitate & inſtituit inde vſque a conditione & reſtitutione generis humani. & ſeruat omnibus*

ſæculis vsque ad resurrectionem mortuorum, miniſterium Euangelii, & excitat ſubinde idoneos doctores, ac mandata dedit Eccleſiæ ſuæ, vt vocet idoneos miniſtros, & promittit ſe per eorum vocem daturum remisſionem peccatorum, Spiritum ſanctum, vitam, & iuſtitiam æternam; & oramus eum, vt lucem Euangelii ſui non ſinat extingui, ſed nunc quoque excitet puræ & ſalutaris doctrinæ Euangelii propugnatores & fideles cuſtodes, & colligat ſibi etiam nunc in his regionibus Eccleſiam, a qua in omni æternitate celebretur. Quum autem ad hoc miniſterium Euangelii reuerendisſimus & illuſtrisſimus Princeps, Dominus Georgius Princeps in Anhalt, Comes Aſcaniæ & Dominus in Bernburg, Præpoſitus Eccleſiæ Magdeburgenſis, rite & pie vocatus fuiſſet, ad functionem muneris eccleſiaſtici adiuuandam in Epiſcopatu Mersburgenſi, accerſiti ſunt vetere primarum Eccleſiarum more viri docti & graues, qui vicinas Eccleſias gubernant, quorum nomina infra aſcripta ſunt, vt in ipſa Eccleſia Mersburgenſi ad hanc vocationem adderetur publicum teſtimonium ordinationis. Nos igitur conuocati, quia certo ſciebamus, hunc illuſtrisſimum Principem Georgium recte intelligere & conſtanter amplecti puram Euangelii doctrinam, quam Eccleſiæ harum regionum vna voce & vno ſpiritu cum catholica Eccleſia Dei profiten-

tur,

tur, & eximiam eius esse virtutem & sanctitatem; testimonium nostrum de eo, ritu Apostolico, impositione manuum, declarauimus, & ei ministerium docendi Euangelii & administrandi Sacramenta commendauimus. Quumque Paulus Tito præceperit, vt presbyteros ad docendas & gubernandas Ecclesias passim constitueret; sciat hic Ordinatus, voce Apostolica sibi præcipi in hac functione, vt sacerdotes ad docendas & regendas Ecclesias ordinet, & eorum doctrinam & mores inspiciat, & meminerit sibi quoque præcipi a Filio Dei: Et tu conuersus confirma fratres tuos. *Et quum Filius Dei sedeat ad dextram æterni Patris, vt sit efficax per hoc ministerium, precamur, vt in tota gubernatione regat & adiuuet hunc Ordinatum, sicut promisit, inquiens:* Si quis diligit me, sermones meos seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. *Et vt hac se consolatione sustentet Ordinatus ipse, hortamur. Etsi enim multa & magna sunt in gubernatione pericula, nec vlla est sapientia humana par tanto oneri: tamen sciat, Deum vere adesse, & in Ecclesia habitare, vbi vox Evangelii sonat, eamque defendi & seruari a Deo. Hac fiducia suscipiendi & perferendi sunt tanti ministerii labores. Data die tertia Augusti anno M. D. XLV. in oppido Mersburg.* His sua qui-

que nomina, qui tum acciti præſentes erant, ſubſcripſere, & eſt res peracta religioſa cum pietate & ſpecie præclara. Qua indicata, ea pergamus narrando perſequi, quibus poſtea quoque Philippi Melanchthonis implicatas conſiderationes, curas, operas, ſtudium, induſtriam fuiſſe comperimus.

LXV. Conuenerat vt Ratibonæ aliqui de iis negotiis atque rebus colloquerentur, quæ ad religionis ſanctitatem inſtaurandam pertinerent. Huic actioni intereſſe, qui huiusmodi alias prius moderatus fuiſſet, Philippum Melanchthonem initio placuerat, literæque ad ipſum ea de re miſſæ paratum eſſe inſtructumque iuſſerant, vt iter ſtatim, vbi nuncium illius accepiſſet, ingrederetur. Scripſerant amici quoque alii, aliud admonendo ſubjicientes. In quibus leuia pleraque erant, de veſtibus, de commeatu, & ſimilia. Quæ quum illi curæ cordique non admodum eſſent, aliquantulum indignabatur, in tanto diſcrimine ſolicitari animos reſpectu ad tam parua, quum præſertim maiora minus attente conſiderari viderentur. Itaque conſtat, tunc reſponſiones ipſius ad quosdam fuiſſe ſtomachoſiores. Sed conſilium iſtud, de Philippo Melanchthone legando, præter opinionem omnium ſubito mutatum fuit. Ipſo quidem haud ægre ferente; multi tamen neque

neque tunc probare, quum maximum periculum impenderet, remoueri Philippum Melanchthonem, & poſtea euentui infeliciori cauſſæ aliquid hoc dediſſe arbitrari. Itaque qui delecti fuerant quum Lipſiam tranſirent, officii gratia Philippus Melanchthon eo vsque proficiſcentes eſt ſecutus. Iam de Synodo indicta, cuius locus Tridentum deſignatus eſſet, varii rumores ſpargebantur, & nonnihil conſultabatur. Fridericus etiam Palatinus, qui Ludouico fratri ſucceſſerat, quod indies magis intelligeret, quo res eccleſiaſticæ prolapſæ eſſent, neque poſt longam expectationem opem tam miſere afflictis, non modo errore ſed ſcelere & improbitate dominationis iniuſtæ, ferri cerneret, ceſſantibus iis quorum officium erat morbis illis mederi, ipſe ſubuenire rebus laborantibus in ſuæ ditioni ſubiectis terris ſtatuit. De quo quum ad Philippum Melanchthonem inprimis referretur, quumque non modo abſentis conſilium peteretur, ſed literæ etiam mitterentur, quibus ille accerſebatur, ſcriptæ clementiſſima & benignitate & humanitate, fiebat vt ad cogitationes graues de Synodo, non leues iſtæ accederent. Atque Synodum illam magis ſpecie quam reuera indictam & inceptam, aliudque ſimulatum aliud cogitatum fuiſſe, quum aliis ſignis de-

prehensum, tum administratione negotii declaratum est. Reginaldus quidem Polus, stirpis Regiæ Britannicus exul, in eorum numerum relatus quos Cardinales vocant, magna cura consilioque graui & ex animo, vt videtur, perscripsit, quid fieri seruarique in talibus cœtibus oporteret: isque liber nuper adeo est editus, ea quæ iamdudum non modo nutant sed plane ruunt substernens atque statuens, perinde ac certa & firma. Consultabatur tamen, vt dixi, ab iis, qui insimulabantur seditionis in Ecclesia, tanquam Pontificia Maiestate læsa & turbata Republica, quid a se, vt tali in re agerent, officium videretur postulare. Verum tunc quidem non admodum laboriosæ deliberationes istæ fuere; & aliis ad Danubium missis, Philippus Melanchthon in sua quasi statione remanere cogebatur, neque concedi illi peregrinatio, nedum migratio. Quibuscunque tamen modis potuit, institutum laudatissimum illustrissimi Principis patriæ suæ adiuvit, quum quædam conscribendo de forma doctrinæ, tum mittendo, qui illi, exercendo administrandoque consentaneas actiones, præessent.

LXVI. *Hoc loco interposita de sequentibus præfatione quadam, diuidere*

dere & quasi interpolare continuatæ narrationis seriem visum est. Vt si quis forte hæc cognoscenda putasset, & attentius legendo superiora se sensisset defatigari, tanquam in longiore itinere, sisteret hic gradum, & paullisper acquiesceret. Quum præsertim ea quæ restarent, magis quam priora, veluti in salebris alicubi hærendi necessitatem expositioni impositura essent. Vt mihi ipsi quoque occasio quærenda fuerit, qua, sicut Comici seruuli, quasi respirarem & reciperem anhelitum, quo expeditius reliqua enarrarentur. Peruenit enim iam expositionis contextus ad demonstrationem rerum magnarum & mirabilium, itemque grauium & habentium multiplicem mœstitiam: quæ statim, postquam Martinus Lutherus ex hac vita excessit, motæ susceptæque & gestæ sunt, turbasque eas dederunt & facinora ediderunt, quibus diuina & humana, cum pernicie maxima, labefactata & conquassata esse constat.

Atque audiui ego, ante mortem Martini Lutheri annis aliquot, quum sermones haberentur de dissidiis ob doctrinam & ritus ecclesiasticos factis, viros prudentes & autoritate singulari praeditos sic loquentes, vt ostenderent se, viuente Martino Luthero, nullam spem consensionis atque pacis concipere posse. Et comperi, nunciata morte ipsius, quendam Britannicae gentis, dignitate & honoribus praestantem, dixisse: arbitrari sese, illo tempore, maxime opportuno ad reconcinnandum diuulsa & dissipata componendum, propitii Dei benignitate, e medio abiisse eum, qui impedimento reconciliandae inter alienatos gratiae futurus fuisset. Quanta autem sit humanarum mentium caecitas, quum contemplandis perspiciendisque praesentibus, tum impendentibus & futuris praeuidendis atque considerandis, hoc etiam casu cognitum fuit. Quem enim non pauci primarii viri obstare tranquillitati ac quieti solum opinati fuerant,

eo

eo ipso remoto, maximæ demum tempestates & eluuies, tanquam aggeribus ruptis, fœdæ extiterunt. Quanquam autem ista tempestas Germaniæ potissimum oblata est, & hanc inprimis illa calamitas peruasit; non diu tamen post, incitata ingentium malorum vi alia quoque loca correpta fuisse scimus, & an non ad aliquos miseriæ etiam deinde maiores pertinere possint, haud scio an exploratum sit nemini. Vt non debeat pro nihilo duci eorum notatio atque coniectura, qui suspicati fuere: quod illo die, quo Martinus Lutherus mortem obiit, in fastis ascriberetur Concordiæ *nomen, eo omen tendere, vt concordiam interiisse significari videretur. De quo sane statuat quisque quod volet. Quæ quidem iis temporibus, in quæ incidit Martini Lutheri ex hac vita migratio, tractata & mox designata sint, qui animo cogitationeque percurret ac comprehendet, is deprehendet atque comperiet, maiores*

diffi-

difficultates, & inhumaniores inimicitias, & iras vehementiores, & acerbiora odia deinde quum prodiisse, tum pergendo in sacris profanisque rebus strages edidisse eiusmodi, quarum & nunc detrimenta deplorentur, & quas secuturæ etiam infelicitates animis perturbatissimis metuantur. Quum sint autem liberæ de dubiis existimationes, vt alii aliud arbitrari concessum est, sic liceat, nisi fallor, putare: quod superstite adhuc Martino Luthero neque suscepta fuissent neque gesta ea, quorum cum sensu doloris nequaquam leuis meminimus, & indicia magis quam enarrationes a nobis deinceps referentur. Hæcque ipsa, habeo persuasum, concordanti, inclite Princeps Philippe, vel de meæ descriptionis subiectione, vel alia quacunque occasione, illustrissimæ virtuti sapientiæque tuæ excitatura esse sensus cogitationesque & animi motus varios atque diuersos: cui negotia actionesque omnes notæ, & cu-

ius

ius in iisdem opera occupata, & exercitatus labor, & pericula versata sunt. Etsi autem interea & iracundiæ indignatio, & doloris quoque morsus, repetendo & veluti refricando nonnulla, haud abesse poterit: vt tamen præsentibus duris atque asperis rebus, secundum Euripidem,

Iucunda tristium ac malorum obliuio,

Sic profecto eodem autore,

Suauis est laborum præteritorum memoria.

Atque abiere sic pleraque, vt quum magnæ quidem iacturæ tum naufragia misera facta, sed recollectæ tamen res atque receptæ, & rursum Reipublicæ quasi nauigium instauratum sit. Quum quidem neque vexatio interim prorsus intermissa cessauerit, neque procellæ ventorum vehementiorum penitus siluerint. Nunc vero id scilicet agendum est, & illustrissimæ tuæ Excelsitati, & cæteris non modo i i caussa coniunctis, sed quibus patriæ omnino & Reipublicæ vni-

vniuersæ salus & incolumitas curæ est: vt recuperatæ tanquam ex desperato pene morbo sanitati & retentæ vitæ tuendæ detur opera, & caueatur ne denuo incidatur in eundem. Sunt autem ægrotationes magis & periculosæ & molestæ, in quas leuatus semel aliquis iterum delabitur. Me sane de ea ratione disputare, qua quasi bona valetudo Reipublicæ sustentetur, non decet. Facere tamen quin moneam nequeo, quamuis audacter vel temere etiam factum forte videatur. Post cultum quidem religiosæ pietatis, & venerationem Dei æterni, & doctrinæ veritatisque cœlestis studium, nihil magis neque certius non solum tentationem prohibiturum, sed metum quoque malorum ademturum esse omnium, quam consentientium animorum illustrissimi ordinis vestri sinceræque amicitiæ necessitudinem, & mutuæ voluntatis officia, in procuranda communi vtilitate, & caritate patriæ præponenda con-

iunctio-

iunctioni, propinquitati, ſocietatique humanæ vniuerſæ. Hæc affectio, & iſtud propoſitum atque ſtudium, non poterit non ſimul vera propriaque commoda ſingulorum complecti. Vnde etiam optima ſpes excitabitur, futurum vt ſceleratæ audaciæ violentæ aggreſſiones, & diſſolutæ vitæ turpitudo coerceatur, & ad grauitatem diſciplinæ veteris mores reuocentur. Per quam diligentiam in genus humanum clementia, ſicut per contrariam prauitatem ira Dei æterni, ſolet proferri atque incitari. Atque hæc iterum quaſi prolocuti hactenus, ita deinceps reliquum in terris curriculum Philippi Melanchthonis veluti per vitæ ipſius ſpacium deducendo perſequamur.

LXVII. His igitur temporibus, quæ inchoarent annum Ieſu Chriſti M. D. XLVI. Philippus Melanchthon comes fuit Martini Lutheri, in ſuam patriam ad Dominos illius iter facientis. Vnde reuerſis ipſis & proſpera fortuna vſis, quum iterum ſine Philippo Melanchthone profectus eodem eſſet Lu-

therus,

therus, mortem illic XII. Cal. Martii obiit: ſibi quidem felicem, nam religioſa cum pietate & animo magno ac firmo placide deceſſit, plurimis tamen, & potiſſimum Philippo Melanchthoni, perquam luctuoſam. Non potuit enim non mœrere eo amiſſo, cum quo annis XXVIII coniunctiſſime vixerat, & quem ob virtutes eximias colens dilexerat; cuique in perpurganda & illuſtranda doctrina Eccleſiæ fidelis ſocius & adiutor fuerat. Facta autem eſt ſupra mentio ſingularis & eximiæ amicitiæ inter hos duos. In qua vterque ſcilicet vitia alterius quum noſſet, ita tolerauit, vt quamuis & tempora ad diſtractiones procliuia, & hominum leuitas diſſidiorum cupida eſſet, caueretur tamen ne ſimultas exiſteret, ex qua alienatio animorum naſceretur, & diuelleretur vſus conſuetudinis ac familiaritatis. Qui autem viros magnos & magna laude præſtantes, ſi quid in eis vitioſum notetur, culpari putat, is nimis ſplendide de humana conditione ſentit. Solius enim Dei eſt proprium, vt careat culpa; hominum vero natura hoc non fert. Erat Martini Lutheri ingenium acre & ſagax, erat animus ingens & excelſus. Nunquam enim in timiditate & ſocordia, vel etiam fortitudine & ſolertia mediocri, ea, quæ egit, ſuſciperentur. Excellentes autem homines ſicubi incur-

incurrunt, non fieri id ſine quaſi fragore quodam poteſt. Sane lubricum eſſe hoc loco veluti iter expoſitionis video. Nam apud quosdam Martini Lutheri nomen adeo odioſum eſt, vt auditum execrentur; contra nonnulli in illius dictis aut factis aliquid argui omnino pati nequeunt, & ſi quis hoc facere audeat, eum ſtatim impietatis reum declamitando peragunt. Ego, quæ comperi & vera eſſe ſcio, ea commemoranda duxi, neque inuidiam veritus neque gratiam aucupatus. Qui quidem Martini Lutheri autoritatem & nomen ita celebrant, vt ſupra conditionem & modum generis humani non dubitent extollere, iis videndum, ne præſtantiſſimi atque ſummi viri bonam exiſtimationem tribuendo nimium diminuere, & ſuæ audaciæ ab illa excellentia præſidium quærere videantur. At iſti inſectatores, qui non modo omnia ſcripta illius damnant vt impia & turbulenta, ſed nomen etiam auditum tanquam ominis mali deteſtantur; nunc etiam ſi quid cordis haberent, poterant reminiſcendo conſiderare, quid acerbitate odii & contumacia peruicaciaque aduerſandi & clamoribus veſanis effectum ſit. Quorum enim vulnera ſanandi cauſſa attrectantur, eos clamando & obnitendo ſibi ipſis nocere conſtat.

ſtat. Poſſitque his narrari Aeſopica apud Ariſtophanem fabula:

Aeſopus a cœna redibat veſperi,
Hunc allatrabat improba & petulans canis;
At ille ad hanc conuerſus, o canis, canis,
Hac ſi repreſſa, ait, lingua tua mala,
Panes coëmeres, cor tibi eſſe crederem.

Et iſti, ſi, quanta inopia laborarent eorum, quibus religioſam pietatem abundare neceſſe eſt, reuocarent ad animum ſuum, ſique eis curæ eſſet, vt ſibi ac aliis ea copia pararetur, quam requirit vitæ ſalutisque conſeruatio, ſaperent profecto & rebus communibus ac priuatis conſulerent rectius. Sed (incidit enim ætas noſtra in fatalis cuiusdam conuerſionis quaſi articulum, quum neque admonitiones quicquam proficiant, & querelis inanibus dolor tantum augeatur) orationem noſtram ab inſtituta narratione recedentem non ſinemus excurrere longius. Et de his rebus ſilentes, vna cum cæteris euentus & ipſos fatales, vt mulierculæ apud Aeſchylum ſe facturas aiunt, perferemus. Martinus Lutherus, quo tempore diximus, mortem obiit, præſente infractoque animo & conſtante in ſanctitate religioſæ pietatis, reliquitque & ſuis & alienis deſiderium ſui ingens, quamuis ætate graui deceſſiſſet; (nam annum omnino LXIII. viuendo eum confeciſſe compertum

tum putatur) qui lugentes & ita tunc exequias funeris cohonestandas curauerunt, vt his memoria nominis ipsius quam studiosissime & officiosissime celebraretur, & magnitudinem doloris sui gemitibus & lacrimis testati sunt. In quibus Philippi Melanchthonis studia atque officia eximiæ caritatis facile eminuerunt.

LXVIII. Sunt autem eæ rès statim consecutæ, quibus aliquid quasi remedii ab illo inueniri potuisse credebatur, vt tam difficili tempore eum decessisse magis deplorandum esse existimaretur. Quum enim conuentus ad Danubium iam ageretur, & inchoatæ essent disputationes de controuersiis ecclesiasticæ doctrinæ, inter eos qui de illis sedate & moderate colloqui iussi fuerant, præpositis etiam viris dignitate & sapientia præstantibus negotio illi, a quibus omnia audiendo cognoscerentur, & administrando ordinarentur; nescio quibus certaminibus exortis, etiam perculsis vana, vt ferebatur, formidine quibusdam, quum essent reuocati Saxonici, cæteri quoque his adiuncti discesserunt, & ita collocutiones illæ abruptæ sunt, non sine aduersariorum criminatione & indignatione præsidum. Imperator autem inprimis factum hoc grauiter & iniquo animo tulit, & ad cætera putatur cogitando retulisse, quæ ad contemtum sui &

maiestatem Imperatoris minuendam lædendamque pertinere arbitraretur. Instabant huic, qui Ducem Brunsuicensem conquerebantur bello iniusto petitum, & paternis auitisque terrarum possessionibus deiectum, interque conatus recuperandi sua oppressum captumque in custodia vel carcere potius detineri, nihil neque lenitate postulationis, neque iussorum seueritate proficiente. Huc accedebat demolitio castelli munitissimi, quod vicinum vrbi Brunonisuici tum demum inter actiones liberandi ducem placuerat dirui: & non paruus cumulus, Iulii de Ecclesiastico solio Naumburgensis Ecclesiæ depulsio. Ad indictum quoque conuentum non venire ii Principes, quorum suspiciosa erat voluntas in refragando sententiæ Imperatoris. Quibus omnibus irritatus ille induxisse putatur tandem in animum & constituisse secum, bello decernere & autoritatem Imperii sui armis defendere, ad quæ sumenda nullius instigatio hactenus eum adducere potuisset. Qui autem, ista occasione arrepta, Imperatoris iracundiam auxisse credantur, & auxiliis ad bellum pollicendis incitasse voluntatem, & dubitantem confirmasse, & cunctantem impulisse, (quum & occultius omnia facta sint, neque diuulgari ista conueniat, vel etiam multis de caussis oporteat) non profe-

retur

retur expoſitione noſtra, parcente hominum perſonis, & refugiente conſiliorum actionumque illarum indignam & inamœnam mentionem. Res quoque illa tota quomodo commota, ſuſcepta, geſta ſit, a me non differetur, hoc præſertim loco ad enarrandum minus idoneo, atque adeo alieniore. Ad Philippum quidem Melanchthonem, quæ durante adhuc colloquio agebantur, relata fuiſſe certum eſt, de cæteris alii in conſilium adhibiti fuere. Afflixit tamen iſta clades hunc grauiſſime, quum dolore Reipublicæ, tum plurimorum miſericordia, quorum ſalutem & fortunas in periculum vocari iſta horribili rerum perturbatione cernebat. Iudicii quoque ille & ſententiæ contentione quadam mirifice angi. Neglectam enim eſſe veram & debitam communium malorum curationem non erat obſcurum. Quam multa fraudulente & violente tentata deſignataque eſſent recordabatur. Neque eos, quibus Imperator tantopere iraſcebatur, non habere cauſſas non tam aduerſandi ipſi, quam recuſandi quædam præ ſe ferentia maieſtatis eius imperium, arbitrabatur. Tum animo volvere crudelitatem ſæuitiæ in excruciandis necandisque plurimis innocentiſſimis & optimis ex omni ætate ſexuque & conditione hominibus, qui partim condemnati ſuppliciis

atrocissimis affecti, partim odio immani adversariorum passim interfecti essent, nullius delicti rei, nisi quod non omnia, quæ huius sæculi approbatione gererentur, vsurpare, quæque affirmarentur vulgo, iis assentiri ipsi vellent, ac quædam etiam reprehendere & culpare auderent. Recens etiam tunc facinus patratum, animos plerorumque exulcerauerat, quod superans immanitatem communium scelerum animaduersionem meritam effugisse intolerabile videbatur. Omnium enim vna voce ferebatur, & Hispanum quendam, familia Diassium, nefario dolo ob dissensionem de Religione fratrem germanum obtruncandum curasse, se adstante oculosque scelerato spectaculo satiante; & diligentia eorum, qui fugientem insecuti fuerant, deprehensum captumque, nihilo minus euasisse neque tam impiæ cædis pœnas dedisse. Iam sententia Romani Pontificis excludens Archiepiscopum Coloniensem communione ecclesiastica, & functione muneris priuans, quo tenderet non erant coniecturæ dubiæ. Hæc & alia animo considerationeque Philippi quasi luctantia, & tristitia euentus, quemcunque exitum res habuisset, nullam viro optimo & Reipublicæ amantissimo deque Ecclesia maxime solicito quietem concedebant. Bellum autem procedere videbat,

bat,

bat, neque apparere auertendi illius rationem vllam; præsertim, qui pacificando & seduli &fortunati sæpe fuerant, e medio sublatis duobus illustrissimis Principibus, Alberto Moguntino & Ludouico Palatino. Nam quicquid hic aut ille vociferetur, hi profecto tanquam aggeres, ne bellorum veluti amnes Germaniam inundarent, obstiterunt. Ita vndique consilio opeque Rempublicam ad tranquillitatem retinendam destitui, perspicue cernebatur. Etsi autem talibus temporibus & rebus magis quomodo ferantur quæ acciderint cogitandum est, quam indulgendum mœrori; fieri tamen nequit, quin boni & prudentes quum caussis tum tristitia euentorum magnopere perturbentur. Neque enim ferrei sunt vt non moueantur priuatis & publicis miseriis, & quo attentius omnia intuentur & animaduertunt certius, eo perturbari illos vehementius necesse est. Non modo autem quanta pericula ab externa potentia imminerent prudentium consideratione perpendebatur, sed in ipso apparatu belli maximi, quæ vel agebantur vel negligebantur, ea complures vereri cogebant, quid tandem futurum esset. In quibus non erat leuissimum, inter Saxonicos Principes gentiles gratia paullo ante sic reconciliata, vt verbis quidem illi mutuam beneuolentiam declararent, con-

ſenſio autem animorum firma non eſſet, & offenſionum memoria cauſſæque ſuſpicionum relinquerentur. Eos tum initio ſtatim non quidem manifeſte diſtrahi tanquam hoſtes, ſed neutiquam vt ſocios coniungi apparebat. Nunciata autem ſunt hoc anno & alia, quorum tanta eſſet fœditas tantusque horror, vt eis rerum omnium turpis atque terribilis confuſio ac peruerſio portendi videretur. Vt Andreani in Scotia Cardinalis iugulati interitus. Vt Mechlinii miſerabilis, pulueribus tormentorum ictu fulminis incenſis, vaſtatio. Nam quæ rumoribus vulgabantur oſtenta atque monſtra, ea hac narratione recenſenda non putaui.

LXIX. Edidit libellum paullo ante hæc tempora Philippus Melanchthon, quo ſane haud ſcio an nullus extet alius ipſius tam ſimplice libertate orationis compoſitus. In eo de Eccleſiæ diſputatur autoritate, & libris, quos ſcripſiſſent doctores in Eccleſia, quaſi cenſoriæ notæ apponi videntur. Id quod ab aliis aliter acceptum eſſe ſcio. Neque ego nunc de iis dicam, qui, quoties minus clementer attinguntur eorum vlcera, vociferantur atque clamant immoderate: quum quidem medicinæ leniori ipſi locum iam non eſſe intelligant, & ſecandi vrendique tamen cruciatus refor-

reformident. Hos igitur talibus disputationibus & isto libello offensos fuisse mirandum non est. Verum ego ex aliis quoque, in quibus essent neque a caussa alieni, & erga Philippum Melanchthonem affecti haud male, audiui, quum de eo libello sic loquerentur, vt illum aperte reprehenderent, tanquam audacius facientem iudicium,& nimis fidenter pronunciantem de iis rebus, quarum hominis priuati & vnius, quamuis sapientis atque docti, cognitio non esset. Ac memini ab vno præ cæteris notatum, tanquam propemodum temere ibi positum: veterum quosdam aliqua minus diserte exposuisse, quum sentirent commodius; quasi illi accusarentur vt infantes atque indocti. Verum enimuero, neque Philippus Melanchthon magis sententiam ferre pronunciareque illa tanquam iudex videtur, quam indicare potius quasi monitor & hortator, vt in omnium libris legendis, quorum humana autoritas est, meminerit aliquis sibi versandum circumspecte & attente. Quod ad elocutionem vero attinet, id tale scilicet est, vt si studium bene & proprie loquendi perpetuo tanquam castæ virginis pudicitia custodiretur, nihil opus esset istiusmodi admonitione. Nunc formam sermonis toties mutatam, & diuersis locis temporibusque

tam diuersum vsum illius videmus, vt sit omnino, quid a legentibus quique scriptores intelligi voluerint, consideratio necessaria. Vt autem vita moresque alii aliam orationem exprimunt, sic etiam orationis mutatio vitæ morumque affert conuersionem. De quibus, esset enim quum longum tum alienum, res in præsentia explicanda non est. Est autem hoc expectandum plane vniuersis, qui proponi sui cuiuscunque modi operis quippiam in publicum voluerint, vt non eadem omnium de illo sententia feratur, quum ex conuiuis ad vnas epulas inuitatis, *tres saltem dissentire* Poëta affirmet,

poscentes vario multum diuersa palato.

Vt qui fortunam hac in parte subire nolint, & nimis illius quasi rotam pertimescant, eos optimum atque consultissimum sit, nihil proferre neque edere, ac, si quiescere omnino nequeant, quin aliquod artis suæ, quam didicere, opus elaborent, continere domi istud, & secundum præceptum veteris tibicinis: sibi canere & Musis. Id quod mihi quoque scribenti ista ante oculos inque animo fuit, qui cernerem quanto cum periculo, vt communis omnium fieret lectio, hanc narrationem emissurus essem. Itaque sæpius in hoc descriptionis labore manus sublata est, & de opere tandem absoluto consilium eden-

edendi adhæſit. Venit autem mihi in men-
tem eius inprimis, quod grauiſſimus autor
Plato ſcripſit; qui arcana naturæ, & ea quæ
ſola animi intelligentia comprehendi poſ-
ſunt, (ipſe νοητὰ vocat) nequaquam mandanda
literis ſcriptisque peruulganda cenſet, ſed me-
moria cogitationeque retinenda, & contem-
plando apud ſe ſemper & diſputando cum
iis, qui ſtudio eodem teneantur, agitanda eſ-
ſe. Atque ego non ſemel & de his ſimiliter
cogitaui, vel toto hoc ſcriptionis labore ſu-
perſedere rectiſſimum, vel certe nonnulla,
quæ in noſtro ſcripto enarrantur, reticuiſſe
me & preſſiſſe ſilentio, melius eſſe; vt &
nullum in diſcrimen veniremus, & cum iis tan-
tum, quos conſtaret veritatem, religionem,
pietatem, virtutem, doctrinam ſapientiæ, in-
genuas artes, eruditionem literarum diligere
& magnifacere, hæc diſſererentur, & recor-
dando quaſi ventilarentur. Sed vicit cupi-
ditas mea proferendi in medium atque lu-
cem omnia, quum præſertim indies eorum
familiarium numerus, quibuscum iſtiusmo-
di ſermones haberi commode poſſent, mi-
nueretur, & bona vel non mala ſaltem ſpes
eſſet, compluribus non modo iucundam ſed
vtilem quoque fore lectionem ſcripti iſtius.
Et ideo propter aliorum vel leuitatem vel et-
iam improbitatem, hos aut voluptate aut
fructu

fructu cognitionis huius fraudandos esse non putauimus. Atque vt verum fatear, confirmato animo contra reprehensores & malevolos, opinionem mihi valde arridentem libenter amplexus sum, vt arbitrarer mihique persuaderem: bonis omnibus communicatione horum me rem gratam facturum esse, vtque ab illis bonæ existimationis de me & studiis meis quasi præmium, videretur neutiquam esse desperandum. Quum quidem tam hebes non esset acies mentis meæ, quin præuiderem, pro sua quemque affectione & sententia, hæc aut illa probaturum improbaturumue esse, neque defore, qui de aliis aliquid criminis inferrent, de aliis suspiciones concipiendo me accusationibus occultis verberarent. Quæ cuncta permittens Deo æterno, diligenter & fideliter expositionem istam perscriptam confidenter neque periculum pertimescens vllum edidi, profuturam, vt existimabam, vel posteris, si ad hos, ita Deo æterno volente, peruenisset.

LXX. His annis ex Franconicis ordinibus nobilitatis antiquæ & valde celebris generosus Comes Berthamensis Michaelus Georgii F. Michaeli N. vna cum auunculo suo, familiæ Limpergicæ & ipsius perantiquæ & nobilis, generoso Barone Christophoro, Wittenbergam venit, & inde huc ad nos sese con-

contulit. Quorum nomina vt huic narrationi insererem (quum & illustrissimorum Principum, & eorum qui generosi Comites, &, nescio vnde, Barones appellantur, maximus numerus tum Wittenbergæ longiore aut breuiore tempore degendum putarit) ea me mouerunt quæ mox dicentur. Sane Comitum Imperatoriorum esse eam dignitatem dubium non est. Nomenque istud Græci quoque retinuerunt. Barones autem suspicari fortasse liceat appellatos olim fuisse eos, qui apud Imperatores & Reges præ cæteris liberaliter & bene instituti pari quadam existimatione & honore censerentur, ob virtutis studia atque actiones. Cuiusmodi in regno olim Persico fuisse eos accepimus, qui ὁμότιμοι & ὅμοιοι appellarentur. Nisi alterius forte linguæ istud nomen est. Germanicus quidem hos sermo ingenuos seu liberos Dominos vocat. Sed de hoc vnusquisque licet comminiscatur atque teneat quod libuerit. Comitis sane Michaeli & Baronis Christophori, in pueritia adhuc valde tenera & primis annis, ea indoles animaduertebatur, qua nulla esse posset melior. Modestia erat summa. Ad Deum & hominem pietatis studium, non ita vt ab institutione in cæteris pueris interdum eminet, sed suapte incitatione admirabile. Veneratio

tio & caritas præstantum sapientia virtuteque & doctrina virorum singularis; inprimis eius quo magistro vtebantur, cuius nutus etiam obseruabant, & quem immitiorem quoque ac duriorem non módo non auersari illi, id quod fieri plerumque scimus, neque ab eius vsu consuetudineque refugere, sed quum requirere absentem, tum præsentem habere in oculis, atque colere non secus ac patrem. Quod certissimum signum notabatur naturæ in ipsis optimæ, & animi humani atque mansueti. Itaque omnes præclaram de eis spem concipere, fore vt vna cum ætate virtutis in illis eximia pulchritudo & splendor ingens conspiceretur & eluceret. Nemo non illos admirari atque laudare, ac de eis omnes vno ore omnia bona dicere, gaudere aspectu ipsorum, conuictu lætari. Ingenium autem in Berthamensi Comite erat suauius, & ad studia literarum atque ingenuas artes videbatur esse aptius. Vtebatur apud nos hic doctore dialectices & excercitationum dicendi, instituto magistri sui, Iohanne Cratone Vratislauiensi, iuuene & ingenioso & docto atque erudito. Qui postea in Italiam profectus, quum Medicinæ arti perdiscendæ operam daret, hoc consecutus est, a vt præstantibus ea facultate viris & Professoribus artis præcipuis non modo fauorem & caritatem,

sed

ſed admirationem quoque & laudem adipiſceretur. Inprimis Montani diligentem aſſiduumque auditorem atque diſcipulum ſe præbuit. Cuius celeberrimum nomen, edendis dictatis præclaris illius, reddidit ipſe illuſtrius. Sed doctrina virtuteque eius indies magis eminente, quum ab aliis multis expeteretur coniunctio & vſus huius, primum ſuæ patriæ inſeruiendum eſſe honeſtiſſima ſententia cenſuit. Vnde poſtea abſtractus alio, dignitate & honoribus auctus amplificatusque eſt. Habuit autem gloria, vt fit, comitem inuidiam, quæ ſecundum Poetam ſumma petit; perhibeturque cæca, quod obtrectando virtuti, & corrumpendo honores atque præmia ipſius, ſibi illa quidem aliquid commoditatis quærat, ſed plerumque peius noceat quam aliis. Eſt enim ea hæc beſtia, quæ ſeipſam arrodendo conſumit, ſuppliciumque, vt ait Poeta, ſuum eſt. Verum de Cratone & multas alias ob cauſſas, & quod de noſtratibus hominibus, qui adhuc viuerent, ſtatuerim meas prædicationes minus effuſas atque verboſas eſſe debere, plura modo dicenda non putaui; quum plurima commemorari potuiſſent, quibus merita laude celebrarentur, quum aliæ virtutes ipſius, tum experientia, ſtudium, induſtria, & eruditæ doctrinæ copia. Vt igitur paulliſper ad Berthamenſis Comitis

men-

mentionem redeam; huius quoque gratia Philippus Melanchthon interdum huc ad nos veniebat. Erat enim eius erga illum affectio amoris præcipua, & expectatio summa futuræ gubernationis, quæ in ipsum vnicum hæredem illustris generis & nominis, vna cum possessione terræ Berthamensis, incumbebat. Quapropter immatura mors ipsius (quam obiit coniunx quidem ille, sed neque relicta sobole quæ ipsi succederet, & ætate adhuc admodum iuuenili) a nobis omnibus deplorata est, & sunt ei iusta facta doloris acerbi, Reipublicæ potissimum respectu, cui illud præsidium, vel certe subsidium, tam difficilibus rebus & dubio statu, de improuiso esset ereptum. Verum iam post hanc quoque digressionem, reducatur tandem ad institutum argumentum oratio, & prioribus reliqua adiungantur.

LXXI. Bellum igitur illud, de quo verba facere cœperamus, calamitosum & infelix, instar tempestatis maximo impetu coortum incitari, & scriptis quibusdam editis odia alienationesque fieri maiores. Qui mos nequaquam bonus iam vsu erat confirmatus. Nam vbi aliqui se iniuria lacessitos arbitrabantur, mox prodibant libelli & inceptum caussamque defensitantes, & aliorum audaciam atque vim accusantes, quibus non modo

do probra contumeliose, sed insectationes quoque minaciter ingerebantur. Idque quod exemplo fieret, iure iam fieri putabatur, & hoc modo caueri suæ quisque existimationi bonæ & honestati nominis censebat. Ego vero ex viro nostræ ætatis prudente, & versato in grauissimarum rerum tractatibus, id audiui, commemorante patris sui sermones, quod scriptum est eadem prorsus sententia in Plutarchi Timoleonte, hoc ferme modo: Plerique eo sunt ingenio vt maledictis grauius quam malefactis offendantur. Iniquiore enim animo contumeliam ferunt quam damna. Seque manu defendere in bello conceditur, vt necessarium; conuiciorum autem petulantia de superuacanea & nimia improbitate & odio existere putatur. Sed, quod pace dicatur patriæ, haud scio an non solum hac in parte, verum aliis plurimis, externi mores inuecti constantiam & grauitatem veterem gentis dissoluta vita & corruptis moribus quasi eneruarint. Nam quum suas virtutes minus iam admirarentur, propriaque bona tuerentur nostri homines negligentius, placeretque eis fucata magis quam naturalis species, non dubitarunt sese alieno nitore quasi oblinere; vitiaque sua tanquam morbum, indulgendo cupiditatibus, fouere, donec sanitatem pene perdiderunt, & ab integritate

præstantiaque maiorum suorum prorsus recesserunt. Non modo cladibus sane ingentibus, sed impetus sæuitia quadam, & tristitia administrationis, denique rebus modisque omnibus bellum hoc horribile fuit. De quo postea cogitantibus nonnullis, scio in mentem venisse, & fuisse in ore, versum oraculi, cuius sententia est: Plorare victos, perire victores. Dissipatis copiis, quæ contra Carolum Imperatorem Rom. fuerant contractæ & eductæ in expeditionem, quædam illarum pars in has regiones retracta nouum bellum inchoauit: quam veluti incendii flammam inopinatam, qui restinguere noluerunt quum possent, aut furorem illius aluerunt etiam, iis quæ gratia debeatur a nobis dici non est opus. Non defuere sane Principes aliquot, inque iis Princeps Elector Ioachimus Marchio Brandeburgicus, qui pacificationi studiose operam darent. Hanc etsi primum odio & iracundia flagrantibus animis simpliciter respuerunt, postea tamen eo peruentum assiduitate est, vt non multum abesset, quin reconciliata gratia inter dissidentes, efficeretur, ne tam lacrimabiles casus & euentus indigni sequerentur, neue eo res euaderet, vt nullus iam locus esset vel consilio vel auxilio. Hessiaci quoque legati statim initio tentarunt, possetne intercedendo belli impetus a-

verti,

verti, & quum laborantibus rebus ſuccurri, tum malis, quæ impendere non eſſet dubium, miſeriisque futuris occurri. Memini communicatis his cum Philippo Melanchthone, & quibusdam ſcriptis, quibus conditiones quædam pacificationis quaſi informarentur, ei oſtenſis, petitum eſſe, vt ſuam ſententiam & ipſe indicaret; eumque reſpondiſſe: caput ſibi videri omnium, vt Imperator placetur. Ad quam ſpem ante cuncta neceſſarium eſſe ſe arbitrari, vt Principes aduerſarii Cæſari fiant ſupplices. Tunc, inquit, petetur ſcilicet, vt fœdus inter ipſos & ciuitates ictum diſſoluatur. Hoc aliqui, donec poterunt, fortaſſe impedient. Sperare quidem ſe aiebat, deprecatione aliquorum Principum a Cæſare pacem impetrari poſſe, ſi debita reverentia omnium res agatur. Erat in conditionibus, quarum paullo ante mentionem fecimus: Ne doctrina contraria & exploſa, deinceps damnaretur aut exagitaretur, ante cognitionem legitimam. Ad hoc obligari neque debere neque omnino poſſe cenſebat vllos. At ſi expreſſe poneretur: Nullos Principes aut Ordines turbare velle ditiones Epiſcoporum, aut aliquid eis adimere, aut nouo onere onerare, credo, inquit, ita Cæſarem placatum iri. Erat & hoc in illis conditionibus: Diſcerni cauſſas profanas & doctrinæ verita-

tem oportere. Id ſapienter & recte cogitatum poſitumque eſſe dicebat. Nam inconcinne quædam permiſta eſſe multos perhibere, &, ſi profana explicarentur atque componerentur, vt verbi cauſſa cum Duce Brunſuicenſi controuerſia, ſperare ſe hoc plurimum momenti ad mitigandum Cæſaris animum habiturum. Sed hæc tunc fruſtra ſuſcepta & tentata ſunt.

LXXII. Oppugnata eſt Lipſia & defenſa aduerſus vim tormentorum, cuius neminem audiui qui ſimilem ad vrbem vnam adhibitam cognouiſſe ſe diceret. Præſidio autem Wittenbergæ impoſito, iam plerique ordinis ſcholaſtici, tanquam parum opportuni incolæ illo tempore, abſceſſerant, errabantque paſſim in Saxonicis fere regionibus, aliquibus perbenigne eos recipientibus, quum nonnullis parum gratus eſſet aduentus illorum. Paullo poſt, nam proximo anno Chriſti M. D. XLVII. hæc ſunt geſta, & Rochlicii deiecto præſidio, cui Albertus Caſimiri F. Marchio Brandeburgicus præerat, ipſoque capto, Imperator inuitus, vt perhibebatur, acceſſit cum exercitu altero; & Iohannes Fridericus vel minus cautus nimisque ſecurus in tam arduis negotiis atque rebus, vel aliorum conſiliis rationibusque inductus, vel quocunque tandem pacto, celeritate & vigilan-

gilantia & feruore quodam aduersariorum, Mulbergi, quod est oppidum ad Albim fluvium, vltra quem traductis suis illic castra locauerat, oppressus victusque, & ipse fuso, profligato, cæso exercitu, fortissime dimicans, neque a suis recedens, vulnereque aduerso grauiter saucius, ita captus in potestatem Caroli Imperatoris venit. Auditum est postea Imperatoris Ferdinandi, qui tunc in exercitu, & deinde fratris Caroli V successor fuit, honestissimum testimonium virtutis & constantiæ Principis huius, interque alia & hoc: Si omnes, quos secum ille tunc habuit, tam fortiter atque ipse dimicare, & sustinere animo præsente hostilem impressionem, & vim repellere voluissent, vix futurum fuisse, vt eo ille die superaretur atque caperetur. Fuit eo die quo prœlium istud commissum est, & ante illum pene tribus, solis tetra facies, impediente lumen & eminentiam radiorum densorubore, qui & in tectis ædificiorum & parietibus cum omnium intuentum stupore quodam relucebat. Ego qui tum & ipse, vt mei gregis plerique, cum familia vagabar, illo tempore Wurcepurgi eram, quo me post peregrinationem longam & iniucundam contuleram ad præstantissimum dignitate, virtute & sapientia Danielum Stibarum, mei amantissimum, cuius & tunc & aliis tempori-

bus meis nobili viro dignam fidem, & erga me benignitatem ſum expertus, & rebus cæteris, & in hoſpitio domeſticoque vſu ipſius, cuius tum fructum cepi quamdiu mihi, non illi, libuit. Nam mirifice me retinere diſcedentem nitebatur. In hac mentione fui longior, (quum & D. Stibari meritas laudes alibi extollere, & coniunctionem amicitiæ noſtræ non ignorari ſtuduerim) quod noſtrum ordinem & genus ſcholaſticum a quibusdam, qui ſtantes coluiſſent, iacens & proiectum non admodum fuiſſe ſubleuatum compererim. Sed ita fieri ſolere ſcimus, vt diligantur felices, miſeri deſerantur. Ego igitur tum, non optima valetudine vtente D. Stibaro, in cubiculo ipſius prima nocte eandem ſpeciem quaſi tinctam ſanguine conſpexi lunæ, iisque qui aderant demonſtraui, vna mecum admirantibus colorem illum in luna, quæ quadrati in circulo lateris ſpacio pene a ſole abeſſet, globo propemodum dimidiato, quando illa inſigniter colorari non conſuevit. Hæc minus apta huic argumento videri, vt opinor, non debent. Quum enim inſtituta ſit de Philippo Melanchthone narratio, quid temporibus ipſius acciderit, quod & ab illo conſideraretur notareturque inprimis, & eum afficeret atque excerceret, indicandum eſſe ſum arbitratus. Quibus narrationibus ſi

inferuiffem interdum aliquid de me, neque hoc alienum aut abfurdum vifum iri fperavi. Quum haud fcio an nihil aliud ei curæ cordique vnquam, ex quo inter nos amicitiæ vfus cœpit, difcedenti illi quidem a domeftica neceffitudine, æque fuerit, atque ego & res meæ. In quo tamen eum feruaffe nos modum intelligi confido, vt attingendo omnia hæc perftringerentur, non differerentur explanando.

LXXIII. Philippus Melanchthon in hac quafi tempeftate tectum fubiit oppidi Zerbeftani, quod eft ditionis Afcaniæ. Cuius illuftriffimæ Domus clementiffimam benignitatem, quæ & ipfa tum in difcrimen non mediocre veniebat, perpetuo ille fenfit. Atque fcimus, non minori curæ fuiffe Principibus illis falutem incolumitatemque Philippi, quam fuæ dignitatis fortunarumque confervationem. Quum in Saxonia debellatum, & res illæ ex Imperatoris Caroli fententia atque voluntate, itemque Bohemica negotia pro Regis Ferdinandi arbitrio compofita perfectaque effent, Philippus Landgrafius in Haffia, fumma cupiditate vbique ftabilis & certæ pacis, autoribus potiffimum Principe Electore Brandeburgenfi & Duce Mauricogenero fuo, fefe & ipfum deditione facta Imperatoris fidei permifit, & ad imperandum

accersitus, in vrbem Saxonicarum Salinarum, ibidem (quod neque ipse tum metuebat, neque quisquam fuerat suspicatus ex iis, qui pro illo deprecati persuaserant ipsi, vt clementiam potius Imperatoris semel, quam iterum vim & arma experiri vellet, quique sane cunctantem eum in tales angustias deduxerant) in custodiam datus, & duriter habitus, parumque liberaliter humaniterque tractatus est. Quæ sic instituta, conformata, acta esse, credibile est postea aliquos pœnituisse, qui vel suasere, vel administrarunt, vel etiam gesserunt. Verum de his & aliis, quæ tunc bello confecto consulta factaque fuerunt, ne vel indicii caussa, sicut de aliis, verba faciendo essem longior, per mihi multa obstiterunt; sed omnium maxime dolor & mœstitia animi in recordatione eorum, quæ cum non possem in veritatis commemoratione, ordine & recte esse facta perhibere, ne criminando tamen exagitarem, aut quamuis leniter reprehenderem, pudoris mei esse censui, &, quid adeo vel iucundi vel fructuosi habituræ essent narrationes istæ, non sane videbam. In hoc motu ferebatur tanquam nauis procellis ventorum optimus vir Philippus Melanchthon, & ea audiebat, cognoscebat, cernebat, habebatque etiam in manibus, quibus grauissimæ curæ maximæque anxietates

tes

tes & dolores ſummi cum ingentibus laboribus ipſi imponebantur, adeunti interea & vitæ pericula, & facultates conſumenti; quod ſine vlla parſimonia & pene ratione tribueret & largiretur, quicquid habebat ac corradere potuiſſet, egentibus aliis. Ita ille & in naufragiis rei familiaris, & difficultatibus comitatus, & vario multipliceque metu non tam de ſe & ſuis quam alienis, qui ſe ad eum applicuerant, tanquam fluctibus maris iactabatur.

LXXIV. Confecto bello in Miſnia, Imperator Carolus per Salinas Saxonicas & Pabepergam iter faciens, cum omnibus copiis Norimbergam peruenit. Atque illac quum traduceretur victor exercitus, tota vrbs aræque & foci, vtque dicitur, diuina ac humana in poteſtate Caroli fuere. Quoſdam ſane ex ordine eccleſiaſtico metu tum valde debilitatos fuiſſe conſtat, qui belli tempore liberius ſe locutos, & ſcribendo literasque mittendo fuiſſe incautiores non ignorarent. Ii etiam ſermonibus quorundam magis exterrebantur, a quibus & pericula augeri verbis, & admonitionis ſolicitudine animis perculſis trepidatio formidoque maior incuti. Erat tum illa in vrbe habendis ad populum concionibus celebris Vitus Theodoricus, ciuis ibidem. Hic a primis adoleſcentiæ annis

magnam partem ætatis Wittenbergæ in ſtudiis piis ac liberalibus abſumſerat, perfeceratque diligentia, obſeruantia atque induſtria ſua, vt præcipui in illa Academia, & eccleſiaſticæ ſcholaſticæque rei capita, quum expeterent vſum familiaritatis ipſius, tum valde eum diligerent. In patriam autem reuerſus & vxorem duxit, & concionum mandato munere ſic functus eſt, vt ad ipſum audiendum concurſus fierent multitudinis tantæ, quantam omnino templum, vbi verba facere ſolebat, caperet. Affligere eum morbus celeriter cœpit, in quo acerrimos cruciatus artuum perpeſſus eſt. Quumque recuperandæ ſanitatis cupiditate variam opem a medicina peteret, & tandem aquas natura ſua calidas placuiſſet experiri, ita paullo poſt mortem obiit. Sed illo tempore æger, pedibus adeo eneruatis vt ingredi non poſſet, ſibi quoque ne quid accideret grauius, magnopere timebat. Confirmatus tamen & ipſe a ſe, & amicorum oratione, quamdiu in illa vrbe Imperator manſit, neque conſpectum deinde vitauit vllius, neque aditu quenquam prohibuit, & fuit animo præſente atque magno. Sed ab Imperatore Carolo erga neminem vllius ordinis, loci, generis mortalem, conſultum factumue eſt quicquam, quod non modo manifeſtæ acerbitatis dolorem,
ſed

ſed querelæ etiam occultæ deplorationem haberet. Quamuis, vt ferebatur, non deesſent, qui Imperatorem, vehementer inſtigando, conarentur eo impellere, vt illa occaſione vtens exemplum ederet in ciuitate præcipua iuſtæ iræ & congruentis tempori ſeueritatis. In quo quidem compertum eſt, non tam exiſtimationi & rationibus Imperatoris proſpectum conſultumque aliquos voluiſſe, quam ſuum emolumentum commoditatesque priuatas quæſiuiſſe. Verum Imperator, quemadmodum diximus, neque ipſe quicquam egit aut ſtatuit triſtius in quenquam, neque a ſuorum aliquo lædi, aut damno, iniuria, moleſtia affici vllum paſſus eſt, & ita tranſiit, vt nemo ne ſuſpicari quidem poſſet, voluntatem eſſe ipſius ab illa ciuitate alieniorem.

LXXV. Ego tunc, quum a Stibaro diſceſſiſſem, conſederam Norimbergæ. Quæ ciuitas & erga me perquam benignam liberalemque ſe præbuit, & obtulit hoſpitii copiam Philippo Melanchthoni munifice. Sed hic tandem & ipſe redeundum ſibi Wittenbergam ſtatuit, & vt eodem ſe reciperent, aliis quoque non leuibus cauſſis motus, ſuaſor hortatorque fuit. Etſi enim illuſtriſſimi Principes Duces Saxoniæ mandato Patris, qui Imperatorem ſequi cogebatur, in Durin-
gia

gia congregabant dissipatas & vagas Musas, & sedem his Ienam ad Salam amnem oppidum designauerant; & Philippus Melanchthon lamentabilem casum Principis, pietate eximia erga Deum & patriam præditi, vtque generis splendore sic omnis virtutis claritate illustrissimi, largis lacrimis deplorabat, neque venerari cessabat animo suo profligatum, cui florenti seruiendo summa diligentia ac fide præsto fuisset: quid tamen non sibi sed aliis compluribus esset profuturum, & res atque tempora ipsorumque adeo Principum rationes ferrent, omnibus momentis suis ponderans quasique examinans, suo sibi loco, tanquam in turbine tempestatis, secundum vetus nostræ gentis verbum, permanendum, consistendumque esse duxit. Verum illuc & tunc & postea eruditione doctrinæ & ingenio optimarumque disciplinarum & artium scientia præstantes viri se contulerunt. In quibus celebritate nominis excellens fuit Iohannes Stigelius, liberali cognitione & virtute atque sapientia & facultate carminum, non facile alteri vlli suæ ætatis cedens, vir animo excelso præditus, & patriæ suorumque in ea Principum ita amans atque studiosus, vt illustre exemplum ipsius in hac parte pietatis eximiæ proponi posse videatur. Confluxerunt tamen eodem & alii, qui vt tempori-

poribus illis admiſſi, ſic aliquanto poſt multo libentius dimiſſi fuerunt. Quorum inſolentia atque peruerſitas bonis & probis & vtilem operam dantibus multum negotii fecit, & malitia nonnihil creauit periculi, & quum animos quorundam mœſtitia & angoribus, tum fortunas ac corpora damnis & cruciatibus afflixit. Neque abhorret a vero, indignationis dolorisque perturbationem, quem aliquot annis ceperat Iohannes Stigelius, ex neceſſaria magis quam expetita coniunctione nonnullorum, perculſo ei debilitatoque celerioris mortis cauſſam dediſſe; quem quum adhuc in his conſcribendis occuparemur, lugebamus, virum & amicum ſummum, & plurimorum ſcriptis epitaphiis aliisque mentionibus lugubribus dolenter deploratum. Eodem tempore excluſus dudum Eccleſiæ communione, decreto Pontificis Romani, reuerendiſſima canitie innumerabilibusque laudum nominibus illuſtriſſimus Princeps Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis, etiam gubernatione terrarum priuabatur mandato Imperatoris Caroli. Qui ne belli aut cladis alicuius repugnando novam tempeſtatem excitaret, ceſſit volens, & eorum, quibus æternæ ſalutis & vitæ copiam ſtuduiſſet conciliari, corpora fortunasque cruentis gladiis & ſæuitiæ immani hoſtium obiici

obiici noluit. Quam moderationem atque pietatem, etsi laude dignissimam, ipsique adeo ad reliquæ vitæ optandam quietem opportunissimam esse Philippus Melanchthon videbat, non poterat tamen dissolutione eorum, quorum instituendorum ipse socius atque particeps fuisset, non vehementer perturbari. Augebatur ægritudo tristitia nunciorum de amicis, quorum aliqui eiecti sedibus suis & dignitate fortunisque spoliati exulabant, aliqui capti in custodia tormentisque detinebantur. Quorum præcipui indicabantur Iohannes Brentius, qui concionibus sacris præfuerat in Salinis Sueuicis, quique Tubingæ Erhardus Schneppius, & Vlmæ Frechthus, & Chembergi (oppidum hoc est vicinum Wittenbergæ) præpositus Ecclesiæ venerabilis senex, Philippoque singulari necessitudinis & familiaritatis vsu deuinctus.

LXXVI. Iam Mauricius Dux Saxoniæ periculo liberatus, atque modo dignitate Septemuiratus auctus, de restituendis Academiis ambabus, & recolligendis iis qui discesserant, & reparando otio studiis, sedulo diligenterque cogitarat & egerat; fueratque Lipsiam accersitus Philippus Melanchthon, vbi ad necessarias deliberationes Ordines terræ subiectæ Ducis Mauricii potestati conuenerant. Neque ille Wittenbergam sibi deces-

decessione sua relinquendam, ac multorum potius rationibus atque vtilitatibus consulendum, quam sibi peculiari respectu videndum esse duxit. Cuius consilii atque sententiæ, a plurimis improbatæ atque reprehensæ, nunquam eum pœnituit. Neque illa prudenter cogitata casus vllus, quod interdum fieri solet, deinde quasi infuscando contaminauit. Fieri autem aliter non potuit, quam vt scissa studia hominum rebus ita, quemadmodum strictim indicauimus, gestis diuiderentur, & voluntates essent diuersæ. Atque inuidiosæ omnino actiones quædam erant, eæque ab æmulis, vt fit, acerbis criminationibus infamabantur, iis potissimum, quibus neque exploratæ illæ essent, & qui in eam partem, vnum vituperando, laudando alterum, cupide prolaberentur, in quam propendens affectio impellebat. Iamque Imperatore Carolo disceptationes de Religione eo deducere contendente, quo multis annis & magno labore conatus esset, & Augustæ Vindelicorum iussis adesse Principibus & Ordinibus Imperii, quum ante conuentum se Vlmæ acturum edixisset: Augustæ igitur Imperatore Carolo postulante, vt vniuersi Synodi decretis se obtemperaturos esse promitterent, maleuorum sermonibus spargebatur, a Duce Mauricio hanc promissionem commoditate orationis obtinuisse

iſſe Imperatorem, cuius fauorem, vel maxime liberandi Soceri ille cauſſa, retinere vellet. Idque actum eſſe in priuatis collocutionibus. Eſt autem genus quoddam hominum ſane leue, qui de maxime occultis atque abſtruſis audaciſſime pronunciare & affirmare non dubitant.

Hi ſimulant ſe ſcire omnia, nec quicquam ſciunt,
Quod quisque in animo habet aut habiturus eſt, ſciunt.
Id quod in aurem rex reginæ dixerit
Sciunt, vt ait Senex Plautinus:
Quæ neque futura neque facta ſunt, tamen ii ſciunt.
Falſon' an vero laudent, culpent, quem velint,
Non floccifaciunt, dum illud, quod libeat, ſciant.

Atque iisdem, ibidem dicitur, nihil eſſe ſtultius neque ſtolidius, neque mendaciloquius neque argutum magis. Atqui neque tunc neque vllis in tractationibus aliis compertum eſt, neque planum fieri poteſt: Ducem Mauricium vel pollicendo vel approbando vel aſſentiendo integritatem ſinceræ Religionis labefactaſſe. Hinc tamen quum ad Philippum tum alios, qui ab illo non diſcedebant, aut ei non maledicebant, inuidia mana-

manare, iique, quasi caussam proderent, seque retexerent, & a veritatis assertione deficerent, plane impietatis accusari. Id quod illo quidem tempore & recentibus belli stragibus timidius occultiusque, aliquanto autem post audacius magisque impudenter esse factum scimus. Atque primum quidem hæc disceptationum de Religione, cuius paullo ante meminimus, difficultas expedita fuit ab iis, qui in Synodo congregati decreta facere cœperant. Nam tanto bello occupato Imperatore Carolo, quod ad defendendam & tuendam Synodum geri prædicabatur, Tridento Bononiam subito est discessum. Quam migrationem Imperator iniquissimo animo tulit, & interpetans Synodi dissolutionem, autoribus adiutoribusque huius vehementissime succensuit. Misitque ea de re legatos ad Pontificem Paulum, & ad eos qui Bononiam se contulerant: nam Tridenti restiterant aliqui, inprimis Germani. Sed ea responsa data sunt, quæ & Imperatoris expectationem frustrarentur, & vnde liquido perspiceretur, Pontificiis qualescunque Synodi actiones procedere, atque confirmari, in animo fuisse nunquam.

LXXVII. Quum Philippus Melanchthon se Wittenbergensem Academiam non deserturum esse statuisset, rursum cœpta est

ibi doctrina publica instaurari & frequentari. Lipsiæ autem etsi restitutio omnium magis in procliui erat, desiderabatur tamen opera diligentiæ absentium adhuc quorundam, mortuo præsertim, cuius antea quoque a me mentio facta est, Caspare Bornero Theologo. Qui quum præsentissimo fortissimoque animo toto oppugnationis tempore in vrbe remanens scholasticas ædes pro virili sua tueri, & publicam priuatamque aliquorum supellectilem conseruare anniteretur, defatigatus nocturnis diurnisque laboribus, & contagione læsus (nam lues inuaserat promiscuum vulgus, quod sub vrbe, tuguriis exustis, aduentante exercitu oppugnaturo vrbem, in spaciosis locis & fere vacuis ædium illarum raptim consederat) & vigiliis, & victus cultusque negligentia, atque potissimum mœrore & indignatione debilitatus, in morbum, acquiescente iam aliquantulum animo, & metu periculi depulso, incidit; quo confectus obiit mortem, cum bonorum omnium deploratione & ingente mœrore, anno Christi M. D. XLVII. III. Non. Maii, annis nondum grauis neque effœtus ætate. Neque ego hoc viro cognoui, neque extitisse vspiam alterum existimo, dignitatis vtilitatumque suarum minus studiosum, dum rem scholasticam publice stabiliret, augeret, amplificaret, orna-

ret.

ret. Itaque illius memoriam nulla dies delebit, quamdiu literæ eruditæ loquentur, quibus non modo huius viri doctrina, quæ fuit eximia in omni genere disciplinarum, sed integritas, amor veritatis, fides, virtus, sapientia celebrabitur. Vetus & singularis cum hoc necessitudo fuerat Philippi Melanchthonis, qui tunc non modo lugebat amici præcipui mortem, sed requirens rebus dubiis & negotiis impeditis vel ducem peritissimum, vel comitem gratissimum consiliorum actionumque omnium, societatem coniunctionemque sibi talis illo tempore viri ereptam esse in maximæ tristitiæ sensu querebatur.

LXXVIII. Interea Carolo Imperatore omnibus viribus annitente, vt Synodus inchoata Tridenti ibidem perficeretur, & Pontifice atque iis qui Bononiam transierant refragantibus, proque sua autoritate & iure, respondendo postulatis Imperatoriis, acriter propugnantibus: Imperator reputans, neque se dignum, intermitti illarum rerum tractationem, quarum maxime caussa tam periculosum & graue bellum suscepisse ipsum gessisseque asserebatur; neque suis multiplicibus promissis de controuersiarum ecclesiasticarum cognitione consentaneum esse, relinqui tunc quoque, quum nemo voluntati ipsius aduersari posset, incerta, dubia, litigiosa o-

S 2 mnia,

mnia, Pontificiis tam manifeste tergiuersantibus; cum quibusdam deliberata re, consilium cepit, excerpendi quædam ex iis scriptis, quæ superioribus annis ad concordiam dissentientium, de religione fuerant non tam absoluta atque comprobata quam instituta & proposita. Atque ita rursum liber paucorum quorundam clandestina & tenebricosa opera congestus &, vt vetere verbo vtar, consutus fuit; quo præscribebatur, quid interim, dum decreta Synodi prodirent, fieri servarique oporteret, ab iis quidem, qui in doctrina Ecclesiæ & ritibus vsitatis aliquid innovassent. Vnde liber ille quasi tituli nomine est vocatus *Interim*. Et dedit facetis multa salse dicendi occasionem. Quum quidem neutri parti placeret, & vtrique, etsi non eodem modo atque proposito, eum repudiarent. Suntque postea multo maiores & deformiores dissipationes atque etiam ruinæ consecutæ. Conuenerat autem & eo consilio prolatus fuerat iste liber, vti ne a Pontificias quidem partes sequentibus improbaretur, vtque adeo Pontifex ipse vel concedendo indulgendoque, vel dissimulando & conniuendo, illum admitteret. Atque mirabantur plerique, a quibus vera consideratione res perpendebatur, Carolo Imperatori persuaderi potuisse, vt in eam sententiam rationem·

onemque incumbendum putaret, quam pro sagacissimi animi prudentia, & diuturna experientia, quod similia negotia quo euasissent non ignorare posset, videre intelligereque deberet, neque re ipsa consistere ac valere, neque temporibus congruere, magisque ac citius nouas contentiones atque pugnas commoturam, quam certamina atque rixas priores sedaturam esse. Sed occæcantur nimirum animi maximorum quoque & sapientissimorum virorum, quando infringi suam vim fata non volunt. Sane constat, vrgendo minime clementer, ac admodum potius imperiose, iussa de recipiendo libro illo & præscripta in eo exequendo ad omnes Ordines delata, & tanquam de his consensissent vniuersi, neque recusationem, neque preces, denique nihil quod contradiceretur, admissum esse. Neque defuere, qui insidiose etiam quædam tentata factaque fuisse perhibere non dubitarent. Tum quidam, & ii potissimum quos supra nominaui, & cæteri, qui iis nollent assentiri, quæ esse contraria veritati haberent persuasum, afflicti atque vexati fuere; quum & aduersus Philippum Melanchthonem Caroli Imperatoris ira iam esset suscitata, cui tunc succensendi vehementius ille etiam stimulus fuisse credebatur, quod tales compositiones ipsi displicere, ad Impe-

ratorem odiose deferri, cum inimica tam de præteritis quam præsentibus oratione, animadverteretur. Atque tunc eorum, qui Philippum Melanchthonem oderant, machinationibus vita eius est petita; eademque protecta ab amantibus illum, & quibus viri innocentia atque probitas nota erat. Neque defuere qui suspicarentur, talia diuulgari perterrendi Philippum Melanchthonem caussa, ne consiliis actionibusque recentis conciliationis reclamando officeret. Sed & ille in præsente discrimine, & incolumitas ipsius rebus communibus tunc conseruata fuit.

LXXIX. Hoc anno ad grauissimas Philippi Melanchthonis curas de rebus communibus, & rei domesticæ labes, & ingentem tristitiam propter Ecclesiæ vulnera, nouus dolor accessit nunciata morte filiæ Annæ, quam & carissimam patri & a marito Georgio Sabino in Prussiam abductam fuisse, accersito a Principe Alberto, supra diximus. Eum tamen casum tulit ille moderate, vt antea quoque indicauimus, & magis toleranter quam amici laturum esse sperare potuerant, qui scirent quanta amoris paterni erga illam fuisset affectio. Sed meditatione euentus, & quodam prioribus ægritudinibus veluti concoquendis vsu, hebetiorem tunc sensum habu-

habuiſſe eum credibile eſt, quum quaſi occalluiſſet animus dolendo, metuendo, perpetiendo. Veri quoque ſimile eſt, publica mala immenſa & multiplicia & varia, quibusque tunc laborabatur, & quorum timebatur acceſſio, morſus priuatorum retudiſſe. Quemadmodum in morbis, qui intenſi magis ſunt, ii non patiuntur plane ſentiri remiſſiores, & hos quaſi obſcurant. Non facile autem poſſunt ſcribendo explicari illa, quæ bonorum tunc neque leuium & patriæ inprimis amantum animos & dolore præſente & metu in poſterum excruciarint ac ſolicitauerint, non ſolum illa numero infinita & magnitudine immenſa & pondere intolerabilia, ſed varietate quoque & diſſimilitudine & mutabilitate formidanda atque terribilia. Edebantur externorum hominum ſcripta, & picturæ diuulgabantur, quibus Germanicæ nationi in calamitate inſultabatur, &, tanquam ex dolore victæ triumphus ageretur, captiuæ illius vincula catenæque oſtentabantur. Quæ ſane multorum animos acriter pungebant. Alii de dignitate fortunisque ſuis minus anxii, hoc orabant obſecrabantque tantum, ne imperio humano obedire & terrenam laudem quærere cogerentur ſaucia conſcientia ſua, & æterni Dei iuſſis edictisque aduerſando, & cœleſtis gloriæ ſpem

labefactando. Sed qui induxerant Carolum in eam rationem, quam ille secuturum se esse iam demonstrauerat, iidem annitebantur, ne inde recedendo, aut aliquibus indulgendo, non tam inconstans quam timidus haberetur; id quod isto tempore rerumque statu minime conduceret, vel maxime potius nocere posset. Quæ neque temporibus opportune, neque rebus ipsis apte, neque omnino vera ratione geri, & intelligebant ii, quorum iudicia amore odioue erga aliquos non deprauabantur, & iustissimis querelis Philippus Melanchthon deplorabat: cuius sermones in tristitia atque indignatione vehementiores delati ad Cæsarianos, & ab inimicis inuidiose & obtrectatorie expositi, nonnihil crearunt, quemadmodum paullo ante significatum est, periculi ipsi; non modo alienato sed etiam irritato Imperatore, & plane infesto, vt cui inculcaretur, consiliis actionibusque ipsius impedimento esse Philippum Melanchthonem præ cæteris, quod plurimi illius autoritate moti & exemplo confirmati, resistere iam atque repugnare auderent. Etsi autem hic, quum, quid institueretur, cerneret, non dissimulabat metum suum, quod exitum talium inceptorum nullum videret, ac ne progressiones quidem faciles, vel non potius admodum difficiles & vbique incursuras

ras prospiceret, atque eos, a quibus talia nasci proferrique credebat, non dubitabat aperte reprehendere & accusare: in eo tamen constantissime perseuerauit, vt puram sinceramque doctrinam retinens, in parum necessariis & externis quibusdam ritibus non impiarum obseruationum moderationem nequaquam, id quod quidam faciebant, damnaret. Sed de his paullo post plura dicenda erunt. Istud modo breuiter indicandum putaui, contra Imperatoris Caroli, inhumanis quorundam & iniquis sermonibus instigati, mandata non modo seuera sed plane sæua, vt Philippus Melanchthon sibi traderetur, defensum, protectum, conseruatum tum fuisse eum, studii diligentiæque patrocinio atque præsidio illustrissimi quum aliis laudibus tum pietate & virtute Principis Mauricii, rebus omnibus dubiis & admodum difficilibus. Quod quale sit nequaquam intelligi perspicique potest ab iis, qui quasi fluctuantes alienos in mari de terra spectant otiosi, sine sensu periculi & proprii exitii metu. Quin tamen ista in Philippo Melanchthone tuendo D. Mauricii constantia gloriam cumulet illustrissimi nominis ipsius, nemo profecto, nisi furiose in odio & inuidia improbus, inficiari poterit. De his igitur hactenus. Non autem omittendum putaui id, quod in Italia tunc accidit.

Nam in oppido quodam ditionis Venetæ, quidam, quod contra conſcientiam ad negandum quædam prius aſſerta, & retractandum confitendo diſputata de dogmatibus eccleſiaſticis, cogi ſe paſſus eſſet, adeo perturbatus fuit, vt ex dolore animi corporis morbo contracto, ita per extremam deſperationem, nullius conſolationem admittens, interiret. Huius caſus narrationes diuulgabantur, & qua oratione, qui affuiſſent, conati eſſent mederi afflicto, & prolapſum erigere, explicabatur. Quam quidem commodiorem magisque appoſitam haberi potuiſſe Philippus Melanchthon cenſebat, demonſtrantem & vrgentem inprimis hanc ſententiam: veniſſe filium Dei in hunc mundum, vt peccatoribus ſalutis autor largitorque exiſteret; & eas, quæ cum hac congruere viderentur. Sed ille tunc ita deceſſit, ſane miſerabiliter, vt traditur.

LXXX. Anno M. D. XLVIII. inter alia turbulente & audacter tentata atque geſta, vrbs Conſtantia, (quam habuiſſe priſcis temporibus nomen quidam putant Nantuatum, quidam Harudum, quidam etiam Vitoduræ perhibent) ſita ad lacum, per quem fluuius Rhenus amœno tractu quaſi ſpatiando manans deinde ſuo alueo defertur, aggreſſione occulta Hiſpanicarum copiarum

pene

pene capta fuit, securiore tunc ciuitate inter tractatus pacis; de qua legatum tunc ad Imperatorem abfuisse accepimus, vna cum aliis quibusdam primariis viris, Thomam Blarerum. Hunc habuit Philippus Melanchthon inprimis familiarem eo tempore, quo ego Wittenbergam veni. Erat autem ille in sua ciuitate præcipuo loco natus, & generis splendorem auxerat bonitas ingenii virtutisque ac sapientiæ & inprimis religiosæ pietatis studium. Ea vero grauitas & constantia eminebat in adolescente quoque, vt a plerisque tum adeo ille obseruaretur, quum humanitas quidem ipsius & amabiles mores incredibilem commendationem haberent ad omnes. Hic, etsi non successerant insidiæ factæ patriæ, & oppugnationis etiam vi propulsata a ciuibus fortissime dimicantibus, reuersus domum, quod fieri tamen status prioris mutationem animaduerteret, neque possent pauci resistere multorum vel formidini vel etiam cupiditati, ita ipse in agros suos concessit, & aliis administrationem publicorum deinceps munerum in patria sua reliquit; quod veritatis æternæ ac cœlestis professionem liberam retineri pluris faceret, quam amplissimorum honorum functiones, paratas volenti sese & rationes suas temporibus accommodare, quibus seruire prudentia humana inprimis consueuit.

LXXXI.

LXXXI. Eodem hoc anno in compluribus conuentibus, qui indicebantur de capitibus libri Cæsariani, Philippus Melanchthon vehementer est iactatus. Quæ res tractationesque ab aliis sunt vere & accurate expositæ. Interque tales collocutiones, disputationes, consultationes annus hic effluxit. Venit ea tempestate in Belgicum Imperator Carolus, ad quem ex Hispania Rex Philippus filius illius accessit, ad solennem illarum regionum possessionem tradente patre accitus. Eumque tunc & locutum quædam præclare, & in comspectu omnium amantissime filium esse complexum accepimus, quum quidem filius exquisite esset humili gestu veneratus patrem. Decretum autem Augustanum in Germania turbas dabat: quod vt Imperator ratum esse volebat, ita indies magis conniuere eum animaduertebatur in quibusdam non prorsus illud exequentibus, modo non detraheretur aliquid de ipsius maiestate, neque contemni imperium videretur. Versabantur etiam in Germania legati Pontificii tres, cum mandatis concedendi autoritate Pontificis quædam, de quibusdam transigendi, quæ quum iamdudum vsurparentur & recte fieri statuerentur, non multum curare plerique quid ab his permitteretur prohibereturue. Sed quum metus Imperatoris, tum cupiditas

tas publicæ tranquillitatis, tum vero officii cura, in morem gerendo aut recusando aliquid multum habere momenti. In Gallia tunc nominatim Philippi Melanchthonis nomen pronunciari auditum, inter eorum, quibus nota inurebatur grauissimi criminis, quod rem ecclesiasticam turbarent. Et sunt supplicia atrocia sumta de compluribus, tanquam desertoribus Religionis publicæ, qui *Lutherani* ad vulgus execranda appellatione nominabantur. Fuisseque magis probrosum & turpe, atque adeo perniciosum alicui ac capitale, sic vocari, compertum est, quam parricidam aut prædonem. Quum neque res neque caussa exploraretur aut cognosceretur, sed sufficeret ad condemnationem nominis infamia. Neque minoris sæuitiæ animaduersiones in Belgio huius generis animaduertebantur. In Germania autem fieri discordiæ indies maiores, quum audacius reclamantibus, si qua displicerent, plurimis suis cupiditatibus indulgendo effrenatis, tum diffidentia & alienatione augescente Principum quidem maxime, sed & aliorum, vt quique huc aut illuc animis inclinabantur. Magdeburgum vrbs est ad fluuium Albim supra Oceanum, quæ aliquot annorum operibus munita, quantumuis magnam vim oppugnationis facile sustinere posse credebatur.

Eius

Eius ciues Caroli Imperatoris edicto hostes appellati fuere, vt esset ciuitas in extremo discrimine. Sed ea tum & defensionem edere, & de implacabili Imperatoris ira conqueri, & quosdam sibi propter constantiam in sanctitate Religionis infensos accusare. Et nullum esse peccatum delictumque suum, neque aliam oppugnationis caussam affirmare, quam quod puram doctrinam veritatis cœlestis retineri, neque eam corruptelis vllis deformari, aut calliditate inflecti, studerent. Equidem quanquam de controuersiis ecclesiasticis quid sentirem, nunquam vel dissimulando texi, vel negando inficiatus sum, & cum quibus me coniunctum intelligi vellem, aperte tuli semper: non tamen etiam mihi necesse esse existimaui, neque nunc existimo, vel aliqua singulatim disputare subtilius atque limatius, vel in hos accusatorie inuehi, illorum quasi patrocinium suscipere, sed quæ iudicarem vera, ea professus, a certaminibus & rixis, quæ commoueri partium studiis solent, abstinere, & meæ personæ conuenientius, & ad futuros casus prouidentius esse semper credidi. Neque hæc ostentatio prudentiæ & quasi sagacitatis existimanda est, qua neque præditum me esse fateor, & cuius calliditatem in diuinis negotiis quum futilem tum perniciosam quoque esse scimus; sed

tenui-

tenuitatis nostræ confessio, & veræ atque simplicis expositionis confirmatio haberi debet.

LXXXII. Migrauerat secedendo Magdeburgum Illyricæ gentis homo, qui sibi Flacii nomen imposuerat. Fuisse enim familiare aliud ferebatur. Hic adolescens ad optimum & doctissimum virum Matthiam Garbicium aliquando se contulerat; quem ab integritate & memoria beneficiorum in se externum collatorum, inprimis laudare possum. Neque ego hanc laudem paruam, ac potius in maximis duco, hoc præsertim tam ingrato seculo. Erat idem honestatis vitæ studiosissimus, & ad hanc docendo assuefaciendoque adolescentiam non maiore cura atque seueritate institui & adduci ægre ferebat, quum intelligeret, quam disciplinæ custodia & Deo grata res & in hac vita vtilis esset. Hæc sententia verissima atque præclarissima non caruit obtrectatione quorundam, quasi superstitione implicaretur. Quid enim disputando probaretur, magis iam spectabatur, quam qualis degeretur vita; & libertatis obliterata doctrina sic reuocabatur, vt ad licentiæ infinitæ vsurpationem efferretur. Est autem profecto disputatio omnistum demum egregia atque illustris, ea præsertim quæ de religione, pietate, officio, virtute habetur, quum non modo verbis

verbis aliquid ſcite concluditur, ſed actionibus conſentaneis etiam exprimitur. Quis enim non habeat pro nugatore & ſui ipſius deriſore eum, qui, quæ oratione conſtituat, ea euertat viuendo? Sed redeat ad Garbicium narratio. Ad hunc igitur, profitentem doctrinam Græcarum literarum in Academia Tubingenſi, popularem ſuum, ſe tunc Flacius contulit, quum eodem ante biennium & ego veniſſem. Vſusque eſt hoſpitio Garbicii pro facultatibus ipſius non illiberali, & expertus meam quoque & aliorum beneuolentiam ac ſtudium. Inde diſcedens Witenbergam eſt profectus. Eumque humanitate aliquanto maiore complexus eſt Philippus Melanchthon, quod a nobis aduenißet. Itaque omnibus rebus eum adiuuit, augens & ornans hominem, ſuis etiam facultatibus ſuſtentans. Id quod ab ipſo in promtu erat cunctis. Non ſolum enim docebat diſcere volentes vniuerſos, ſed paſcebat etiam eſurientes, & nudos veſtiebat, bonitate quadam naturæ benefaciendi cupida ſine diſcrimine omnibus. Flacius, qui mediocrem ſermonis Græci ſcientiam teneret, in cognoſcendam linguam Hebraicam tunc totus incubuit. Magiſtri ibi bonarum artium titulum atque inſignia aſſecutus eſt, & data ei vxor, & publicæ doctrinæ munus aſſignatum. Hic ſiue

ſiue ingenii turbulenti ferocia & ambitione, ſeu malitia inſeruiente voluntati alienæ: nam de homine ſimulatore mirifico, in quo nihil ſimplex & apertum cognoſceretur, variæ ſuſpiciones fuere: ſed quacunque ſane re aut ſpe impellente, tunc Flacius ſciſcitari curioſe quid ageretur & eſſet in manibus, & clanculum ſcripta fictis nominibus ſpargere, notantia omnia quæ carerent audacia aduerſandi quietis conſiliis. Hanc enim aiebant eſſe & veritatis deſertionem & corroborationem falſitatis. Quæ erat illis temporibus & iſto rerum ſtatu admodum plauſibilis & grata vulgo oratio. Sed initio aſtute tegere Flacius ea quæ animo agitabat, & alienationem atque odium diſſimulare. Relicta eodem tempore ſtatione ſua ad Danubium, venit Wittenbergam Nicolaus Gallus, fugiens periculum imminens in illarum regionum ciuitatibus iis, qui reclamarent Auguſtæ decretis. Cum quo Flacius ſtatim familiariſſime ſe coniunxit, & diſcedentem ſic, vt nihil præ ſe ferret inimicitiarum aut ſimultatum, paullo poſt clandeſtino abitu ſecutus eſt. Et conſederunt ambo Magdeburgi, exitioſæ peruicaciæ adiutores & incitatores ſtrenui & vehementes. De huius vrbis conſiliis actionibusque, etiam fortuna, nihil modo dicam. Quæ obſidionem, excitato bello

T tam-

tamdiu tulit, quam diu illa in penuria ad extremum rerum necessariarum pene omnium & summis difficultatibus sustineri potuit. Sed qui bello huic gerendo fuerant præfecti, iis si Magdeburgici maturius fidem habere voluissent, futurum fuisse existimatur, vt citius iis malis liberarentur, quibus tandem fracti, deditionem facere sunt coacti.

LXXXIII. In regionibus Misnicis res erant per se illæ quidem tolerabiles, vel satis etiam bonæ, si non calumniarum insectatione vexarentur. Ipse quidem Philippus ex illis perturbationibus & quasi tempestatibus tantum doloris cepit, quantum alius nemo. Sed quum aliorum vel improbitate vel leuitate caussam occasionemque eis datam esse, & culpa se vacare sciret, faciundum sibi statuit idem, quod medici fideles solent, qui & misericordia ægrotantum afficiuntur, & morbum, si possint, sanant, si nequeant, non tamen augent, & neque ope sua destituunt depositos, neque non necessaria acerbitate affligunt. Nam qui temere remedia adhibent, quibus vita interemta tollitur morbus, illis ea gratia debetur scilicet quæ sicariis. Considerabat Philippus Melanchthon conuersionem, vna cum rebus mutatis, animorum. Videbat quam multa contra opinionem omnium accidissent, & posse alia accidere similiter

intel

intelligebat. Erat hoc igitur rectiſſimum, & tutiſſimum: ſalua & integra & incorrupta doctrina cœleſtis veritatis, cui labem inuri aut aſpergi maculam ferendum non eſſet; de cæteris, quæ temporibus & locis diuerſa ſemper fuiſſe conſtaret, ita conueniri, vt vel mutatis vel nouatis aliquibus tranquillitati conſuleretur. Etſi in eo ipſo falli aliquos eum non fugiebat, prouidentem vna parte pacatis rebus, nihilominus aliis turbas excitatum iri. In his igitur quaſi procellis & iſta tempeſtate, non currendum huc illuc putauit, neque excedendum iis locis, in quibus ſine impietate ad Deum, & culpa ad homines non improbos neque iniquos, conſiſtere liceret, & tranſeundum eo, vbi neque extra periculum & maximis itidem in curis moleſtiiſque atque angoribus futurus eſſet. Hominum autem præſidia vel vrbium munimenta, quibus protegeretur, quærere, clamoribusque importunis tumultuari, & quaſi tribunitio furore maledictiſque veſanis in quoslibet debacchari, omnino noluit. Quodque ſemper fecerat, vt frena laxari cupiditatibus hominum, & auram popularem atque plauſus captari oportere non cenſeret, id multo magis tunc præſtandum eſſe ſtatuit: neque, vt de aliquo veluti editiore loco, ad arma infeliciter paullo ante ſumta aliquos denuo vo-

caret, vel se decere, vel placere Deo, vel ad vllam spem bonam conducere, est arbitratus. Itaque in hoc immotus perstitit, quicquid Flaciana factio diceret ac moliretur. In Flacio perfecta cognitio linguæ Germanicæ nunquam fuit, sic, loquendi scribendique diserte vt facultatem adipisceretur. Sed libelli ipsius nomen præferentes passim prodibant, quos pro suis ille agnoscebat. Erat autem eadem cantilena omnium, de iis, qui apud Principem Mauricium illis temporibus remanerent, & ecclesiis scholisque conseruandis nauarent operam, in quibusdam etiam conniuentes, dum disiecta recolligerentur, & ordinarentur confusa, & res essent in regionibus illis mediocri in statu tranquillæ. Quum autem quæreretur de iis, quæ quasi indifferentia seruari aut omitti impium esse non videretur, Philippus Melanchthon edito scripto luculenta hoc breuitate explicauit, & definiendo solerter & exemplis illustrando. Sed nihil proficiebatur ad eos, qui neque audire quæ dicebantur, neque ad ea, quæ demonstrabantur, aspicere volebant. Qui & verbositate indiserta, & nominum mirabili ignotaque specie, fucum faciebant & imponebant multitudini imperitæ, *Interimistas* & *Adiaphoristas* eos per ignominiam appellantes, a quibus secesserant. Quorum omnia dicta &

facta

facta in deteriorem partem interpretando rapiebant, pronunciantes etiam audacissime de cogitatis. Petebatur tunc conuiciis impudentibus non Philippus modo & alii, sed reuerendissimus etiam & illustrissimus Princeps Georgius Princeps Anhaldinus, cui ne mortuo quidem scelerata petulantia pepercit. Nec non improbissimorum partim mendacia, partim simulatio cuiusdam ardoris in veritate asserenda, partim etiam alia, quæ talium temporum miseriis comprehenduntur, tantum efficere potuerunt, vt docti & pii nonnulli, inque his nobiles atque principes viri, aliquid ab eis dici initio crederent, & ipsorum fauerent conatibus. Sed tum capita huius factionis, Flacius & Gallus, Magdeburgi declamitabant, & libellos atque picturas diuulgabant contumeliosas in personas & rationes eorum, qui ipsorum temerariam vel certe præposteram vehementiam improbabant, & abhorrebant a turbulenta peruersitate. Inde, quum vrbs defendi amplius non posset, digressi, in aliis deinde locis tanquam turbo vastitatem & strages dederunt; admisso Flacio Ienæ qui Theologiam doceret, & reuerso Gallo in priorem nidum ad Danubium. Cum his quasi conspirauerant & alii contra Philippum Melanchthonem & eos, qui in Academiis & Ecclesiis Misnicis docebant.

Aliquoties autem iubente & volente Principe Mauricio conuentus diuersis locis acti sunt. In quibus illi clamatores, corrumpi doctrinam puram atque sinceram, odiosissimis criminationibus disseminabant, adeo vt non paucis vbique suspecta redderentur omnia, quæ tum in Misnicis regionibus suscipiebantur & fiebant. In quibus tantis tempestatibus periculose iactari Philippus Melanchthon, & ad durissimos offensionum scopulos allidi; quum nihilominus cursum directum ad veritatem æternam teneret, neque immutaret velificationem, quantumuis reflantibus ventis, in diuinæ gubernationis certa fiducia. Versute autem cauillari isti noui magistri pene syllabas in omnibus, quæ a Misnicis proferebantur. Neque pudebat falsa & ficta ingerere, & secundum hæc perfricta fronte pronunciare, & optima scripta vituperare, & homines innocentissimos condemnare. Quum ipsi nihil vtilitatis in commune docendo afferrent, omne studium in maledicendo, obtrectando, insectando, criminando ponentes. Dicat enim, qui potest, quidnam obscuri ab his illustratum, quid ambigui definitum, quod dubium amotum, denique quod lumen doctrinæ ecclesiasticæ illatum sit? At liquet, turbas ab his perniciosas esse datas, datas caussas occasiones-

que

que diſſenſionum & alienationum, data damna inimicitiarum, affectos triſtitia bonos, conciliata gaudia malis, ereptum vſum fructumque ſuauitatis & caritatis mutuæ, impeditos congreſſus ſalutares, quibus veritatis cœleſtis doctrina & confirmaretur & illuſtraretur. Hæc facere ſe illi, tanquam ardore quodam mentis religioſæ, aiebant: quum interea diſtraherent & violarent nefarie ſocietatem fraternæ coniunctionis, & a ciuibus recederent, non fugerent hoſtes. Viſique mihi hi idem facere ſunt, ac ſi quis exquiſite confectas ſubductasque ab aliquo rationes reiicere & confundere audeat, vt ipſe edat & ſubiiciat nouas. Nam quid egere aliud? quam, quod diſpoſita & collocata apte & ſplendide, diligentia atque ſtudio inprimis Philippi Melanchthonis, conuellere diſſipareque ſunt aggreſſi. Sed chartæ iſtorum volaticæ ac ſcurriles & euanuere magna iam parte, & penitus aliquando euaneſcent; manentibus ac manſuris grauibus atque ſolidæ doctrinæ refertis ſcriptis Philippi Melanchthonis, dum ſtudium non intercidet cognoſcendi & ſequendi incorruptam veritatem.

LXXXIV. Proponebantur in Miſnia capita libri Auguſtani, deque illis iubebantur Theologi ſententias dicere. Non enim Princeps Mauricius ſine exceptione aſſenſus

fuerat decreto, quo liber ille quaſi omnium Ordinum iudicio approbabatur; ſed promiſſa Imperatoris de religione vrgens, & quid ipſe ſuis eſſet pollicitus commemorans, oſtenderat ſibi neceſſitatem imponi, vt ad ſuos ea de re referret. Id non negligi vt conſtaret, diuulgata capita quædam fuerunt, de quibus quæſitum Lipſiæ fuerat; perſcripta illa quidem moderatione ea, vt a conſtantia in veritatis cœleſtis ſincera doctrina ne transverſum quidem, vt dicitur, vnguem recederetur, ſed quibus tamen tempus rerumque mutatio obtrectandi daret occaſionem. Quam improbitas maleuolorum & turbulentorum tunc cupide arripuit, & ea prolixe vſa eſt. Anno autem Chriſti M. D. XLV. prius omnino quam ſomniare aliquis poſſet Auguſtani libri compoſitionem & editionem, volente Principe Mauricio, reuerendiſſimus & illuſtriſſimus Princeps Georgius Princeps Anhaldinus conuocauerat Lipſiam præcipuos Theologos & Miſnicarum Eccleſiarum præſides, eos fere, quibus cura illarum commiſſa eſſet viuente adhuc Principe Henrico, Principis Mauricii patre, ætate pleroſque ſenes, ſpectatæ dignitatis & vitæ honeſtate celebres omnes; vbi de communi concordanteque omnium ſententia, adminiſtrationis ordo deſcriptus, & ratio tam doctrinæ quam

rituum

rituum informata fuit. In quo libro omnia ea ad eundum modum continebantur, quo tunc capita illa, de quibus diximus, promulgarunt. Atque licet ex his etiam perſpicere, quantum ſit ſitum in temporibus. Tunc enim certe, quum iſta tractata & conſcripta ſunt, ſi ederentur, nemo reprehenderet, ac laudarent potius omnes. Iam vero prolata eadem tam contumelioſe reſpuerunt iſti, qui ipſi ſoli fulcire Eccleſiam, & huius ruinas prohibere ſe, credi poſtulabant. Etſi tragœdiæ iſtæ, quas excitarunt, commenta tantum ſuſpicionum, & falſæ coniecturæ argumenta, & ſuæ acerbitatis odiique interpretationem, & temporis occaſionem continebant. Quæ ad vulgus imperitum momenti habebant plurimum. Diligentiores autem celeriter, quonam tenderent, deprehenderunt. Philippus Melanchthon, quo iſta ſuadente non inſtituebantur, quique præ ſe ferret potius ab omnibus talibus illo tempore conſiliis actionibusque voluntatem alienam, non tamen ſtudium operæ ſuæ rebus communibus voluit denegare. Atque veritatem doctrinæ religionisque ſinceram integritatem retinere conſtantiſſime perſeuerauit: de cæteris non exiſtimauit vel opus eſſe, vel omnino expedire, vt dimicaretur. Neque ego ab illis diſſentio, qui de iſto libro decretum maximo-

rum malorum caussam fuisse censent. Et hinc enim quæ incommoda distractionum exstiterint, patet, & quid denique futurum sit magnopere metuendum est. At enim quorum hæc culpa sit, reperiendum, & eos insectandos arbitror, non furioso latratu & indignis conuiciis appetendos quoslibet. Sed cum amantibus rixas, & qui pascuntur contentionibus, frustra disputatur, præsertim ad omnia, tanquam clypeum, Religionis sanctissimum nomen obiicientibus. Horum itaque tanquam rabiosi canis impetum, quoad conceditur, declinando vitantes, conficere curriculum illos suum sinamus, & attexamus reliqua.

LXXXV. Eadem tempestate quum nescio quo pacto de laudabilium piarumque actionum, quæ operum bonorum nomen habent in ecclesiastico sermone, necessitate, renouatæ essent disputationes, quidam tumultuosissime refellere non dubitarunt & veras neque ambiguas aut incommodas de illa sententias, cum plurimorum grauissima offensione. Idque crimen statim in Philippum Melanchthonem quoque tanquam telum intendi, & iam illius aliis quoque in partibus scripta lacerari atque carpi, inque primis refutari tradita de hominis voluntate, de conversi-

verſione ad Deum mentis humanæ, de Euangelii proprietate & natura; eoque res progredi, vt conſultatum ſit in iſtorum conuenticulis, de prohibenda lectione certorum librorum Philippi Melanchthonis. Sed huic conatui prudentia Principis obſtitit, & eum repreſſit. Vt autem apud Homerum Ageleos monens procos, ne temere quaſi effundant ſimul iacula omnia, ſed coniiciant aliquot certo numero ac ordine, petentes Vlyſſem,

Iuppiter aſpiret nobis (inquit) *ſi forte favorem,*
Vt noſtris manibus cadat interfectus Vlyſſes,
Et noſtrum victrix hæc Martem fama ſequatur,
Namque alios, vno hoc occiſo, nil moror omnes:

Sic variis diuerſisque calumniarum obtrectàtionumque quaſi venenatis ſagittis nomen & exiſtimatio bona Philippi Melanchthonis propoſita erat vna ad configendum; quod ipſius autoritate veluti confoſſa atque extincta, cæteros omnes non admodum formidandos eſſe ducerent. Sed haud ſcio an aliquanto patientius tulerit iniurias iſtas Philippus Melanchthon, quam oportuerit, atque tolerando quam repugnando fuerit fortior.

tior. Verum de hoc ipſo fortaſſe poſtea plura dicemus ſuo loco.

LXXXVI. Venerat Norimbergam ex Bauaris ante multos ſane annos Andreas, qui familiæ ſuæ nomen pene ridiculum mutaverat in Oſiandri, vnde ſonus non longiſſime recederet. Is, quod Hebraicarum literarum cognitionem profiteretur, in Auguſtiniano cœnobio doctrinæ ſuæ primum mercedes quasdam accipiebat, carus ob ingenii acrimoniam, & ſtudium induſtriamque eruditis, præcipue Wilibaldo Pircamero, dignitate honoribusque & ſapientia doctrinaque præſtanti viro, quos tamen deinde ruſticitate morum & præfracta animi elatione ab ſe plerosque alienauit. Commendatus autem primoribus ciuitatis facundia ſua potiſſimum, concionibus in æde Laurentiana habendis eſt præfectus. Conſecutus fuerat autoritatem primis contentionibus de religione, quum monachis iam corruentes ſuperſtitiones retinere cupientibus vehementer reſtitiſſet, & coram Antiſtite Pabepergenſi de illis controuerſiis copioſe, quum plurimorum admiratione & applauſu, diſputaſſet. Iam autem promulgatione libri Auguſtani, vel rogatione potius illa, in Germania paſſim motus periculoſos miſcente, arripuit occaſionem relinquendi eam vrbem, in qua dignitatem

tatem & aliquid facultatum fuerat adeptus, contulitque ſeſe in Pruſsiam ; vbi & ipſius audacia, & quorundam aduerſantum illi importunitate, eæ contentiones ſunt excitatæ, quæ totam fere Germaniam peruaſerunt, ingentiumque odiorum, turbarum, iurgiorum fuerunt cauſſæ. Quum & nouitate diſputationum Oſiandricarum animaduerſiones atque notationes plane cenſoriæ aliorum excitarentur, & in refragando quisque maxime fortis atque acer videri cuperet. Oſiandrum ſane, qui ingenio naturaque eſſet excellente, & doctrina varia ac multiplice, & facultate præclara in pronunciando quæ cogitaſſet, præditus atque inſtructus, non caviſſe apparet, ne oppugnando alios, & ſuſpectam formam doctrinæ callide introducendo, nouas quaſi ſecures impingeret rei eccleſiaſticæ. Eſtque ab hoc Philippus Melanchthon & ipſe ſpurcisſimi ſcripti atrocibus contumeliis appetitus. Neque poſſum in animum inducere vt credam, ipſum autorem tam vecordem fuiſſe, quin illius eum quoque recognoſcentem forte puduerit. Tulit etiam hoc æquisſimo animo Philippus Melanchthon, & in ſimplice, vera, puraque doctrina excercenda perrexit ; quæ ipſa eſſet reſponſio grauisſima & firmisſima defenſio ad omnia. Atque ego ſcio, Philippum Melanch-

lanchthonem tam inhumaniter acceptum ab Osiandro, postea tamen sæpe honorifice eius meminisse, recordantem veteris consuetudinis necessitudinem, eamque illi laudem tribuisse, quam deberi fatebatur • scientiæ multarum cognitione dignarum rerum præclaræ. Atque nos in hac narratione studuimus, id quod ante oculos versaretur, neque dubium aut controuersum esset, de quocunque nominatim aliquid recensuimus, commemorando exponi: quæ sunt nimirum vel dicta alicuius vel facta, vel his, vt ita loquar, cognata atque inhærentia. Non enim is ego sum, qui de aliorum consiliis & proposito atque sententia pronunciare soleam. Hæc enim occulta sunt, quæ suspicando detorqueri maleuolentiæ est & odii, extollere vero altius ab integritate alienum. In quo vtroque, priore tamen magis, sibi licentia seculi huius nimium indulget. Enimuero vbi dictum factumue & manifestum neque ambiguum extat, licet, vel oportet, vt opinor, id de eo commemorari, quod congruit veritati. Sed alia sunt aliorum quum ingenia, tum voluntates, tum studia quoque. Prauitatem sane, vel procreatione insitam, vel vsu contractam, tolli emendando, non corroborari exercendo conuenit, cui quid prætendi possit quærere, extrema est peruersitas. Scripsitque

pſitque hoc præclare Iuſtinus Martyr: Naturam viuendo ſequi eſſe eius, qui nondum peruenerit ad Fidem; at æmulationem inuidiæ, longe adhuc a veritate abhorrentis ac remoti. Quapropter ne quis ſeipſum decipiat, neque ſpecie ſimulationeque fallatur. Nam reperiuntur, qui iracundiæ in reprehendendo & inſectando quoslibet audaciam, atque etiam conuiciorum acerbitatem, Scripturæ ſacræ & ſanctorum hominum autoritate exemplisque defendant. Quorum ſi vires cupiditati reſponderent, iamdudum iacerent demiſſi orco aduerſarii. Quantum tamen in ipſis eſt, & damnando, & ſupplicia decernendo, & maledictis inſuper ingerendis, ſatisfaciunt acerbitati ſuæ. Quantum enim vidit ætas noſtra ſcriptorum, quantum dictorum audiuit, de ſuſpicionibus & opinionum coniecturis! Quoties concurrentes aliqui clandeſtinis operis, modo doctrinæ neque neceſſarios neque opportunos tractatus, modo diſputationes ſuperuacaneas & verborum magis ſtrepitu quam rerum pondere nitentes atque fultas, modo etiam ſæuas & contumelioſas in alios accuſationes inſtituerunt, compoſuerunt, ediderunt! Quibus nihil niſi prœliorum & belli cauſſæ darentur. Quum autores inter quasdam veluti ſcenicas exultationes perſonis prodirent alienis, tanquam veteres

veteres heroes cum cothurnis atque sceptro, vehementiam & libertatem orationis iactantes, & volentes esse superiores vbique, idque valere tantum quod ipsi statuissent, & affectando oris liberi copiam fucum facientes imperitis, specieque ista libertatis grauissime sauciantes bonam aliorum existimationem, & quietis diuinum donum perturbantes. Huiusmodi autem hominum profecto animi contentio & propositum sententiæ periculi plenum est, dumque cedere nunquam volunt, sed victores esse aliorum omnium, fit fere, vt ea victoria potiantur, quæ est tristissima, & prouerbio Græcorum Cadmea perhibetur. Atque ista in hac narratione reticenda, & talia vitia silentio, quin notarentur, prætereunda non fuerunt. Vt autem ad rem redeamus, multas amaras tunc quasi potiones, vt dicitur, hausit Philippus Melanchthon, & concoxit tacendo atque tolerando. De quibus omnia sunt in medio, neque suspicando a nobis fingitur, aut argumentando exquiritur fere quicquam. Iam vero ne mortuo quidem parcitur, sed dissentientum quoque, vt diximus, proteruitas in illo infamando insolentiaque concordat. Si inuidia impellente, quanta sit generis istius improbitas ex eo apparet, quod nouam ac inusitatam illud viam ingreditur; quum inuidia,

dia, tanquam ignis, materia deficiente, extingui & delabi in cineres obliuionis post alicuius mortem soleat. Sin odio incitante: quum oderint eum, quem boni omnes amarunt viuum, & mortuum singularis beneuolentiæ memoria cohonestant, quales ipsi perhiberi possint, si saperent, poterant cogitare. Sed nominis scilicet aliqui celebritate offenduntur, &, ea oppressa fore vt ipsi emineant, confidunt. Ita sane se res habet, vt omnibus temporibus vera atque solida virtus rara, nunc rarissima sit: quumque perpauci sua virtute excellere & quasi in altiorem locum peruenire valeant, plerique alterum criminando & contumeliarum insidiis appetendo, aut etiam impudeuter insectando, vt conspiciantur, ascendere nituntur. Hoc quale sit patet. Non certe præstantiam & amplitudinem promittens, sed afferens sceleris amentiæque ignominiam, vt illud agentes & stultitiæ & prauitatis coargui posse videantur. Sed quod aggresso hoc expositionis opus inuito necessitas imposuit vt non omitterem, in eo neque longior neque diligentior sum futurus. Vt igitur ad Osiandri mentionem reducatur oratio, fuit is & ingenio acri præditus & haud vulgari doctrina instructus, sed animo & elato & admodum confidente, & moribus nequaquam modera-

V tis

tis atque suauibus. Hæc naturæ interdum vitia educatione liberali & disciplinæ diligentia corriguntur; quæ Osiandro defuisse constat. Sed confecto ille curriculo vitæ suæ in Prussia mortuus, & splendido funere elatus atque honorifice est sepultus, anno Christi M. D. LII. XVI. Cal. Sept. apud Regium montem.

LXXXVII. Redeundum autem est ad superiora tempora, vt narratio ordine procedat. Quæ quidem perquam turbulenta fuerunt, & non modo curis & anxietatibus animi, sed corporis quoque laboribus atque defatigatione Philippum Melanchthonem grauiter, afflixerunt. Anno Iesu Christi M. D. XLIX. incipiente, mortuus est, cum ingente Philippi Melanchthonis dolore & tristissimo desiderio amici carissimi, Caspar Cruciger, diuturno languore conflictatus, & grauissimis, ob ea quæ tum gerebantur, perturbationibus debilitatus. Ita autem obiit mortem, vt ardentissimis precibus opem diuinam sibi & propter religiosæ pietatis studium periclitantibus cunctis imploraret, & vitam suam traderet in manus Iesu Christi, autoris salutis vnici, cui seruierant fideliter studia ipsius, & quem sanctissime coluerat. Hunc condiscipulum non multum ætate inferiorem habui in puerili institutione Lipsiæ, quum vno & præceptore atque magistro Ge-
orgio

orgio Helto, & doctore literarum Græcarum familiariter vteremur Ricardo Croco Britanno. Erat autem in eo puero tanta statim ingenii vis, vt quæ cæteri nos magno labore vix perdiscebamus, ea ille sic celeriter comprehenderet animo, vt ludere & iocari videretur, nobis admodum serio omnes, vt aiunt, neruos contendentibus. Perpetuam autem consuetudinem hanc seruabat, vt in dissimulando scientiam, quæ erat in eo multiplex variarum rerum, perseueraret. Nihil in eo ostentationem habebat, nulla gloriæ aut nominis præstantiæue cupiditas animaduertebatur. Studii labores suscipiebantur perferebanturque incredibiles, sed tam occulte & quasi furtim, vt familiarissimi etiam de iis celarentur. Morum vitæque maxima erat in illo honestas atque probitas, & in quotidiano quidem conuictu suauitas perquam amabilis, ergaque omnes summa humanitas, in negotiis autem gerendis & fides & grauitas spectata. In loquendo admodum parcus. Ad omnes vero iuuandum consilio opeque promtissimus. Cogitationes ipsius sapientes, oratio circumspecta, insignis taciturnitas, fides certa. Quibus eximiam autoritatem ille consequebatur, & dignitate excellebat. Neque inueniebat facile apud se alium Philippus Melanchthon, cui sua consi-

lia confidentius crederet, aut cum quo liberius communicaret ſententiam rationesque ſuas, aut cuius iudicio plus tribueret, quam Caſparem Crucigerum. Quem quum tanti feciſſet & tam vehementer dilexiſſet, morte ipſius non potuit non in luctu mœroreque ingente verſari, ea præſertim quæ ante tempus illi accidiſſe videri poſſet. Exceſſit enim e vita hac confecto anno ætatis ſuæ quadrageſimo quinto.

LXXXVIII. Iam & obſidio vrbis Magdeburgenſis multarum variarumque difficultatum cauſſas dabat, & Imperatoris Caroli in exequendis iis, quæ ordinando edicendoque inſtituerat, ſtudium paullo ante remiſſius viſum, rurſum intendi, neque de ſeueritate demonſtrata multum remitti. Non paucis igitur in locis religionis cauſſa aut tumultus excitabantur, aut mutationes fiebant non periculoſæ modo, ſed pernicioſæ etiam. Et publicatæ iam erant hoc tempore anni M. D. LI. literæ, quibus Synodus oecumenica a Pontifice Romano Iulio III, qui ante legatus præſederat in Tridentina & Bononienſi, rurſum indicebatur, & Tridentum denuo omnes, qui adeſſe deberent & a Pontifice Paullo III vocati prius fuiſſent, ſe conferre iubebantur. Hoc Imperator Carolus, ægre & vehementer vrgendo Pontificem,

tan-

tandem obtinuerat. Præfiniebatur autem dies Calend. Maii conuentui, & exordio actionum, quibus Paulina illa Synodus continuaretur. Carolum Imperatorem magnopere ſtudere rem ad legitimam cognitionem deduci apparebat, quam ſciret Synodi oecumenicæ eſſe propriam. Sed ita & fuerant ante Synodi indictæ, & eæ literæ de hac ſcribebantur, vt non deeſſent qui ſuſpicarentur, a Pontificiis nihil peius metui, quam ne procederent inſtituta negotia. Ipſum etiam Imperatorem tales literas non probaſſe, exiſtimabatur. Sed ſunt illæ recitatæ in conſeſſu Principum Auguſtæ, vbi tum conventus ordinum Imperii agebatur. Qui ita ſolutus eſt, vt Imperator, ad Synodum celebrandam & frequentandam, cunctos accurate & vehementer hortaretur & admoneret, ſeque propius acceſſurum, & propugnatorem omnium defenſoremque actionum fore, polliceretur. Non etiam intermittebat vrgere vniuerſos, vt ea, de quibus Interim ſeruandis, dum Synodus oecumenica aliud decerneret, liber editus fuerat, exequerentur perficiendo. Et ideo quum aliis locis magnopere trepidatum fuit, tum Argentoratum varie & multipliciter vexatum. Eſtque mortuus in Britannia Martinus Bucerus, cum quo Philippo Melanchthoni magnus fuerat fami-

miliaritatis vſus: itaque morte eius non parvum dolorem eum accepiſſe intelligebatur.

LXXXIX. Non putaui alienum hoc loco de Bucero pauca vltra ſuperiorem mentionem commemorare, cuius nomen apud quosdam mirifice inuidioſum fuiſſe conſtat; quum illius neque ſtudium prauum, neque operæ peruerſæ, multo minus improbitas aut malitia deprehenſa ſit. Patriam hic habuit Weiſſenburgum oppidum ad Rhenum ſitum. In pueritia autem, id quod multis accidit, literis & alia doctrina ſic fuit inſtitutus, vt finis proponeretur in re eccleſiaſtica muneris alicuius functio. Vnde poſtea factum eſt, vt ſe daret in familiam ſeu ſodalitatem Dominicanam, ſpe, vt videtur, vitæ melioris atque ſanctioris, Verum offenſus, vt alii quoque, ſuperſtitionum impietate, (quæ iam ne ſpecie quidem aliqua religioſæ pietatis occultarentur, ſed quum doctrinæ falſitate, tum rituum pene iocularium vſurpatione, manifeſto deprehenderentur, quos vulgo etiam deridere plerique inciperent, accedente præſertim vitæ atque morum diſſolutione) deſeruit illam congregationem, & euoluit ſe erroribus quibus temere fuerat implicatus. Verſatus deinde fuit aliquantiſper apud Franciſcum Siccingenſem, qui in grani motu ſucepti belli difficilis, quod periculo-

culosam seditionem excitaturum esse nobilitatis concursu multi metuebant, in sua arce Landestallo oppressus mortem obiit anno Christi M. D. XXIII. Postea Argentoratum Bucerus se contulit. Vbi studio & diligentia magna concionando populum docuit, & multa opera scribendo edidit, quæ comperio doctis & veritatem amantibus præclara & vtilia videri. Inprimis operam dedit vt controuersiæ, quæ tunc quædam Ecclesiarum consentientum pacem tranquillitatemque turbabant, dirimerentur, & restitueretur concordia. In quo nihil laboris aut defatigationis recusauit, vel non potius cupidissime suscepit atque pertulit. Quod crederetur autem esse ingenio placido ac miti, adhibitus deinde quoque fuit ad consilia actionesque consensionum, & tollendorum dissidiorum. In quibus tractatibus moderatione sua cauit, ne nimis offenderentur aduersarii, neue omnem concordiæ spem abiicerent. Itaque opinione de eo satis bona accersitus fuit Augustam, quum liber ille concinnaretur, sententiam Imperatoris pronuncians de iis, quæ Interim dum Synodus cogeretur fieri seruarique oporteret, de quo supra dictum est. Sed frustratus est expectationem plerorumque, & conceptam opinionem fefellit, improbando aperte scriptum illud, & demon-

ſtrando inſidias atque corruptelas. Quod igitur tum Imperatoris poteſtate tam late patente, vt aliorum quorumuis ditioni ſubiecta loca complecteretur, neque Argentorati neque vſpiam in Germania tutus videretur fore, ita accerſitus perquam honorifice in Britanniam ſe contulit, vbi, vt diximus, obiit hoc anno mortem.

XC. Orto autem bello Parmenſi, Synodo, quam Imperator Carolus non modo procedere ſed maturari maximopere cupiebat, impedimenti nonnihil & moræ illatum fuit. Quo tempore obſidione Parmam, & Mirandulam Cæſareanæ Pontificiæque copiæ cinxerunt. Sed Imperator nihilominus rem apud omnes vrgere, miſſiſque literis inſtare vt ad Synodum vndique conueniretur, & metum periculi, ne qui illum prætendere iure poſſent, modis omnibus adimere, ac tuto cunctos & venturos ad Synodum & ibi futuros indeque deceſſuros eſſe polliceri, denique ſecuritatem, quocunque pacto poſſet addere. Magnopere fuerant omnes conturbati rebus atque negotiis poſt victoriam Imperatoris Saxonicam ſuſceptis atque geſtis. Et quoniam conventus aliquando de Religione conſtituenda actos ab iis, qui defectionis ab Eccleſia Romana inſimulabantur, Imperator in eam partem interpretatus fuerat, vt ad Reipubli-

cæ

cæ ſtatum conuellendum pertinere ſuſpicaretur: non pauci abhorrebant illo tempore a neceſſariis etiam congreſſibus, in quibus communi eandem doctrinam religionemque profitentium ac colentium ſententia ſtatueretur, de Imperatoris poſtulatis, & Synodicis actionibus. Princeps autem Mauricius mandata tunc dedit Philippo Melanchthoni, vt ſcriptum componeret, quod ea, quæ Synodo exponerentur, ſi quos illuc mitti placuiſſet, comprehenderet. Hoc quum ille abſoluiſſet, conuocati Lipſiæ Theologi & præcipui vndique Eccleſiarum præſides, iubentur audire recitationem ſcripti, & de eo dicere quid ſentirent. Vniuerſis id approbantibus, neque vllo fere quicquam requirente aut reprehendente, vnus tamen aut alter aliquid notare in actionibus ſuperioris temporis, & culpare quædam vt ſuſcepta geſtaque timidius. Sed neque horum ſermones conſenſionem turbarunt, & ipſi etiam commoditate & manſuetudine aliorum, veritatisque inprimis demonſtratione, quod falſis temere fidem habuiſſent, facile ſunt placati. Quanquam autem & ſimplex erat iſtius ſcripti expoſitio, neque vllius nominatim criminationem complectebatur, eorum tantum de quibus controuerſiæ iamdudum erant explicationem continens; non viſum tamen

est cum aliis ipsum communicare, nonnullis Principibus viris & ciuitatibus hoc magnopere expetentibus. Et aduenere ea de re legati quidam Theologi Wirtenbergenses & Argentoratenses, & attulerunt librum ad eundem vsum conscriptum a Iohanne Brentio, qui apud Wirtenbergensem Ducem illustrissimum Principem Christophorum Vlrici F. postquam ex Sueuicis Salinis discesserat, erat in singulari pretio & existimatione, in maximo honore, quamuis occultius aliquanto, habitus; quum Hispanica præsidia adhuc detinerent præcipua in illis terris loca, quæ hoc anno tandem fuerunt educta, restituta libera Principi suorum possessione, post ingentia damna data regioni Wirtenbergensi, non modo direptione facultatum & detrimentis fortunarum, sed morum simplicis & probæ gentis corruptela, & integrioris vitæ dissolutione. Quam cladem vastitate agrorum & pecuniarum rapinis boni omnes grauiorem fœdioremque duxerunt. Cum Iohanne Brentio antiqua necessitudo intercedebat Philippo Melanchthoni, & hunc Princeps Wirtenbergensis paullo post eximio fauore complexus & dignitate & opibus auxit. Sed id scriptum quod a Philippo Melanchthone compositum fuisse diximus, congregatis in Synodo offerendum, cum iis, qui illarum re-
rum

rum caussa in Misniam venerant, tandem communicatum, & postea conuentu Wittenbergæ acto ab aliis compluribus, coram quibus recitatum fuerat, approbatum, & tandem editione quoque Repetitæ Confessionis Augustanæ titulo diuulgatum est.

XCI. Interea autem dum hæc cura atque solicitudo exercet Philippum Melanchthonem, oritur aliud malum, & excitatur tempestas, quæ mirifice perculit omnium bonorum animos, & eripuit spem felicis eventus, quod ad tractatus quidem de Religione pertineret, vniuersam. Cunctis enim sperantibus fore, vt congregatis iam iis, qui de controuersiis ecclesiasticis cognoscerent, res essent vbique interea quietiores, quum præsertim existimarentur in illa Synodo affuturi caussamque dicturi, ii qui defectionis insimulabantur: &, hi quo tutius venire ad Synodum, ibique liberius versari, & omni metu ademto negotium gerere possent, D. Mauricius perfecerat, vt non modo Imperatorio diplomate ea fides daretur, sed autoritate etiam Synodica confirmaretur: Hac igitur in spe atque expectatione hominum, noui terroris & magnarum perturbationum occasio data est. Nam de improuiso Augustæ decem curantes docentesque in Ecclesia, cum quibusdam in ludis litera-

literarum magiſtris, coram Antonio Granvellano, Præſule Atrebatenſi, maximæ apud Carolum autoritatis, iuſſi fuerunt apparere. Is ſibi adiunctis præcipuis Imperatoris conſiliariis, in ipſorum doctrinam inquirere, & vehemente oratione eos increpare, & ne a contumeliis quidem abſtinere, denique inhumaniſſime & durisſime acceptos ita dimiſit, vt tyrannico edicto vrbe eiiceret. Eandem acerbitatem & aliæ ciuitates Sueuiæ tunc expertæ fuerunt. Quod factum tam ſæuum ſermones querelasque varias commovit, & animos bonorum mœſtitia compleuit. In quibus Philippi Melanchthonis cogitationes erant inprimis triſtes, & oratio audiebatur quum ſeuera, tum miſeriam infelicitatemque noſtræ ætatis deplorans. Commemorabantur autem tum a nonnullis ea incommoda atque mala, quæ alios præſtantes ingenio & vſu maximarum rerum conſiderare oportuiſſe exiſtimabatur: eos præſertim, qui potuiſſent auertere, quum ipſis nihil niſi in mœrore & anxietate lacrimæ concederentur. Hæc erant iſtiusmodi fere: diſſenſiones de Religione non eſſe ſimiles aliarum, ac tales potius, quibus potentia moderari, quasue coercere ac reprimere vis vlla nequeat. Sed eſſe de his cognitione & iudicio opus, propterea quod animi impediantur metu,

ne

ne quid impietatis concipiant. Quod si ita affectos cogere velis, apud fortiores nihil sis profecturus. Vitam enim hi amittent potius, quam mutent sententiam: immo hanc aliqui laudem affectabunt, vt in confessione veritatis afflicti esse dicantur. Alios reddideris improbos ac malos; qui iam dicere facereque non dubitent quiduis, quique commutare dominos per occasionem libenter velint, denique infidi hi erunt & leues. Si enim in rebus humanis, quum id proditur, quod verum rectumque esse aliquis decreuit, ex eo vitio proditiones amicitiarum & rerumpublicarum nasci comperitur; qui a persuasione veritatis diuinæ metu aut spe depellitur, & de illis rebus contra animi sententiam iam loqui sustinet, eumne quis vlli mortalium fidelem fore putabit? Dicet aliquis, redire hos in viam, neque eam esse veritatis desertionem, sed erroris. Id tum demum fortasse dici posset, si rebus disputatis & explicatis, sublataque dubitatione, abessent minæ, terrores, violentia, illecebræ obsequii, & spes emolumentorum. Itaque de quodam Arianæ sectæ legimus, quod, quum intellexisset vnum orthodoxum ex amicis præcipuis amplecti illam doctrinam sibi gratificantem, indignatus animo iusserit caput ipsius ceruicibus abscindi, quum quidem increpans eum dixis-

dixisset: tune ego posthac mihi fidelem fore confidam, qui hominis caussa fidem fregisti, datam Deo? Sed contra Imperatoris decreta hoc aut illud commissum omissumue esse aiunt. Iis scilicet in rebus, de quibus semper hoc in promtu est: magis Deo quam hominibus. Constantinus Magnus quum de religione orta controuersia statuæ ipsius a concitata multitudine euersæ fuissent, quæstionem ea de re haberi noluit, ne religionis negotia cum profanis permiscuisse perhiberetur. Quæ vota quam longo tempore fuerunt bonorum, vt de religione suscipi fierique cognitionem potius priusque studerent ii, qui deberent ac possent, quam aliquid edicendo constitueretur, quod neque duraturum, & in aliorum dicta, in aliorum manifestas reprehensiones reclamationesque incursurum esset! Quam multi sunt anni, quibus expetitur, vt necessaria maxime omnium, legitima cognitio de controuersiis ecclesiasticis! Hæc res quum tandem magno labore perfecta putaretur, & cognitio illa esset inchoata, talibus actionibus eam interturbari non oportuisse plerique censebant. Non hi quidem disputantes, quomodo negotium illud cognitionis institutum esset, aut quid eo quæri videretur, sed hoc perpendentes: si illi, qui nollent & negarent posse ea probare

bare & admittere, quæ disserendo notassent & essent insectati: illi igitur, si cogerentur dubia & incerta iam amplecti, aut si renitentes exterminarentur, quænam Synodus illa futura esset, ad quam vel non integrum venire iam quasi deiectis de iure disceptandi, aut venire esset necesse debilitatos atque fractos, quum liberæ tantarum rerum tractationes promitterentur, & plurimi esse tales iudicarent foreque sperauissent. Dolebat quibusdam, non saltem respectum fuisse quendam habitum maleuolorum. Non enim possunt certe omnium voces & ora interminando occludi. Quid igitur maleuoli tum dicere possent non cogitatum, neque circumspectius res istas fuisse gestas, moleste ferebant aliqui. Quod negari non posset, dissentaneum esse, in ipso articulo ostensæ cognitionis talia facta fieri, quibus iudicii omnis libertas adimi videretur. Quum tamdiu aliquos tulerint, quædam dissimularint, &, vt pater adolescentis, quemadmodum ex nescio qua fabula vetere adducitur, Comici, quamuis ille oleret vnguenta, tamen odorari se negat: sic isti, quanquam essent in conspectu, quæ improbarent, tamen oculos auerterint; nunc vbi dies venit, quo decernatur de iis ipsis & rebus & hominibus, isti iubentur præiudicare id damnando, quod diiudi-

diiudicari debeat, aut ſi nolint extorres profugere coguntur. Quid hoc ſit aliud, quam quod apud Poëtam de ſimili peruerſitate dicitur:

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma.

id eſt, oſtendere liberam cognitionem, & interim alligare animos atque deuincire velle, vt facere neceſſe ſit, quicquid imperetur, ſiue probent aliqui ſeu improbent, nullis argumentis adducti, aut in refragando perſeuerantes exulent, vel grauiores etiam pœnas perſoluant? Atque ſcio fuiſſe quosdam ſuſpicatos, de ſententia Caroli iſto pacto rem adminiſtratam non eſſe, & demiratos vnde extitiſſent hæc conſilia, optaſſeque vt vulneri iſti remedium inueniretur, ne mala malis exaggerarentur. Videbant enim fore, vt tunc multi terrerentur, afficerentur varie, grauiter perturbarentur, denique ingentem iſta paritura eſſe confuſionem. Atque comperi ſuaſiſſe quosdam, qui non modo iuſtitiæ ſed vtilitatis quoque reſpectu mouerentur, mutandum decretum illud, reuocandos expulſos, & inſtitutæ cognitioni curſum liberum relinquendum eſſe. Sed vicerunt ſcilicet fata ſeculi noſtri, & ſecuta mala quum initia atque cauſſas, tum incrementa impulſionesque, habere oportuit. Et in pertinacia

tunc

tunc obtemperatum eſt iracundiæ, quæ quum nihil conſiderando proſpiciat, exitus habere ſolet eiusmodi, vt, ſi quem facti ſui aliquando pœniteat, non mirum eſſe videatur. Atque exponuntur a me ea adhuc, quæ mediocriter prudentis hominis ac ſani rationibus comprehendi colligique poſſunt; quum in iſtiusmodi negotiis nihil prius neque antiquius ſibi eſſe pati debeat quisquam, veritatis cœleſtis, cuius doctor & explicator eſt Spiritus ſanctus, perſpicientia, qua relicta aut negligentius exquiſita, cultum & venerationem Dei æterni, & pietatem religioſam, labare & concidere neceſſe eſt. Sed longe ſane digreſſi, redeamus ad noſtræ narrationis ſeriem.

XCII. Et hæc ad iſtum modum Auguſtæ acta ſolicitum habebant Philippum Melanchthonem; & crebræ multiplicium quarundam etiam mirificarum literarum eo maxime tempore ei interpellationes obſtrepebant; & qui eiiciebantur conſilium ab ipſo opemque inprimis petebant, & ad eius fidem miſericordiamque confugiebant; & conſultationes de Synodo, quæ inter Reipublicæ graues motus renouabantur, curas maximas afferebant. Et ea cernebantur quaſi conſeri, vel ad herbam etiam perduci, quorum qui fructus futuri eſſent, nemo bonus ſine anxietate

ſingulari cogitare poſſet. Nam quod & Gallici regis, qui Imperatoris hoſtis vel certe inimicus eſſet, animus ita alienaretur a Pontifice Romano, vt in Synodo contra rationem illam & inſtitutas actiones teſtatam eſſe vellet ſententiam ſuam, nec non mutuæ inter Carolum & hunc Regem criminationes, quæ diuulgabantur, & recepta occupataque vrbs Magdeburgica a Duce Mauricio, & Imperatorem, qui ad Oenipontem deſideret, fruſtra interpellari de Landgrafii liberatione, cuius promiſſæ ſponſor appellaretur gener D. Mauricius: hæc omnia, inquam, attentos formidine futurorum carere non patiebantur. Et Philippus Melanchthon, iam tertius ad Synodum legatus, cum literis Principis Mauricii in viam ſe dederat. Earum literarum talis erat ſententia, quæ ſubiiciebatur præſcriptæ ſaluti & compellationi honorificæ, qua reuerendiſſimi Domini & reuerendi Patres ille conuentus nominabatur: Quum Cæſarea Maieſtas clementiſſime voluiſſet, vt ex Eccleſiis ſubiectis ditioni ſuæ aliqui ad Synodum mitterentur, noluiſſe D. Mauricium deeſſe voluntati illius, quum præſertim optaret & ipſe veritatem illuſtrari ad gloriam Dei æterni, & conſtitui piam ac perpetuam in Eccleſiis totius orbis terrarum concordiam. Quæ duæ res maxime eſſent expe-

tendæ

tendæ omnibus mortalibus, præcipue vero iis, quibus gubernatio aliorum diuinitus sit commendata. Tum deinde indicabatur, qui mitterentur ad Synodum, ii quidem illi, quorum honestatem vitæ & pacis publicæque concordiæ studium Princeps ipse prædicari intelligeret. Addebatur petitio: vt hi exponentes publice, quid de omnibus controversiis docerent communi sententia Ecclesiæ in regione sua, audirentur. Et significabatur: esse ipsis mandata data, vt pie placideque & sine priuatis affectibus recitarent & declararent doctrinam, quam esse existimarent vniuersæ Ecclesiæ necessariam. Conclusio literarum complectebatur & admonitionem humanissimam & vota plenissima pietatis: Scire eos, qui conuenissent, pro sua excellente sapientia, ipsorum consessus Deum iudicem intueri, & Ecclesiam vniuersam, tam cœlestem quam terrenam, ab his postulare & expetere, primum vt gloria Filii Dei vere illustretur, & sanentur conscientiæ sauciæ, & vera his inuocatio monstretur, deinde vt talis concordia constituatur, qua non stabiliantur veteres abusus. Neque enim Deo gratam, neque diuturnam tranquillitatem sine veritate esse posse. Negandum autem non esse omnino, manifestos errores quosdam & non leuia vitia in Ecclesiam irrepsisse, quæ

dissidiis horum temporum dederint occasionem. De quibus tantis rebus, & audire eos Ecclesiarum querelas, & remedia salutaria quærere, sapientiæ esse ipsorum. Atque orare se Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, vt vulneribus Ecclesiæ veteribus & recentibus medeatur ipse, sicut Samaritanum illum ait saucio viatori opem tulisse. Qua imagine quum sese exprimeret, ostendit scilicet affici se calamitatibus nostris, & velle nobis opitulari. His literis in vrbe illustrissimæ aulæ Dresda datis, dies adscriptus erat Iduum Ianuarii, anni Iesu Christi M. D. LII. & nomen Mauricii cum præcipuis titulis subscriptum. Hac Epistola accepta Philippus Melanchthon cum comitibus iter est ingressus. Dictum autem eis fuerat, vt Augustæ Vindelicorum subsisterent, donec vel ab ipso Principe vel legatis ab hoc ad Synodum literas accepissent, quibus significaretur, quid facere deberent. Tota res erat magis comparata ad aliorum arbitrium, quam de consilio & sententia Philippi Melanchthonis instituta. Sed nihilo tamen minus ille, sine recusatione, vt consueuerat semper obtemperare iussis eorum quibus seruiebat opera ipsius, quoad quidem bonæ mentis conscientia pateretur, sic tunc paruit, & muneri legationis illius vt præesset facile

passus

passus obtineri, & cum comitibus iter ingressus fuit. Venerunt igitur illi Norimbergam, vbi pro singulari erga Philippum Melanchthonem amore, & studio purioris doctrinæ, accepti habitique fuerunt humanissime & benignissime. Publice eis ædes assignatæ, procuratæ res necessariæ, & omnia summæ beneuolentiæ præstita officia. Dum in vrbe illa commorantur, & ociose expectant quidnam porro deinde agere iubeantur, interea rumores dissipantur de expeditione belli aduersus Imperatorem, & D. Mauricii Gallicis consultationibus. De quibus maximis & admirabilibus quum inceptis tum effectionibus, neque argumentum hoc fert vt enarratio instituatur, neque mihi libet has res exponendo inculcare. D. Mauricius & constantiæ diuturnitate, & excelsi animi robore, & consiliorum prudentia, & rerum gestarum amplitudine, tum declarauit non esse prorsus oppressam neque captam Germaniam, ex qua scriptis picturisque editis externi quidam triumphos iamdudum agerent. Neque vicit ille quidem tum Imperatorem inuictum, sed hoc tamen armatus obtinuit, quod inermi supplicando diu multumque hactenus fuerat denegatum. Memini in harum rerum motu quid alii sperarint, alii metuerint. Atque audiui quendam festiuum, quum iam bel-

lum fieret, quodam in cœtu ſolicitis admodum iis ex Mauricianis, quibus tota res erat exploratior, & qui omnia perpendebant diligentius cogitando, per iocum iubere eos eſſe bono animo, nam a Carolo vinci Mauricium non poſſe. Quærente vno, quid eſſet cur tam audacter hoc ipſe affirmaret? reſpondit iſte: veteris diuinationis eſſe eam fiduciam, qua prædicta fuiſſe perhiberetur Achilli victoria ſuperaturo Hectorem. Nam vt Achillis nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius eſſet quam Hectoris; ſic Mauricii ſtatim initio nomen Caroli nomine eſſe numeroſius. Sed hæc tum ioco dicta familiariter, cum eo exitu, qui notus eſt omnibus, congruerunt. Philippus autem Melanchthon, qui Auguſtam pergere certis de cauſſis noluiſſet, & ſatis, vt putabat, diu expectaſſet Norimbergę literas, quibus quid deinceps agendum eſſet oſtenderetur, neque tali tempore, & a diſputatione verborum negotiis ad armorum vim traductis, apud externos deſidendum diutius exiſtimaret; dimiſſus ab illa ciuitate perquam amanter, & publico munere vecturæ equeſtris inſtructus, in has regiones & ad ſuos tandem eſt reuerſus. Non defuerunt qui deplorarent euentus iſtius infelicitatem, qua impeditæ eſſent de maximis & maxime neceſſariis

cessariis rebus, non fortuitæ quædam neque extraordinariæ, quales sæpe habitæ fuerant, sed legitimæ atque exquisitæ cognitiones. Animaduertebatur enim, & existere indies maiores voluntatum alienationes, & diffidia crescere, & perturbari mentes pias, denique præparari in distractione extrema Reipublicæ interitum. Etsi autem ferebatur, aduentum eorum, qui iamdudum quasi hostes iudicati essent, ad Synodum ideo tantum expectari, vt, vel simpliciter parerent atque subiicerentur autoritati Synodicæ, neque ad illius decreta omnino hiscere, vt dicitur, nedum respondere quicquam auderent, vel audirent vltimæ condemnationis tristissimam pronunciari sententiam; omnium tamen rerum negotiorumque exitu incerto, erant, qui non malam spem conciperent ac fouerent: si Philippus Melanchthon Tridentum accessisset, futurum fuisse, vt, audita enarratione, doctrinæ quidem inprimis, sed præterea quoque caussarum, ex quibus tantæ tamque insanabilium malorum difficultates ortæ essent, multorum animi ad considerationem salutarem & vera iudicia conuerterentur, qui in ignoratione rerum omnium præoccupati institutione puerili & sermonibus maleuolorum, non possent vel de doctrina vel de professoribus illius bene commode-

que ſentire. Et erat Philippus Melanchthon ita animatus, vt neque itineris longi eum tæderet, neque laborem vllum aut periculum ipſe vitandum fugiendumque cenſeret, dummodo operæ ſtudiique aliquid nauaretur rei eccleſiaſticæ tam conturbatæ & afflictæ. Sed iſta ſcilicet ad hunc modum geri oportuit, neque ſeculi noſtri improbitas remedia tam grauis & mortiferi morbi admiſit. De qua miſeria quamuis multa dici poſſent, quum fruſtra tamen a nobis dicerentur, tum inculcanda non fuerunt. Perſequamur igitur reliqua.

XCIII. D. Mauricius iis rebus confectis & ea conſecutus, propter quæ expedita arma fuiſſent, pacem fieri facile libenterque eſt paſſus. Atque fuere qui inter tractatum compoſitionis & pacis tentarent & molirentur diſturbationem bene præclareque inſtitutorum, & actionum ſalutarium euerſionem, ſolicitando animum D. Mauricii ad copiarum ipſius, dum illæ interea otioſæ eſſent, turbulentum vſum. Sed quum D. Mauricii virtus, rectique & honeſti propoſiti firmitas, tum eorum, quos eo tempore ſecum habuit, fidele ſtudium libere aduerſando reſtitit poſtulationibus iniuſtis atque pernicioſis. Impoſuit autem D. Mauricius toti negotio eum finem, quo fama ipſius non modo moderationis

tionis ſed pietatis quoque celebraretur, abductis copiis ſuis in Pannoniam, & ſuo aduentu territis repreſſisque hoſtibus, qui & occuparant iam quædam opportuna loca, & progreſſuri vlterius ingentemque cladem videbantur toti Pannoniæ allaturi. Eſt autem in iſtis conſultationibus D. Mauricius quum aliorum prudentia ac fide præſtantium virorum vſus opera, tum, vt antea ſæpe, Chriſtophori inprimis Carolouicii, ex nobilitate Miſnica equeſtris ordinis præcipui, & a puero optimis diſciplinis ac artibus præclare inſtituti & egregie exculti, & in Reipublicæ maximis grauiſſimisque negotiis cum ſumma laude verſati. Cuius ipſius quoque retinentis atque vrgentis ſtudium bonarum literarum ac humanitatis inter Reipublicæ curas conſtantiſſime, prædicari poſſet copioſe in protegendo caput Philippi Melanchthonis, & ab hoc pericula, quæ ei, vt ſupra indicatum eſt, creabantur, propulſando, incredibilis non modo diligentia ſed ſolertia quoque & neceſſaria tunc calliditas, præſtantis tempore difficili amicitiæ veræ officium, & perſoluentis beneuolentiæ meritæ memoria animi grati debitum. Sed tunc pax eſt facta. Id quod gratum acceptumque cunctis, quorum auxilio in eo bello D. Mauricius erat vſus, non fuit. Itaque ipſo ſuas copias in

Pannoniam abducente aduerſus Turcicos exercitus, receſſit ab illo Albertus Marchio Brandeburgenſis, & per vaſtitatem eorum locorum, qua iter erat, tranſiit in caſtra Gallica, quæ aduerſus Imperatorem Carolum oppugnationem Metenſem in manibus habentem mouebantur.

XCIV. Annus agebatur tunc Ieſu Chriſti M. D. LII. Cuius primo die Calend. Ianuarii mortuus eſt Lipſiæ Bernhardus Ziglerus, de quo ſupra quoque mentionem fecimus, Theologus ex nobilitate Miſnica ingenio doctrinaque excellens, Hebraicarumque literarum ſcientia ea inſtructus, vt in iſtius linguæ cognitione facile cuncti in his regionibus primas ei concederent. Quanquam autem vitam tempeſtiua hilaritate conditam, more gentis noſtræ cum lætitia colere non dubitabat, erat in eo tamen quum in vultu triſtis quædam ſeueritas, tum in verbis libertas, tum etiam vocis aſperitas, vt durus & acerbus aliquibus videretur. Ficta, ſimulata, commenticia, oſtentationem vanitatemque omnem mirifice oderat, & leuitatem atque mobilitatem vehementer auerſabatur. Idem ſupra modum officij memor, inque eo exequendo diligens. Vſque adeo autem cupidus benefaciendi aliis & ſubleuandi egeſtatem tenuium, vt & ſuas nequa-

quam

quam copiosas facultates in aliorum commoda impenderet, neque puderet eum vndique, quod pauperibus tribueretur, corrogare etiam mendicando. A Philippo hic Melanchthone non raro impetrabat, vt operas ille doctrinæ suæ instrueret, & eam ob rem nonnunquam se Wittenbergam conferebat. Neque non facere interdum, vt fores conclauis obsideret, in quo sedentem aliquid eum conscribere sciebat, quod sibi traderetur, neque admittere aduentantum quenquam, ne instituta opera interpellando impedirentur. Obstabat autem effectionibus doctrinæ, quod nullum manuum vsum haberet, quarum dextram casu de ædificio extrui cœpto in terram puer adhuc delatus fregerat, & gestabat de curatione mala enervatam atque inutilem. Itaque cogitandi quoque incitatio minus erat ad elaborandum opus aliquod doctrinæ acris atque vehemens, & mentis vis quasi languescebat. Sæpe postea & iucundam consuetudinem ipsius Philippus Melanchthon & accuratam considerationem atque solertiam in multis sacræ Scripturæ locis interpretandis requisivit, & mortuum crebris gemitibus desiderare se testatus est. Sed de hoc & supra, quemadmodum diximus, est mentio facta, neque plura nunc commemoranda duximus.

mus. Pergat igitur instituta narratio, & ea quæ restant exequatur.

XCV. Huius anni bellicas clades in aliis locis, excepit in Saxonicis & Misnicis terris pestilentiæ malum, quo & Wittenbergenses & Lipsenses congregationes scholasticæ dissolutæ fuerunt, aliis alio se conferentibus, quamuis initio Dorgam Wittenbergenses complures, cumque eis Philippus Melanchthon, concessissent. Ego cum familia mea primum Neostadium ad Orilam me contuleram, vbi quum hiematurum me esse constituissem, res ita tulit, vt in patriam pergens proficiscerer. Interea improuisa ac potius incredibilis plerisque, tametsi quidam præsensissent & prædixissent, reconciliatio inter Imperatorem Carolum & Marchionem Albertum accidit, cuius fuit quasi fœtus bellum Franconicum. Nam quum superiore anno Marchio Albertus ciuitate Norimbergensi grauiter afflicta, & ipsa vrbe oppugnata, Præsules duos vicinos in suas conditiones perduxisset, rationibus non admodum æquis, quod Babepergensibus agri sui eriperentur, a Wurceburgensi ingens pecuniæ summa extorqueretur, quumque Imperator edicto suo omnia ea esse irrita iussisset tanquam cum hoste Imperii contracta negotia; rursum ferebantur eadem illa pacta conuenta autoritate

eius-

eiusdem Imperatoris confirmata, & soluta obsidione Metensi, Marchio Albertus parare se ad occupandum denuo recuperata ab Episcopo Pabepergensi, & auferendam a Wurceburgensi summam pecuniæ quam postulaverat, & præ se ferre suum se ius armis persecuturum esse; quibus quum instructior esset, nimirum caussa quoque se potiorem fore existimabat. Vnde sequens annus M. D. LIII. bellum attulit sæuum atque crudele. Quo & patria mea Pabeperga in potestatem Marchionis Alberti tradita & atrociter vexata fuit, arcis castello vicino Aldeburgo dedito, & ipso statim & a Marchione inflammato, inexpugnabili aliquando credito, & capto olim tandem, quum Dominus eius, qui & ipse nomen habuit Alberti, a Præsule Moguntino proditus fuisset fraudulente, & traditus in potestatem Ludouici Imperatoris III. Sed istis nunc & his similibus narrationibus instituta expositio non est interrumpenda. Et alios tunc amicos, & inter hos me, non paruas curas attulisse Philippo Melanchthoni cognitum est. Quum ad metum periculaque pestilentiæ bellorum quoque calamitas adiungeretur. Ipse quidem ad mentionem luis morborum tunc passim vagantis dicere fere solebat: se non eam pestem pertimescere, sed alias, quæ & infestæ essent Reipu-
blicæ,

blicæ & perniciem interitumque communem minari viderentur. Significabat autem quum dictorum tum factorum audaciam impudentem, quam augeri & conualescere vbique in maxima omnium rerum licentia cerneret, atque simul alienationes Principum potentumque & occulta odia, & facinorum nefariorum defensionem approbationemque, & erga hos aut illos studia commota, non rei negotiorumque æstimatione, sed inclinatione & procliuitate voluntatum ad personas. In quibus quamuis toleranda aliqua aut negligenda viderentur, exempli tamen & imitationis periculum magnopere esset pertimescendum.

XCVI. Commissis autem duobus acerrimis bellatoribus, Duce Saxone Mauricio & Alberto Marchione Brandeburgensi, & Mauricio victore, dum ipse ingentis animi nimia alacritate inuehitur in hostes, fortuito ictu machinæ vulnerato, & post dies tres in castris mortuo, procul etiam tunc absente fratre Augusto in Dania apud Regem socerum, rursum suspensi omnes expectatione futurorum & anxii fuere. Atque est intellectum, verissimum esse quod veterum quidam scripsit: Qui in exercitu dux sit, eius consilia animique contentionem longe potiorem esse viribus effectionibusque corporis: neque

neque tantum boni ab vllo copiarum ductore fortissime dimicando & profligando hostes manu propria conciliari, quantum damni malique detur morte ipsius. Sed ad hunc casum magnitudine animi, & generosi impetus vehementia, & non viuendi sed vincendi cupiditate ardentis Principis Mauricii, fata scilicet abusa sunt. Atque erat in Duce Mauricio animosa virtus inprimis, neque ille viso hoste moueri periculo, quod metum incuteret aut haberet cautionem, sed cogitatione cupiditateque inuehendi & gerendi rem quasi calcaribus instigari, vt tanquam generosus catulus temere etiam aliquando excurreret, & peteret aduersarios quum ferocius tum inconsideratius. Et ideo in Pannonia quodam tempore in maximum capitis discrimen venit. Et militans quondam in Imperatoris Caroli castris bello Gallico, quum vrbs quædam oppugnante Carolo strenue tormentis globos illos ferreos eiicientibus defenderetur, neque D. Mauricius tamenproueheretur circumspectius aut timidius, conspectus est Imperator Carolus accedens & eum seducens, quod diceret: non scire omnes, quo pacto inter volitantes illos globos decurrendum versandumque sit. Ego ante duos fere menses quam prœlium istud committeretur, Lipsiam redieram, quum

Aegram

Aegram transiissem, vbi tunc legati Cæsaris Ferdinandi, & multorum Principum, nonnullarumque Ciuitatum, consultabant de motibus bellorum, quibus tota fere Germania flagrabat. Non abstinebant autem vrbani in illis tantis ærumnis ioco, quum dicerent: non boni ominis locum ad deliberationes eas fuisse delectum. Sane ita ægre res processit, vt inter non diuturnas tractationes euanescerent omnia. Quum Marchio Albertus interea in Franconia suo se ludo oblectaret, & excitaret maiora indies bellorum incendia, quæ tandem in Saxonicas regiones peruaserunt, cum eo inprimis exitioso euentu, quo D. Mauricius excessit e vita, & quo multis præstantissimis viris interfectis, ita Marchionis Alberti fractæ vires fuerunt, vt nunquam postea quantumuis subleuatus erigere sese & denuo confirmare potuerit.

XCVII. Hoc anno perquam carus Philippo Melanchthoni mathematicus doctissimus Erasmus Reinoldus est mortuus. Et in Britannia decessit Rex Eduardus adolescentulus optimæ & præclarissimæ, vt ferebatur, indolis atque spei. Deque eius interitu varii & quorundam non admodum clementes sermones auditi. Dessauiæ autem migrauit ex hac vita terrena illustrissimus Princeps Anhaldinus Georgius, quum ego mense Iulio

in Franconiam me recepiſſem. Principis iſtius monumentum verſibus ornauit Philippus Melanchthon, quem viuus ille & ſuorum conſiliorum autorem & actionum adiutorem fideliſſimum atque diligentiſſimum habuerat. Fuit autem Georgius Princeps is, in quo excelſitas generis atque conditionis cum ſingulari humanitate coniungeretur; quumque ſapientia atque doctrina excelleret, tanta tamen erat in eo modeſtia, vt paruas etiam res non facile exequeretur; vllas, niſi prius diligenter deliberatas, & ad aliquos, de quorum ſapientia atque fide bene exiſtimabat, relatas. Quem talem Principem, qui Saxonicarum rerum ſtatum temporis illius nouit, cogetur fateri, propitii Dei clementisſimo conceſſu atque munere his regionibus impertitum fuiſſe, cuius diligentia, virtute, pietate, fide, ſanctitate niteretur ſalus ipſarum. Sed de huius Principis illuſtriſſima excelſitate, deque maximis in Rempublicam & inprimis eccleſiaſticum ſtatum atque ordinem meritis atque beneficiis, quaſi prætereundo verba ſupra quoque fecimus, quum accuratiorem copioſioremque expoſitionem illa deſiderent, deque eo & noſtræ & aliorum extent narrationes pleniores atque copioſiores. Mortuus eſt cum omnium ingente mœrore XV. Calend. No-

Y vem-

vembris. Et dolores Philippi Melanchthonis, quos isto casu acerbissimo acceperat, mox cumulati fuere allato nuncio mortis Iacobi Sturmii Argentoratensis. Cum hoc viro ex nobilitate ciuitatis illius, principe Senatus, & præstante sapientia, virtute, doctrina, experientia & vsu rerum, facultate quoque diserti sermonis ac copiosi præclara prædito, singularis necessitudo intercesserat multis annis Philippo Melanchthoni, & plerisque in consultionibus de negotiis Religionis rationes sententiasque suas illi contulerant. Antecedebat autem Sturmius Melanchthonem ætate, ferme annis septem: qui solebat admirari in hoc summam prudentiæ considerationem, cum admirabili robore excelsi animi coniunctam, quæ diuersis temporibus laus in ipso eminens, vel nullo vel raro certe exemplo, conspecta est. Mutatæ etiam res in Britannia & significatione molestiam exhibebant, & curas afferebant cogitatione Philippo. Nam consobrina Imperatoris Caroli Maria (quam solam inter abortiones crebras viuam pepererat Catharina mater dimissa ab Henrico Rege, quum mox aliam post aliam ille duxisset) Regina facta, quæ deinde nupsit Philippo Caroli Imperatoris F. Hispaniarum Regi, Ecclesiarum statum, quem frater consangui-

ſanguineus ipſius paullo ante confirmatum reliquerat, prorſus conuertit, non etiam nullis antiquatis a pátre Henrico ſancitis. In quibus præcipua fuit ſubtracta obedientia Pontifici Romano, & vendicata Regi. Quæ omnia tum reſciſſa, & ſub poteſtatem ditionemque Pontificiam denuo ſubiectum regnum illud fuit, & horribili ſæuitia crudelitateque vexati ſunt aduerſarii & diſſentientes, exiliisque & direptionibus bonorum afflicti, & igne ac ferro necati: neque pepercit tum vlli ſexui, ætati, generi, conditioni, immanitas arripientum pro ſeditioſis atque impiis, quacunque de re non aſſentientes rerum ſumma potientibus in cunctis, quæ eis forte placuiſſent.

XCVIII. Quum autem in Pruſſia res eſſent admodum perturbatæ, & contentiones indies creſcerent, & diſſidia augerentur, illique veluti igni materia ab externorum quoque peruerſo ſtudio præberetur, in reſtinguendo eo incendio diligentia atque labor Philippi Melanchthonis parum proficere potuit. Atque corripuit ea flamma generum quoque ipſius Sabinum, qui impatiens quarundam, vt ipſe putabat, iniuriarum, eo tempore ex Pruſſia diſceſſit. Etſi autem erat ea hominis virtus & doctrina & experientia rerum, variæ denique & ſingulares ingenii

ingenii dotes, vt a compluribus expeteretur opera ipsius, inque his ab Augusto Principe Electore Saxonum Duce; ad suæ tamen ille patriæ Dominum, clementissima benignitate accersentem & luculentam conditionem ferentem, sese contulit. Inter quæ & curarum nonnihil & plurimum negotii exhibitum fuit Philippo, non tam respectu suorum, quam solicitudine de Sabino, quem diligebat & quam ornatissimum esse cupiebat, quamuis ab eo non leuiter, id quod supra perstrinxi, aliquando offensus. Atque Prussiaca negotia iam implicabant alios complures, apud quos eædem controversiæ idsceptabantur, non modo vehementer sed alicubi tumultuose etiam. Accusabanturque a nonnullis Theologi Wirtenbergenses, quasi neque satis attente & caute ad quædam interrogata initio respondissent, & plus concessissent autori illarum turbarum, quam viderentur debuisse. Edebanturque scripta a diuersis eiusmodi, quæ non tam ad rem explicandum, de qua litigabatur, quam alienationes animorum maiores faciendum, momenti aliquid haberent. In Misnicis etiam regionibus de liberationes de Ecclesiis scholisque constituendis excercebant Philippum Melanchthonem, quem & consiliorum omnium illustrissima aula socium, & consiliorum administratorem volebat esse. Propone-

ponebantur autem capita de inſpectione Eccleſiarum, de iudiciis eccleſiaſticis ordinandis, & quibusdam ad rem ſcholaſticam pertinentibus. In quibus ſi non omnibus vndique, aliquid tamen alicubi operæ nauatum, & nonnulla vtiliter conformata aut correcta, quædam vtilibus inſtitutis rationibusque ſuſtentata eſſe conſtat. Placuit anno Chriſti Ieſu M. D. LIIII. vt quidam, maxime propter Pruſſiacas rixas, conuenirent Naumburgi in Duringia. Eo acceſſit cum Philippo Melanchthone optimus vir & doctiſſimus Theologus Iohannes Forſterus, Hebraicarum literarum inprimis peritus, qui varia & duriore aliquando fortuna conflictatus, tandem Wittenbergæ conſederat, doctrina ſua Academicam illam communitatem augens atque ornans. Vbi & mortem placide obiit anno Chriſti Ieſu poſt milleſimum quingenteſimum quinquageſimo ſexto. Acceſſerunt & alii, & ex Academia Lipſenſi Alexander Aleſius patria Scotus, valde carus Philippo Melanchthoni, rei theologicæ intelligentisſimus, & artifex excellens congruentium diſputationum, & vir dignitate atque doctrina exquiſita præſtans. Ex Hesſiacis affuere quum alii tum Adamus Craftus, de quo alibi mentio a me facta eſt, magis vt a me fieri potuit honorifica, quam pietas,

ſapientia, virtus ipſius mereretur. Argentorato autem Iohannes Sleidanus aduenerat, autor libri hiſtoriarum paullo poſt editi, & ab aliis in aliam partem accepti, quod ipſum poſtea cura ſolicitudineque varia affeciſſe, compertum eſt. Wirtenbergenſes, qui in viam ſe dediſſent, & non abeſſent longisſime, (Gotham enim, quod oppidum Duringiæ eſt, veniſſe eos nunciabatur) neſcio quam ob rem aut famam, non perrexerunt, neque in illo conuentu affuerunt. Perſcripta ſunt quædam tunc de communi ſententia omnium, breuiter illa quidem, ſed id, de quo quærebatur, plane & luculente explicantia, & quæ non paucorum dubitationes ſuſtulerunt. Atque ita fere annus iſte abiit, inter diſputationes de doctrina & bellorum causſis, atque tractatæ conuentibus actis rationes fuere componendi res & ſedandi commota. Sed fruſtra pleraque omnia ſuſcepta atque tentata. Itaque ſolennis Imperii Romani conuentus indictus, & frequentes convenire iusſi ſunt ordines Auguſtam Vindelicorum. Et in Germania turbulenti homines pasſim Eccleſiarum ſtatus turbare, & ruere Marchio Albertus, donec & ipſe prorſus concidit, & cauſſam dedit, vt in Franconia vrbs Imperii ad Mœnum vetus, quam occupatam præſidio copiarum ſuarum tenuerat, miſe-

miserabiliter inflammaretur. Multa prodigia nunciata tunc fuere. Visum in Silesia ardere cœlum, alicubi conspecta species exercituum, quasi qui commissuri prœlium essent. Teterrimum autem, quod multis in locis sanguine pluisse constaret. In Franconia apparuisse narrabatur viri species cruorem effundentis in solem, & prope hunc conspectam esse aquilam conantem altius euolare, itemque virum adstantem equo. Non longe autem a Wittenberga sol cruentus diuidi visus est, & partes dilabi, & exercitus confligentes, & quasi in excelso monte ceruus. Quibus animaduertebatur valde commoueri Philippum Melanchthonem, sed ex omnibus vno maxime, cuius simile neque audiisse se neque legisse aiebat; quum pro certo & explorato haberetur, in oppido Duringiæ, cui Nebræ nomen, sobolem muliebris sexus modo natam interiisse flamma necatam, quæ erupisset ex vtero materno. Multa quoque templa de cœlo tacta passim esse affirmabatur.

XCIX. Non putaui omittendam mentionem externorum quoque hominum, cum quibus singularis vsus aliquis & eximia familiaritas Philippo Melanchthoni intercessisset. Voco autem externos eos, qui Germaniam nostram patriam non habent.

Fuit igitur perquam curas illi gentis Pannonicæ adolescens nobili admodum genere natus e familia Iaxitia, quem mortuum Wittenbergæ ita luxit Philippus Melanchthon, vt quantopere eum dilexisset, & quam tristi desiderio afficeretur amissi, plane liquidoque perspiceretur. Multum etiam & perquam familiariter vsus est Sigemundo Geloo, qui postea in sua patria admodum honoratus præcipuis muneribus functus est. Ex Italia adueniens Lælius Mariani Socini celeberrimi Iurisconsulti F. se, & patriam, & florentem opibus & dignitate domum, & spem amplissimæ fortunæ, solius Philippi Melanchthonis videndi gratia reliquisse, præ se ferebat. Animaduertebatur hunc ardere studio cognoscendi iis de rebus, quæ tunc disceptabantur, certi firmique aliquid. Eumque nunciabatur postea adhuc iuuenem ingenio summo & doctrina præclara excellentem mortem obiisse in Heluetiis. Ex Hispania habuit Philippus Melanchthon secum virum gravem admodum constantemque, & fortem in iis asserendis defendendisque, quæ vera atque recta esse discendo comperisset. Eum nominabant Franciscum Dryandrum. Sed familiæ, vt ferebant, apud suos inprimis nobilis appellatio alia erat voce gentili, quam Græcum illud nomen quodammodo interpretaretur.

De

De Anglis supra aliquid dictum est. Gallicæ autem nationis Hubertus Languetus Heduus (Burgundi nunc nominantur) multis annis vixit versatusque est apud Philippum Melanchthonem, quum Wittenbergam venisset anno Christi M. D. XLIX. Neque ab ipso discessit, nisi interdum per interualla quædam peregrinationum, quibus mirifice delectabatur, donec Philippi Melanchthonis vita in terris durauit. Vt horum consuetudo annum attingat duodecimum. Erat autem Philippo grata atque iucunda multarum magnarumque rerum, quas ille tenebat, commemoratio, & oratio de Regibus Principibusque gubernationum, & aliis sapientia, virtute, doctrina præstantibus viris horum temporum. Neque ego audiui vllum alterum, qui tam prudenter, & certo, & plane, dilucide, diserte exponeret, quicquid narrare instituisset. Non ille in hominum nominibus falli, non indiciis temporum errare, non confundere rerum negotioque seriem. Erat autem in eo singularis sagacitas in notandis naturis hominum, & coniiciendo, quo quisque suopte ingenio deferretur, & quæ esset voluntatis inclinatio. Consiliorum etiam solertissimus æstimator, & euentuum futurorum prouisione admirabilis. Hunc lectio libri cuiusdam in Italia, vbi

tunc ipse degeret, a Philippo Melanchthone compositi, cupiditate incenderat videndi autorem illius, & ea stimulos perpetuo admovens perpulerat tandem, vt in Germaniam veniret & Wittenbergam se conferret. Vbi more consuetudineque sua accepit eum Philippus Melanchthon humanissime, & perspecta virtute integritateque eius, secum esse libenter passus quoad vixit; & obseruantiam fidemque ipsius est expertus, summam beneuolentiam erga illum perpetuo retinens. Suntque sæpe auditi sermones Philippi Melanchthonis, prædicantes accurate Huberti probitatem, & studium veritatis, & prudentiam, & explicatam cognitionem atque scientiam earum rerum, quarum periti & sibi laudem & aliis vtilitatem acquirere conciliareque consueuerunt. Hubertus vero eam grati animi significationem honoremque Philippo viuo, & mortuo meritorum recordationem pietatemque, præstari semper studuit, vt perspicue declararetur animi ipsius singularis erga illum affectio, quem omnibus officiis præsentem coluisset, & cuius erepti nomen honore venerationeque perpetua, & memoriam desiderio ac lacrimis prosequeretur. Sed hactenus in isto indicio consuetudinis cum externis hominibus Philippi Melanchthonis moratam esse narrationem no-

noſtram habeatur ſatis, quum alios innumerabiles vndique locorum ac gentium ad ipſum videndum, compellandum, audiendum, aduenisſe non ſit obſcurum neque ignoretur. Adiungantur ergo iam expoſitis reliqua.

C. Hoc Chriſti anno M. D. LIIII. illuſtriſſimo atque laudatiſſimo Principi Iohanni Friderico Saxoniæ Duci, poſt obitum illuſtriſſimæ coniugis rebus omnibus pacatis placide mortuo, Philippus Melanchthon cum bonis vniuerſis memoria animi grati & veri doloris luctu iuſta fecit, cuius fortunam & caſum ſæpe deplorauerat, qui exceſſit e vita V. Non. Martii. Huius Principis virtutem, conſtantiam, animi excelſi magnitudinem, & perferendis, quæ neceſſe eſſet, patientiam, fidemque ad Deum & homines, ſuſpicientes admirati fuerunt & prædicarunt hoſtes quoque. Quod ſi iſte laudum tantus ſplendor leui forte macula aliqua aſperſus putetur, ita ſcilicet intellectum eſt, hominem eum fuiſſe, quorum hæc eſt conditio, vt nemo omnium penitus labis expers ſit. Atque vt aliud aliis vitii eſt, ſecundum Comicum, ſic accidit magnis & fortibus animis, vt interdum altius extollantur quam æquum eſſe videatur. Vnde fit, vt ea ſuſcipiantur moueanturque, quæ, niſi proceſſus habeant fortu-

natos

natos & exitus felices, omnem omnium reprehensionem effugere nequeant. Quidam autem ita peruersi sunt, vt neminem satis laudatum putent, nisi sermonibus suis aliquem in cœlum ferant, &, quemadmodum veteres locuti fuerunt, cum Deorum immortalium laude coniungant. Neque vident hoc pacto non ornari sed deformari eum, quem celebrare instituerunt, quum de homine verba facientes non hominis effigiem exprimi studeant & perpoliri oratione sua. Sed & de his satis vel nimium potius.

CI. Anno Iesu Christi M.D.LV. Non. Febr. præsente Augustæ Vindelicorum Ferdinando Rege & Principibus non multis, proposita fuere capita deliberationum. Quumque in mentione de re ecclesiastica, quod Religionis negotium appellabatur, tres rationes indicarentur, quibus laboranti illi & dilapsæ consuli subuenirique posse existimaretur, fuit vna ex his congressus doctorum hominum, qui rursum de Religionis negotio colloquerentur. Itaque & Philippus Melanchthon iussus fuit parare se, & expectare literas, quibus, quid agendum & iter illud quando ingrediendum esset, ei significaretur. Sed tum quidem molestia hac affectus non est, & reperta alia via ad incommoda ac

mala

mala illa non tam ſananda quam mitiganda, & procurandum ne latius ſaltem ſerperent. Hoc quale ſit, coniicere licet ex præcepto & ſententia Peligni Poëtæ de eo, quod ipſe vocat immedicabile vulnus. Permiſſa tamen tunc, non paucis admirantibus, conceſſaque fuit vſurpatio aliqua eius doctrinæ, cuius aſſenſioni prius vltima ſupplicia & graviſſimæ pœnæ conſtitutæ fuiſſent, & adhuc alicubi eſſent. Sane quid ſuſcipi tentarique forte potuiſſet, incertum eſt, & erat expectatio omnium fere ſolicita atque anxia. Nam Romanus Pontifex Iulius III Auguſtam ablegarat Iohannem Hieronymi F. Moronum Cardinalem, quem aiebant & prudentia & eloquentia eſſe inſtructum, & vias noſſe quibus ſe in animos quorumcunque inſinuans, illorum voluntates gratiamque ſibi facile conciliaret, eosque perduceret in ſententiam ſuam; & iis artibus præditum præ cæteris, iſtoque nomine in præcipua eſſe eum exiſtimatione. Idem, quum Epiſcopus Mutinenſis illo tempore nominaretur, legatus ad eum quoque conuentum, quem Ratisbonæ egit Carolus Imperator anno Chriſti M. D. XLI. antequam ad bellum proficiſceretur Africanum, exiſtimatioque, de eius ſapientia virtuteque & facundia inprimis perquam præclara fuit. Habuit hic patrem

ſupe-

superiore ætate sapientiæ laude celebrem, cuius consiliis gubernatam rem Mediolanensem esse ferunt. Deque eo quod accepimus, huic narrationi si inseruissem, neque prorsus hoc alienum visum iri, neque ingratum lectori futurum esse speraui. Quibus temporibus inter arma Cæsariana atque Gallica Franciscus Dux Mediolani tanquam in maris commoti sæuissimis vndis iactabatur, aliquando postulatum ab ipso fuit, vt in castra vicina Cæsariana se conferret. De qua re quum accurate deliberaretur, non putarunt consiliarii faciendum esse, vt ipse Dux illo accederet, manifestum ac præsens periculum, quemadmodum coniiciebatur, aditurus. Atque principem consilii sui mitti illuc placuit Hieronymum Moronum. Credebatur hic de iis, quæ fieri aut non fieri deberent, admoneri voce quadam, quæ, nemine nisi ipso exaudiente, emitteretur ex annuli cuiusdam conuersa ad aurem pala. Consueuisse igitur ferebatur, quoties de euentu aliquo certior fieri cuperet, quasi de proposita re cogitaret, cubito nitentem manum & ita annuli palam auri admouere, vt de quibus quærebat aliquid cognosceret, quumque id ipsum tunc quoque fecisset, sermone Italico pronunciata audiisse hæc verba: Ibis redibis, non eris captiuus. Quæ quum ipsius intelligen-

gentia sic distinguerentur, vt significaretur id quod optabat, profectus fuit in castra, atque ibi captus & duriter crudeliterque tractatus, illorum verborum aliam sententiam fuisse, & se disiungenda copulasse, demum perspexit. Hunc Cardinalem in non paruum discrimen paullo post venisse dicebatur, potiente rerum Iulio IIII. Sed tunc ille, nunciata morte Pontificis Romani Iulii III, cum festinatione summa Romam, relictis omnibus, recurrit. Atque eo tempore, quemadmodum narrari cœptum est, liberatus fuit Philippus Melanchthon solicitudine & labore scriptionum disputationumque de Religionis negotio. Amisimus hoc anno nos ambo vsum summi amici Danieli gente Stibari, ordine equitis Franci, dignitate Canonici in collegio primarii templi Wurceburgensis. Amicos enim non dubitabat ille nos appellare, & esse se amicum reipsa declarare non desistebat. Quum me quidem propter societatem honestorum studiorum, qua coniuncti a prima ætate fuissemus, fratris nomine dignaret. De huius viri virtute, animo constante & magno, ingenua orationis libertate, beneficentia in suos, amore patriæ, liberalitate & humanitate erga omnes, tota denique vita digna generis sui nobilitate, & alibi vera narrauimus, & nunc in his exponendis morari minus opportunum videri possit. Quare prose-

prosequamur commemorando proposita, & id agamus, quod est in manibus.

CII. His igitur temporibus in Anglia ea patrabantur, quibus & Philippi Melanchthonis & aliorum animos ingente dolore affici necesse erat. Crudelissime enim interficiebantur ferro ignique innocentissimi & sanctissimi viri, in quibus venerandus Senex Latimerus nominabatur, & Cantuariensis Episcopus Thomas Crammerus. Sed hic quod esset dignitate ac loco summo atque primario, supplicium aliquanto sumtum est de eo posterius. In Latimero, singulari olim Erasmi Roterodami amico, & religiosæ pietatis cœlestisque veritatis ardentissimum studium, & idem exquisita cognitione optimarum literarum atque artium, & facultate eruditæ doctrinæ celebris fuit. Qui vbi cum socio criminis pulcherrimi atque gloriosissimi, quod Euangelium Iesu Christi Filii Dei profiterentur, Episcopo tunc Londiniensi, ad rogum constitisset, productum eodem de carcere, ferebatur, etiam Crammerum fuisse, vt mortis atrocitate & horrore spectaculi illius deterritus sententiam mutaret. In qua quum nihilominus hic permaneret, atque supplice etiam gestu oraret, cum sanctissimis illis viris vt mortem sibi communiter afferri decerneretur; falsi auto-

res

res consilii huius sua opinione, istos quidem viuos comburendos, hunc autem in carcerem reducendum curarunt. Vbi primum in squalore, & mox spe quadam bona & commodis quorundam sermonibus inductus, traditur aliquantulum vacillasse, & nomen suum subscripsisse, nescio quibus, aberrantibus a simplice veritate cœlestis doctrinæ, quam ipse esset professus: sed mox illustri confessione sententiam pristinam declarasse, & manum etiam detestatum, quæ se nefario operi ministram præbuisset, atque ita crematus fuisse. Similis sæuitiæ in alios complures tam in Anglia quam Gallia incitatum odium rabiose est debacchatum illo tempore, tanta importunitate, vt prior calamitas iam fuisse tolerabilis videretur, quæ fuisset maxima atque acerbissima. Verum hæc nostra commemoratione enarranda hoc loco non sunt, & hactenus producta mentio sufficere poterit instituto nostro.

CIII. Indicatum autem supra est, quid turbarum fuerit commotum importuna quadam nouitatis vsurpatione in doctrina ecclesiastica ab Andrea Osiandro. Huius mortui etiam factio non quiescebat, &, vt verum fatear, exulcerari negotium videbatur importunitate quorundam, ambitiose magis quam necessario quasi ventilantium

 diffi-

diſſidium illud, & non patientum flammas contentionum extingui. Exarſeruntque paſſim certamina de illis rebus plane gladiatoria. Quæ tanta extiterunt Norimbergæ, vt ferri in ciuitate pacata diutius non poſſent. Eo igitur ventum eſt, vt peteretur a Philippo Melanchthone iam non conſilium, quod ante dederat, ſed auxilium, quod perturbatæ Eccleſiæ ferret. Ita, impetrata hac venia ab illuſtriſſimo Principe Electore Auguſto, Norimbergam ille eſt profectus, adiuncto ſibi hinc Alexandro Aleſio, & tum forte hoſpite Iacobo Rungo Pomerano, quibus & ego me eo itinere comitem præbui. Atque fuit præſentibus Norimbergæ præcipuis in Eccleſia docentibus ea controuerſia ita diſputata & ſedata, vt ab hac deinde quieta fuerit omnino ciuitas illa: complexusque eſt dogma ſcripto Philippus Melanchthon, breui illo quidem ſed diſerto & illuſtri, ſine vllius reprehenſione aut inſectatione, veritatis ſimplice oratione expoſita, qua aſſererentur probata, & refutarentur ea quæ damnabantur. Id quod optimi & ſanctiſſimi veteres quoque feciſſe animaduertuntur in Nicena Synodo, declarata ſententia vera atque recta Eccleſiæ Catholicæ, & refutata contraria, inculcato nullius aduerſantium nomine. Spes fuerat, aduenturum eſſe eodem Iohan-

nem

nem Brentium, ſed literis hic miſſis oſtendit cur accedere eo tempore non licuiſſet, & diſſeruit quædam de rebus illis quæ tractabantnr. Duo, qui quærere diſceptareque amplius vellent, neque explicatione prolata contenti eſſent, tunc diſceſſerunt dimiſſi benigne. Cæteri inter ſe concordantes tranquillitati in iſta parte ſtudioſe operam dederunt.

CIV. Reuerſum autem mox domum Philippum Melanchthonem exceperunt rurſum aggreſſiones quorundam de diſputationibus & turbis Flacianis. Sibi enim Flacius iam non modo vulgi ſtudia, ſed nonnullorum magnorum & principum virorum voluntates aſtute circumuentas adiunxerat. Ferebanturque leges Philippo, quibus inter ipſos gratia reconciliari videretur poſſe, & tantus furor erat hominis, vt leniſſime dicam, improbi, vt accedere tandem propius non dubitaret, & euocare ad colloquium Philippum. Hic vero quum de ea re ſcribebat, reſpondens literis quorundam, grauiter & plane, tum illa talium congreſſuum poſtulata præcidebat. Et quia prohibere quaſi illuuiem illam inſaniæ non poterat, intra ſuam ſtationem reſiſtens, & faciens, vt prius, officium, neque ab hoc ſinens abduci ſeſe, iracundia, odio, cupiditate, ſpe, iniuriasque omnes perferens, & conte-

mnens incitationes ſtolidæ vehementiæ, ita permittebat Deo æterno cætera. At hi illo ipſo irritabantur, & libellos ſcriptorum turbulentorum emittebant in vulgus, & arripiebant; ad lacerandum plurimos optimos & doctrina atque pietate præſtantes viros, quibus maledicendo acerbitati indulgebant animorum ſuorum; & odiis conceptis obſequebantur. Vera falſa, certa dubia, conſentanea diſſentanea; propria aliena, conuenientia abſurda, proferrentur in medium, non curabatur. Et ſatis erat; crimen aliquod illatum eſſe. Nam adhæreſcebat in hac parte, quam Philippus Melanchthon deſerendam ſibi non putarat, ſtatim quicquid eſſet tanquam telum accuſationis & culpæ coniectum. Vt autem magi ignotis & barbaris nominibus ſimplices infatuant, ſic iſti appellationibus mirificis & obſcuris vulgi animos percellebant, & quaſi inhians ſibi circumducebant, Adiaphoriſtas, Synergiſtas, Maioriſtas, & neſcio quæ alia vocabula nuncupando comminiſcendoque offundentes. Fiebat autem, vt confuſa negotia publica ac priuata; & eccleſiaſticæ ciuileſque res, materiam darent inſimulandi inuidiaque grauandi eos, a quibus aliquis alienior forte eſſet. Et Flaciana factio iactans ardorem quendam & flagrans ſtudium rerum diuinarum; ſi qui illam

illam vehementiam improbarent, & moderationem lenitatemque aliquam adhiberent, statim desertores & proditores caussæ eos esse vociferari, & ingerere conuicia, & disputationum conflictus poscere, & veluti in arena exultare atque prouocare aduersarios ad luctandum. Quæ omnia ad vulgus & imperitos & rerum negotiorumque ignaros erant speciosa, & celebritatem nominis Flaciani augebant. Atque inueniebantur quidam, qui paria facerent, & veris contumeliis istos appeterent, neque sciente, & si resciuisset, perquam grauiter & moleste ferente Philippo Melanchthone. Sed ii tantum proficiebant, quantum ad restinguendam flammam infusum oleum. Ad vnum enim probrum in promtu statim erant quæ obiicerentur decem. Diceret quispiam falsa de inanibus rumusculis collecta aut conficta ab ipsis spargi: aliquam illi fabulam contra narrare, & eludere crimen, & scurrarum more impudenter inde noui vitii infamiam detexere. Quæ autem dicebantur ac docebantur vere & vtiliter, ea peruertendo & cauillando detorquere, & conquirere atque venari vndique omnia, quibus de quietis & pacis cupidorum & paullo modestiorum existimatione aliquid detraheretur, & his inurerentur maculæ. Vetera ac noua, dictaque & facta,

atque ſyllabæ pene, calumniarum malitia ad ignominiam arripiebantur eorum, a quibus iſta caterua diſceſſerat: quum docendo magiſtros, benefaciendo pene parentes haberent plerosque, & propter ætatem certe & dignitatem atque excellentiam plurimi ex his eos obſeruare & colere deberent. Quemadmodum autem olim, quum hiſtrionum ars cognita atque probata fuit, pluris fieri cœpiſſe actores fabularum quam ſcriptores traditur; ſic accidit tunc prauitate hominum & vulgi leuitate, vt iſti ſimul atque alii, eorum, quibus præceptoribus vſi fuerant, dicta ac ſcripta diuerſis geſtibus iisque partim ineptis partim turpibus agerent, & quum malitioſe interdum corrumperent, ita applaudentes ſibi inuenirent complures. Quia autem diſſerebantur res arduæ & magnæ, ideo iſta cohors tumultuari, & vehementia declamitandi perturbare audientum animos, & aſſentari hominum cupiditatibus, & hoc pacto facile reperire aſſentientes ſeque eis adiungentes. Grata erat plurimis reprehenſio atque notatio eorum, quibus licentia vitæ coerceretur, & maior prohiberetur diſſolutio. Libenter igitur admittebatur, & fortes iſti perhibebantur, tanquam libertatis defenſores, erantque in pretio. Quid vero melius, rectius, ſalutarius omnium iſti protulerunt, docuerunt,

runt, enarrarunt, quam ii quos tam hostiliter oppugnabant? Sed erant illa scilicet iam vsitata, ac nouitate delectabantur homines, quorum voluntati istud genus speciose inseruiit. Quemadmodum autem erga ciues plerumque propter vsum consuetudinis affectio est remissior, ita vulgus, quantumvis bona & vtilia, iam familiaria atque consueta, minus curare solet, & aucupatur externa ac noua. Atque isto quasi turbine multa honesta consilia, non paucæ præclaræ actiones peruersæ sunt, spes tranquillæ cuiusdam quasi serenitatis debilitata atque erepta, pietas & religio labefactata, quum interea fulcirentur superstitionum & errorum vitia. Quod nunc cœptum est ab iis quoque intelligi, qui istos aliquando vel fouerunt vel non certe excluserunt. Quum enim ista factio audacissime, vel potius impudentissime, sine omni rerum, personarum, temporum, consideratione effutiret & dissiparet, quicquid non in mentem, quam haberet nullam, sed in buccam, vt dicitur, venisset; in hoc malo id inerat boni, quod fiebat, quemadmodum Tragicus Poëta ait improbis & vanis vsu venire, vt cogitationum voluntatumque

Certum atque verax indicium lingua faceret,

declarans illa ac profitens, nihil se esse petulantius neque magis leue atque futile, & proferens quum scelerate & nefarie conficta de optimis & innocentissimis ac publice privatimque bene meritis viris, & sese antesignanam ducemque præbens ad Reipublicæ reliquam quietem exturbandam, ad vastitatem inferendam Ecclesiis, ad laxandam multitudinis promiscuæ licentiam, ad totius denique adhuc consistentis honestate quadam nonnulloque pudore vitæ dissolutionem. Haud sane nescimus, huic importunitati prætendisse istos exempla sanctæ antiquitatis: quo quidem non minima ex parte eminebat vel furor vel certe stultitia ipsorum, qui nullis consiliis aut actionibus similibus & conferendis, tanquam latrones aut hostes, sub illorum exemplorum quasi tecta subirent, vbi lateret impietatis istius detestanda pernicies. Etsi autem adhuc reperiuntur hic aut illic nonnulli, qui pertinaciter defendant quamvis perspicuam peruersitatem atque vesaniam: & fit tamen indies, etiam in satietate quadam, assensio infirmior, & aperiuntur plurium oculi, & contracta damna intelliguntur, & dissensiones inde tum manifestæ tum occultæ existunt. Est autem profecto non leuissima caussa miseriæ istius, seculi nostri effrenata exultatio, & infinita licentia, & sum-

ſumma dictorum factorumque impunitas, non modo declamitandi & concionandi pro eo, vt cuique libet & fert impetus animi commoti, ſed proferendi quoque & edendi mandata literis ea, quæ vnusquisque ſomniaſſet aut vigilans fingere comminiscique potuiſſet. Sed inprimis liberæ & crebræ tunc erant diſputationum dimicationes, & criminationes confutationesque mutuæ, & iurgiorum contumeliæ; quique alterum inſectando vehementiſſime exagitaret, & in eum inueheretur acerrime, & pro ſuis qualibuscunque audaciſſime propugnaret, is fortiſſimus habebatur & laudabatur inprimis. Omnes itaque librorum officinas, accuſationibus, defenſionibus, purgationibus, inſimulationibus, & pugnacibus ſæuisque ſcriptis refertas cerneres. Hoc loco mihi venit in mentem, quod legibus antiquis conſtitutum fuiſſe traditur, vt alterum in iudicio falſo & temere accuſantes eam pœnam ſuſtinerent, quam luere oportuiſſet reum ſi conuinceretur. Erat enim æquum, valere idem in eos, qui contradicendo inſcite & nugatorie & perperam refellere aliquem conarentur. Quia vero actio datur illa quidem in iudiciis iniuriarum: ficta autem atque falſa crimina alicui inter altercandum inferri, & obtrectando maculas aſpergi, modo præten-

datur ardor afferendæ & defendendæ veritatis, non modo animaduerſione caret, ſed laudem etiam paſſim inuenit; ita ſcilicet fit, vt optimos & grauiſſimos viros leuiſſimi deterrimique inſectentur & exagitent. Quanta autem nunc copia quoduis argumentum, ſed præcipue aliquod ſanctæ Religionis caput, explicantium & de hac dimicantium librorum euolat? In Aegypto olim, quemadmodum fertur, quod quisque in aliqua arte excogitaſſet, id in conuentu peritorum conſideratum & diiudicatum ſic demum, ſi approbatum eſſet, curabatur tanquam verum in columnis perſcribendum, quæ in ſacris quibusdam locis ſeruabantur. Tales conuentus nunc quoque agi erat optandum, & expediret, vt de iis ſcriptis, quæ proferenda aliquis in lucem & edenda exiſtimasſet, docti & ſapientes conſulerentur, deque eorum ſententia vtilia ac bona publice reponerentur, mala atque pernicioſa obliterarentur delendo. In quo melius eſſet, ne nomen quidem ſcriptoris conſeruari, id quod in Aegypto quondam factum fuiſſe accepimus. Hoc ſane pacto obuiam iretur cupiditati immodice ambitioſorum, & gloriæ appetitio reprimeretur, & non complerentur animi hominum opinionum mirabilium abſurdarumque varietate. At nunc, quoni-

quoniam & ſcribendi facultas conceditur cunctis, & iudicandi poteſtas datur cuilibet; qui ſunt audaciſſimi, ii vulgo in pretio honoreque habentur, & omnia vbique perniciosis & turbulentis contentionibus perſonant. Verum apponantur & iſta ad miſeriarum noſtri temporis aceruum, & fatalium pœnarum grauitatem.

CV. Inter hæc disſidia & iſtas ſeceſſiones, qui adhuc ſupererant, pauci illi ſane ex vetere ſodalitate & quaſi grege eorum, qui initio ad veritatis cœleſtis & optimarum diſciplinarum doctrinam colendam ſeſe coniunxerant, cum maximo dolore recordabantur præteritorum temporum, & tantam mutationem vitæ atque morum deplorabant. Meminerant, ſua ætate inimicitias etiam inter aliquos manifeſtas non fuiſſe expertes humanitatis & moderationis, contendentibus illis non hoſtiliter ſed ciuiliter: in ſuſcipiendis autem gerendisque rebus quibuscunque communicata conſilia, & collatas ſententias rationesque, magno ſtudio & opinione mutuæ beneuolentiæ ſingulari. Quæ tradere docendo aliis, quæ compoſita ſcribendo edere aliquis volebat, quæ negotia conficere agendo, ea tunc non temere ſed deliberata & recognita cum amicis ita aggredi,

gredi, si videretur, & proferre, aut, si non videretur, relinquere & premere. Hanc igitur suauitatem illi superioris temporis participes adhuc reliqui in tantam acerbitatem, & vitam, ex congregabili atque mansueta, tam feram ac soliuagam euasisse, dolebant, & miserabantur prolapsionem ætatis suæ, & nihil læti de futuris poterant ominari, accedente etiam senectutis diffidentia atque difficultate. Sed his temporibus, in quibus versatur ista pars narrationis nostræ, & dum ea, quæ exposuimus, ad hunc modum geruntur, multi interea ex Boiemia fuere edictorum sæuitia eiecti, qui aliquid dicere aut facere ausi fuissent prioribus & antiquis obseruationibus & ritibus contrarium. Exulabantque complures, coniuges præsertim sacerdotes, perquam miserabili specie. Et amisit Philippus Melanchthon amicum præcipuum Iustum Ionam. Hic celeberrimo Iurisconsulto Henningo Gœdæ, præposito rei ecclesiasticæ Wittenbergæ, successerat, & hoc anno Christi Iesu M. D. LV. migrauit ex hac vita, vir dignitate excellens & præstans doctrina, quum Wittenbergam prorsus reliquisset, in superiorum annorum bellicis tumultibus, & mutatione gubernationis. Etsi illinc abesse cœperat, & conciones habere, antea quoque in Salinis Saxonicis. Sed tunc his regionibus

bus excesſit, & aliquantiſper in aula Ducum Saxoniæ D. Iohannis Friderici FF. commoratus, præfectus deinde Eccleſiæ in oppido Eyſſefeldo, ibi mortem obiit, habens annos LXIII.

CVI. Ad Danubium autem conuentus agebatur anno Ieſu Chriſti M. D. LVI. Et de Religionis negotio iam conuenerat: vt delecti aliquot vtriusque partis congregarentur in Vangionibus Berbetomagi, deque controuerſiis ortis inter ſe placide colloquerentur. Nominabantur autem iam alteri non magis Proteſtantes, vt olim, ſed addicti Confesſioni Auguſtanæ; alteri Catholicorum, & antiquæ Religionis, nomen obtinebant. Acceſſerunt illuc quum alii tum Philippus Melanchthon: ſerius hic quidem, quod eo anno profectus in Cimbricam Cherſoneſum ad Regem Daniæ, affinem ſuum, Dux Auguſtus, iusſiſſet operiri illum mandata ſua. Tandem vero æſtate anni M. D. LVII. eſt tamen iter & ipſe ingreſſus, deducente eum, qui ab Auguſto Principe legabatur, generoſo & nobili Comite Ludouico Neogardienſi. Ibidem affuerunt & a Saxoniæ Ducibus D. Iohannis Friderici FF. miſſi Theologi, & earum rerum de quibus diſſerendum eſſet periti, & ſpectati homines quum bonarum artium tum cæterarum do-

ctrina-

ctrinarum, & viri non vulgari autoritate præditi. Sed a Flaciana, quæ tunc apud illos Pincipes in existimatione præclara erat & regnabat, factione, eas leges habebant latas præscriptasque & constitutas conditiones, vt alienæ sententiæ actores non autores suæ advenirent. De quibus rebus hoc primum optarim, famam omnem perpetui silentii latebris occultari & æterna obliuione potuisse obrui. Sed quoniam illæ multorum sermonibus & quorundam scriptis quoque celebratæ sunt, pauca hoc loco a me dici, ad instituti operis rationem & meam diligentiam fidemque pertinere duxi. Erant ad decretum colloquium, de controuersis in doctrina ecclesiastica capitibus, designati præsides, primum Spirensis Præsul, sed hic obire munus istud morbo impeditus non potuit. Suffectus igitur fuit in locum eius Iulius Præsul Naumburgensis. At Mersburgensis, princeps erat sui gregis. Hunc Sidonium nominabant, quod in eorum numero, qui Suffraganei vocantur, Moguntiæ aliquando titulum habuisset Episcopi Sidonis. Ita enim ludere in maximis rebus non est verita, posteaquam os perfricuit & omnem pudorem abiecit, superstitio, vt præesse iuberetur aliquis prouinciæ, quæ vel nulla extaret omnino, vel nullo pacto certe obtineri gerique

rique posset. Adolescens ipse humili loco natus ex vicinis Alpibus Tubingam studiorum caussa venerat; ibi in contubernio pauperum (Martinianum vocant ab autore institutionis) educatus, dum bonarum artium Magister renunciaretur, literas deinde docere cœpit, & Moguntiæ ludum aperuit, & postea etiam ad ecclesiasticas conciones habendas animum appulit. Ad quas maxima frequentia quum concurreretur, ita est ei ista curatio lata, vt sententia atque voluntas arctius deuinciretur, & ipse statum illum fulciret studiosius, & magis enixe sustentaret. Atque hinc est ad illud honorum fastigium euectus, rebus bello conturbatis, & discrepantibus iudiciis, diuersisque studiis collegii, producente eum Imperatoria Maiestate, cui ita commendatus fuerat, vt illius opera nihil non effici posse crederetur. Quæ eadem ferme eodem modo supra a me commemorata quum, his perscriptis, recordarer, non volui tamen delere, neque iterum hoc loco legi alienum duxi. Sane erat ingenium in homine acutum, industria haud vulgaris, facundia etiam & copia orationis egregia. Is igitur tunc quasi primum ordinem duxit eorum, cum quibus congredi deberent defensores eius doctrinæ, quæ nomine Confessionis Augustanæ significabatur; eratque veluti

veluti caput horum Philippus Melanchthon. Cognitioni autem; præesse loco D. Augusti Principis Electoris legatus ipsius debebat, magnitudine animi, constantia, virtute, sapientia, humanitate etiam excellens, quod in adolescentia optimis literis præclare esset institutus, is quem supra nominauimus, Ludouicus Comes Neogardiensis. Habuerat hic aliquando præceptorem Fridericum Staphylum: quem iamdudum vel ambitionis impetus, vel nescio quæ cupiditatum quasi procella ablatum inter aduersarios constituerat, cuius ante quoque facta mentio est, hominis, vt nihil dicam amplius, despicati & leuis, quum non esset ab eruditionis doctrina prorsus imparatus. Omnino ex ipsis iam illis, qui antiquæ religionis patroni perhibebantur, non plane dementes, fateri cogebantur, suas partes & doctrinæ & rituum & vitæ vitiis aliquibus laborare, & non immerito notatos esse errores quosdam. Atque hi initio statim petierunt, vt disputationes non colloquendo sed scribendo haberentur. Id quod facile impetrarunt, quod non minus scribendo quam loquendo se valere confiderent defensores Confessionis Augustanæ. Qui quum præclare starent, inter ipsos optatissimum aduersariis dissidium extitit. Nam ab iis, qui accesserant cum Flaciano consulto,

de

de illius sententia ante omnia postulare: vt damnati pronunciarentur quidam, qui illis, quorum paullo ante meminimus, nominibus mirificis & fictis infamabantur. Nisi enim hoc fieret, non fore inter ipsos firmam consensionem. Nihil fere erat inter hos, atque cæteros istarum partium, controuersiæ aut litis de dogmate. Petebatur itaque ab ipsis amanter, ne sine caussa autores esse vellent perniciosi dissidii. Quin etiam damnationes promittebantur, sed suo loco & rebus explicatis. Dicebatur, ideo esse conuentum, vt caussa non controuersa ageretur, eam par esse vt ipsi concorditer tueantur. Alia quoque commemorabantur, quibus posse eos a proposito illo abduci spes esset. Sed nihil horum ipsi admittere, & vrgere postulatas damnationes secundum præscriptam formulam. Ibi tandem eis dictum fuit, licere initio, & esse melius, discedere, quam impedire actiones bonas & salutares. Tum demum illi & assensi sunt, & promisere sese vno ore & animo defensuros doctrinam Confessionis Augustanæ. Sane Philippus Melanchthon cupidus congressus, quique nihil impedimenti aut moræ inferri vellet susceptis actionibus, non repugnauerat contra postulata damnationum, atque has adeo cœperat agitare. Sed sociis atque collegis ma-

gnopere reclamantibus, ab hoc confilio destitit. Iam vero procedentibus disputationibus, quum res ageretur scriptis mutuis, rursum nescio qua noua caussa aut cogitatione impellente, requiri flagitarique damnationes, vociferationesque existere, & perhiberi, illis neglectis non posse coniunctionem esse stabilem atque certam, idque apud omnes, etiam aduersarios, testantum clamores audiri, & ita turbari inchoatæ disputationes. De quo alii tum aliter. Atque ita mirabiliter omnia miscebantur, vt nulli non suspicioni locus esset. Plerique tamen ad impotentiam animi & vetera partium odia illum discessum referebant, quem placuerat testatum esse forensi etiam quadam cautione. Erat autem additus Theologis istis quidam ex scriba Ludimagister, ex Ludimagistro factus Iurisconsultus, tanquam vel custos vel emissarius; quem animaduersum est, & loquendo & scribendo quasi flabello seditionis Flacianas conspirationes ventilare atque insuper consiare, & furiæ instar volitantem vbique odia atque discordias excitare:

cui tristia bella
Iraque insidiæque & crimina noxia cordi,
Mille nocendi artes: secundum Poëtam. Atque rumusculi de tota re sparsi fuerunt varii, non

non etiam nulli inanes & falſi. Verum hoc quum aliis diſſidentibus delectationi fuit, & doctrinæ, quæ Euangelica perhiberetur, obtrectauit, quod iſta daretur occaſio tam execrationibus, quam ridiculis quibusdam dictis; tum accidit contrariarum tunc partium defenſoribus peropportunum, qui iamdudum animaduerterent, certamen illud iniquius eſſe comparatum. Nam ſe neque doctrina neque vſu exercitationeque iis, quibus opponerentur, pares eſſe ſentiebant. Bonis autem pietatisque religioſæ ex animo ſtudioſis illa tam intempeſtiua defectio ingentem attulit dolorem, quod pene parta victoria pro veritate ſe pugnare affirmantibus e manibus eripi videretur. Sed vrgebatur ſic quoque progreſſio inceptæ diſputationis, ab iis qui remanſerant. At præſes Iulius, vir prudens atque doctus, quod pro altero præſideret, oſtendit, neceſſe ſe habere, rem perſcribere Regiæ Maieſtati.

CVII. Dum mittuntur autem literæ, & reſponſum expectatur, omnia fuere interim quieta, & profundum Berbetomagi otium. Inque hac actionum dilatione accerſitus Philippus Melanchthon ab illuſtriſſimo Principe Palatino Principe Electore Othone Henrico Eytelbergam, vt de Academiæ con-

ſtitutione eo præſente deliberaretur, eſt profectus. Erat ibi Iacobus Micyllus, cultor & antiſtes, vt ait Poëta, rectorum & liberalium ſtudiorum. Quo adiuncto, itemque aliis quoque doctrina & prudentia ſingulari præditis viris, adminiſtratio tota illa ordinata, rationeque conueniente ac laudabili, Philippi Melanchthonis conſilio & autoritate, conſtituta eſt. Neque poſt hæc Micyllus integrum annum deinde vixit; qui natus Argentorati quum ingenio & bono & acri eſſet, Muſis, id eſt, optimis diſciplinis atque artibus ſe totum addixit, & quum veterum ſcripta explicando, tum componendo noua, & nauauit operam inprimis & nomen celebre eſt conſecutus. Commilitonem primum hunc habui Erphordiæ in Duringia, vbi de quadam actione ſcenica dialogi Lucianici, in quo perſonæ vnius hoc nomen eſſet, ita appellari eſt cœptus, neque nomen poſtea ei mutare viſum. Maximum damnum literæ & erudita doctrina huius viri morte fecit. Et Philippus Melanchthon noſque cæteri, quibus notus ille fuerat, quique tum apud ipſum accepti amantiſſime & ſupra modum hilare cum maxima iucunditate fueramus, ſummo dolore ſumus affecti. Nam ego quoque illuc veneram, exoratus ab amicis communibus, vt relictis rebus, quas tunc plane neceſ-
ſarias

ſarias in manibus habebam, & poſthabitis negotiis, quæ ſane erant eiusmodi, vt celeriter expediri mea referret plurimum, ad Philippum Melanchthonem me quamprimum conferrem, vt nuncio accepto domeſtici luctus, ex mea præſentia, cuius conſuetudinem & vſum ei iucundiſſimum eſſe ſcirent, aliquid illi contingeret alleuationis. Nam quum diſcedens filium vnicum, Philippi ipſum quoque nomen habentem, reliquiſſet periculoſe ægrotantem, conualuit hic quidem paullo poſt, ſed vxorem Philippi Melanchthonis mox ſuſtulit improuiſa tunc quidem mors, inter ſæuos cruciatus commotarum in toto corpore fluxionum mirificarum. Laborauerat autem & illa grauiter eo quo vir ipſius morbo, cuius nomen Græcum diximus eſſe λιθίασιν, Latini, quoniam tunc concreſcunt in corpore quaſi calculi, ita etiam illum morbum appellarunt. Sed concurrerunt tunc aliæ etiam difficultates, fortaſſe minus animaduerſæ. Atque obiit illa quidem diem ſupremum ſuum non aliena ætate, quod annum ſexageſimum omnino tunc habuerit, verum quæ & potuiſſet tamen per illam, ſi ita Deo æterno videretur, viuere diutius, & fuiſſet hoc marito opportunum atque vtile. Quum autem Eytelbergam ad ipſum veniſſem, reperi ibidem & fratrem eius Ge-

orgium. Gener vero Caſpar Peucerus ſecutus illum fuerat domo abeuntem, neque ab ipſius latere vſpiam diſcedebat. Meo adventu mirifice eum gaudere eſt intellectum. Nam ita acquieuit in complexu colloquioque meo, vt nulla de re publica aut priuata quicquam percontaretur, ſed tempus omne conſumeret conſuetis nobis ſermonibus. Indicium igitur caſus domeſtici placuit paullisper differre. Sed veriti ne ex aliis ille hunc cognoſceret, & ſuccenſeret nobis qui celaſſemus, ita poſtero die, quid eueniſſet, ei oſtendimus. Non dedit ſignificationem vllam vehementis perturbationis, quum ingente dolore affici ipſum nemo dubitaret. Atque nominatim vxori mortuæ valedicens, hoc modo addidit, ſeſe eam breui ſecuturum eſſe. Et mecum ſeducto ad cameras vitium, nam in Principis hortos tunc forte conceſſeramus, multa locutus eſt grauiter & pietatis atque prudentiæ plena conſideratione, de Republica & aſperitatibus ac confuſione rerum pene vbique omnium, & deplorauit de iis, quæ fierent, veriſſimas querelas, & multorum triſtiſſimorum euentuum cauſſas commemorando, quæ etiam deinceps conſecuta ſunt, nimis vere nonnulla prædixit. Atque doloribus ob Rempublicam omnino opprimi, inque eo minus ſentiri ipſius proprium,

quam-

quamuis recentem atque acerbum, apparebat. Quibus tamen implicatis triſtitiam augeri neceſſe fuit, qua corpore etiam langueſcente grauiſſime tunc laborauit ſuo illo malo morbi ſupra indicati, & maximis cruciatibus non ſine periculo eſt affectus, calculis grandiuſculis in vrinæ viis hærentibus diutius, quod fractis debilitatisque viribus minus ſtrenue ea præſertim ætate eiicerentur. Sed ad Berbetomagenſes actiones narratio reuocanda eſt.

CVIII. Regis Ferdinandi illuc reſponſo tandem allato, quo iubebatur: ante omnia, ſi fieri poſſet, inſtaurari ita diſputatio, vt tolleretur omne vndique impedimentum illius, vtque in eorum, ſi neceſſe eſſet, qui diſceſſiſſent, locum ſurrogarentur alii, & ita negotium continuaretur. Id quod cum decreto Ratisbonenſi congruere videbatur. Tunc igitur ii, qui antiquæ Religionis cauſſam defendere ſe gloriabantur, ſane perculſi, negare hoc ſibi faciendum, neque aduerſariis diſſidentibus, diſputationem producendam. Quid enim hoc profecturum? aut quæ ratio omnino ineunda eſſe videatur? quum ignoretur ad quas ſententias reſpicere debeant. Concordarent igitur prius aduerſarii, vt ſciri poſſet quid ab ipſis conſtanter retineretur & aſſereretur. Atque etiam hi

tunc de damnationibus quibusdam, imitantes eos qui discesserant, postulationes inculcarunt. Sed fuit diserte responsum: Totam rem decreto Ratibonæ facto, & regiis literis esse explicatam, & Augustanæ Confessionis defensores præsto esse, neque defugere aut recusare vllos legitimos congressus, & testari, si abrumperetur disputatio, sua id culpa nequaquam fieri. Nonnihil molestiæ solicitudinisque tunc Præsidi oblatum, sed altera illa parte nullo modo prosequi volente institutas disputationes, ita tandem iste conuentus dissolutus fuit. Quique ibi remanserant ex defensoribus Augustanæ Confessionis, Præsidis quoque testimonio laudati sunt. Et ipsi inter se quum priore necessitudine confirmata, tum noua societate inita, domum suam quisque reuersi fuerunt. Fridericus deinde Staphylus, qui se in aulam Regis Ferdinandi insinuasset, & augeret numerum eorum qui refellere deberent defensores Confessionis Augustanæ, scriptum edidit, tam futile, vt contemni, tam vero improbum & malum, vt animaduersionem non effugere debuisse videatur. Cuiusmodi & alia illius fuere vniuersa, quæ, postquam prodita caussa desciuit ab amplectentibus doctrinam expositam capitibus Augustanæ Confessionis, diuulgauit. Atque mirabantur prudentiores, tantum licentiæ

con-

concedi leuitatis furori, neque intelligi, quæ ſtabiliri iſti vellent, ea vehementius eosdem labefactare, præſertim quum ſimilis veſaniæ & ab hac infelicium euentuum exempla eſſent in medio. Quidam Auius etiam neſcio quid tunc effutiuit ſcribendo. Philippus autem Melanchthon breuiter ille quidem & ſtrictim ambobus, ſed grauiter atque luculente,reſpondit. Atque hæc fere ſunt tunc geſta, quibus Philippus Melanchthon & interfuit & præfuit.

CIX. Hoc eodem anno, poſt quaſdam coram Principibus diſputationes, ceſſit maleuolentiæ & odio Flacianæ factionis Iuſtus Menius, & Lipſiam ſe contulit, vbi humaniter & benigne acceptus diutius anno integro vno eccleſiaſticas conciones habuit, cum audientum fructu & admiratione, mortuus placide III. Id. Sextil. anno Chriſti M. D. LVIII. Commendatus fuerat Senatui illius vrbis a Philippo Melanchthone, neque alibi defuturus ipſi locus fuiſſet,ſed Lipſiæ contigit opportunus atque commodus. Varia atque multiplex fuit huius viri fortuna. Quicunque noſtra ætate eruditionis & doctrinæ fama celebres fuere, cum iis vniuerſis ipſi notitia neceſſitudoque & vſus interceſſit, & hi illum carum habuerunt & magnifecerunt. Multis annis fidelem & vtilem operam dedit

in regionibus Duringicis, & tandem ingrauefcente ætate, infolentia & clamoribus acerbitatis turbulentæ exagitatus, quietiorem fedem quæfiuit, & inuenit reliquæ ætati fuæ non longæ, vt diximus. Mortuus fuerat ante hunc Wittenbergæ Iohannes Bugenhagius Pomeranus, paftor Ecclefiæ illius, vir dignitate præftans & in rebus maximis cum fumma laude verfatus, contentus quidem ea conditione & illo loco in quo primum fuisfet conftitutus, quum ad ampliffimos honores potentiamque & opes eximias perueniendi præclaræ occafiones ipfi darentur: ad quas non ille quidem contenderet, fed inuitaretur peneque attraheretur. Spectatiffima hic cum fide & affiduitate mirabili officio fuo annis triginta & quatuor functus eft, & curationi latæ præfuit ftudiofe ac folicite, & patiens & nequaquam fugiens laborum. Exceffit ex hac vita annos natus feptuaginta tres, quum quidem aliquot annis fuiffet perquam imbecillis, fuperiore fere tempore integris & firmis viribus vfus. Quamuis autem immatura ea mors videri non poffet, neque ætati ipfius aliena, neque decedenti grauis accidiffet; diuturnæ tamen vitæ, communiter in rerum præcipuarum focietate peractæ, memoria, & vfus illius defiderium, magno dolore affecit Philippum Melanchthonem & alios,

alios, mœrentes ob veterem & ſingularem amicum laborumque omnium & curarum participem amiſſum. Hic quum ſenſim viribus tam animi quam corporis deficeretur, & non morbi grauitate ſed diuturnæ debilitatis languore velut euaneſceret, animaduertebatur quaſi ſimulacrum prioris viri, in omnibus rebus agendis alacris & promti, intuentem Philippum non leuiter perturbari. Auditæque ſunt voces ipſius deprecantis, ne ſibi talis ſenectus contingeret. Id quod ſecundum optatum ipſius accidit. Nam ne morbus quidem, quo confectus obiit, vel impediuit præclariſſimas cogitationes pietatis & ſapientiæ ipſius, vel obſtitit memorabilibus & eruditis ſermonibus, vel reprimere potuit laborum, quibus conſueuerat, defatigationes, vt deceſſerit non admodum de ſtatu vitæ traductæ recedens.

CX. His temporibus neque Respublica quieta fuit, & in Eccleſia varie turbatum. Atque rurſum de conflanda Synodo verba fieri, & quibusdam tumultuantibus ſine fine, & modo hoc modo illud arripientibus ad exagitandum, iamque inter ſe iis, qui aſſertores defenſoresque veræ & ſanæ atque ſalutaris doctrinæ videri volebant, fœde dimicantibus, & contumelioſa Scripta edentibus, multorum animi grauiter perturbari. Sed hoc

hoc magna pars nihil curare. Quasi Religionis caput esset, acerbitas dissensionum ac contentionum. Etsi, vt ingenia atque naturæ & institutio, sic consilia voluntatesque & actiones dissimiles animaduertebantur. Neque probabantur adeo omnibus omnia, quæ a suis quoque fiebant. Sed Berbetomagi acta valde reprehendi a Flacianis: & dari opera vt iis, qui suarum partium essent, congregatis decreta de illis fierent. Alii quoque cupidi tranquillitatis atque concordiæ, iudicare conuentu acto partis vtriusque laborantibus rebus consuli posse. Sed prudentiores statuebant contrarium, de exemplis antiquis & recentibus. Itaque nonnihil quidem negotii factum laborisque & molestiæ inter tales consultationes exhibitum fuit Philippo Melanchthoni. Sed vltra deliberationes & conatus atque studia tunc non est processum. Incidentibus præsertim & aliis grauioribus negotiis. Nam & Imperator Carolus omne gubernationis ius & Imperii maiestatem tradidit in manus Principum Septemuirum creandis Imperatoribus Romanis, & est idem paullo post mortuus in Hispania. Consilium hoc cepisse eum etiam ante annos triginta affirmabatur; sed tunc & exhaustis viribus & aduersis euentis fractus, desperatione quadam rerum omnium

um & amiſſione nonnullarum opportunitatum, id executus eſt, quod ratione quadam olim ſe facturum eſſe conſtituiſſet. Audiui, quum aliqui ab ea ſententia abducere ipſum vellent, Carolum dixiſſe: Impendiſſe ſe quæ habuiſſet omnia, & quidem in fulciendum tuendumque maxime eccleſiaſticum ſtatum; pecuniam, quæ quidem reparari idque damnum ſarciri forte poſſet; ſed amiſſam quoque eſſe exiſtimationem nominis, & valetudinem bonam, & ſtudia hominum, quæ recuperaturus eſſet nunquam.

CXI. Annis duobus antecedentibus mortem Philippi Melanchthonis hoſpitem hinc ad ipſum miſimus ſenem Cappadocem Cæſarienſem, qui habebat literas Patriarchæ Conſtantinopolis, Græce ſcriptas, quibus itineris ipſius cauſſa indicabatur & commendabatur nomini Chriſtiano. Pro filiis hic ſuis numerare certam ſummam pecuniæ debebat, qui interea in poteſtate Turcarum haberentur. Non deprehendebatur fraus vlla, eo magis animi omnium miſericordia ipſius commouebantur, & renouabatur memoria Philippo Melanchthoni Baſilii Epiſcopi, quem ciuem huius ſolebat appellare. Venit poſtea ad illum Demetrius quidam gente Myſus, qui in Græcorum Eccleſia Conſtantinopoli Diaconus fuerat, ſermonis Græci pe-

ci peritus: isque satis diu in his regionibus commoratus est. Et Sabini duas filias elocauit Philippus, & nobiscum luxit obitum filiæ atque neptis meæ, & aliis domesticis incommodis communiter dolore est affectus. Sed neque curarum quies erat, quas afferebant & conuentus Ordinum Imperii qui Augustæ habebatur, & scripta quædam de ecclesiastica doctrina singularia atque mirifica, nec non edicta seuera; & alii item casus, conatus, molitiones, quæ multiplices & mirabiles hæc tempora quasi inundarunt.

CXII. Anno Christi Iesu M. D. LX. mense Ianuario obiit mortem valde senex & iamdudum decrepitus Argentorati Nicolaus Gerbelius, vir optimus atque integerrimus, & humanitate, suauitate morum, doctrina omni genere solidæ laudis excellens. Hic Iurisconsultus diu dederat operam collegio in illa vrbe sacerdotum primario, & aliquando Viennæ Austriacæ cum Iohanne Cuspiniano, & illius ætatis optimarum disciplinarum atque artium fama celebribus, vixerat familiariter. De quo accidit quod nullo modo reticendum putaui. Quum enim is esset vir ille, quem diximus, & probitate innocentiaque ac studio religiosæ pietatis commendaretur inprimis, quæ erant laudes in ipso decoræ & illustres, & prædicabantur ab omnibus:

bus: quidam in libello Rhetoricorum præceptorum suo exponens exemplum actionis capitalis, hunc tanquam sacrilegii reum nominatim introduxit, & ab accusatore peragi fecit. Quod factum, vt autor affirmabat, inconsiderate & temere, (etsi non est ista in professore Rhetorices bella defensio) & optimus atque innocentissimus vir Gerbelius, & amici ipsius grauiter, quemadmodum par erat, & perquam inique tulerunt. Deque ea iniuria tam atroce querelas suas ad Philippum Melanchthonem detulerunt, cui illius libelli scriptor notus esset; & significarunt, se constituisse, quibus modis possent pro fama & dignitate nominis Gerbeliani propugnaturos, & eam contumeliam ab ipso propulsaturos vindicaturosque esse. Ea res quum & Philippo Melanchthoni & nobis omnibus magnum dolorem afferret, videreturque magnopere vel exempli caussa animaduertenda, & esset tamen autor libri is, in cuius persona etiam aliorum respectus verteretur, Philippi autem Melanchthonis animus, vt semper, sic tunc quoque, ad pacem atque concordiam inclinaretur, ita ab hoc est negotium illud his fere conditionibus transactum: vt criminis infamia ante omnia remoueretur, & nomina temeraria, vt affirmabatur, incuria falso inculcata statim inducerentur, & ipse autor

autor peculiari ſcripto fateretur iniuriam, eamque a læſo deprecaretur. Eſt autem omnibus nobis facinus illud viſum perquam indignum & malum, ſiue cogitatum ſeu per imprudentiam commiſſum. Quæ enim, ſi propoſito & conſilio factum eſſet, pœna autori irrogari deberet, conſtabat. Quis autem, a tali culpa fraudem malam abeſſe, poſſit dicere? Sed in ſcribendi edendique ſcripta infinita licentia, & leuitate ambitionis, & famam doctrinæ affectantium inſanis cupiditatibus, & hæc & huiuſmodi alia praua atque peruerſa accidere neceſſe eſt; quibus profecto plus damni datur moribus & vitæ, quam vllarum rerum demonſtratione aut explicatione bonæ vtilitatis conferatur. Atque tum & maiora quoque & cætera omnia fere ſic gerebantur, vt & in præſentia admodum turbulentæ res eſſent, & in poſterum nihil ſpei bonæ ſeſe oſtenderet.

CXIII. Sed Philippus Melanchthon, abducente eum propitio Deo & eripiente flammæ inuidiæ odiique maioris, & liberante grauioribus malis miſeriisque, vel ærumnis potius, euentus iſtos vitauit, & ex periculis laboribusque & angoribus, denique triſtitia aduerſisque omnibus, euaſit ea morte, quam illum obiiſſe iam diximus, & de qua extant narrationes copioſæ aliorum. Cuius diei

anni-

anniuerſariam memoriam celebrat nunc quoque perquam ſtudioſe Academia Wittenbergenſis XIII. Calend. Maii. Quum vixiſſet annos LXIII, & totidem pene dies. Elatus eſt cum funere ſpecioſo totius ciuitatis frequentia, ordinis ſcholaſtici inprimis, & proſequentibus exequias illius externis quoque, in quibus & ego fui. Monumentum poſitum eſt ad ſepulcrum in templo ad arcem, opere præclarum, cum verſibus epitaphiis & effigie ipſius. Feſtinaueram autem ego, vt viuentem adhuc reperirem; ſignificatum enim fuerat, rem eſſe in præſente diſcrimine, quum ante dies paucos ab eo diſceſſiſſem, non mala in ſpe, illo ipſum morbo non interiturum. Nam & tunc quinta tentatio (λήψεις Græcis ſunt & παροξυσμοὶ) ſperabatur vel nulla vel mitior acceſſura, & ipſe cupidum me remanendi diutius reuerti domum ad meos iuſſerat vultu hilari & lætis verbis, quod diceret, proximo mercatu, qui iam appropinquabat, ſe ad nos venturum. Addens quidem hoc: vel vna perpetuo futuros aliquando eſſe in æterna vita. Sed ſeptima incurſio morbi finem fecit vitæ in terris ipſius; idque ego in itinere cognoueram. Cætera ab aliis ſtudioſe commemorata a me omitti recte potuiſſe exiſtimaui. Febri illum diſcedentem a nobis Lipſiæ, tempore parum opportuno, cœpiſſe

laborare animaduersum est. Quæ neglecta ab ipso, etiam ingrauescens, in periculosum inprimis genus putabatur euasisse, quod Medici ἡμιτριταῖον vocant. Sed, vt aiebam, hæc accurate & copiose enarrata ab aliis me repetere non est necesse, vel non etiam oportet.

CXIV. Vt luxerunt autem hunc mortuum boni vniuersi, sic nonnulli petulantes & improbi insectati fuerunt, controuersiæque ecclesiasticæ cœpere fieri atrociores. Renouantibus quibusdam quicquid possent contentionum acerbissimarum & plane capitalium; & commouentibus maxima & exitiosa mala, quædam non pessime etiam sita; denique molientibus omnibus viribus distractionem, qua, quod adhuc vtcunque cohæreret & esset coniunctum, penitus discerptum dilaceraretur. Erupit autem tunc odium & inimica atque plane hostilis alienatio, eo diuerticulo quod iamdudum quæsiuerat, quum aggressiones apertæ minus fuissent efficaces, vel ita futiles & infirmæ, vt primo conatu statim languescerent & frangerentur. Arripueruntque nomini Philippi Melanchthonis infesti disputationes quasdam, quæ erant ad vulgus commouendum inprimis idoneæ, de sacratissima actione in Ecclesia, qua instituto Iesu Christi conuenitur ad communionem corporis & sanguinis ipsius, participantibus iis,

iis, qui ſine controuerſia ſunt in cœtu eccleſiaſtico, vt ritu religióſo celebretur conuiuium dominicum, quemadmodum veterum quidam appellauit. Quæ res quum ſit eximia, & inter illa quæ arcana habet & peculiaria congregatio Chriſtianorum, caſta etiam oratione de ea vtendum eſſe ſemper Philippus Melanchthon ſtatuit, & non potuit diſſimulare interdum dolorem, quem caperet ex quorundam temerariis & abſurdis declamationibus; quum præſertim in certamen ventum eſſet, & acerrime pugnaretur tanquam prœlio commiſſo, non de veritate doctrinæ, ſed ſua cuiusque opinione & verborum locutionisque præſcripto vſu. Prodierat quoddam de ea quæſtione ſcriptum Philippi Melanchthonis, quo conſilio quaue occaſione aut omnino cauſſa, non habeo dicere; ſed prodierat, tale quidem, vt hoc, qui ex animo religioſæ pietatis ſtudioſus & vir bonus eſſet, offenderetur nemo, diligenter etiam & attente conſiderantes multa vtiliter ſubiici admonerique animaduerterent: non ita tamen quaſi limatum neque perpolitum, quemadmodum in iſto genere ſunt ea quæ edi diuulgarique ipſe voluit, & continens mentiones de quibusdam liberiores. Quibus irritatum iſtud genus hominum ferox atque intractatum, excurrit immoderate, & eo eſt pro-

vectum, vt neque pietatis ad Deum, neque officii ad homines, neque existimationis propriæ respectus vllus curaue eos attingeret. Equidem non dubito, quin apud aliquos ea vel suspicionem vel crimen subitura sint, quæ de his negotiis atque hominibus ad talem modum a me exponuntur, tam affectionis cuiusdam priuatæ atque singularis, quam iudicii & sententiæ peculiaris ac fortasse parum prudentis. Verum enimuero ob huius illiusue existimationem de me & hac narratione sermones, quum & initio & inter scribendum cogitarim atque præuiderim euentus fortunam, non putaui quicquam omnium omittendum, quæ & vera esse scirem, & prodita arbitrarer a bonis libenter lectum iri, & nonnihil quoque momenti allatura esse ad curam diligentiamque excitandam tractationis & considerationis earum rerum, quarum adhuc reliquas tanquam morbi afflictiones & tabem metuisse semper magna animi perturbatione Philippum Melanchthonem scimus, & sæpe audiuimus dicentem : in hoc extremum periculum & summum discrimen caussam esse venturam.

CXV. Quum autem istas res & hæc negotia post mortem Philippi Melanchthonis tres inprimis exagitare, & illis insolentia verborum ciendis, quasi camerinam, vt dicitur, com-

commouere cœperint, ad institutum fortasse argumentum de his & contra illorum impudentem peruersitatem aliquid a me differi, pertinere videatur. Sed mihi ne nomina quidem istorum exprimere scribendo libet, & supra prauitas malitiaque eorum est a me notata. Etsi autem dolendum est, occasionem eam tandem nactos esse, quam diu quæsiuerunt, improbos ac malos, vt, postquam e medio abiit Philippus Melanchthon, & in hunc cæterosque declamitare eis audacius liceat, & liberior sit potestas quasi curriculum furoris sui conficiendi; in dolore tamen propter miserias nostras & augescentes dissipationes, erupisse tandem omnem acerbitatem odii & maleuolentiæ impetus, gaudio videtur esse dignum. Nam neque quid amplius isti tanquam de penu turbulentæ malitiæ proferant, restat, neque iam præterea habent quicquam, quod ad Philippi Melanchthonis autoritatem diminuendam & nomen infamandum inculcari possit. Petebatur ante annos ille aliquot primum obscurius, mox deinde aperte accusationibus & reprehensionibus quorundam quieti & otio inimicorum. Assentari potentibus insimulabatur, & errores stabilire, & fulcire manifestæ impietatis ruinas. Quod rebus perturbatis non esset autor desertionis & fugæ,

quodque veluti de naufragio tabulas colligi studeret, & perferenda arbitraretur omnia, quæ bona conscientia & sine scelere tolerari possent, neque noua vulnera infligenda esse censeret rebus communibus. De his quas telas grauissimorum criminum, & quam sævas accusationes detexuerit ingrata quorundam improbitas, non est fere cuiquam ignotum. Quibus iam in vehementia & insolentia euanescere incipientibus, ecce altera ad vulgus, cuius fere arbitrium spectatur, plausibilior caussa offertur, & huius actores iam exultant, & vrgent reum, mortuum illum quidem & fruentem requiete sempiterna, quemque tales clamores & insectationes non amplius attingunt. Quum conculcare tamen immanitas odii iacentem gestiat, & huius nomen cupidissime arripiat, ad ipsius quidem, vt putant, ignominiam inprimis, cui infensi sunt, & pro maximis beneficiis eam referunt gratiam, vt memoriam eius omnibus probris aspergere conentur: sed hoc tamen interea agitur, ne vspiam ad Reipublicæ salutem & dignitatem consentiatur, vtque noua quædam impedimenta obiiciantur concordiæ speratæ. Veritatem autem pervestigari, & futiles atque nugatorias fabulas & declamationes populares cohiberi, non esset vtile omnibus. Quod multi, qui in ista confu-

confusione opinionum & licentia vitæ & hominum leuitate magni sunt ac conspiciuntur, rebus negotiisque explicatis & constitutis, contemnerentur & laterent. Quinetiam non paucis tunc pericula impenderent, & caussa dicenda esset quum factorum tum dictorum. Turbulenta igitur esse tempora eis prodest, vt captantibus anguillas, secundum Græcum Comicum, aquam turbidam. Atque vnus ex ista cohorte, id quod antea quoque indignantes attigimus, procurrens non modo viuos, sed mortuum etiam Philippum Melanchthonem prouocat, & optat superesse eum in hac vita, vt suas vires congrediendo cum ipso ostendere possit. Nos vero multo magis & verius, adhuc viuere in terris, si ita Deo æterno videretur, vellemus Philippum Melanchthonem; non tam explorata spe, facile istam temerariam audaciam ab ipso refutatum iri, quam certa sententia, non solum multorum vociferationes reprimi, sed tranquillitatem & pacem Reipublicæ, & doctrinæ cœlestis puram integritatem, optimarumque disciplinarum & artium honesta studia, huius viri respectu, cura, diligentia, industria, pietate, fide, potuisse conseruari. In quibus quæ labes fieri cœptæ sint, nimis est euidens, & quid calamitatis immineat, audacissima vel potius impuden-

tiſſima iſtorum ſcripta indicio eſſe poſſunt. Nam ſi hoc concedatur & liceat veſaniæ, in quoſuis arbitrio ſuo inuehi, & quodcunque libuerit, ex ore inuerecundo, conceptum animo proteruo emittere, & chartis temere illitum ita in vulgus ſpargere, vt aniculæ etiam legere & cognoſcere poſſint; neque doctrina veritatis cœleſtis ſincera retinebitur, & hic furor ſtatum adhuc qualemcunque rerum & ſtudiorum piorum fortunam conuellet, contemtumque pariet horum, & reddet inuiſa plerisque tribuentibus hanc culpam hominum ipſis ſtudiis. Ac oſtentare ſane videntur iſti & prouocator ille gloriſſime eruditionis literatæ copiam. Quam cur aliquis eis inuideat cauſſa non eſt. Inferant ſane Græca aliquot verba, & excerpta de commentariolis & libellis Grammaticis quædam agglutinent, & affectent nitorem orationis. Nemo vt admirabitur, ita fortaſſe hoc reprehendet. Sed id pene eſt horribile, quod dialecticam ſubtilitatem & complexionum ſolertiam eam adhibent, qua, ſua quidem opinione, vincunt atque proſternunt vniuerſos. Eius tamen profecto facultatis niſi viam rationemque demonſtraſſet Philippus Melanchthon quæ illa eſſet, genus omnino iſtud ignoraret. Etſi male didicerunt hi, ſi quid tamen didicerunt, & tanquam ſimii id, quod

illum

illum facere viderunt, peruerse imitantes, doctis sunt ridiculi, quum grauiores admodum ipsis etiam irascantur, quos maximis in rebus non pudeat ineptire & prodere inscitiam suam, vel ludere etiam scientes. Quod tamen haud scio an non faciant, quum tanto supercilio rationes futiles atque dissentaneas colligant ac concludant. Quemadmodum autem simiarum, (nam huius animantis similitudo isti nationi inprimis conuenit) conantium gestus humanos exprimere, prauitas eminet, si vna cum hominibus illæ moueantur aut saltent: ita istorum futilitas fit manifestior, quando suas nugas doctrinæ applicant, & contra ea, quæ sunt ab aliis vtiliter & præclare scripta, suas ineptias proferunt. Atque videri possit alicui non aliena etiam his Platonica fabri calui & pusilli imago. Vt hic enim pecuniam nactus, iam lautus & ornatus filiam Domini ducit coniugio abhorrentem; sic ipsi temere irruentes in professionem omnium præstantissimam, populari applausu quasi ditati, & præceptoris sui rapientes eruditionis atque doctrinæ opinionem, infelice & præpostero vsu veluti progignunt commenta vanitatis atque dementiæ, ad fallendum & turbas dandum apta atque nata, & accommodata ad accelerandam ruinam Reipublicæ, quasi mœreant nimis tarde eam

concidere. Itaque omnem moram ægre ferunt. Nihil placet exquiri aut confiderari. Sed tanquam equi habenis ruptis infano curfu efferuntur, quæ ipfi arripuerunt ea retinentes, & impetum temerarium facientes in omnes. Interea, quid cui congruat atque confonet, non curant. Tanta fcilicet acrimonia tamque excellente vi ingenii præditi, vt, quamuis cuncta mifceant, confundant, inuoluant, perturbent, ipfi tamen placere fibi & cæteros præ fe contemnere valeant. Quod fi aduerfantes fibi nullo alio argumento refellere poteftas detur, tum in promtu eft aut interrogatio mirabilis & infefta, nullam attentionis & diligentiæ refponfionem admittens, aut petulans irrifio, qua eludantur fi qua contradicuntur, aut conuicium maledicum aduerfarios proterens. Poftremo, omnibus aliis artibus & viribus confumtis, ad zeli iactationem & oftentationem Fidei deferuntur. Non cogitantes, peruerfum aliquem folere & improbum zelum expertem neceffariæ cognitionis, & omnem Fidei fanctæ doctrinam effe confentaneam oportere, ne analogia illius conturbetur. Hanc filentio prætereundam non putauimus vel malitiæ improbitatem, vel dementiam fuperbiæ, vel odii etiam cæcitatem. Quæ cuncta modo non magis infidiantur neque fraudem parant

parant nomini Philippi Melanchthonis, ſed manifeſtam faciunt impreſſionem, & quaſi machinis admotis illud oppugnant. Vt Homerica ſcilicet de eo fama ad poſteritatem relinquatur Zoilorum & Daphidarum: qui non ſtatuam pietate & doctrina præſtantiſſimi viri, ſed multo illuſtriora monumenta ſcriptorum ipſius, flagellis nefariorum conuiciorum verberaſſe perhibeantur.

CXVI. Si quid autem eſt profecto vnquam editum, neque argumento concinnum, neque verbis elegans, neque aptum ſententiis, neque oratione compoſitum, ſed diſſolutum, inane, vulgare, arreptum, vt dicitur, e triuiis, id prorſus eſt, quod rabies iſtorum effutit. Tollat enim aliquis importunitatem arrogantiæ, leuitatem ſcurrilem inſectationum, petulantiæ exultationem; in ſumma, inducantur inepta, friuola, proterua, nugatoria, falſa, futilia, partium quoque iudicio indecora & mala; perparum relinquetur atque ſupererit in iſtis infelicibus chartis, vt admodum pauca aliena, & qui interdum, ſecundum Poëtam,

Purpureus late qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Cur

Cur vero, pugnaces isti inquiunt, non refutantur nostra? Cur nemo respondere nobis audet? Quia enim sunt illa talia qualia diximus, & qui sapiunt cum insanis insanire nolunt, neque existimant ea tractanda esse, quorum qualicunque contactu inquinari ipsos necesse esset: maluntque expectare tempus, quo illa, quasi araneolarum telæ, sua sponte euanescant, quam committere, vt sua veluti propagatione diutius durare possint. Maxime autem omnium demiror, quid in animo vni ex istis fuerit, quum Philippum Melanchthonem *veteratorem* nominandum putauit. Si tamen quid insanis in animo sit, aut quid hi putent, aut omnino quid ab ipsis fiat, mirandum est. Hoc quidem nomine qui recte sunt vsi, ii significare voluerunt malitiosam improbitatem, & fraudes calliditatis, & perplexas astutias. At enim constat omnibus, neque isti, qui crimen hoc infert, ignotum est: fuisse Philippum Melanchthonem alienissimum in tota vita sua ab omnibus fraudulentis consiliis & subdolis actionibus, fugientem ambigua, & perspicua sequentem, inimicum fucatis & tectis & confusis rationibus, & ei quam Sophisticen ille solebat vocare. Quæ tamen minus iam vsurpatur, quum plerique non versute rem inuoluere conentur, sed aperte falsa atque ficta asserere non dubitent.

tent. Quemadmodum seruus Comicus se non tam furacem esse ait, quam antea fuisset, quod rapiat propalam. Dat autem hanc eis licentiam quum vitæ dissolutio, tum migratio Philippi Melanchthonis. Non faciem enim, quemadmodum de se ait apud Homerum Achilles,

Cassidis ipsius contrariaque ora tuentur.

Neque est vero tanta acrimonia ingenii in isto manipulo, neque patientia laboris in discendo, vt fallaciæ conclusionum (quæ sunt Sophismata) callidæ saltem & speciem aliquam habentes ab ipsis vel expectandæ, vel magnopere pertimescendæ esse videantur. Cur vero hi defatigarentur cogitando, comminiscendo, fingendo, quod vel sententiis implicaretur, vel exornaretur verbis; quum admittat leuitas huius ætatis mendacia manifesta, & impune dicatur atque fiat, quicquid audet verecundiæ expers animus? Sed redeo ad veteratoris crimen vanitatis iocularis. Arreptum hoc est de illa quæstione, quam commouit non Philippi profecto Melanchthonis attenta atque religiosa pietas, sed importuna quorundam vehementia, & superba confidentia, & audacia turbulenta, cum pernicie publica & mœstitia bonorum omnium incredibili. De qua quidem nos disputare

nunc

nunc non volumus, neque hoc vlcus intempeſtiua manu tangere, neque adeo rixandi, quæ a multis quæritur, occaſionem ſuppeditare.

CXVII. Ex his autem vnus, quem neſcio quo pacto vt ſupra nominaremus rei indignitas expreſſit, quum turpiter deſciuiſſet a cauſſa, eſſetque iam aduerſarius manifeſtus, qui cum infauſta deteſtandaque nuper terra exorta tanquam Gigantea, & ſanctiſſimum ſolumque ſalutare Ieſu nomen infamante familia ſeſe coniunxerat; quamuis vt in agris conſitis ſues, multos ſcrobes foderet, & passim huc atque illuc rueret, ſeque in compluribus veluti herbis ſalutaris & puræ doctrinæ euellendis defatigaret; in vnam tamen maxime partem incubuit vehementia iracundiæ ſuæ, vt obtrectando Philippi Melanchthonis nomini cæterorum omnium cupiditatem atque conatus vinceret, cum iis, a quibus aliis in partibus diſſentiebat, oppugnando Philippi Melanchthonis dignitatem pietatemque & doctrinam, concurrens atque conſpirans, (odii inuidiæque & communium ſimultatum acerbitate eos alieniſſimos, tanquam aſpides ichneumonesque & crocodilos, contra naturam ipſorum conciliante) vt ſanctiſſimos manes ſimul inſectentur, & religioſiſſimum ſepulcrum Philippi Melanchthonis

thonis perfodiendo violare conentur. Atque isti quum inter se inimicitias aliis de rebus ingentes gerere & vehementer dissidere videantur, specie quidem differunt, sed genere pravitatis extremæ similes sunt atque germani. Vtrique enim ii sunt, quos ipsorum de se præconia non minus quam aliorum delectent, vel qui illa quoque verbose facere consueuerint, quum ab aliis aut non omnino aut admodum parce fiant. Videri igitur aliquid esse apud certos homines, quibus sese venditant, & eminere existimatione cupiunt: verum neque res eædem sunt, neque iidem homines vtrisque contingunt. Ita iam forma tantum diversa est, genus improbitatis vnum. Et congruit nunc istud maxime, quod eandem materiam artifices isti sumserunt, de qua criminationes & probra in Philippum Melanchthonem mortuum exsculperent, illud inquam scriptum, cuius paullo ante facta est mentio. Primum autem quis non videt, de illo litigare cum Philippo Melanchthone neque integri sensus neque sanæ mentis esse, quum ille viuus non ediderit. Tota enim res hæc ad eos iam pertinet, qui istud diuulgandum curauerunt, magnis & grauibus de caussis, consilioque prudente, & ratione, quemadmodum nos credere par est, vera. Hi igitur accusantur cum aliis quibusdam hoc in negotio sociis, inque

inque hos iste improuidus impetus sese infert. Sed quid est tandem, in quo scriptum illud tam male de istis mirificis hominibus meritum videri possit? Nisi quod cupidissime arrepta occasio est, non tam insectandi Philippum Melanchthonem, quam ad præstigiis quibusdam illudendum legentibus, & cæcandas imperitorum mentes, istamque offundendam caliginem. Quæsita est inuidia Philippo Melanchthoni non ab eorum, quæ scripsit, vitio; verum ab alienæ calumniæ interpretatione, vel, verius vt dicam, cauillatione. Etiam de aliis viri illius monumentis idem fieri comperitur. Et cernimus pene indies aliquid tanquam personæ nouæ in scena prodire huius non librorum modo sed epistolarum & dictorum. Quæ fiunt nunc impune omnia & audacter, sublato eo, cuius grauissimis verbis & verorum scriptorum autoritate facile refutarentur, quæ eum læderent vniuersa. Non quod ipse pro se aduersus aliquos dicturus scripturusue fuerit quicquam, qui nunquam suæ famæ aut dignitatis tam studiosus fuit, vt se defendendo & a se impetum atque vim aliorum propulsando, vehementer aut turbulente diceret aliquid aut scriberet, quemadmodum in contentionibus fieri solere scimus; sed rem euoluendo & edisserendo, ambigua remouendo, propria

pria atque certa ſtabiliendo, falſa confutando, vera aſſerendo, futilia ac nugatoria reiiciendo, id perficeret profecto, vt ſtolidæ aut peruerſæ leuitatis & impudentiæ furioſa temeritas concideret atque reprimeretur, vna Philippi Melanchthonis plana & ſimplice vel explicatione vel aſſertione. Eſt autem in his attendentibus inprimis moleſtum atque odioſum, quod mentio fit earum rerum, quas culpantes vel iis non interfuerunt, vel non curarunt admodum cognoſcere, vel demonſtratas malitioſe inuoluendo obſcurant. Inculcantur odioſe nomina quædam, & dogmata exponuntur, verbis illa quidem aſperius & ſententiis iniquius, & his aduerſatus Philippus Melanchthon aliquando fuiſſe & reſtitiſſe fortiter, & cauſſam poſtea prodidiſſe inſimulatur. Sic autem iſta agitur Tragœdia, vt quælibet diſſenſiones ſtatim mirifico quodam zelo capitales fiant, quique aliquibus non applaudunt ii ſtatim hoſtes ab ipſis iudicantur. Non libenter verba his de rebus facio, non quod vllorum criminationes pertimeſcam, qui omnes paullo moderatiores, & non ſimiliter petulantes atque ipſi ſunt, per contumeliam neutrales aut transfugas etiam appellant; ſed ad alia reſpiciens, quæ nunc referri neceſſe non eſt, timidius iſta attingo. Quum autem inſultantes mortuo Philippo

Melanchthoni quum aliis colligendis declamatores, vt ſibi videntur, ſint acres & vehementes, tum in ſcripti iſtius, cuius mentio ſupra facta eſt, crimine equitant ferociter, omnibus contumeliis appetentes famam & nomen optimi & ſanctiſſimi viri. Improbaſſe aiunt aliquando eum quædam. Ille vero ſemper improbauit neque neceſſarias & mirificas quæſtiones, & multo maxime diſceptationes pernicioſas, & rixarum cauſſas. Quum autem cerneret, a quibus, quæ res, quam alieno tempore proferrentur, neque ita, quemadmodum oporteret, eas tractari exiſtimaret, nunquam diſſimulauit ſibi inexplicatam nouitatem magnopere diſplicere. Itaque aliquorum promulgatores & diſſeminatores, quæ vel de induſtria elate vel ingeniorum aſperitate dici horride videbantur, nequaquam collaudauit. Oppoſuitque adeo ſuas etiam tum admonitiones quorundam procliuitati ad inaudita atque noua, vt inconſiderata leuitas coerceretur, quod omnia vbique periculis cerneret eſſe pleniſſima. Hæc circumſpectio & ſolicitudines iſtæ, non modo hac in parte ſed multis aliis notatæ & reprehenſæ fuerunt. Aliis timorem, aliis prudentiæ humanæ rationes criminantibus, non etiam nullis Philoſophiæ eruditionem hac occaſione exprobrantibus. De quo plura dici nihil

nihil attinet, quum præſertim antea quoque nonnihil ſit commemoratum.

CXVIII. Vt autem fortitudo & robur animi, & fiducia virium, & promta libertas orationis, ſuam laudem habet; ſic, quemadmodum opinor, non eſt vituperanda in magnis grauibusque rebus attentio & cura & prudentia. Quod ſi (nam humanum eſt errare) dictum vel minus cogitanter, vel nimis vehementer, corrigendum putaſſet Philippus Melanchthon, ideo ne tam atrociter fuit ille inſectandus? O miſeram conditionem omnium, qui ſcribendo operam quacunque in doctrina nauant, ſi ſunt errata ſtatim ſcelera exiſtimanda, & mutatio ſententiæ habenda perfidia! vbi igitur hoc? Diſcipulus eſt prioris poſterior dies. Quam multa ſæpe nunciantur negligenter, male, falſo? Quoties ſibi perſuadet aliquis id, in quo decipitur? Quantum etiam momenti in temporibus eſt ſitum? Quibus qui mouetur, is ſtatim ſapientibus iſtis leuis eſt atque inconſtans, vel etiam veterator & verſutus. Immo cothurnus eſt, quicquid ad ipſorum pedis diſtortiſſimum prauiſſimumque exemplum non quadrat, ſecundum quod ea calceamenta ſuta videmus, in quibus iamdudum turpiſſime, qui illa induerunt, gradientes claudicant, aut certe miſere & deformi-

formiter oberrant. Iam ſublato ſtudio enarrandi aliquid planius, diſertius, rectius, illuſtrius, non parum fructus deceſſerit de doctrinæ tractatione vniuerſa. Horum iſtud genus nihil intelligit neque conſiderat. Quod acceptum eſt, id ſicut claudus pilam, quomodo aiunt, retinere, & in ſententia perſeverare, neque ſi quid in ea abſurdi reperiatur putare corrigendum, neque enitendum, vt commodius aliquid dicatur: quaſi hoc ſit discedere à veritate, & prodere cauſſam. Cum quibus de his ne diſputandum quidem eſt, ab omnis humanitatis ſenſu nedum prudentiæ conſideratione alienis. Eſt autem illis ad huiuſmodi omnia ad imperitam multitudinem perquam plauſibile in promtu hoc: rationis iſta eſſe commenta & argumenta ſapientiæ humanæ. Quum ipſi quidem de præcipuis & maximis rebus argumentari & ratiocinari inprimis conentur. Minime illi quidem ratione & via atque ordine, ad explicandum tamen id quod volunt, & ſuas maxime cogitationes, quæque comminiſci & extruere & conglutinare non dubitantes; modo diuidentes diſſipando, modo definiendo magis ambiguum reddentes id de quo agitur, modo complectendo diſtrahentes & ſoluentes. Neque enim diſtinguere hos diſſimilia, neque diuerſa ſéparare, neque notiones rerum certa

ta descriptione demonstrare videas, & sumere vel falsa, vel dubia atque dissentanea, & inferre inducereque abhorrentia, vt solum hoc eos moliri putes: disturbare bene collocata, & firma conuellere, & ordinata confundere, denique cum ratione quadam insanire. Hoc vero vitant atque cauent, ne in ipsorum scriptis notari reprehendique fere quicquam possit, quod nullus in his tanquam formoso corpore næuus conspiciatur, sed tota illa futilia atque distorta ac fœda sint. Verum reducatur oratio ad propositum.

CXIX. Non modo iam molesta est istorum hac in parte hostilis oppugnatio, sed quum alia proferuntur, tum, vt vereor, proferentur deinceps illi ex ore sorte elapsa, prolata sine cogitatione accurata, etiam surrepta, suppositicia, commentitiaque; de quibus & disputari in vtramque partem, & crimina facile confingi in Philippum Melanchthonem poterunt, rebus, temporibus, hominum etiam voluntatibus atque studiis diuersis. Philippus Melanchthon nunquam fauit vel autori vel actori negotii neque necesrii & impediti atque turbulenti. Nunquam probauit aut adiuuit, vel potius, quantum potuit, repressit aduersando intempestiuas vel etiam temerarias excursiones. Fuitque ei curæ semper, vt & ipse considerando inquirendoque verum comprehenderet, & veterum sententias proferendo, aliorum quoque

cogitationes incitatas decertando & excurrentes longius conuerteret, & ad rei ipsius contemplationem diligentiorem reuocaret, ne fugerent, vt dicitur, præter casam. Quantum profecerit modo non dicam, quum palam sit, non paucorum vagas & temere effusas cogitationes quasi in gyrum reductas fuisse moderatione Philippi Melanchthonis, & hoc perfectum, vt iudicia essent attentiora & severiora, certe nemo, præter insanos istos, nocuisse hoc facto ipsum perhibebit. Ea profecto, de quibus vociferatur ista in caput Philippi Melanchthonis coniurata cohors, talibus clamoribus non explicabuntur. Quorum sunt tam inepta atque ridicula scripta, vt contemni ab omnibus sanis credibile sit: sed eadem etiam adeo rabiosa ac venenata, vt animaduersionem perquam diligentem commouere debeant. Quam quidem iis, quibus conuenit, curæ esse æquum est. Quantum sane credendum his sit, si nondum vel iis constitutum est, in quorum illi fauorem se insinuant, at hinc par fuerit æstimare: quod nunc tam exquisitis conuiciis furenter inuehantur in eos, a quibus benigne admissi, & amanter tractati, & multiplicibus beneficiis aucti & ornati fuere, quosque laudibus aliquando maximis extulerunt, & quorum actiones singulari studio defenderunt, quum eis

sese

ſeſe per omnia aſſentiri profiterentur. Poteſtne autem ab his conſtantem ſibi voluntatem polliceri, aut eis fretus eſſe aliquis, qui vel exiſtimationis honorumque ſpe, vel emolumenti mercede, a priore ſententia & animi inclinatione illos deſciuiſſe, & amicos cum inimicis commutaſſe ſciet atque perpendet? Nam commune iſtud: Dei reſpectum & veritatis eſſe præferendum vniuerſis; quantum valere in leuium & infidelium ſermone debeat, quis non perſpicit? Ad Iudæos, ad Sarracenos, ad quamcunque ſectam tranſirent iſti, idem dicerent. Spectetur igitur hoc potius, quæ cauſſæ iſtius tantæ mutationis fuerint, quid hi ſecuti ſint, in quæ iam vnde deſiliant. Quam nihil grauitatis, honeſtatis, religionis, nihil humanitatis ac moderationis conſpiciatur in conſiliis, dictis, ſcriptis, actionibus ipſorum; atque hinc fiat iudicium, quantum eis tribuendum, quid habendum fidei, quo dignitatis gradu collocandi eſſe videantur. Quid autem commiſit aut deliquit, obſecro, his in rebus Philippus Melanchthon? Nam hoc ad veritatem narrationis iſtius, vt exquiratur, pertinet. De quorundam audacia eſt locutus minus clementer. Inſanas extructiones damnauit, quibus non ceſſarent aliqui hyperbolis alias hyperbolas imponere, id eſt, mirabilia dicta

mirabilibus exaggerare, & secundum proverbium, arcem ædificare ex arena. Vidit, illum aceruum & hanc molem non consistere. Vidit, ita declinari fumum, vt incideretur in flammam. Monuit, hortatus est quos potuit. Increpando etiam quosdam corripuit sane molli, vt aiunt, brachio obiurgans. Quod sicubi hic errasset, si lapsus esset, si deliquisset; erat profecto istorum, tueri illum mortuum præsertim, peccatum culpamque, quæ in eum conferretur, remouere & tegere, defendere, quantum concederetur, amicum, fautorem, beneficum, magistrum, præceptorem, quod nomen istis morte tristius est. At ipsi quid faciunt? Rimantur quod nusquam est, eruunt omnia, ficta atque falsa ostentant. Tanquam obscœnæ aues ad sepulcrum eius aduolant, aut vt canes cadauera, sic famam nomenque lacerant. Nam quod ad errores, quos confutare isti se profitentur, attinet, ita sese res profecto habet, vt istæ confutationes multo quam ea, quæ ad confutandum sumuntur, plures dent errandi occasiones, præterquam quod sunt vanissimæ, & si quis conuicia, probra, maledicta, criminationes eximat, nihil futurum illis sit inanius. Quin etiam si quid forte esset in iis, quod dici putaretur recte, aut cognitionem haberet cum vtilitate coniunctam; non ab istis

tamen

tamen talibus oporteret audiri. Ac potius, quemadmodum quondam Spartiatis visum esse accepimus, vt vtilia atque bona dicerentur, non ab ignauo, futili, impuro, quamvis esset audax & loquax; ita si quid notari in Philippi Melanchthonis scriptis oportere existimaretur, æquum fuerat, non hoc ab istis fieri, sed a constantibus, doctis, piis, religiosis, amantibus patriæ. Quæcunque Philippo Melanchthoni explicare placuit, & ad quæ edisserenda tempus otiumque ei concessum fuit, ea haud scio an melius, dilucidius, verius, fidelius, religiosius expositum iri a nullo nostræ ætatis atque gentis existimandum sit. Quæ reliquit inchoata, aut noluit, aut non potuit, impeditus negotiis, tandemque morte ereptus, perficere; de iis cateruam istam silere melius erat, neque hoc sibi sumere, vt illa destruere & alia nescio quæ exædificare auderent. Verum de hominum istorum improbitate & scriptorum impudente vanitate, ad id quod propositum est satis, pro negotii magnitudine parum diximus.

CXX. De caussa atque re ipsa vt neque institutum fuit, neque mihi fortasse congruat disputare, ita liceat, nisi fallor, monere hortarique omnes veritatis cœlestis, patefactæ interprete Filio Dei æterni Deo æterno,

amatores, & fideles Iesu Christo, autori salutis atque vitæ, honestos denique & bonos: ne temere hac in parte prolabantur atque ruant. Tam amplum, arduum, impeditum negotium non conficietur vesanis clamoribus, neque tam intempestiuo stridore, neque istis conuiciorum plaustris. In Christiana religione quum vniuersæ virtutis cultus necessarius sit, decus quoddam certe illius atque pulcritudo eminens temperantiæ modestiæque, non poterit neque debebit omitti atque negligi. Hippocratis veteris Medici hoc est: Remedium esse interdum bonum, si nullum adhibeatur remedium, tam ad aures quam alia multa. Quod idem elegantibus versibus his Naso expressit:

Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit.

Et vetus verbum, strepitus nocturnos ventorum non durare diu, affirmat, secundum hanc Græci versus sententiam:

Nunquam aquilonem lux nocturnum tertia vidit.

Patiatur pietatis moderatio dicere istos quæ volunt, neque ægre ferat lenitatem ab eis levitatis, & cautionem timoris nomine infamari. Non curetur ignominiæ falsæ macula, quæ istorum petulantia aspergitur quietis & sanis. Non obstet mentio legum vete-
rum

rum(nam, vt acuti videantur, aliqui eas tanquam in iudicio, quo reus peragatur Philippus Melanchthon, recitant) facta ab iis, qui si scirent aut cogitarent quid omnino lex esset, non tam secure omnes diuinas atque humanas leges contemnerent, & adeo insolenter perrumperent. Quum ipsorum talia scripta sint, vt, si quod vnquam capitale prodiit, & quod in plurimarum legum quasi plagas incideret, istiusmodi centones hos videri, nonnullis eorum quoque, qui caussæ, quæ oppugnatur, non fauent, arbitrer. Legibus, vnus ex isto grege, qui se esse in quadam scholastica congregatione νομοφύλακα gloriatur, Imperatoriis teneri Philippum Melanchthonem scripsit, De Mathematicis & maleficis, quod studia ille Mathematum magnifecerit & commendarit. Huicne respondendum quicquam aliquis putet? Alter Solonis etiam antiquam legem recitat: vt orta seditione, neutri se parti adiungere, capitale sit. O hominem bellum, applicantem & interpretantem Atticam sapientiam, sapientiæ humanæ inimicum. Quod si Atticis legibus nugator iste delectatur, cur optimam atque præclarissimam legem scelerate violat, qua maledicta in mortuos omnia capite sanciuntur? Talibus igitur scriptis an opponere suorum aliquid iam quisquam volet,

volet, qui quidem ſapiet, neque pariter atque illi delirabit? At clamant iſti, &, refellat nos aliquis, inquiunt. Nam ſicut præfidentes pugiles aut irritatæ mulierculæ hoc poſtulant, iocantes etiam inſultando ridiculis, & ſalſa dicta inculcantes, ab omni vrbanitate atque adeo humanitate natio aliena. Decedatur potius eis, tanquam lutulento procorum gregi, ſemita: & concedatur eis iſta gloria quod inuicti ſint. Sunt enim profecto iis armis, quibus ipſi decertant, impudentiæ, dementiæ, clamorum, cæci impetus ruentis in omnia, agitatæ feræ inſtar. Hoc igitur reſtat, abire paulliſper & abſcondere ſe, dum tranſeat furoris incitatio. Non eſt pietatis religioſæ cumulare rixas rixis, neque Deo æterno grata acceptaque vel veritatis talis tractatio. Non adiuuant aut ſubleuant talia, aut augent, multo minus ornant Eccleſiam Chriſti. Itaque alia medicina quærenda, vel ad hanc faciendam præparatione opus eſt. Nimirum, vt quaſi caueis quibuſdam includatur & ſepiatur immanis hominum feritas. Nam ita, quorum hæ partes ſunt, ii tuto & ſua proponere, & vim aliorum ſuſtinere, & ordine atque ratione quærere de dubiis, explicare obſcura, manifeſta aſſerere, falſa refutare poterunt. Quibus omnibus iamdudum obſtat & aduerſatur vulgaris iſta importuni-

tunitas, & turbulenta ambitio, & impiæ secessiones, & species præstigiarum, quibus non modo multitudinis animi, sed quorundam etiam præcipuorum decepti fuere. Ne liceat igitur, neque potestas sit vlli, suam opinionem suo arbitrio diuulgare, & condemnare sententiam alterius. Non declamitare ad populum temere concionando; non scriptis impuris dissentientum nomen atque famam contumeliose insectari, ante cognitionem controuersiæ, & sua cuiusque sponte ac libidine. Cui ignota autem est huius sæculi licentia dicendi scribendique, & imperita plurimorum audacia, & indocta doctrina, & incredibilis quum arrogantia tum pertinacia? Hoc quam breuiter nunc dicitur, tam necessarium illud quidem existimandum est, ad spem veritatem & inueniendi & retinendi. Sed si istud obtineri nequeat, & nisi ita administretur negotium, idque perficiatur, vt & summa diligentiæ cura adhibeatur, neque labori vlli atque sumtibus parcatur, neque respectus admittatur ad commoda sua cuiusque, ac solius Dei æterni gloriæ seruiatur; melius fuerit; scilicet, rerum istarum quasi habenas relinqui, vt ferantur omnia, sicut hactenus, regente hominum nemine. Studium omnino religiosæ pietatis facile docebit vnumquemque, quod sit officium & munus ipsius.

ipſius. Hoc autem deſerentes prætermittendo, aut violantes ſeruiendo cupiditatibus prauis, quicunque tandem ii ſint, horum peruicacem impietatem, breue longumue fiat, non patietur Deus æternus eſſe impunitam, cuius miſericordiæ & benignitati atque clementiæ immenſæ permittantur cætera. Quorum quidem acerbitas odii in mortuum Philippum Melanchthonem nunc incitatur, quam nihil non exquirunt atque ſcrutantur, quo lædi fama nomenque ipſius poſſe videatur? Si illum ſe cæde, ſi ſacrilegio, ſi perfidia contaminaſſe vel mentiri auderent, quanta alacritate & lætitia facerent? Sed non habent ſcelerati diſcipuli, quod optimi innocentiſſimique & integerrimi Præceptoris vitæ ac moribus probroſum crimen inferant; & doctrina Philippi Melanchthonis non modo contra iſtorum maleuolentiæ impreſſionem, ſed aduerſus omnem omnium oppugnationem, ſatis eſt munita, ſeque tuetur ipſa atque defendit. Boni quidem certe & pii, venerantesque Deum æternum, & honeſta ſtudia amantes, quibus inuiſa eſt non modo ſuperſtitio ſed etiam barbaria, qui amant veritatem & mendacia oderunt: hi igitur nihilominus vel ſtudioſius quoque colent memoriam & celebrabunt laudibus Philippi Melanchthonis nomen: deteſtantes, tanquam furia-

furiarum inſtinctus, latratus iſtorum, de quibus nunc potiſſimum loquimur, & his ſimiles aliorum. Neque ſane illius cauſſa grauiter moleſteque ferent maledicta, quæ in ipſum coniicere iſti non ceſſant, ſed hoc dolebit: tantum licere improbitati inuidiæ & odii acerbitati, vt prætexens hic aut ille veritatis cœleſtis patrocinium, tam grauia vulnera, prohibente nemine, infligat Eccleſiæ Chriſti, adeo hoſtiliter in nomen Philippi Melanchthonis inuehendo. Quem profecto quorum furor ad inſectandum arripit, in eo, vt arietes cornua ſtatuæ æreæ inferentes, ſic ipſi ſeſe incurrendo comminuunt atque frangunt. Neque ab his iam mali quippiam Philippo Melanchthoni accidit, ſed ipſi plane ſtimulum, quod dici ſolet, calcibus feriunt.

CXXI. Cum illo vero & eſt actum & agitur optime. Omnia, quæ ad præclariſſimam exiſtimationem & ſummam laudem pertinentia optari ab homine fas eſt, ei contigerunt. Puer infantiæ opinionem atque ſpem, pueritiæ adoleſcens, adoleſcentiæ vir ſuperauit admiratione omnium, quam ipſam vicit ſeneſcentis ætatis quaſi viriditas mirabiliter operoſa, neque induſtriæ expers neque fugiens laboris, & nullo in munere exequendo languida, & in occupationibus conſuetis perſe-

perſeuerans. Nunquam ille affectauit titulos neque ambiit honores, & ſummos atque ampliſſimos, iudicio conſentiente, & vno omnium ore, eſt adeptus. Qui confuſa atque disiecta in doctrina tam cætera quam Eccleſiæ collocando atque diſponendo, & implicata quaſi enucleando, & expediendo hærentia, & confirmando dubia, & indiſerta explanando, non modo plurima, in quibus priores errauerant, correxit, & perfecit vt noſtra ætate eſſet doctrina ſpectata atque illuſtris, ſed ea reliquit elaborata opera ſtudii & induſtriæ ſuæ, vt ſi non auerti prorſus ruina ſinceræ atque puræ doctrinæ, vrgentibus nobis fata noſtra, certe differri poſſe videatur. Fuerit in ipſo vitii aliquid. Quædam neſcierit. Lapſus deceptusque alicubi ſit. Fuit enim homo, & ſolius Dei eſſe ſcimus, vt omni labe ignorantiæ & macula turpitudinis careat. Confirmare tamen hoc, vt opinor, liceat: inter noſtros homines ſanctitate religionis, ingenii excellentia, ſapientiæ virtutisque ſplendore, pietate, humanitate, beneficentia, omnis officii munere, ea quidem conditione qua ille fuit & tali loco, parem ei hac ætate fuiſſe neminem. Futurus ne aliquis ſit poſthac, incertum eſt. Cui vero non eſt perſpecta, atque adeo experiendo cognita, Philippi Melanchthonis facilitas in moribus, bonitas erga

ſuos,

ſuos, comitas liberalitasque in omnes? Si quid autem fecit perperam, eo feciſſe profecto perhibere liceat, quod auxit ornauitque indigniſſimos, quosque etiam Reipublicæ nocituros eſſe interdum ſuſpicaretur. Tanta autem erat in ipſo conſulendi rationibus & prouehendis commodis aliorum & benefaciendi quamplurimis cupiditas, vt neque petentibus denegare ſciret quicquam, & vltro deferre quibuſuis operam, conſilium, facultates ſuas impertireque ſoleret. Iſtud igitur ſit peccatum ipſius, quod aluit & fouit improbos, & ſerpentes, ſecundum prouerbium, in ſinu. Accidit hoc ſemper optimis atque probatiſſimis. Quorum tanta ſcilicet eſt & tam abſoluta atque ſimplex bonitas, vt nihil in animum ſuum penetrare patiantur, quod benignitatem impediat aut obſtet humanitati.

CXXII. Atque iis quæ dicta ſunt, hoc ſaltem effici confido, vt omnium iudicio ſtatuatur: melius honeſtiusque ſentiendum eſſe de Philippo Melanchthone mortuo, quam inter viuos nunc quoque obuerſantibus inuidis maleuolisque & obtrectatoribus ipſius. Qui quid hominum ſint, non dicam; neque eam iniuriam viro optimo & ſanctiſſimo faciam, vt cum iſtis illum comparare voluiſſe videar. Quid igitur eſt? Vt tandem noſtra

narratio concludatur. Optimus & sanctissimus vir Philippus Melanchthon quum ita vixisset, quemadmodum vere commemorasse me etiam inimici fateri cogentur, pie & religiose morte obita, tot commoditatum autor, tot bonorum conciliator, cuius omnibus pietatis virtutisque amatoribus memoria veneranda, & ad posteritatem etiam gloriosior futura est: hic igitur talis & tantus vir mortuus conuiciis laceratur, & ignominiis impiorum probrorum appetitur. Quem doctiores quoque & saniores ex aduersariis, quum vix diligere possent, propter constantiam tamen & fidem & admirabiles virtutes plurimas odisse non vellent. Quo quidem ille animo, consilio, proposito, studio, ad cognitionem professionemque ac doctrinam sacrarum literarum accesserit, scit Deus æternus, & est ingenio hoc ipsum laboribusque eius, & operum bonitate, omnibus mortalibus, non maleuolentia atque odio cæcis, declaratum. Atque idem Deus istorum quoque, arrodentium nomen & probrum sanctitati labemque integritati Philippi Melanchthonis inferre conantium, siue in calcaria seu carbonaria, vt dicitur, obscurorum opificum, pectora voluntatemque perspicit. Quæ quidem ab eis prodita inque lucem prolata sunt, eiusmodi specimen dant,

vt

vt quid cogitent velintque agendo demonſtretur. Ex quibus hoc non eſt poſtremum: quod, quum inter viuos inuidia ſoleat vigere, mortuos autem inimici quoque odiſſe deſinant, tanta iſtorum non inhumanitas eſt, ſed immanitas, vt in Philippum Melanchthonem mortuum ſuos demum ſtringant gladios & tela intendant. Qui, quoad vixit, & negotiis maximis grauiſſimisque Reipublicæ & Eccleſiæ Chriſti eſt adhibitus, propoſita cunctis in medio quaſi palma, ſtudio ſalutis & incolumitatis publicæ, cum conſeruata veritate coniunctæ; vicit omnes & religione pietatis, & induſtria atque ſtudio ac laborum defatigatione, & conſtantia atque fide; & tempeſtiua moderatione. (Quamuis hanc culpare aliqui audeant, non modo nomini Philippi Melanchthonis ſed paci & quieti inimici.) Neque quiſquam eſt repertus, qui ſe ei præponere non dubitaret. Atque hæc ſunt ignota nemini. Vt autem luctus funeris Philippi Melanchthonis caritatem bonorum; ita quorundam lætitia odium etiam malorum indicauit. Quorum vtrumque famam exiſtimationemque hominum meliorem reddere conſueuit. Vitam autem talem, qualis expoſitione noſtra indicata eſt; poſt grauiſſimos & maxime vtiles labores; poſt operam publice priuatimque nauatam;

poſt ſtabilitam illuſtratamque doctrinam veritatis cœleſtis & bonarum artium, poſt ſubleuatos, adiutos, auctos, ornatosque innumeros ſine diſcrimine, omnis otii quietisque expertem ille placidiſſimo & optatiſſimo fine clauſit; ea ætate ſua, & eo tempore Reipublicæ, vt, quemadmodum vtens verbis Pauli Apoſtoli aiebat, decedere hinc & migrare ad Chriſtum cupientem permulta impellerent. Cum eo igitur, vt diximus, optime præclariſſimeque eſt actum. Noſtra cauſſa viuere ei licuiſſe diutius, optandum, & ſtare quaſi in acie, non modo aduerſus manifeſtos hoſtes, ſed qualeſcunque tranquillitatis turbatores; qui glorioſa temeritate optantes hunc viuere, conſpectum omnino & faciem illius ferre ſuſtinereque non poſſent, fugientesque eo viſo & arma abiicerent, & alas demitterent, quantumuis modo ferociter ac ſuperbe procurrant atque euolent. Non ſane læditur omnino Philippus Melanchthon ab iſtis tanquam viperarum ſibilis, aut hyænarum bubonumue diris funeſtisque cantibus ac ſonis. Quo iſta licentia pertinere euadereque poſſit, quorum maxime intereſt, ii ſcilicet conſiderabunt, & quum ſibi tum aliis in hoc periculo proſpicient. Quoties exiſtet, quod alicuius ambitioni impedimento ſit, quod cupiditati obſtet, quod opinioni refragetur,

getur, toties arripietur occaſio vel conſtituta diſiiciendi, vel exulcerata amplius lacerandi, vel excitato incendio vires addendi ſuggerendo materiam. Quando igitur concordabitur? quando de vlla controuerſia decidetur? quod negotium aut quæ res tranſigetur vnquam? Nos, vt qui e longinquo prœlium ſpectant, mouentur illi quidem alterius vtrius partis fortuna, & optant, ſperant, metuunt, opitulari neutris valent: ſic quid facere poſſumus aliud? quam perturbari iſta cernentes animo, & precari veluti in Tragœdia chorus:

Vt redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis;

id eſt, vt iſta elata atque contumax & inſolens petulantia in viuos atque mortuos, & turbatrix in præſentia quietis, & ſpem tranquillitatis in poſterum præcidens, & incutiens metum ſæuiſſimarum procellarum & horribilium tempeſtatum, reprimatur ac coerceatur ab iis, a quibus & poteſt & debet. Non autem neceſſe eſt exempla veſtigare euentuum, qui iſtiuſmodi conceſſos diſſimulatoſue conatus ſunt conſecuti.

Ante oculos interque manus ſunt omnia noſtras,

ſecundum Poëtam. Vigilent igitur & at-

tendant ii, quorum maxime res agitur, quorumque proprium ac peculiare munus, & præstandi officium patriæ, & sibi quoque ac suis prouidendi. Nos cæteri, animæ viles, vt idem Poëta ait, poterimus silere confirmati vtcunque ad ea ferenda, quæ acciderint.

CXXIII.. Absoluimus id opus quod suscepimus ad elaborandum, id est, veram de Philippo Melanchthone narrationem; & officium persoluimus debitum non solum amicitiæ nostræ, sed omnino meritis ipsius. Neque me fugit, legentibus hæc eorundem repetitionem iniucundam esse, & inde fastidium posse existere. Tota enim, vt ita vocem, farrago huius libri, quid aliud complectitur, quam curas, labores, solicitudines, dolores, denique miserias Philippi Melanchthonis? In quorum expositione eædem sententiæ iisdem sæpe verbis iterum atque iterum recensentur. Sed dabitur venia mihi, vt spero, a non iniquis lectoribus; qui ea sum persecutus, quæ in re ipsa inesse animaduertissem, vt & verum iudicium nostrum, & simplex narratio testimonii loco haberi debeat. In aliis, siue quis minus quam oportuerit omittendo, seu inculcando plus quam decuerit, esse dictum, seu notandum in verbis compositioneue aliquid

forte

forte putauerit; etiam eum ignoſcere velim non tam feſtinationi meæ, (non parum enim temporis in his conſcribendis abſumſimus) quam lapſibus, qui ſunt etiam acutiſſimorum ſapientiſſimorumque & doctisſimorum. Narrationes ſane has verboſiores & totam expoſitionem pleniorem efficere, adiiciendo commemorata ab aliis, atque adeo noſtra ediſſerendo prolixius, & quaſi dilatando, fuiſſet in procliui. Ego vero & in meis ſeruandum mihi modum putaui, ne euagarentur illa longius, quam viderentur debere; & quæ aliunde peti facile poſſent, ea noſtris inſerere nolui, quod eſſe rectius arbitrarer, vnumquemque illa per ſe cognoſcere, aut recordari ipſum. Sunt autem plurima & ab ipſo Philippo Melanchthone & ab aliis conſcripta, de plerisque negotiis tractatibusque & diſputationibus religionis cauſſa habitis, agitatis, ſuſceptis: quorum neque intercidit memoria, & quæ ſunt articulate edita in vulgus, vt, ſi quis forte requirat, in promtu ſit aſſumere, & eis hæc noſtra quaſi accumulare. Fortaſſe autem non breuitatem aliqui in his accuſabunt, ſed mentione de quibusdam nimis verboſa offendentur. At mihi, ſi præterire ſilentio quædam voluiſſem, quæ notari aut reprehendi quoque poſſent tanquam alieniora, aut minus aliquibus iucunda, aut non etiam nullis odioſa: ne vel diligen-

tia ſtudii, vel cura veritatis deſideraretur, verendum fuit. Expoſui igitur hæc ſimplice narratione, & quaſi iuratus verbis conceptis, & ex animi ſententia, ſic, bonorum vt his grauatum iri confidam neminem. De aliis neque magnopere ſolicitus ſum, & diſplicere noſtra illis, quam grata acceptaque eſſe, malim. Vt iſta autem proferrem atque ederem, id, quod vere cum Poëta affirmare poſſum,

non gloria nobis
Cauſſa, ſed vtilitas officiumque fuit.

Vt enim de Philippo Melanchthone, qui vix alio familiarius quam me eſſet vſus, commemorare comperta mihi atque explorata, ad officium meum pertinere, ſic cognitionem iſtorum aliquam legentibus vtilitatem allaturam eſſe duxi. De quo tamen ſtatuat quisque quod volet, (& eſſe enim diuerſa iudicia diuerſorum ſcimus, neque poſtulamus, vt contra ſententiam animi ſui de his aliquis decernat) & euentus, qui Deo viſus fuerit, & hic noſtræ expoſitionis finis eſto.

Epita-

Epitaphium

PHILIPPI MELANCHTHONIS,

sicut initio conscriptum,

laminæ enim æreæ spacium quædam non admisit.

PHILIPPO MELANCHTHONI, SACRARVM LITERARVM SOLERTISS. ET FIDELISS. EXPLICATORI, VERITATIS COELESTIS PATRONO ET PROPVGNATORI INPRIMIS STRENVO, OPT. DISCIPLINARVM ET ARTIVM QVVM INSTAVRATORI TVM CONSERVATORI: QVI OMNEM DOCTRINAM QVASI VAGAM AC DISSIPATAM COLLEGIT ET AD CERTAM RATIONEM REVOCAVIT: VIRO PIETATE, STVDIO PVRAE CASTAEQVE RELIGIONIS, SAPIENTIA, VIRTVTE, HVMANITATE, BENIGNITATE ERGA OMNES PRAESTANTI, FELICITER ET SANCTE IN TERRIS MORTVO XIII. CAL. MAII, C. V. AN. LXIII. M. II. D. II. H. I. ACADEM. WITTENBERG. CVI ILLE TOTIS ANNIS XLII. OPERAM NAVASSET,

H. M. P. C.

M. D. LX.

Vitam

Vitam fortunasque suas studiumque laboris
Quique opera sanctam consiliique fidem
Impendit diuina tuis, Ecclesia, rebus,
Teque pius varia iuuit & auxit ope:
Hac in parte sibi post mortem structa Melanchthon
Communi in luctu busta Philippus habet,
Quæ templi foribus magni vicina Lutheri
E regione solum quod tegit ossa videt.
Bretta hunc vitales natum produxit in oras,
Bretta Palatini limes amœnus agri.
Vnde propinqua petens adiit bonitate suorum
Diuerso Aonidum templa sacrata loco.
Ludus enim puerum accepit Phorcenidos vrbis,
Eytelbergiaci mox schola gymnasii.
Doctrinæ hinc fecit iuuenem alma Tubinga Magistrum,
Eximium laudis gessit vbi ille decus.
Inde triumphator monachorum Capnio iussit
Albidos hunc ripam visere Saxonici.
Tunc noua Dux Fridericus vbi collegia Musis
Romani fundans Ensifer imperii,
Vndique conductis præstanti laude parabat
Artis & ingenii reddere clara viris.
Hic & coniugium gentis sortitus honestæ,
Factus & est sexus mox vtriusque pater:

Et

Et ſocio ipſo annis viginti octoque Lutheri
Wittenbergiacæ res fuit ampla ſcholæ.
Quam ſeptem bis adhuc prouexit deinde gubernans,
Fluctiuagam vt vaſtum per mare nauta ratem.
Heu tempeſtates quas hic perpeſſus, & ad quam
Sæuos hæc ſcopulos acta carina fuit!
Quantum externii odii, quantum inuidiæque ſuorum,
Ingratorum hominum quæ maledicta tulit!
Ipſe tamen quamuis reflantibus vndique ventis,
Directum eſt, retinens vera, ſecutus iter.
Fortia nec clamor latrantis pectora turbæ,
Nec vulgus ſtrepitu mouit inane ſuo.
Summa petit liuor: Nemo hunc ſuperare niſi ipſe
Poſſet, ſi ſtudiis otia ſuppeterent.
Iſta ſub obliquo norunt quoque ſole locati,
Quique ſub oppoſito forſitan axe iacent.
Scripta ſed illius memorabilia inter & acta
Plurima, quæ ſolidæ nomina laudis habent,
Vnum opus eximium eſt: Fidei confeſſio ſanctæ
Ante tuos, Cæſar Carole, lecta pedes.

Extat

Extat enim illius assiduo hæc descripta labore,
Vera reconcinnans dogmata sparsa prius.
Languida qua Christi iamdudum Ecclesia nitens
Rursum oculos audet tollere læta suos.
Concurrant inimici omnes licet vndique, hic vnus
Confutare potest improba dicta liber.
Ac tua nunc terris floret bona fama, Philippe,
Viuit & æternum spiritus ante Deum.
Corpus at exanimum tumulo hoc requiescit humatum,
Condecorant gratæ quem monumenta scholæ:
Quod tandem expletis, senio curisque grauatum,
Sexaginta annis exuis atque tribus.
Sic morbo vt paucis nisi debilitante diebus
Muneris officium feceris omne tui.
Atque olim ætherias venies reuocatus in auras
Integer, & mortis liber abinde metu.
Sancte vir & salue pater optime. Nos tua semper
Te soboles merita relligione colet.

Doctri-

Doctrina nobis vera tu doctor & autor,
Hæc tua clara ætas munera laudis habet.
Salue iterum atque iterum. Tua nos immota manebit
Semper apud memores gloria, nomen, honos.

Ioachimus Camerarius,
Pabepergensis Am. S. S. F.

Sarco-

Sarcophago stanneo, in quo Academia Wittenbergensis in templo arcis, iuxta D. Mart. Lutherum, exuuias Philippi Melanchthonis condidit, impositum fuit hoc scriptum.

IN hac sandapila continentur exuuiæ Philippi Melanchthonis, qui fuit Professor sacræ Theologiæ & Philosophiæ in Academia Vitebergensi annos XLII. Vir præstans doctrina, humanitate prudentia, vitæ integriate & sanctimonia, Christiana pietate ac tolerantia, beneficentia erga pauperes. Reuerendi viri Doctoris Martini, purioris religionis instauratoris, ὑπασπιστής & adiutor præcipuus & fidelissimus in emendatione doctrinæ sacræ, fraude Pontificum Romanorum & Monachorum præstigiis corruptæ, & in abrogatione abusuum, inuectorum ab iisdem: autor Confessionis Augustanæ, quæ est, post inchoatam anno 1517 emendationem Ecclesiarum & mutationem, exhibita inuictissimo Imperatori Carolo Quinto, in comitiis Augustanis, anno a nato ex Maria virgine Iesu Christo Saluatore 1530. Propugnator veritatis cœlestis constantissimus totis annis triginta, quum in pluribus conuentibus Imperii, tum alias priuatim & publice, sicut scripta, quæ extant, testantur. Natus est in oppido Palatinatus ad Rhenum Bretta, honestis parentibus, patre Georgio Schvvarzerd, qui fuit Magister armorum apud illustrissimos Principes, PHILIPPVM & RVPERTVM, Palatinos ad Rhenum, Electores Imperii &c. qui & Maximiliano Imperatori, & præcipuis Germaniæ Principibus, propter virtutem, integritatem, prudentiam, & artem carus fuit: Matre vero Barbara Reuterin, anno 1497 die mensis Feb. 16. hora 7. scrup. 6. post solis occasum

ſum veſperi. Accerſitus Vitebergam, ex Academia Tubingenſi, ad interpretationem Græcæ linguæ, ab illuſtrisſimo Principe FRIDERICO III Duce Saxoniæ & Imperii Electore, conditore huius Academiæ, de conſilio Iohannis Reuchlini cognati eius. Venit in hanc in vrbem anno 1518 die 25 menſis Auguſti, hora prima pomeridiana. Ibi Lutherus motis iam controuerſiis, quum probaret ingenium eius, copiam ac varietatem doctrinæ, & iudicii acumen ac rectitudinem, ſibi eum adiunxit. Vxorem duxit Catharinam Crappin, natam ex honeſta familia in hac vrbe, anno 1520 die 25 menſis Nouembris. Ex hac ſuſcepit filios duos & totidem filias. Filiorum Georgius altero anno mortuus eſt. Philippus patri ſuperſtes. Filiarum Anna nupta fuit Georgio Sabino I. V. Doctori. Magdalena Caſpari Peucero artis Medicæ Doctori. Coniux Catharina deceſſit ex hac vita anno 1557 die 11 menſis Octobris, quum maritus abeſſet Wormatiæ, miſſus eo ad diſputationem, inſtitutam decreto Senatus Imperii de controuerſiis religionis. Ipſe Philippus reuerſus ad Academiam, vixit poſt coniugem in cœlibatu vsque in annum tertium; quo ſub noctem feſti die Palmarum, vt vocant, febri correptus, quam medici iudicarunt eſſe ἡμιτριταῖον, tandemque ſuperatus morbo, propter imbecillitatem corporis, confecti ætate, curis, & laboribus aſſiduis ac diuturnis, expirauit placidisſime, cum vera & ardenti Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti inuocatione, die menſis Aprilis 19 quadrante horæ ante ſeptimam veſpertinam, anno a nato Chriſto 1560, a condito mundo 5522, has terras clementer & feliciter gubernante illuſtrisſimo Principe AVGVSTO, Duce Saxoniæ, Sacri Romani Imperii

Imperii Electore & Archimarſchalco, Landgrauio Thuringiæ, Marchione Miſniæ, & Burggrauio Magdeburgenſi, quum compleuiſſet annos 63 dies 63. Anima fruitur conſpectu & conſuetudine Filii Dei, cum Eccleſia cœleſti, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Exuuias, certisſima & firmisſima ſpe futuræ reſurrectionis, condidit hoc ſepulcro Academia Vitebergenſis, ſoluens Patri, Patrono, & Præceptori optimo, fidelisſimo & carisſimo, gratitudinis & pietatis officium ſupremum. Anno 1560 die menſis Aprilis 21. Rectore Academiæ, Georgio Cracouio I. V. Doctore & Profeſſore. Profeſſoribus Theologiæ, Paulo Ebero Paſtore, Georgio Maiore, Paulo Crellio, Doctoribus. Profeſſoribus doctrinæ Iuris, Laurentio Lindemanno Ordinario, Ioachimo a Beuſt, Iohanne Schneidevvein, Doctoribus. Profeſſoribus doctrinæ Medicæ, Melchiore Fendio, Caſparo Peucero, Iohanne Hermanno, Doctoribus. Profeſſoribus Philoſophiæ & liberalium artium, Vito Ortel Winshemio artis medicæ Doctore, Sebaſtiano Theodorico, Matthæo Blochingero, Petro Vincentio, Eſromo Rudingero, Caſparo Crucigero, Iohanne Bugenhagen, Henrico Mollero, Euſebio Menio, liberalium artium & Philoſophiæ Magiſtris. Et Academiæ miniſtris, Nicolao Riſenbergio & Michaele Maio.

Anno, menſe, & die, quo ſupra.

In

De

HELIO EOBANO HESSO

Narratio

Ioachimi Camerarii

Pabepergenſis,

ad

Clarisſimum Virum

ADAMVM CRATONEM

Fuldenſem,

AMICVM SVMMVM.

I.

Ecordanti mihi, Adame, ſtudia iuuentutis noſtræ, quæ nos ſingulari vſu coniunctos tenuerunt, multæ ſuaues cogitationes excitantur animo meo, in quibus, triſtisſimis

rebus & duriſſimis his temporibus, interdum ſoleo acquieſcere. Vt autem qui in febre frigidam biberunt, ſe nonnihil in præſentia ſubleuari ſentiunt, mox vero grauius affliguntur: ita quoque mihi ſæpenumero vſu venit, vt iucunditatem illam maiores moleſtiæ excipiant. Non modo quum hanc ætatem & ſuperiorem noſtram confero, & ægre fero tantam contentionem tam celeriter repreſſam, & ardorem iſtum extinctum eſſe; ſed quum, vt neceſſe eſt, de iis, quæ ante oculos interque manus ſunt, vt Poeta ait, coniecturam facio, quæ deinceps conſecutura eſſe videantur. Atque ſunt priora (illa quidem eiusmodi, vt morſus habeant ſane acerbos, hoc vero poſterius non ſolum maximos dolores, ſed ingentem etiam metum) commouet: de quo quidem neque poſſum in acerrima ægritudine, neque in tanta hominum improbitate plura ſcribere debeo. De altero ſi tecum diſputem, & offenſione ad plerosque hoc cariturum eſſe ſpero, & ita aberrauerit aliquantulum mens a curis & anxietatibus, quibus cum conflictatur, quoties vel in præſentis miſeriæ quaſi tempeſtatem intuetur, vel futuræ calamitatis naufragia proſpicit. Quæ quidem ſola via eſt declinandi impetum perturbationis. Cui ſi veluti directa fronte, &, vt Græci aiunt, ἀντιπρόσωπος occurrere velis, celeriter perculſus & euerſus proſternaris. Iam de ſtudiis noſtris diſſerere,

vt no-

vt nobis dulce, ita ad alios neutiquam inuidiosum esse potest. Quis enim illa vel colit, vel admiratur, vel iam omnino respicit atque curat? Nugæ hæc esse ducuntur, & in vita communi ἀθύρματα tanquam lusuum puerilium. Habent enim iam homines quod expetiuerunt, summam statuendi & agendi licentiam. Nihil tam absurdum est, quin animus concipere & lingua proferre, nihil tam audax, quin aggredi cupiditas & manus conari ausint. Non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio ciuium, non posteritatis verecundia, vt ait Cicero. Aperuerunt autem studia nostra iter eruditæ & liberalis vitæ, errorum quasi vepribus excisis, & bonis artibus atque literis consuetudine humana perculta. In hos, tanquam amœnissimos hortos, temeritas & petulantia vastatrix subito irruit. Et sunt Musarum, secundum Poetam, floribus austri sane procellosi, & liquidis immissi fontibus apri. Sed nescio quo pacto, etiam dum fugit tristia animus, nihilominus ad horum conspectum refertur. Sit igitur hic istorum finis.

II. Ac adspiciamus iam ad illa, in quibus & lætitiæ aliquid & quietis me reperire dixi: id quod & te facere mihi persuadeo, vt libenter memineris tam assiduitatis atque diligentiæ discipulorum, quam magistrorum attentionis

atque ſedulitatis, quam nos ſumus experti, & cuius participes quoque fuimus, vel potius quo tempore ac loco nos etiam aliquam laudemque decusque geſſimus. Sunt enim anni ferme triginta quatuor, quum ego me Erphordiam contuli, ibique te florentem ætate & ingenio & fama eruditionis atque doctrinæ reperi; quaſique natura alter alteri conciliaretur, ita factum tum eſt, vt celeriter inter ignotos prius incredibilis animorum beneuolentia exiſteret, nosque in ſtudiorum ſimilitudine amicitia coniungeremur, & ex vſu mutuæ familiaritatis vterque aliquid fructus perciperet. Colebamus eas literas, ſine quibus perſuaſum nobis erat nullam doctrinam ſapientiæ profeſſionem ſuam tueri poſſe, & autores Græcæ & Latinæ linguæ legere ſtudebamus. In qua parte ego, quanquam admodum adoleſcens, tamen ferebar in oculis, quia audiueram Richardum Crocum Britannum, qui primus putabatur ita docuiſſe Græcum linguam in Germania, vt plane perdiſci illam poſſe, & quid momenti ad omnem doctrinæ eruditionem atque cultum huius cognitio allatura eſſe videretur, noſtri homines ſeſe intelligere arbitrarentur. Nos quidem certe ita ſtatuebamus, hanc eſſe viam virtutis atque ſapientiæ, & iter directum quum pietatis & reli-

religionis, tum humanitatis & laudis in hac vita & in terris. Verene an falſo, non exquiram in præſentia; nos ſcilicet ita cenſebamus. Neque ſpem, quæ concipiebatur de his rationibus, quantiuis tum vænire paſſi fuiſſemus. Fuerit hoc erratum, mihi tamen profecto etiam opinio illa iucunda eſt, neque poſſum vel hodierno die animum inducere vt aliter ſentiam. τὸ δὲ δοκεῖν καὶ τὴν ἀλήθειαν βιάζεσθαι, aiunt. Et fuerit profecto hic error, ſi error ſit, neque turpior, neque nocentior, quam eſt multiplex & varius error inter homines, vt non debeat nos huius nimium pudere, ſi quis illum exprobret, & impedimento fuiſſe perhibeat, quo minus opes, dignitatem, honores conſequeremur.

III. Quum autem illius ſanctiſſimæ & optimæ vitæ conſuetudinem animo meo repeto, inprimis ante oculos eſt EOBANVS Heſſus, ad quem tu quidem me primum adduxiſti. Sed ille tam cupide me complexus fuit, vt neque dulcius neque conſtantius fieri quicquam potuerit. Nam & fauebat ardori, quo flagrare cernebat animum meum, ſtudiorum bonorum, & diligebat pene puerilem ſimplicitatem audaciæ, in iis profitendis, quæ tenere me crederem. Et probabat interdum iudicium mediocris conſiderationis, de iis quæ forte diſſe-

rebantur; etiam firmitatem animi in simultatibus negligendis, & contemnendis obtrectationibus. Meminisse enim te arbitror, quorum inuidia me tum impetiuerit, quum tu me acerrime defenderes & innocentiam meam tuereris. Erant autem æmulationes illæ neque capitales, neque omnino culpandæ. Alius alio videri doctior volebat. Dum igitur se præferri studet cæteris, fieri non poterat, quin minus commode interdum de iis loqueretur, quorum existimatione suam famam premi suspicabatur. ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, secundum Hesiodum. Absit modo acerbitas contumeliæ, & odii crudelitas. Sed hæc obliuioni, quasi ventis, dissipanda præbeantur. Quum autem annis quinque postea ferme quam ego Erphordiam reliqui, prospera fortuna me denuo cum Eobano coniunxisset, & augescentibus annis in mea vita aliquid mutationis accidisset, & mihi nonnihil tristitiæ oblatum fuisset, ita sum hoc amico vsus, vt & consiliis & consolatione ab eo sæpenumero adiuuarer. Sed præcipua erat suauitas & oblectatio in studiorum communium cultura, quum vterque alteri aliquid a se in hoc opere semper conferret. Nam ego nunquam dissimulaui quantopere mihi profuerit Eobani familiaritas, & ipse, quo erat candore,

non

non dubitabat interdum prædicare, quid commoditatis perciperet de mea.

IV. Quum autem vidiſſem ante annos aliquot epiſtolas * huius ſcriptas ad diuerſos, editasque magis ſtudioſe quam prudenter, vel ne ſtudioſe quidem ſatis; nam exempla incorrecta & mendoſa diuulgata ſunt, & te non fugit, qualis Eobanus ſcriptor fuerit, qui non modo quicquid in buccam veniſſet, vt dicitur, efferre, & τὸ ἐπιὸν chartis committere, ſed ſæpe admodum in feſtinatione negligenter exarare literas ſoleret: huius igitur Epiſtolarum librum quum vidiſſem, vt non probarem talem editionem; ita factum illa occaſione fuit, vt reſpicerem ad chartas meas, inter quas ſcirem Eobani epiſtolas ad me iacere. Inuenique tunc plures quam omnino putaram, & inter relegendum mirifice fui recordatione illorum temporum & conſuetudinis noſtræ delectatus. Fuit enim tum mos profecto optimus & humaniſſimus, & huic, quo nunc viuitur, diſſimillimus: candor eximius in tribuendo cuique quod illi deberetur: ſumma reverentia eorum, qui virtute & doctrina præſtare crederentur: mira facilitas ad reconciliationem gratiæ, ſi quid forte ſimultatum incidiſ-

* Edidit has Io. Draconites Marpurgi anno M D XLIII. forma maiori.

cidisset: in consuetudinis & familiaritatis vsu nihil fucatum aut exulceratum: discendi, quod ignoraretur, inflammati studio animi, & nullus in confitendo pudor, nullum persequendi occasiones tædium, neque fastidium audiendi: inprimis autem parata bene meritis grati animi memoria. Sed vt ad rem redeam, ceperam iam consilium & has epistolas adhuc delitescentes apud me edendi, de quo statim ad te perscripsi: verum ea tempora inciderunt, quæ non hoc modo turbarent, sed alias multas præclaras res pessundarent. Veni tum forte ad nostrum Sturciadem Erphordiam, qui & ipse de editione epistolarum Eobani nonnihil conquerebatur, & quum expressarum tum alia autographa scripta Eobani mihi dedit. Sumsi tum & a Groningo nostro complura. Quæ quo minus hactenus, vt volueram, in lucem prodierint, multa impedimenta fuerunt. Etsi autem rursus is horror tempestatis se ostendit, vt quid omnino de studiis bonarum artium futurum sit, valde metuendum esse videatur; tamen quum nuper incidissem & in hanc congeriem epistolarum Eobani, & ea quæ tu de hoc composita ad me miseras, cupido me cepit, & conscribendi de illo quæ comperissem & mihi nota essent, & emittendi in publicum epistolas Eobanicas nondum editas, quum

ad

ad me tum ad alios ab illo vere familiariter ſcriptas. Sperabamque hoc opus, ſi abſolveretur, & voluptatem legentibus allaturum, & non expers etiam vtilitatis futurum eſſe. Multa enim inerunt & liberalibus iocis quaſi condita, & vtilibus diſputationibus de bonis literis aucta, & grauibus etiam ſententiis referta. Tibi certe ſcio, vt mihi deſcriptio & elaboratio fuit iucundisſima, ita lectionem gratam, & hancoperam ſtudii mei acceptam fore.

V. Scripturus autem de Eobano noſtro, ordiar de tuis indicationibus, vt narratio ordine quodam procedat. Fuit igitur, vt ſignificatur, quum tuis, tum aliorum, quorum opera in his perquirendis vſus fuiſti, literis, Eobani patria ea pars Cattorum, quæ ſpectat veteres Angrivarios ad Viſurgin, in finibus ditionis Heſſiacæ. Parentibus natus eſt non illis quidem opulentis, ſed honeſtis & integritatis ac pudoris laude inter omnes conſpicuis. Mater civis fuit oppidi Gemundini, pater in montibus, quibus territorium Heſſiacum concluditur, operam ſuam dedit Conuentui Heinenſi. Qui religione iampridem neglecta, & diſciplina corrupta, disſipatus nunc eſt, & mutata res, vt illo loco pauperes aliquot alantur. Quo loco vim quandam admirabilem naturæ conſideran-

derandam esse puto, quæ in temporum, locorum, hominum, euentuum, maxima dissimilitudine, similitudinem tamen semper aliquam exprimit, vt in varietate maxima, congruentia summa animaduertatur a diligentibus & attentis. Nam quum Eobanus eam nostra ætate & his rebus præstantiam attigerit, quam olim rebus aliis Homerus, quasi diuinam & suspiciendam omnibus absoluisset, fuerunt inter hos similia permulta. Quemadmodum enim Herodotus tradit, in ripa fluminis Meletis partu editum fuisse Homerum: ita sub arbore in gramine mater recubans Eobanum enisa fuit. Et vt patria Homeri ignoratur: sic non potuit certo cognosci, quo loco in lucem editus esset Eobanus. In pago quidem vno ex eorum numero, qui attributi essent conuentui Heinensi, natum illum esse satis constat, sed non eundem omnes nominant. Non abhorret a vero, in pago natum esse, cui est nomen Teutonicum deductum ab hirco. Nam ille aliquando iocans *Tragocomensem* se appellabat. Fuere & fortunæ origini pares, ac toto vitæ tempore non admodum ille in parte aucta aut luculenta re vixit. Peregrinator etiam, atque oculis hebetibus: hoc vno Homero felicior, quod visum penitus non amisit. Sed quamuis parentes haberet pau-

pauperculos, cura tamen illis fuit, vt Eobanus liberaliter educaretur. Nam fratrem huius natu minorem officinæ ſtatim delegarunt. Accepimus autem natum eum fuiſſe, & ita credi ipſe poſtulabat, anno Ieſu Chriſti MCCCCLXXXVIII. Non. Ianuarii, hora poſt illius diei meridiem XVII, id eſt, mane hora quinta diei Dominici, quo adſcriberentur in faſtis Epiphania. Ad quam ſi deſcribatur thema genethliacum, animaduerteretur non pauca congruere cum themate Homerico, expoſito a Firmico.

VI. Puer didicit a quodam Ditmaro, qui in illo Conuentu primas tum eſſet Eccleſiaſticus, prima elementa literarum. Veriſimile eſt, quod celeriter omnia perciperet, & fideliter retineret, placuiſſe vt literarum ſtudia ſequeretur. Miſſus igitur fuit ad propinquos Gemundam, inter quos præcipuo loco & nomine vnus Hartmannus Arnoldus, paullo natu grandior, qui poſtea in ſua ciuitate magiſtratus præcipuos geſſit, vna cum illo audiuit ludimagiſtrum cognatum ſuum virum grauem & ſatis doctum Iohannem Meˀbeſium, qui hoc ſtuderet, vt pueri inprimis Grammaticas præceptiones cognoſcerent & intelligerent. Hi duo poſtea Francopergam profecti fuerunt, ad ſpem doctrinæ vberioris. Quod ibi ludum aperi-

aperiret eruditione literarum tum celebris Iacobus Horlæus, quum ageret Eobanus annum decimum quartum. Hic vero magna beneuolentia complexus Eobanum, quod eluceret in eo indolens eximia, vna cum paucis quibusdam aliis, impendit illi extraordinarias operas doctrinæ, & tradidit præcepta verſuum faciendorum. Quumque aliquantulum temporis de hac inſtitutione conſumſiſſet, iuſſit eos experiri in componendis verſibus vires ſuas. Et propoſuit ſententiam illis Euangelicæ narrationis, ita vt tum fere commemorabatur, hanc: *Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me non ambulat in tenebris.* In qua ſtatim notaſſe ferunt Eobanum, quod vna pars numeroſe caderet, ita vt pentameter elegiacus concluderetur. Sic autem accepimus expreſſiſſe verſibus propoſitam ſententiam, vt iam tum ſtatim magiſter admiraretur vim promtam ingenii, & ſe profectus ſpem ſingularem de eo diceret concipere; ac arbitrari, diuinitus ſibi in mentem veniſſe, vt illam ſententiam tum proponeret, ominisque boni id loco accipere: ſæpeque hortari Eobanum, pergeret quo Deus & natura ipſius eum ducerent; non enim ſibi dubium eſſe, quin vir magnus eſſet futurus. Audiui ipſe ex Eobano, aliquando ſibi dormienti, & iacenti in quiete profunda, oblatam ſpeciem

qua-

quaſi nauigii ad curſum omnibus rebus inſtructi, quod ſtaret religatum ad littus. Quumque accederet, & intueretur illud ſolicite, inceſſiſſe ſe cupiditatem nauigandi, & viſum fuiſſe ſibi, quod funem ſolueret, & conſcenſa nave proueheretur; ita precatus, repente verſu compoſito:

Da tandem fortuna viam, iuuat ire per altum.

Fuiſſe Horlæum virum optimum traditur, qui mirificam voluptatem caperet de diſcipulorum profectu. Isque ſæpe poſtea, quum Eobani iam nomen celebrari inciperet, huius exemplo aliis ad diſcendum calcar cohortatione ſua admouere ſolitus fuit. Inprimis autem placuerat illi, & ſpem ſingularis excellentiæ confirmarat in Eobano aſſiduum ſtudium ſcribendi, & cura ac ſolicitudo vt ſcripta ſua emendarentur. Quum enim eſſet ingenio acri & vehemente, quoties forte verſus feciſſet, ſi minus poteſtas daretur conueniendi magiſtrum, conſtat eum tum quæſiuiſſe alios, a quibus errata corrigi poſſe ſperaret, neque repelli ſe paſſum fuiſſe vllis occupationibus horum, quin operam ſibi dari peteret. Sæpe in cœtu exhibuit frequente verſus ſuos, aut attulit ad conuiuium, & precibus contendit, vt illi ſtatim recitarentur, & ſi quid vitii in his eſſet vt demonſtraretur: negare rem moram ferre,

posse, sibi alios versus mox esse faciendos. Hac puerili & liberali importunitate multi tum delectati, & istum ardorem studii exosculati in puero Eobano fuerunt, & dicere inter se: fieri non posse quin illa incitatio, & tam feruens studium, admirabile nomen pariturum illi puero esset, si vita ei concederetur; vereri enim se, ne præcox ingenium ad fructum proferendum non perueniret. Quem metum vt Deus inanem esse voluit, ita opinionem ominis illos neutiquam fefellisse exitus probauit.

VII. Quum in illo ludo mansisset Eobanus triennium, annos deinde natus sedecim Erphordiam, quasi ad vberiorem mercatum bonarum artium, profectus fuit: operam studii sui illi nauante magistro artium bonarum, patria Francopergensi, qui nominaretur Ludouicus cognomento Christianus, vir pius & innocens ac doctus. Habuisse etiam aliunde adiumenta putatur ad studiorum cultum, & vt in hoc otio perdurare posset, popularium quorundam, qui facultatum copia abundarent. Erphordiæ admodum tum iuuenis carmen composuit de infelicitate amantium, & alterum bucolicum. Quum Erphordiæ eos honores esset consecutus, qui in scholasticis communitatibus tribui solentiis, qui doctrina aliis præstare iudicantur; visum illi fuit peregrina-

tio-

tioni operam dare, non tam, vt ipse aiebat, consideratione,, quam impetu quodam animi. Erat illis temporibus in Borussia ad Vistulam Præsul Risebergensis, gente nobili Nariscorum Iobus, vir amantissimus omnium studiosorum bonarum literarum & artium. Huic conciliatus Eobanus, qui sibi cognomentum patriæ sumserat, & ante Eobani nomen Græcum ponere voluerat, quo Sol significaretur, vt esset appelletio tota HELIVS EOBANVS HESSVS; (reddidit autem caussam, cur *Helii* nomen asciuisset, carmine quod edidit Erphordiæ) Præsuli igitur Iobo conciliatus Eobanus, fuit mirum in modum gratus. Admirabatur in adolescente vir prudens vim ingenii, & simplicitatem amabat, & perpetuam sibi illius familiaritatem pollicebatur. Ideoque beneficiis variis obnoxium sibi reddere eum studebat. Scripsit tum Eobanus & alia quædam, & ad imitationem Ouidianam Heroidas, quas postea retexuit, & nimis futiles inde fabulas exemit, ac multo meliora & grauiora fecit omnia. Est autem & primum opus memorabile, & eo etiam nomine spectandum, quod initia complectitur facultatis poeticæ, & specimen Eobanici ingenii; præsertim quum non incubuerit ille in compositionem, sed, vt mihi sæpe retulit, maximam partem animo suo

composuerit & absoluerit eques, dum comitaretur forte Præsulem, aut ad venationem proueheretur, aut mandata itinera faceret. Erat consilium Præsulis, vt Eobani opera ad scripturas vteretur, & negotia ea quæ requirunt ciuilem prudentiam, & ad obeundas legationes, si quando aliquis ad vicinos Principes mittendus esset. Curauit igitur Lipsiæ comparari libros, quibus descriptum ius comprehenditur, studio primum Imperatorum, deinde imitatione Pontificum Romanorum, ideoque cœpit Ius ciuile & pontificium appellari. Sumtibus etiam liberaliter instructum Eobanum ad hoc studium Lipsiam misit. Quo venit, quum ego in prima pueritia ibidem discipulus essem optimi & integerrimi viri Georgii Helti Vorchemii, cum vestitu aulico; ea erat talaris vestis, vt tum consuetudo ferebat, punicea. Ipsum eo tempore fuisse Eobanum oportet natum annos viginti quinque. Nam incidit hoc in annum Christi Iesu MDXIII.

VIII. Erat iuuenis ille pulcherrimus, corpore firmo & procero, & membris elegantibus, facie plane virili & ore seuero, barbaque conspicua ac profunda genæ totæ vestiebantur. Neque ego facile existimo fuisse quenquam a primo ortu, cuius habitus atque constitutio

ac ſpecies cum Eobanico corpore conferri, nedum huic vt illa præferri poſſent. Omnia etiam quibus exercendo corpus reddi ſolet quum agilius tum robuſtius, ſtudio ſibi habuerat; vt luctaretur, vt illos geſtus dimicationum & chironomias diſceret, vt ſaltaret, vt nataret. Neque in vllo genere facile alteri æqualium cedebat. Eſt ad Riſeburgum piſcina ſpacioſa, neque vlla parte ſui non diſtat ripa vna huius ab altera ter mille paſsibus: quam etiam, propter hoc quod narraturus ſum, ipſe quum in Borusſiam aliquando veniſſem, & illo in oppido pernoctaſſem, diligenter fui contemplatus. Solebat in ea interdum natare Eobanus, & natando etiam certare cum æqualibus. Quodam die quum veſtes repoſuiſſet ad ripam quæ oppidum ſpectaret, & demiſiſſet ſe in piſcinam, quod ad alteram illius ripam poſſe ſe natando procedere gloriatus inter ſuos fuiſſet, illo quidem perexit; ſed tum demum conſiderauit animo ſuo, quam longo ambitu ſibi nudo ad veſtes redeundum, & quod pagi etiam transeundi aliquot eſſent. Itaque pudore nuditatis demerſit ſe denuo in aquas, & continuata natatione confecit ad ſexies mille paſſus, potius quam ſe vllius hominis oculis in via nudum offerret. Erat autem in hoc ingens verecundia, quæ etiam ſene-

ſcentem profecuta, ita ingenium hominis temperabat, vt moderatio illa ad augendam rem ei, ita vt fit, noceret.

IX. Quum autem non poſſet non ſentire, quantum & ingenii & corporis viribus valeret, & eſſet in eo animus excelſus, quo fieret ne aliis inferior haberi facile pateretur: non vt ſe vllis præponeret, aut ſua bona oſtentaret, id quod ab eius ſumma humanitate longisſime abfuit; ſed ne, non præſtando quod poſſet, ſibi ipſi contemtus autor exiſteret: vnum vereor ne nimis iuueniliter & incogitanter tum non deliberauerit, ſed auſus fuerit facere, quo & ingenium debilitaretur diuinum, & excellentis corporis quaſi ſoliditas labefieret. Putauit enim ſe etiam inter poculorum certamina, quæ maxime tum in aulis certabantur, & a nobilitate frequentabantur, non vinci ab altero oportere. Aduehuntur in illa loca etiam vina plenisſima. Sed potus coquitur quum alibi, tum maxime Gedani, is qui cerebro infeſtior ſit fumis ſuis, quam vini cuiuſcunque ingurgitatio. Ac eſt ille quidem hoc quoque conſecutus, vt de palma in iſto genere cum Eobano contendere vellet nemo. Sed breui tempore repletione nimia iuuenile corpus grauiter afflixit, & vires nonnihil eneruauit. Narrabo hoc loco, etſi mihi res

non

non placet, & sæpe indignatus fui animo meo, hoc etiam malum corripuisse Eobanum, & communem cladem nostrorum hominum deploraui, quum illi dicerem: ita tum seipsum oppugnasse, vt castella & arces solerent tormentis. Sed quamuis iucunda mihi mentio non sit, tamen quia scitum est, narrabo quid inter eum & gloriosum alterum potorem acciderit. Aderat forte Eobanus in conuiuio. Eodem venit ille quoque. Et iussit intro ferri vas grande ligneum, quo apportari de puteis aqua solet, (nos situlam aut vrnam possumus, vt opinor, nominare) cuius generis minimum capit ad congios duos. Id posuit in medio repletum Gedanensi cereuisia. Ac præfatus quædam, quæ comperisse se diceret de strenua potatione Eobani, petiit vt ebiberet illud vas, sibique propinaret. Hoc si fecisset, præmium se iam ei tribuere annulum cum gemma pretiosa, quem detractum de digito in vas illud abiecit. Eobanus nihil cunctatus, neque multa locutus, non enim solebat, arripit vas, & non longo tempore assumto euacuat bibendo, & quum euerteret, sicut fert mos compotantium, decideretque annulus in mensam, applaudere illi omnes, & inprimis prouocator, & annulum donare, ac incredibile se factum cognouisse dicere. Tum Eo-

banus toruiore vultu, vt consueuerat in commotione, eum intuitus, Quid tu, inquit, me mercede potare censes ? ac reiecto ad illum annulo : tuum, inquit, annulum tibi habeto, & idem quod ego feci in vase isto euacuando, vt promisisti, facito. Tum ille ostentator inchoatam rem quum perficere non posset, ab omnibus derisus, & in conuiuio obrutus somno relictus fuit. Hoc igitur illi incommodi, vel infelicitatis potius, ab axe Boreo inflictum fuit. Etsi autem me non fugiebat, hæc futilia visum iri quibusdam, non etiam nullis frugalioribus externorum hominum inepta, tamen ad narrandum hoc me de iuuene Eobano, quum Socratis senis exemplum, qui illum in Platonis conuiuio Psyctera pene congialem exhaurit propinatum ab Alcibiade, inuitauit ; tum promta simplicitas ad omnia, & in experiundo quiduis strenua Eobani cupiditas, hac etiam in parte declarare visa fuit ingenii vim & corporis robur, quo vtroque eum non fuisse ad vllas res malas & turpes abusum, equidem & memorabile & ipsi gloriosum esse iudico. Sed de his statuat quisque quod voluerit, ac nostra pergat oratio ad alia iucundiora.

X. Erat Gedanensis quidam æqualis ferme ætate Eobano, neque corporis specie longe inferior,

rior,inferior tamen, pariter & ingenio minor, qui patria appellatione se *Dantiscanum* nominaret. Inter hos præclara contentio extitit ingenii & eruditionis,quum alter alterum operibus Musicis, initio sane, vt accepimus,aliquando infestius prouocaret. Sed Dantiscanus vir prudens celeriter sensit, quam longe in hoc spacio ab Eobano relinqueretur, & ingenua confessione primas Eobano concessit, & ipse aliam laudis ac præstantiæ viam ingressus fuit. Nam Sarmatico Regi se adiunxit: cuius nomine legationibus ad alios Reges & Principes functus, ad dignitatem & opulentiam maximam pervenit. Habuitque semper postea animo suo carum Eobanum, & nonnihil etiam fortunæ suæ commoditatis ad eum transtulit,quum interdum munusculis eum augeret. Eumque vicissim Eobanus coluit & ornauit scriptis suis. Hic est Dantiscanus, qui constantissime dilexit omnes bonarum artium studiosos, & ipse ad extremum vsque senium easdem coluit, factus benignitate Regis Poloniæ præsul Varmiensis. Erat autem homo festiuus & perfacetus. De quo aliquando mihi clarissimus vir, virtute & doctrina præstans, summus noster Georgius Sabinus retulit, quum Regio monte ad eum forte venisset, fuisse se ab eo acceptum perquam humaniter & benigne.

Poſtquam abierant dies aliquot, & ſignificaſſet, ſe Sabinus velle diſcedere & reuerti domum, petiit Præſul, vt pranderet prius. Cœperat tum fama ſpargi, in pagis, qui redeunti transeundi erant, ſæuire peſtilentiam. Tum Præſul, ecquod haberet contra morborum contagionem alexipharmacon? interrogauit. Sabinus, habere ſe neſcio quid, reſpondit. Tum Præſul: Nihil, inquit, nocuerit a me aliquid etiam te accipere. Habeo enim præſens remedium ad permulta, quæ iter facienti accidere poſſunt. Quumque dimitteret Sabinum, tradidit ei ita compoſitum quiddam, vt ſpeciem vaſculi haberet, in quo ſolent medicati pulveres aſſeruari. Ac prædicare cœpit vſum mirabilem, & dicere, ſe eſſe ſæpisſime beneficium illius medicamenti expertum. Quum in manus accepiſſet Sabinus, ſtatim ſenſit, quid medicamenti eſſet, pondere. Nam arte compegerat Præſul complures argenteos, qui de valle, vbi primum percusſi fuerunt, Ioachimici vocantur, quos, ne magnifacere ipſe donum ſuum videretur, cum hac illi feſtiuitate obtulit. Sed exeundum nobis e Boruſſia eſt.

XI. Lipſiæ igitur ego puer & primum vidi Eobanum, & de fama admiratus fui atque venerans ſuſpexi. Habebat tum Academia Lipſica doctos viros multos. Vnum maleuolen-

lentia & odium quorundam paullo ante expulerat, qui in vicinia ad Albim postea consenuit, & obiit diem suum, vir omnibus bonis carus, Ioannes Aesticampianus. Sed aderant tum eruditionis & humanitatis principes, Vitus Berlerus & Georgius Aubanus, Franci ambo. In meo autem magistro, Georgio Helto, quum neque esset ingenium infelicius, quam in quouis alio, studium vero & industria haud scio an admirabilior, quam in illo; tamen & moderatione animi & metu quorundam, quibus eum obnoxium reddebat institutum vitæ genus, coercebatur ne familiariter cum iis se coniungeret, qui politi & exculti literis tantum videri volebant. Nam quod aliquando hi etiam liberius exultarent, vt fit, grandiores natu, qui aliam rem & doctrinam illam esse anim aduerterent, quam de qua ad dignitatem & emolumenta ipsi peruenissent, offendi, & ex his nonnulli irasci atque repugnare nouitati, quidam etiam inuenti, qui inuidia & odio exstimularentur, & studiis essent iniquiores. Id quod omnibus mutationum temporibus antea accidit, & posthac euenturum est. Sed illi, quos nominaui, minus curare veluti censuram senum, ac sua studia colere, & doctrinam horum profiteri alacriter, & tum sese cum Eobano cupidissime coniungere.

Ibi

Ibi ille, quem natura etiam a Musis aberrare non pateretur, & horror tractationis a studio iuris repelleret, oblitus voluntatis ac mandatorum Præsulis sui, pecuniam confecit, & libros grandes istos Legum atque Constitutionum diuendidit, & mox Erphordiam ad incunabula doctrinæ suæ se retulit.

XII. Paullo post venit Lipsiam Euricius Cordus, patria & ipse Hessiacus, natus in viculo cui nomen Simus, vnde & *Simusii* cognomentum aliquando assumebat: attulitque secum Bucolica sua, quæ Lipsiæ volentibus audire explicuit. Eum primum vidi apud meum magistrum, Georgium Heltum. Quumque caperetur animus puerilis sermonibus eruditis illius, egregiam rem esse suspicari cœpi Poeticam: nam hos Poetas nominari audiebam. Hic Cordus postea medicus factus, quum a se tum liberis egregiam laudem doctrinæ posteris reliquit. Quæ esset immensa, si filio huius Valerio id absoluere, quod vterque instituerat, licuisset: qui Romæ est cum omnium luctu mortuus, & reliquit ingens desiderium non modo peritiæ & doctrinæ, sed etiam virtutis & humanitatis suæ. Cum patre autem mihi singularis vsus necessitudinis intercessit Erphordiæ: neque illo ego quenquam cognoui magis vel vehementius potius studi-

ſtudioſum veritatis, & qui peius odiſſet mendacia & vanitatem. Erat autem natura aſperior, & paullo impatientior, quæque disſimulare nihil ſere quo offenderetur ac ferre poſſet. Quod in cauſſa fuit, vt in aliquorum interdum indignationem incurreret, a quibus potuiſſet ſubleuari, ſi fauorem ipſorum ambiret ac retineret. Declaratur id Epigrammatis quæ edidit, & hoc ipſum ſtudium, quale dixi, tale hominis fuiſſe ingenium oſtendit. *Cordum* nominarat ille ſe, nam editus fuerat extremo partu matris ſuæ. *Euricium* autem de *Henrico* fecerat Cunradus Mutianus Ruffus, qui in ſodalitio Eccleſiaſtico Gothæ degebat. Et quum eſſet nobili familia ortus, neque non offerrentur occaſiones illi amplisſimorum honorum, quod & fratrem haberet in Principis Cattorum aula primo loco, & ipſe non modo animi ac corporis donis, ſed Italica etiam diſciplina commendaretur; ſplendori & opulentiæ fortunam exilem, & infra mediocritatem poſitam, Gothani collegii prætulit. Abeſt autem Gotha Erphordia millibus paſſuum non multo amplius duodecim. Ad hunc primum a te, Adame, adductus, ſæpe prædicaui, vt ſcis, me illum cognouiſſe optimum & ſapientia ac virtute præſtantisſimum virum. Dignitas in hoc erat ſumma, grauitas autem ea, quæ ætatem & locum,

locum, quem tenebat, deceret, commista illa quidem cum comitate incredibili. Mirifice autem lætabatur, quum audiret sedulo operam dare literis iuuentutem, & quibus rebus poterat in hoc spacio solebat incitare currentes: superstitionibus inimicus, & hospitalis in re tenui admodum, sed erga studiosos literarum tantum. Nam aliorum fere omnium consuetudinem fugiebat, adeo vt nimis fuisse appetens otii studiorum & tranquillitatis hac in parte videri alicui possit, quam *beatam* præscripto ædibus titulo se arbitrari significabat, vbi & hoc visebatur elogium: *Bonis cuncta pateant.* Sed turbarunt hanc tranquillitatem ea tempora, quorum difficultas & miseria iam inchoata ad eam perducta est tristitiam & calamitatem, quam experitur & cum qua conflictatur ætas nostra. Qui autem finis futurus sit, nulla coniectura humana potest prospicere.

XIII. Solebat Mutianus, tum quidem canus, (nam annis grauis erat quum ad eum primum veni) adolescentibus studiosis literarum, qui ad se visendum accesssissent, proponere materiam, quam scribendo elaborarent, & scripta postea emendare, & sæpe non admodum digna collaudare, vt hoc pacto ad diligentiam & curam studiorum excitarentur animi

mi

mi illorum. Erat autem festiuissimo ingenio, & liberalibus iocis admodum delectabatur. Epistolas ad amicos scribebat libenter. Genus autem erat sententiosum orationis & incisum : quale est Politianicum, ad quod in Italia erat assuefactus. Rhythmis etiam ludebat interdum, quum quidem versus faceret sat bonos. Diuulgati quidam fuerunt de improbitate simulantum religionem. Sed ipse neque edidit suorum quicquam, neque reliquit (affirmante etiam hoc optimo & doctissimo viro Io. Marcello Regiomontano, qui adfuit quum moreretur, & in sua omnia illius potestate habuit) quod edi recte posset, & omnino se sua publicari nolle aiebat. Ac mihi percontanti aliquando caussam, quamobrem tam pertinaciter premeret scripta sua, quum omnes arbitrarentur, & ego quoque putarem, eum scriptionibus operam dare ; ita fieri respondit, quia sua sibi nunquam satis placerent, ideoque malle se frui aliorum stultitia. Erat nimirum ei persuasum, non facere sapienter illos, qui sua scripta facile emitterent in lucem. Præsertim quum illis temporibus non emitterentur, sed euolarent, vndique omnis generis libri. Mortuus est Mutianus Gothæ, rebus turbulentis in Germania, in dolore, vt apparebat, amissæ dignitatis & dimi-

nutæ rei familiaris, anno Christi Iesu MDXXVI. tertio Cal. Aprilis, vir magnus, & probitate, integritate, virtute, sapientia, humanitate excellens, decus & ornamentum eorum, quibus cum vixit, & patriæ, immo Germaniæ totius, & sæculi sui.

XIV. Sed vt ad Eobanum reuertar, rediit ille Erphordiam, & tum etiam Mutiano, qui antea quoque adolescentem illum fauore prosecutus fuisset, quemque ipse in quodam carmine Eobanus formatorem studiorum suorum nominat, & de quo fecerat versum, qui in ore erat tum plurimis :

Hesse puer, sacri gloria fontis eris.

Huic igitur Erphordiam ille reuersus non modo carus, sed admirationi quoque fuit. Sæpe igitur ad eum scribebat, sæpe ab eo literas accipiebat, sæpe excurrebat Gotham Eobanus, vt cum Mutiano versaretur. Audiui tamen de Mutiano, offensum se aliquando fuisse Eobani moribus in potu : tum enim erat interdum in hilaritate ferocior ; non vt læderet quenquam, sed vt esset paullo sæpe incogitantior, & minus circumspectus, atque animo remissiore. Neque quisquam tamen vnquam comperit dedecus eum etiam in ista lætitia admisisse, vel dicto vel facto. Verum se-
nescen-

nescentis illius grauitas iuuenilem huius exultationem interdum non moleste quidem tulit, sed improbauit tamen. Præsertim quum in flore Eobanus ætatis, & vita liberiore, etiam amare cœpisset. Amauit autem caste virginem Erphordiensem Catharinam, quam postea vxorem duxit, & cum qua multis annis maritus vixit, & ex qua vtriusque sexus numerosam sobolem suscepit. Ea habebat patrem honestum in ciuitate sua hominem, (illarum ædium dominum, quas postea Georgius Sturciades emit, & Eobanus suis scriptis exornauit ac celebrauit) qui moribus aliquanto erat durior, & senecta ætate amarior. Accidit, vt de hoc apud Mutianum quereretur Eobanus; tum ille hoc modo respondit:

Si tibi nata placet, fer patris imperium.

Postea & socerum ille æquo animo tulit, & cum coniuge amanter vixit. Et docuit bonas literas Erphordiæ admodum tenui stipendio: quum neque tum rebus omnibus, quæ ad victum & cultum sunt necessariæ, vilibus opus esset multo, neque ipse partem vel minimam curæ impenderet faciendæ rei.

XV. Non ita multo post ego annos natus octodecim, qui Iesu Christi annus fuit MDXVIII, Erphordiam & ipse me contuli, quum Lipsiæ vixissem annis quinque, & duo-

bus operam dediſſem Richardo Croco Britanno, qui primus explicuit doctrinam Græcarum literarum in Germania, fuiſſemque etiam Mezleri & Petri Moſellani auditor. Hanc famam quum attuliſſem mecum Erphordiam, qui concurſus ad me adoleſcentum optimorum complurium factus, quaque beneuolentia me plerique omnes complexi ſint, tu optime noſti, Adame, omnium ſtudioſiſſimus nominis mei. Sed in meum aduentum incidit diſceſſus Eobani, qui tum adiuncto ſibi comite vno, iuuene egregio, bonarum artium Magiſtro, Bertero, rebus atque temporibus non admodum expeditis & ſecundis, iter ingreſſus fuit, vt Eraſmum videret ac conueniret in Belgio tunc degentem. De ſcriptis enim illius, quæ tum crebra prodibant, mirifica cupiditas erga hunc & ingens fauor extiterat omnium. Applaudebatur, quaſi in ſcena, ſtudiorum actori ſcito & artificioſo. Quumque eum admirabantur & magnifaciebant & collaudabant omnes, qui a Muſis alienos eſſe ſe perhiberi nollent; tum congratulabantur ſibi eam felicitatem ſæculi, in quam delata eſſet vita ipſorum. Quod ſi quis ab Eraſmo epiſtolam ad ſe elicere forte poſſet, illa vero ingens haberi gloria & hic præclarus triumphus agi. Si autem accederet veluti cumulus colloquii & congreſſus

Era-

Erasmici, & vt ad eum alicui aditus pateret; tum demum sibi in terris is, cui hoc contigerat, beatus videri. Credebatur enim, vt erat, politioris doctrinæ ille esse princeps, & in vno omnes contra aduersationem barbariæ satis opis præsidiique esse statuebant. Itaque interpellationes aduentantium nonnihil tædii & molestiæ illi obiiciebant, præsertim scriptionibus diuersis occupato: quæ tum a librariis magnopere expetebantur, quum nulli libri libris Erasmicis magis essent vendibiles. Venit igitur ad Erasmum Eobanus, apud Grudios tunc commorantem, & versibus compositam elegantissimam epistolam ad ipsum ex diuersorio misit; quæ cum Hodoeporico, quo describeretur iter illud, & aliis quibusdam, postea edita fuit. Erasmus quidem, siue occupationibus aliis abstractus, seu propter humilitatem aduentus Eobanici, qui cum vno comite pedes accessisset, siue in tanta salutantium frequentia: non ille quidem despexit Eobanum, sed neque tribuisse ei tantum iudicio suo, neque tam officiosus in ipsum fuisse existimabatur, quam pro sua humanitate & Eobani studio esse debuisset. Etiam postea laudauit Erasmus Eobanum remissius. Non, quod iniquior illius famæ esset, sed quod non arbitraretur, vt opinor, eum indigere prædicatione sua, qui per se

magnus esset, atque illos potius extollendos ornandosque, qui vel nullam vel non magnam dignitatem parare possent ipsi sibi. Eobanus quidem & Erasmo diligenter & prolixe gratias egit, & nomen illius postea maximopere defendit, & quum a Leo Erasmus carperetur, autor fuit vt pro illo Erphordiani eruditi contra Leum scriptis suis propugnarent.

XVI. Ad Eobanum de Erasmico itinere reuersum, tu me, Adame, vt recordari potes, quum adduxisses, & pro me contra illum, nescio quid libere tunc dicentem, de iis quæ ad eum fuerant falso delata, multa aliquanto etiam, quam ipse, liberius locutus esses: tum quidem aditum ad amicitiam ipsius, apud quem plurimum valeres, & cui vnice esses carus, mihi patefecisti. Sed quum postea meum ingenium certius perspexisset Eobanus, sua sponte me adsciuit in gregem suum, & pro captu & ætate mea plus honoris habuit mihi initio statim quam deberetur, & quo diuturnior consuetudo & familiaritatis vsus frequentior inter nos intercedebat, eo coniunctio arctior & maior necessitudo extitit, donec veræ & deinceps inuiolatæ amicitiæ societas, in consensione & concordia & similitudine perpetua studiorum, cum maxima caritate con-

sum-

ſummata fuit atque perfecta. Tam autem honorifici tunc fuere ſermones Eobani de Eraſmo, tam plena prædicatio, tanta amplificatio vrtutis illius, vt nullius non animus cupiditate viſendi Eraſmum incenderetur: quidam etiam vt commouerentur ad idem iter ſtatim ingrediendum, & proficiſcendum eo vsque, vbi conuenire poſſent Eraſmum, qui in Belgico non vno loco maneret. Inter hos præcipui fuere iuuenes egregii & multis rebus ornati, Iuſtus Ionas & Caſpar Schalbus. Quorum alter annis aliquot poſt mortuus fuit, tum etiam ætate grandior. Ionas autem ingenii bonitate, & aſsiduitate ſtudii, virtute doctrinaque & humanitate excellens, ea, quam ſibi peperit, claritate nominis nunc etiam viuus fruitur, ita vt indies ab illius pietate & ſapientia exiſtimationi amplisſimæ aliquid accedat. De quo minus dicendum nobis eſt, ne aſſentationis aliquam ſuſpicionem incurramus. Etiam Ioannes Draco Francus ad Eraſmum tum profectus fuit. Qui & ipſe multis & variis difficultatibus exercitatus, pietate & conſtantia celebre nomen conſecutus eſt, quum literarum & artium bonarum ſcientia iam tum cederet nemini. Vterque horum ſummus amicus fuit Eobani. Sed Ionas facile inter omnes amicos Eobani principem lo-

cum tenebat. Itaque viuebant coniunctisſime familiarisſimeque, vna crebro deambulabant, crebro domi confabulabantur, crebro etiam cœnitabant.

XVII. Erat familiæ cuiusdam religioſæ (Georgiana nuncupabatur) curator Erphordiæ vir humanisſimus & valde prudens neque illiteratus, cui Henrico Vrbano nomen. Is in Eobanico grege non ferebat poſtremas, ac ſæpe illum cum ſuis accipiebat, vt res erant ac tempora, ſatis prolixe. Auguſtinianæ autem Iohannes Langus Theologus, non modo amicum habebat Eobanum, ſed doctrinæ atque ingenii etiam admiratorem. Huic quum more ſcholaſtico autoritas publice docendi ſolenniter conferretur, inuitatus ad eam feſtiuitatem Lipſia aduenit Petrus Moſellanus, & ſecum adduxit adoleſcentem tum ſuauisſimis moribus, & literarum eruditione eximia præditum, Petrum Suauenium. Apud hos perpetuo Eobanus fuit, quamdiu Erphordiæ manſerunt, & quum de omnibus ſtudiis diſſerendo, tum hilariter vna viuendo, hoc eſt conſecutus, vt ab his ad opinionem iam de ipſius excellenti ingenio & doctrina præſtante conceptam, ſummæ humanitatis & ſingularis virtutis perſuaſio adiungeretur. Quorum alter is vir fuit, vt nemini fere eſt obſcurum, qui ſan-

ſanctitate vitæ & cognitione & ſcientia bonarum artium & literarum non facile vlli cederet; alter adoleſcens genere nobili, & quem natura ſua ad magnificos conatus duceret, difficile & arduum virtutis iter ingreſſus, ad dignitatem & opulentiam maximam peruenit. Cum Georgio Spalatino, ſanctisſimo & politisſimo viro, veteris necesſitudinis ſingularis Eobano vſus intercedebat, vt & cum aliis quibusdam, de quibus mihi ignotis quæ narrarem non habui. Habebat inter ſuos & popularem, quem valde diligebat, Io. Ortum, integerrimum & ſpectatisſimæ fidei hominem; & perquam eruditum & feſtiuum iuuenem, Nosenum Sileſium, cum quibus libenter & multum verſabatur. Chriſtophorus Hacus, qui melicis carminibus faciendis præſtabat æqualibus omnibus, & Valentinus Capella iuuenis ingenioſisſimus & eruditisſimus, vna cum Groningo & Eccilio, aſſeclæ erant Eobanici, & ad ſe ſæpenumero eum abducebant. Sed ex omnibus familiarisſime complectebatur Martinum Hunum, ad quem Medicinæ encomium, in verſus de Eraſmica oratione translatum, conſcripſit; & affectione præcipua in prima adoleſcentia cognitum conſtantisſime diligebat Petreium Aperbachum Erphordienſem, iuuenem ingenii cultu & eruditione

doctrinæ excellentem, sed ægrum pedibus & & valetudine aduersa perpetuo laborantem, qua impeditus eo, quo natura studioque impellebatur, progredi non potuit. Hunc, quum per iocum apud suos se regem faceret, *Ducem* ipse solebat appellare : significans proximum locum a se quasi, in gubernatione regni musici, illi deberi. Sed hoc vnde natum sit, vt *Regem* se nominaret, & ipse ostendit carmine quodam, & ego breuiter exponam. Optimus & doctissimus vir Iohannes Capnio, in quadam ad ipsum epistola, alludens ad Hessi nomen ἐσσῆνα eum appellauerat, & versum adduxerat Callimachi de Ioue, quem hic negat Hessena Deorum sorte esse factum, sed virtute & præstantia sua. * Ex eo in sodalitiis quum Rex *Hessus* vocitaretur, hoc ioco postea vtebatur, vt se Regem & alios regni proceres faceret. Nullo enim non modo cruento, sed ne dentato quidem dicto, ludere Eobanus solebat. Neque reperietur inter omnia scripta ipsius vllum, quo lædatur fama, aut nomen proscindatur alterius. Nisi quod nescio quid in Leum indignationis euomuit suæ, & quendam poeticantem Theologum aliquanto immansuetius retudit elegia

gia

* Hymn^o in Iouem v. 66.
Οὔ σε θεῶν ἐσσῆνα πάλοι θέσαν,
Non te deorum regem sortes constituerunt.

gia quadam. Quum enim Martinus Lutherus accersitus in Vangionas (vbi se coram Imperatore Carolo V, qui primum ibi conuentum habere instituisset, sistere deberet) Erphordiam illo itinere forte transiret; Eobanus & ei,cum Croto Rubiano, qui tum administrationi academicæ præerat, aliisque compluribus honoratis viris ac iuuenibus eruditis, obuiam processit, & biduo, quo Erphordiæ Lutherus mansit, cum eo suauissime versatus fuit. Quumque placuisset illas res & actiones describi, interque elaborationem incidisset in manus ipsius libellus editus ab Emsero,quo Lutherum ille maledictis incesseret,& præpositi essent versus scripto perridiculi & mali; commotus fuit iam incitatus musico impetu animus Eobani, vt eum, qui Poeta esse vellet,Theologum tum paullo grauius acciperet & tractaret inclementius. Hæc sunt, ac præterea nihil, quæ vel ioco vel serio ad alterum exagitandum scripsit aut dixit. Etiam a Philippo Melanchthone aliquando rogatus,vt optimorum versuum pulcherrima opera elaboraret,& componeret rem deterrimam & turpissimam, & sibi hanc operam daret; primum miratus & requirens, quidnam rei res illa esset? quum audisset Calumniæ descriptionem a Philippo expeti; se quidem facere

non posse dixit, quin ei gratificaretur, itaque hunc laborem se esse suscepturum, quamuis argumentum esset alienum a moribus & ingenio suo, qui neque ioco neque serio, neque monendi aut præcipiendi etiam caussa, soleret insectationes aut reprehensiones vsurpare. Vsque adeo a toto hoc genere inquirendi in aliquos, & vitia aliorum notandi ac exagitandi, animus & voluntas Eobani abhorrebat. Nam post multos annos, quum vna Norimbergæ viueremus, quid consilii agitare cœperit, quum ad se tum me defendendum, quod vterque indigne tractari videretur, a quo minime deberet, quoniam repressus conatus fuit, silentio tegam, quum nostra tum eorum, ad quos illa res pertinet, caussa.

XVIII. Sed vt redeam ad institutum, Eobanus in hoc sodalitio, quod augebant Iustus Menius, cui neque studio veritatis & bonarum artium, neque laude officii facile reperires quem posses anteponere; & is cum quo ego fraterno amore coniungebar, contubernalis meus Ioannes Francus, qui *Portunus* a nobis cognominabatur; & Megobachus, neque corpore neque ingenio admodum dissimilis Eobano; item Iacobus Micyllus; & Antonius cui *Musæ* Eobanus cognomen fecit, vir postea in re ecclesiastica illustris; & pueri adhuc Va-

len-

lentinus Paceus, cuius nunc etiam pietas, doctrina, eruditio celebris eſt; & Daniel Stibarus, quo neminem cognoui vnquam flagrantiorem cupiditate diſcendi, quum innumerabilia ad perſeuerandum illi impedimenta obiicerentur, quique longius dignitate progreſſus, voluntatem tamen erga ſtudia & ſtudioſos bonarum artium conſtantisſime ſeruat; & alii complures, quibus incenſis optimarum artium ſtudiis referta erat Erphordiana Academia: in hoc igitur cœtu ille tum, virtute, eruditione, facultate, ſcientia literarum, dignitate excelleus, optimos autores linguæ Latinæ explicando operam nauabat diſcere volentibus. Alliciebet autem fama nominis Eobanici inuitabatque permultos, vt in Academiam Erphordianam vel diſcendi cauſſa migrarent, vel ad viſendum ſaltem Eobanum excurrerent. Inter quos venit eo anno, quo poſt congreſſum celebrem illum Lipſicum Mart. Lutheri & Io. Eccii (qui, autore illuſtrisſimo Principe Georgio, ad controuerſandum publice Lipſiam venerant) peſtilentiæ contagio Lipſiæ infeſta fuit: tum igitur ad nos venit æqualis, & qui fuiſſet aliquando condiſcipulus & contubernalis meus, Sebaldus Munſterus Noricus, qui poſtea ſummos honores ſtudiorum conſecutus, Iuris publici doctrinæ præfuit Wittenbergæ.

Quum-

Quumque pietate, & integritate,& probitate, fide, virtuteque excelleret, sæpe nominis Eobanici memoriam renouare honorifica mentione, & prædicare solebat, se vnum omnium illum cognouisse, quum eruditione literarum præstantissimum, tum minime opinionis aliorum cupidum, tum vero ab omni fuco & simulatione remotissimum, & eum qui neminem ab vsu humanitatis suæ excluderet.

XIX. Sed Eobani, quo tempore quasi decurrens spacium suum ætas vigebat, & incitabatur studium, eo hæc studia, bonarum inquam literarum & humanitatis, malignius augebantur, horumque magistri atque doctores negligentius subleuabantur ab iis, quibus solis ea res tum in manibus erat. Ac Maternus quidem, insignis illa tempestate Erphordiæ Theologus, nonnihil contulit ad culturam harum. Sed ad quem Erphordiam me primum contuli, Georgius Pætus Vorchemius, vir is de cuius pietate & præstantia si commemorare vellem, quæ vtrique nostrum, Adame, nota sunt, iam nouum argumentum oriretur, & aliud scriptum texendum esset. Ille vero tum quicquid potuit clam palamue, suis & aliorum viribus, facultatibus, gratia, autoritate, facere & moliri, in eo neque labori & studio peper-

pepercit, neque inuidiam fugit, neque odium pertimuit, quo minus ea ageret, consuleret, reperiret, institueret, quibus professio optimarum literarum atque artium vndique fulciretur atque sustentaretur. Qui si diutius vitam conseruare potuisset, (dicam fortasse beneuolentia erga illum copiosius, sed vere me dicturum esse existimo) & staret illa schola, & dignitatem ac nomen retineret, quæ quam ruinam fecerit, non possum sine maximo dolore cogitare. Erat Crotus, cuius paullo ante feci mentionem, ab antiquo notus Eobano, vir doctus & egregius, sed quum ingenio vario, tum mutabili sententia. Is magistratu functus regendi Academiam, Fuldam primum concessit, & in Borussiam postea discessit. Indeque reuersus alienauit a se multorum studia, nescio qua de caussa, vel nolo potius perscribere, ne quem viuentem colui, ei mortuo obtrectare videar. Degebat tum (vt significauimus) in familia Augustiniana cognitione utriusque linguæ instructus, & varia ac multiplice doctrina præditus, Iohannes Langus, cui Eobanus fuit amicissimus. Hic postea in confusione omnium solus sua diligentia, studio, industria, & ecclesiasticam rem & scholasticam sustinuit Erphordiæ, vna cum Georgio Sturciade, vsque ad annum fatalem, non modo ipsis sed Germa-

ma-

maniæ, quo vterque ſibi quidem neque præmature neque infeliciter, ſed Reipubliæ intempeſtiue & luctuoſe deceſsit.

XX. Hic Georgius Sturciades ſingulari me amore, quum primum Erphordiam ex Italia rurſus veniſſet, complexus fuit, vt a natura ipſa nos quaſi copulari appareret, meque recepit in ædes ſuas, quas de ſoceri Eobani hæredibus emerat. Et multis poſtea beneficiis auxit ornauitque iudicio ſuo, quum tantum tribueret tam iis quæ a me diſputabantur, quam commendationibus & teſtimoniis, vt me non vereretur ſæpe grauisſimarum rerum autorem nominare, & nihil vnquam de altero petenti negauerit, neque ſi quid a me affirmaretur dubitando reddiderit incertum. Cum hoc deſignatus fui & mox renunciatus decimus nonus ſecundo, vt opinor, loco Magiſter optimarum artium, declarante iudicium de nobis eorum, qui ſuffragia tulerant, Eobano Heſſo, qui tum luculentam habuit orationem, vt fert mos Academiarum. In renunciatione Sturciades non adfuit, reuocatus in patriam iis negotiis, quæ in aliud tempus differri aut negligi non deberent, neque poſſent. Petiuerat vna hunc honorem Antonius Niger, laudatisſimus iuuenis, cuius nunc ſplendor nominis & famæ claritas multis nationibus innotuit.

Sed

Sedhuic quorundam tum ieiuna maleuolentia quum maxima ipſius gloria obſtitit, neque quicquam cauſſæ reperiebatur, quam quod bonarum artium & ſtudiorum humanitatis auidior, & in his colendis fuiſſet liberior. Aliam igitur ingreſſus viam, nos petitores antevertit, & frementibus inuidis conſecutus id fuit quod hi negarant, aliquanto quidem, vt ita dicam, pompoſius & ſplendidius, quam ipſi conferre potuiſſent. Hic annus fuit Chriſti Ieſu MDXXI incipiens. Iunxit autem amicitiam cum Eobano Sturciades quum Erphordiam veniſſet, quam poſtea ſanctisſime & fidelisſime conſeruauit atque coluit. Sed tum in Italiam rediit, & abduxit ſecum Euricium Cordum, qui adiutus a Sturciade autoritate publica ibidem Doctor Medicinæ renunciatus fuit. Eo anno & nos Erphordiam reliquimus, iam disſidiis & tumultuatione quatefactam, & peſtilentiæ lue infectam. Reuerſus autem ex Italia denuo Sturciades, quem ſe erga Eobanum geſſerit, de Eobanicis ſcriptis poteſt cognoſci. Is enim erat Eobanus, qui merita aliorum non modo tegendo non obliterare, ſed prædicando etiam amplificare ſoleret. Quamuis autem hæ res fortaſſe exiles & paruæ eſſe videantur, tamen de Eobani & Sturciadæ vſu quum caritatis ſingularis, tum fidei, libe-
rali-

ralitatis, memoriæ, exempla pulcherrima relicta eſſe ſtatuo.

XXI. Etſi autem multis de cauſſis abhorret animus ab indicatione fortunæ Eobanicæ, quæ ingenio, doctrina, virtute, ſtudio illius, reuocanti forte ad humanæ rem intelligentiæ rationes, indigna fuiſſe videatur; tamen poſtulat fides mea, vt non prætereatur ſilentio id quod quum verum ſit, tum apud prudentes diminuere exiſtimationem viri nequeat. Vt enim alia innumerabilia quum diſputata ſapienter, tum geſta præclare, ad paupertatis gloriam & ignominiam diuitiarum, taceam: quid Solonis (cui in procliui eſſet principatu ciuitatis, florentis opibus ac viris, potiri, ſi vellet) elegia canat videamus, de noſtra quidem, ſi placet, conuerſione. Sic igitur ille:

Diuitiis auget multos fortuna ſceleſtos,
Atque bonos nulla commoditate leuat.

Nos

* Verſus Solonis græci ſunt apud Plutarchum (qui alias inter Theognideos referuntur) in Vita fol. 79.

Πολλοὶ γὰρ πλουτεῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται.
Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδόν ἐστι,
Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Nos tamen haud ducemus opes virtute priores,
Hæc est certa, illas sors regit instabilis.

Quum igitur Eobani eo ferme tempore admodum in angustum cogerentur copiæ, vt ait Terentius, & publicus respectus penitus illi subtraheretur, & priuati pauci (inter quos principem locum tenebat Sturciades) sublevarent hominum doctum probumque & innocentem, &, quod erat caput, amicum, deliberantibus his de salute propemodum quum ipsius, tum liberum; placuit quæstuosæ eum arti cuipiam operam dare, non iam famæ amplificandæ caussa, sed ne fame laborare mox cogeretur. Atque autores illi fuere amici, vt medicinam disceret, quoniam priores conatus forenses parum successissent. Hoc ille, fretus potissimum ope & adiumentis a Sturciade, cupidissime amplexus fuit, & statim libros comparauit, & illas res studio maximo cœpit cognoscere. Etsi autem ad factitandam artem progressus non fuit, hoc tamen studium, quamdiu vixit, coluit, & librorum de illa compositorum lectione admodum fuit delectatus. Tum igitur Eobanus, quum propemodum a solo Sturciade retineretur Erphordiæ, ibi hæsit vt potuit, conflictatus cum multis aduersis,

ad annum vſque Ieſu Chriſti MDXXVI. Quo, autore & conciliatore Philippo Melanchthone, qui & amabat & admirabatur & magnifaciebat & venerabatur Eobanum eximium in modum, Norimbergam venit, ab illa ciuitate accerſitus perquam benigne. In qua vna cum illo ego & Micaelus Rotingus viximus annis circiter ſeptem, & eas literas atque artes, quas didiceramus, docuimus, ſine ſpecie quidem dignitatis, ſed cum aliquo certe non vulgaris commoditatis fructu. Id quod ab aliis iam ſtatui & dici par fuerit. Præſertim quum rationes noſtræ, quaſi geſtæ prouinciæ, relatæ ſint & extent.

XXII. Præerant tum Noricis ludis, omnes optimi & doctiſsimi viri, ſed duo duobus primis, Iohannes Chezimanus natus, ad puerilem inſtitutionem, qui illi ciuitati moriens ingens ſui deſiderium reliquit; & Sebaldus Heidena, qui, quum hæc ſcriberemus, ſuo adhuc loco laudabiliter curabat. Cum his vniuerſis Eobano & nobis iucundus conſuetudinis vſus intercedebat. Hoc tempore quo Norimbergæ Eobanus manſit, multa quæ ante edita fuerant recognouit & iterum edidit, multa noua fecit carmina, quæ omnia ſunt in medio. Attentius etiam tum, quam ante, Græcos autores legere cœpit: quumque ei inprimis Theocriti

criti Bucolica arriderent, in illa conuertenda Latine incubuit. Quem conatum omnibus ego rebus adiuuare studebam. Nam initio multa obiiciebantur illi, quibus impetus animi retunderentur: ipse vero, si quid non celeriter procedebat, haud consueuerat vrgere. Nihil faciebat omnino anxie aut solicite, sed tantum sequebatur ductum naturæ & ingenii incitationem. Itaque abiecta semel non fere solebat resumere, neque interrupta contexere. Neque non animaduerti a lectore attento hoc facile potest, quod continuo cursu æquabiliter defluant Eobanica omnia, neque vspiam quasi ad considerationis solicitæ obices refringantur. Itaque noster Milichius dicere solebat: Eobanum solum omnium, quos nouisset, simul facere versus & scribere: quum alii prius commentando modo has modo illas partes absoluerent, & ita tandem scriberent aliquid; alii prius scriberent, & fingendo atque corrigendo demum facerent aliquid qualiumcunque versuum. Quæ quum ita se habere experirer, nonnihil negotii fiebat mihi, etiam calliditatis aliquid vsurpandum erat, ne Eobanus voluntatem perseuerandi in traductione Theocriti deponeret, neue ardor animi illius restingueretur: ita enim profecto opus illud luculentissimum intercidisset, quod

abſolutum & celebrat ingenium atque facultatem Eobani, & ſtudioſis bonarum artium ad fructum eruditionis percipiendum propoſitum eſt. In quo perficiendo & cohortationem & operam meam aliquid præſtitiſſe, lætor.

XXIII. Quum autem ita peractum ſit illud prope ſeptem annorum tempus, quod conſumſit Norimbergæ Eobanus, vt me ille valde diligeret, & ego eum, vt par erat, obſeruarem: quaſi perpetuo vna nos futuros eſſe certum eſſet, ita in ſecuritate quadam poſtea ſenſi faſtidium tacite obrepſiſſe mihi eius boni, quod haberem in manibus. Ac nunc quoque intelligo in ætatis iuuenilis leuitate, vel fuiſſe ſenſum præſentis felicitatis meum hebetiorem, vel hanc certe minoris me feciſſe, quam debuerim. Itaque quum iam carendum eſſet conſuetudine Eobani, tum magis cognoui quantum iucunditatis mihi eſſet ereptum, quam copiam oblatæ commoditatis animaduerteram, dum frui illa concedebatur. Etſi autem non ea, qua par fuit, cupiditate videor mihi perſecutus eſſe occaſiones familiaritatis & aſſidui vſus amicitiæ Eobani, & multis in partibus fuiſſe negligentior: tamen, quamdiu in illa vrbe ſimul viximus, nihil ego ſine illo in ſtudiis conandum moliendumue,

aut

aut edendum duxi, nihil ipse suscepit, de quo non mecum communicaret, magis quod coniunctionis nostræ suauitate delectaretur, quam quod opera ei nostra esset opus. Etsi ille quidem mihi tantum tribuebat, quantum ipsius epistolæ & alia scripta loquuntur. Inter quæ vnus totus liber carminum mihi ab illo dicatus, & relatus in Syluas eius, ostendit & quantum me (vtinam meo merito) dilexerit, & quam honorifice de me senserit, & quanti fecerit necessitudinem nostram.

XXIV. Habebat autem complures alios, a quibus colebatur, & cum quibus hilariter viuere, & apud quos libenter esse consueuerat. Ex quibus vnus vicinus ipsius Vilhelmus Musicus assiduus comes erat Eobani, quoties-cunque hoc agebat, vt vel prodeambulando, vel ad sodalitium se conferendo, curis animum relaxaret, & studiorum defatigationi repararet. Thomæ Venatorii consortium erat Eobano pergratum. Nam & simplex in homine libertas huic probabatur, & communitas studiorum placebat. Thomas enim & ingenio acri erat, & industria studii sui opera doctrinæ edebat luculenta. Ex cæteris, qui doctrinæ sacræ præerant, & venerabatur & diligebat maxime Venceslaum Lincum, quum propter pietatem & studium veritatis tum hu-

manitatem atque candorem, quæ in illo viro omnia erant eximia. Vincentius autem Obsopæus, non diu poſtquam nos veniſſemus Norimbergam, diſceſsit in viciniam, vbi munificentia Marchionis Georgii illuſtrisſimi Principis & ipſe otium in ſtudio literarum traducendum nactus fuit. Bilibaldo Pircamero valetudo obſtabat, quo minus crebro ad ſe accerſeret & inuitaret Eobanum. Hieronymus autem Pamgertnerus ex Senatoribus, vt in ſtudiis optimarum diſciplinarum & artium educatus, quam humanitatem (quæ erat ſumma) quum natura ei contulerat, tum addiderat inſtitutio, ea Eobanum complectebatur, omnium cura & reſpectu dignisſimum, & cui ſubleuatione & auxilio eſſet interdum opus: quod neque peritus gubernationis domeſticæ, neque impendens vllam cogitationem rei familiari vel ſtabiliendæ vel augendæ, neque ſolicitus de patrimonio conſtituendo, ſæpenumero plagam acciperet vel ab iis quibus fidem temere habuerat, vel interdum incircumſpecte cum cautis & attentis contrahendo negotia, vel etiam debitis inconſiderate ſeſe implicando. Sed amicorum ſtudio fiebat, vt publica liberalitate, quoties hærebat, explicaretur: quam ipſum ſæpe deinde magnifice prædicaſſe, & nonnunquam in aliis deſideraui ſ-

rauiſſe comperimus. Dabat tum operam Norimbergenſi ciuitati Iohannes Mylius Iurisconſultus, vir iuſtitia & prudentia nemini ſecundus, doctrina & virtute cultuque religionis multis prior. Apud hunc ſæpe conueniebamus, & de illius ſententia inſtitutum ſodalitium fuit. In quo præcipui erant ipſe Mylius, Micaelus Rotingus collega noſter, Georgius Hopellus ſcriba primarius Senatus & ſummi viri Lazari Spengleri collega, ego. In orbem autem conuertebatur acceptio, quæ erat potus ad veſperam cum bellariis. Proponere autem materiam oportebat eum, cuius partes erant vt acciperet alios, de qua tum quæreretur & diſputaretur: de hac vbi verborum ſatis feciſſe videbamur, tum reliquum tempus iocis, & familiaribus collocutionibus, atque interdum ludicris impendebatur, dum diſcederemus quiſque ad ſe. Prodeambulationes autem erant quum aliis vicinis locis, tum ad vnum in Silua Norica fonticulum, ad lapidem vnum ferme vrbe diſtantem, qui Eobani verſibus non minus perenni aqua manabit, quam Athenis quondam ſempiternam in arce olea viriditatem tenere, aut palma in Delo non exareſcere potuit. Hac fere ratione eos annos, quibus Norimbergæ durauit coniunctio noſtra, abſumſimus; præbente

illa ciuitate sedem & hospitium Musis Eobanicis perbenigne & comiter. Vtquamuis illius extent & pietatis præclara opera, & beneficentiæ in alios larga munera; tamen vel hoc nomine, quæ vim & atrocitatem grassationis & populationis, & sæuitiam hostium experiri tam immanem in modum debuerit, indignissima esse videatur. De quo impedior dolore & lacrimis, ne plura scribam. Etiam hoc magis agendum esse intelligo, vt quoniam ætas nostra in hunc fatalium mutationum articulum incidit, ad ea quæ acciderint ferenda potius nos paremus, quam vt tristitiam euentuum reddere velimus acerbiorem querelis nostris. Etsi profecto rabies sæculi huius, & mundi furor, qui indies ingrauescit, non potest non commouere indignationem vel moderatissimorum hominum. Sed hæc quamuis mœrentes & animis conturbati omittamus, & ad Eobani mentionem reducamus narrationem.

XXV. Quum fere septennium confecisset Norimbergæ, solicitatus crebris literis & magnis pollicitationibus Eobanus ab Erphordiensibus amicis, illo reuerti decreuit, quo retrahebatur desiderio puerilis & iuuenilis vitæ, & recordatione laudis quoque ac decoris, quod ætate constantiore in illa Academia gesserat.

Mo-

Mores etiam ciuitatis illius admodum ei placebant. Sed haud scio an nihil impulerit illum magis ad reuersionem hanc, quam Langi & Sturciadæ semper expetita coniunctio, etsi Groningo maxime & ipso delectabatur. Rediit igitur Erphordiam anno Iesu Christi MDXXXIII. quo postea æstas pestilens fuit, quam in vicino vico cum familia nos vna cum secuta hyeme transegimus. Venit autem illo cum spe eiusmodi, cui euentus non respondit. Et tamen factum est amicorum studio & cura & diligentia, vt satis commode ibi degeret annis fere quatuor : & vt ad illam scholam collapsam non modo instaurandi viam monstraret, sed rationem etiam inchoaret, quam tamen sequi vel noluerunt vel non potuerunt ii, penes quos administratio esset scholæ illius. Docuit illic publice priuatimque, cum vtilitate aliorum & sua laude multa. Multa etiam scripsit, & de Græcis versibus quosdam præclare fecit Latinos.

XXVI. Post quadriennium inuitatus clementissime a Philippo, illustrissimo Hessorum Principe, Marpurgum commigrauit, quum neque eum schola Erphordiana amplius liberaliter acciperet, & anni ingrauescerent, & liberi crescerent ætate & numero, & patria quoque dulcedine quadam sui insita omnibus ad

ſeſe reuocaret occultis blanditiis ciuem ſuum. Perfecerat autem Princeps Philippus (quod tu melius noſti, Adame, non minima pars rerum illarum, quam ego) vt omni genere doctrinæ celebres & ſpectati Marpurgi congregarentur, quo in loco conſecrato piis Muſis, municentiaque ſua ſtipendiis non ſpernendis conſtitutis, honeſte & non incommode vitam ducere poſſent, in ſtudiorum bonorum cultu, & virtutis ac ſapientiæ doctrina. Ibi Eobanus & reliquum ætatis breue tempus peregit, & præclara opera multa elaborauit, ingenii bonitate, & induſtria ingenii ſui, inque primis totam Homeri Iliada conuertit in verſus Latinos. Opus autem egregium atque præclarum autore & hortatore Philippo Melanchthone inchoare cœperat, vt ad Chriſtianum ritum Faſtorum libros conſcriberet; cuius vix paucos initii verſus abſoluit, & hanc decedens palmam reliquit in medio eruditis ſecuturæ ætatis, quam qui amico noſtro Iohanni Stigelio præripiat, perſuaſum mihi eſt futurum eſſe neminem: a quo hi libri iampridem expectantur, exituri propediem, vt ſperatur, in lucem, & noſtris temporibus & autoris famæ gloriam & claritatem conciliaturi ſempiternam. Sed nihil eſt quod in tota vita ſua præſtiterit maius aut melius, quam quod Pſalmos

Daui-

Dauidicos religiose & erudite in Latinas elegias transtulit: primum quidem Erphordiæ, sed denuo & maiore cum cura & assiduitate, Marpurgi, vbi & præclara argumenta quaternis versibus comprehensa præposuit singulis Psalmis, vt prodierit tum vere sacrosanctum opus, omnibus, vt dicitur, numeris absolutum. Quo vir pietate insignis & casto pectore & religioso studio celebrauit æternum Deum, & omnibus non profanis neque væcordibus, occasionem de rebus diuinis cupide & ardenter commentandi præbuit. Qui est ad Deum cultus summus, & maximus ad homines fructus. Hoc igitur opus & hic labor est, quo Eobanus sibi spem singularem gratiæ ac beneuolentiæ diuinæ comparauit, & admirationem sui ac caritatem reliquit posteris: quorum nemo est, nisi improbus & malus, aut imperitus & barbarus, qui non illum hoc potissimum nomine amet & veneretur.

XXVII. Fuit autem non minus Principi gratus præsens Eobanus, quam studio ille habuerat, vt sibi hunc adiungeret, nec iocos & seria cum ipso miscere dubitabat. Inprimis de simplicitate & candore & studio veritatis amans Eobanum, quod iudicium ipse posset facere, quum de eruditione doctrinæ aliis affir-

man-

mantibus crederet. Magnopere delectabatur Eobanus latrunculorum ludo, quo ferunt sæpe Principem suauiter cum Eobano lusisse, quum iracundiam illius commoueret, circumventi & inclusi, dum in celeritate minus caute produceret illas calculorum copiolas. Vere enim ludebat Eobanus, neque considerationi aliquid diligentiæ impendebat, neque tempus terere cogitando sustinebat. Itaque nihil erat facilius, quam, si quis calliditatis aliquid vsurparet, insidiis eum vincere. Tum igitur quum cernebat se hærere, commoueri vehementer; sed ita vt simul cum amissa victoria illa perturbatio resideret, vel potius abiret. Sed a iocis ad seria redeamus.

XXVIII. Erat Eobanus magnus osor superstitionum, & veritatem quum propter naturæ simplicitatem, tum liberalitatem institutionis amabat. Itaque venerabatur & colebat eos, qui illis temporibus monachorum potentiæ & barbariæ opponere audebant confessionem & assertionem veritatis atque bonarum artium. Quum autem his negotiis, quemadmodum fit, Principum quoque studia admista essent, (nam hoc omnibus temporibus obseruatum est, Ecclesiæ & Reipublicæ quasi fluctuationes aut commotas simul, aut non lon-

go

go interuallo ſeſe mutuo conſecutas eſſe) tum igitur Principibus quoque eam rem curantibus, conuentus interdum babiti, & neceſſariæ deliberationes ſuſceptæ fuerunt. Quum autem Princeps Cattorum Philippus illo tempore operam diligentiæ impenderet ſtabiliendæ doctrinæ religioſæ ſingularem, conuentum aliquoties harum rerum cauſſa fuit in oppido, quod in ſyluis Duringiacis ſitum, propter crebras illis in locis æris ac ferri fodinas, & huius generis officinas, *Chalcidem* ſolebat nominare Philippus Melanchthon. Eo igitur, anno Chriſti MDXXXVII quum celebre concilium indictum fuiſſet, Eobanus quoque ſe cum Heſſiacis contulit. Atque ibi Iohannem Stigelium, cuius paullo ante mentionem fecimus, tum admodum adoleſcentem, honeſta familia gentis Duringiacæ natum, primum familiariter cognouit; & ſtatim incredibili amore complexus, neque obſcure neque falſo vaticinatus fuit, quam ille facultatem Latini carminis conſecuturus eſſet. Eam nimirum, vt tanquam Germana ſoboles, laudem ac nomen, quod Eobanus ſibi ingenio & induſtria ac ſtudio peperiſſet, Stigelius quaſi hæreditatem legitimam ab illo relictam, paullo poſt adiret atque cerneret. Itaque iam tum Eobanus non aliter quam filii appellatione voca-

re

re Stigelium, iocari cum eo ſuauisſime, complecti illum amantisſime, materiam & argumenta interdum illi verſuum faciendorum proponere, denique ita ſe gerere erga adoleſcentem, vt diuinitus animum Senis commoveri, & fauorem excitari, & dirigi iudicium appareret. Stigelius quidem quam non fefellerit præſenſiones Eobanicas, quodque veluti ſoboles ingenua paternum genus referens, in nomen quoque illius atque decus ſucceſſerit, ſcripta ipſius facile declarant: neque me plura de his in præſentia verba facere decet, vel ne amico viuenti atque florenti aſſentati fuiſſe, vel ne ad augendam hanc narrationem omnia vndique collegiſſe videamur. Hoc neque ſilentio eſt prætereundum, neque alienum videri poterit, eam a Stigelio gratiam relatam fuiſſe amori Eobani, vt impenſe eum ille obſeruaret, & reuerentia debita patri proſequeretur, & omnibus officiis viuo ſtudioſiſſime inſeruiret, & memoriam fato ſuo defuncti in terris poſteritati elegantisſimis ſuis verſibus commendaret, ornatam quum epitaphiis carminibus, vt fieri conſueuit, tum accurata mentione aliis in argumentis vbi locus eſſet, occaſioque ſeſe offerret honorificæ commemorationis de illo, aut ſpecioſæ appellationis nominis Eobanici. De his igitur hactenus.

XXIX.

XXIX. Ac nunc deinceps ad tristissimam narrationem, ita re poscente, procedat expositio, vt iis quæ retulimus quasi colophon addatur exitus ex hac vita, & migratio in meliorem locum Eobani: qui suo tempore miseras & afflictas multiplici clade terras reliquit, quum tamen adhuc rei aliquid, quo ille delectaretur, & spei nonnihil, quo sustentaretur, esset reliquum. Eobanus itaque in patriam reuersus, quum omnibus iis in locis, in quibus fuerat, memoriam præclaram nominis sui reliquisset, & quodam tamen, vt ita dicam, Homerico fato migrationibus exagitatus fuisset; quatuor annis & in re meliore & spe luculenta Marpurgi vixit, anno que illo, qui mortem antecessit, correptus fuit interdum podagricis & athricis morbis. Quibus quum sentiret se tentari, initio tulit hunc casum molestius. Sed ægritudinem simul ac cruciatus die mitigante, desiit queri de hoc malo, ac incidit in diuturnum ac tabificum morbum, præter opinionem omnium, qui fere alios metuebant. Propemodum igitur anno toto magis languoribus quam ægrotatione confectus, tandem III. Nonas Octobris, quum diu tacuisset, de improuiso voce emissa, se velle ad Dominum suum adscendere dixit. Idque iis qui aderant approbantibus, quod arbitra-

bitrarentur in animo ipsi esse congressum cum Principe, & affirmantibus Principi id gratum fore; Eobanus nihil ad hæc, sed paullo post placido fine conclusit vitam in terris suam, & in cœlum, vt significarat, hinc commigrauit ad æternum Deum Dominum suum, cui fideliter seruierat, & cuius ministeria sedulo obierat, ea gnauitate & solertia, quam ille idem ipsi fuerat largitus.

XXX. Morte Eobani nunciata, affecti omnes tristitia fuerunt, sed Princeps inprimis indoluisse huic fertur. Qui præbuit se permunificum erga relictam coniugem Eobani, fœminam lectissimam, & vtriusque sexus liberos; quibus etiam locum secum esse voluit, & munera aulica demandauit filiis, virgines & matrem commendauit illustrissimæ Principi coniugi suæ. Itaque illi marito & patre amisso, tamen sic postea vixerunt, vt orbitatis quidem & desiderii, sed nullo alio incommodo afficerentur. Reliquerat autem Eobanus, vt hoc genus solet, nihil fere suis nisi famam excellentem; & nomen celebre, & laudem ingenii, doctrinæ, virtutis. Quæ indies ad victum & cultum huius vitæ minus adiumenti afferre incipiebat hæredibus, nunc etiam aliquando nocere deprehenditur.

XXXI. Hic est cursus, quem nos cognouimus peregisse in terris Eobanum, & quem exponendum esse descriptione nostra duximus. Vixit autem annos LIII, menses VIII, dies XXVIII. Statura corporis erat procera & robusta, pectus latum, facies aliquanto toruior. Vt Albertus Durerus dicere soleret: si illum non nosset, & imaginem expressam adspiceret, suspicaturum se, illam esse bellatoris. Et erat profecto animus in homine magnus, & qui metuere nesciret; sed voluntas minime dimicatrix aut contentiosa. Ipse neque in cibo neque potu delicatus, aut lautitiarum appetens, neque scires quo maxime præ cæteris caperetur aut alliceretur. Salsis tamen pisciculis ac acido olere delectabatur, & in autumno iuglandes recentes incisas superfuso vino ita comedebat, & mustum sic bibebat, vt inde aliquid voluptatis se percipere non dissimularet. Signum, quo vtebatur, erat olor per ramum lauri adscendens, & attingens capite nubes. Quod quum depictum fuisset super ianua ædicularum, quas conductas Norimbergæ incolebat, addidit elogium horum versuum duorum:

Nubila scandentem lauri de stipite cygnum
Hesso stemma suum libera Musa dedit.

In aduersis, vel quicquid forte accideret quod molestiam afferret, pronunciare solebat nomen *patientiæ*; quo se ad ferenda tristia confirmabat. Nihil minus ferre poterat, neque peius oderat, quam obtrectationes aut criminationes aliorum, quas obortas quocunque loco aut tempore etiam iracunde refutabat & coercebat. Mendacium neque ipse dicebat, & dicto grauiter offendebatur. Insidias calliditatis neque norat neque cauebat: itaque iniquissime patiebatur se ludibrio haberi, & fidem atque simplicitatem suam malitiæ deridendam exponi indignabatur. Inter iocos hunc libenter exercebat, vt propositum versum aliqua parte sui mutari iuberet. Veluti in hoc: *Vitam quæ faciunt beatiorem*, quid pro vltimo nomine numerose posset reponi, vt quæreret. Ac memini sæpe vnam aut alteram horam talibus permutationibus inter epulas nos absumsisse. Sed in his paruis exercitatiunculis immensa vis ingenii Eobanici innotescebat. Versus etiam tum facere, & ad faciendos alios inuitare, statim & sine vllo animi cogitationisque adminiculo, neque cura inueniendi quid diceretur adhibita. In quo genere proferebantur ab ipso sæpe complures versus numeris & verbis ita concinni, vt nihil fieri posse videretur elegantius, sed sensus nullus

nullus exprimebatur. Itaque memini aliquando quosdam, qui sibi arrogarent aliquid facultatis poeticæ, deceptos fuisse, quum argumentum quodpiam explicatum esse putarent, & quid rei significaretur quærerent. Solebat & inuertere in conuiuio voces; non enim poterat quiescere, & nihil illi, nisi quod & læderet neminem & esset ingeniosum, placebat, & seria tamen tum non patiebatur admisceri, & ostentatoribus ingenii, siue quis sapientiæ tum disputationes explicare, seu recitare aliquid scriptorum suorum, seu quocunque modo doctrinæ & eruditionis suæ specimen edere conaretur, admodum irascebatur, eorumque ineptias interdum repudiabat asperius. Inuertere igitur solebat voces Teutonicæ inprimis linguæ; quod erat factu ideo facilius, quia in hac omnia fere sunt primæ originis vocabula, vnius syllabæ. Ad hanc vsurpationem ita nos vsu adsuefeceramus, vt ignari negotii arbitrarentur externa lingua nos colloqui.

XXXII. Hæc habui, Adame, quæ ducerem narranda esse de Eobano nostro: cui serius quidem, quam tu voluisti, & ego debui, sed fide & diligentia maxima hoc officium præstiti, & quasi iusta funeris persolui.

Quum profecto inter præcipua bona numerem amicitiæ & familiaritatis vsum & vinculum, quo cum Eobano Deus me coniunctum esse voluit. Qui quidem breue curriculum vitæ suæ laudabiliter & feliciter confecit, etsi molestiis non caruit, præsertim rei familiaris. Et hanc vitam in terris eo momento reliquit, quo quasi de conuiuio tempestiue discedens, ita impendentem confusionem & turbas, denique ea ad quæ nostra producitur, declinando vitauit. De quibus plura nunc scribenda, & dolori perturbationique indulgendum esse, non putauimus. Eodem anno multi ingenio, dignitate, virtute, sapientia, doctrina præstantes viri diem suum obierunt; vt hunc studiis bonarum artium & excellentiæ humanæ fatalem fuisse credi posse videatur. E quorum numero Guilielmum Budæum hoc loco nominasse satis habuimus. Composuit autem, vt scis, Mycillus noster elegantissimum carmen de Eobano, quo ipso pertexuit historiolam quandam vitæ fortunæque & mortis illius. Quod est in manibus omnium. Nos etiam hoc loco apponere voluimus versus quos conscripsimus, quasi ad sepulcrum Eobani apponendos, id est,

ἐπιταφίους.

HE-

HELIO EOBANO HESSO
viro optimo, principi Poetarum, amico suauissimo

IOACHIMVS CAMERARIVS
Pabepergensis
F.

HIc situs est Hessus, patria tellure receptus,
Quo rediit Domino se reuocante soli.
Dum circum huc illucque vagus fert seque domumque,
Quærit & Aonio præmia digna choro.
Nomnihil ille quidem reperit. Sed præmia Musis
Huius nulla satis digna fuere viri.
Nec potuere dari, neque sæcula nostra tulerunt
Tantum, ætas Hessum nosset vt illa, boni.
Gloria sera venit meritis, post fata superstes,
Inque dies melior fama sepulta redit.
Et tamen ipse suæ cognouit nomina laudis,
Audiit & tempus se celebrare suum.
Cœpit & ingenii de fructu commoda viuus,
Virtutisque suæ crescere vidit opus.
Sed maiora ferunt insignia scilicet anni,
Viuentis cedens quos abit ante decus.
Illi etiam eximiæ famæ præconia, mundus
Hesso, donec erit, splendidiora ferent.
Hoc satis est. Hessi busto sepelitur in isto
Corpus, in ætheria spiritus arce manet.
Per terras bona fama volat, speciosaque laudis
Nomina Pieria testificata manu.

ΗΛΙΩ ΕΩΒΑΝΩ ΕΣΣΩ

ἀνδρὶ βελτίστῳ καὶ ποιητῇ
ἐμμελεστάτῳ.

Ἀστέρα μουσάων, χαρίτων ἔρνος, στόμα Φοίβου,
Ποιητάων λιγυρῶν ἡδυθέον μέλεων,
Κήρυκ' ἀθανάτου τε θεοῦ θνητῶν τε δικαίων,
Ἔσσον Ἐωβανὸν τῇδε κέκευθε κόνει.
Δεξαμένη πατρὶς αὖθις ἑοῖς κόλποισι θανόντα,
ἥ μετ' ἔν' ἐκ πολλῶν ναῖεν ἀναστάσεων.
Ἔνθα μαραινόμενός τε φθινώδεσιν ἠρέμα νούσοις
Ἥσυχον ἐλλογίμου τέρμα λέλογχε βίου.
Ὄλβιος ὃς κλέος ἐσθλὸν ἐν ἀνθρώποισι λελοιπὼς,
Κεῖθεν ἐς οὐρανίους εὐθὺ βέβηκε δόμους.
Εἰδέπου ἐν τῇ γῇ πολυπλαγκτοσύνῃσι κέκμηκεν,
Ἔσχ' ἀφ' ὁμηρείου καὶ τόδε δῆτα τύχης.

ἀπὸ

Ἰωαχείμου Καμεραριάδου,
μνημόσυνον σεβάσμιον.

Quum

*Q*Uum in praecedenti Narratione p.25.& seqq.*Mutiani Ruffi* facta sit mentio, haud inconueniens duximus, *Jo. Stigelii* in eius obitum subnectere carmen; cum epistola ad Camerarium, qua ipsi pro Narratione hac de Eobano sibi missa gratias agit. Et quia p.64. *Mycilli* poematis in obitum ejusdem Eobani Camerarius indicium fecit, adiungemus & istam, prolixam licet, elegiam.*

IOHANNES STIGELIVS

IOACHIMO CAMERARIO

Neapoli otium cum Musis agenti,

Amico carissimo

S. D.

DOmo absfui hoc octiduum. Reuerso vero redditum mihi fuit scriptum de Eobano tuum, quod perlegi auidissime. Ac mirum est quantopere me delectarit, non modo historia illorum temporum, sed etiam genus dicendi tuum, purum ac elegans, & ad res quas exprimit accommodatissimum. Sed quia idem mihi accidit, quod sitientibus solet, qui festinabundi primo impetu oblata frigida, ingurgitantes sese, velut abutuntur, mox quum paullatim degustant, maiorem voluptatem ex sensu saporis capiunt; sic ego non remittam hoc scriptum, priusquam eius iucundissima lectione sim cum intimae dele-

ctationis ſenſu ita exſatiatus, vt aliis quoque inde commemorare, quæ meminerim, poſſim. Quod cupis a me adicii, ſi quid mihi de illis temporibus cognitum ſit, plane tu quidem ex lapide argentum. Quid enim ſciam ego? qui admodum adoleſcens in notitiam Eobani iam ſenis perueni. *Mutiani* nomen celebre iam puer ſum admiratus vnice, de quo quidem audiui permulta, cognitu atque imitatione digna, quæ ſucceſſu temporis publica perturbatio mihi exemit e memoria, aut ita peruertit, vt res quidem aliquas commemorare poſſim, ordinem tamen & modum amiſerim. Memini me puerum Epitaphio complexum fuiſſe eius laudem. Id ſubſcripſi vt legeres, meumque deſiderium, quale iam tum fuerit, iſtorum hominum, quos audiebam Poetas ſalutari, agnoſceres.

HAc tumulatus humo Ruffus poſt fata quieſco,
Ardua qui clarum nomen ad aſtra tuli.
Prima mihi teneræ dedit incunabula vitæ
Hesſia, fertilibus terra recincta iugis.
Quum mihi adhuc viridi vernaret flore iuuentus,
Nec tegeret flauas hiſpida barba genas,
Ingenuas colui Muſis ducentibus artes,
Deditus & ſtudiis nocte dieque fui.
Hinc didici rerum varias cognoſcere cauſſas,
Quasque parit miras terra fretumque vices.

Inter-

Interdum versus & blanda poemata finxi,
Qualia Virgilium nemo probasse neget.
Quumque mihi vires provectior adderet ætas,
Cura mihi leges noscere iuris erat.
Sed mihi cum Musis & caris viuere amicis
Plus placuit, trepida quam fora lite sequi.
Omnia nam quoniam stulte transire videbam,
Non sitii tituli nomina magna mei.
Aulas præcipue fugi, quia fulmen ab aulis
Et fortuna piis sæpe sinistra venit.
Aurea me blandi fouit clementia cœli,
Qua iacet vberibus Gotha beata iugis.
Hic ego traduxi tranquillæ tempora pacis,
Hic mihi pax vere vita beata fuit.
Inuida me donec caro mors abstulit æuo,
Et mea sub viridi condidit ossa solo.
Quam bene nunc recubo florentibus obsitus herbis:
Hoc mihi perpetui nominis omen erit.

Et quoniam hæc scribo stans in procinctu, ad signum horæ datum recta iturus ad auditorium meum, finem epistolæ faciam. Scribam vero proxime copiosius, & mittam carmen de Spiritu sancto. Optime vale in æternum. Ienæ D. XIX. Septembr. anno MDLI.

IACOBI MYCILLI

Epicedion

HELII EOBANI HESSI

Poetæ.

Ergo in te sæuæ tantum potuere sorores?
O decus, o nostri dux Eobane chori?
Nec tua te virtus, neque tot texere Camœnæ,
Legitimum caderes quominus ante diem?
Idque placet superis, quorum violenta potestas,
Iam prope præclarum quod fuit, omne tulit.
Dum prædam totus de nobis exigit annus,
Et spolium ex omni mors petit atra loco.
Plangite Pierides, ereptum plangite vatem;
Et mecum vestri funera flete ducis.
Plangite quæ celsas colitis, regna Hessica, syluas,
Cattiades nymphæ, monticolæque deæ.
Quas circum Veraris fluit, & quas Aedera circum,
Et noua facturus flumina Fulda suo.
Plangite, & hoc veteri persoluite munus alumno,
Et tumulo flores & date serta nouo.
Non illo melior fuit, aut reuerentior æqui,
Secula quot retro multa tulere diu.
Nec vestros æque quisquam celebrauit honores,
Quicunque Aoniis fontibus ora rigant.
Et tu Lanc pater, pendente in pectore barba
Hessica qui longo limite rura secas.

Exue

Exue fronte comas, viridantes exue amictus,
Et noua cultoris funera plange tui.
Vlua tegat faciem, madidique vligine crines
Mœstitiam cultu deteriore notent.
Nec tibi nunc placeant tenero iuga consita Baccho,
Aut virides ripæ, lætaque culta satis.
Nec te detineant calidis vernantia lymphis
Labra, quibus certa membra leuantur ope.
Hic vbi vicinos iacet inter Amisia colles,
Hessicaque occiduum distinet arua nemus.
Sed mœstus sine honore means, sine numine, lento
Ad dominum Rhenum gurgite perfer aquas.
Atque aliquis cernens defectam flumine ripam,
Quis nouus hic amnis squalor, & vnde? roget.
Quis Deus huic animum, quis cursus tantus ademit?
Vt gressu solito languidiore venit?
At tu, sed modicæ gemebundo murmure vocis,
Ille meus, dicas, ille Poeta iacet.
Mortuus ille iacet, cuius super æthera cantu
Flumina cum Nymphis nota fuere meis.
Atque ita dilapsus tacito sub gurgite, tecum
Hæc vatis defle tristia fata tui.
Nec te pœniteat tanti, pater optime, luctus,
Aut hæc non tali digna dolore putes.
Non magis Odrysias celebrauit carmine syluas
Orpheus, & ripas Strymonis vnda tuas.
Nec plus Virgilio debent tua flumina Minti,
Quamuis huic ætas non tulit vlla parem.
Flumina quam debent & Nymphæ Cattides Hesso,
Et quantum Hessiaci restat vbique soli.
Ille tuas primus celebrauit carmine gentes,
Ille dedit ripis nomina, Lane, tuis.

Nec

Nec notus Veraris fuerat neque Fulda futurus,
Flumina quæ pariter iuncta Visurgis habet.
Nec quantum a Mœni distat vagus Adrana ripis,
Cognita cum populis pars foret illa suis.
Si non hic patriæ seruasset nomina terræ,
Atque eadem illius carmine nota foret.
Præcipue sed enim tanto se iactat alumno,
Quæ vetus a Franco vertice nomen habet.
Mons vbi Christiparæ celeberrimus æde puellæ,
Dum culta est nati mater honore, fuit.
Nunc melior postquam pietas caput extulit orbi,
Desertum tacitis Aedera lambit aquis.
Quas sedes olim Francos tenuisse colonos,
Deque suo nomen, fama, dedisse loco.
Hic ille in superas primum fuit editus auras,
Hic patria, hic illi tecta domusque fuit.
Hinc puer egressus, late virtutibus orbem
Et fama impleuit nominis ipse sui.
Namque vt prima tibi repetam cunabula vitæ,
Et versu peragam tempora tota breui:
Ter quinque exierant post natum sæcula Christum,
Sublatis annis sed quater inde tribus;
Quum fatus ille nouas partu processit in auras,
(Lux fuit hæc Nonis Iane dicata tuis.)
Non huic diuitiæ, non magnum nomen auorum,
Non domus antiquis fulsit imaginibus.
Qualia mirantur vulgo, qui facta parentum
Quam sua laudari pulcrius esse putant.
Sed simul ac tenera matris progressus ab aluo,
Vagitus infans edidit ore nouos.
Mox facilis prima fuit huic ætate Minerua,
Quæ natum gremio sustulit ipsa suo.

Hinc

Hinc puero ingenii vires, animosque valentes
Indidit, & pulcri fecit vt esset amans.
Ac velut vda solet formas, quascunque iubebis,
Cera sequi, & faciem ferre subinde nouam;
Sic Dea crescentem cunctos molliuit in vsus,
Pectoraque ad studium quodlibet apta dedit.
Atque ita seu verbis gauderes lege solutis,
Non facile in prosam largior vllus erat.
Seu malles numeris certis adstricta modisque,
Pangebat spacio carmina mille breui.
Quin etiam verbis mutabat Græca Latinis,
Vertebatque modis scripta vetusta nouis.
Vsque adeo partes pariter pollebat in omnes,
Nil huic inuictum, quod modo vellet, erat.
Quamuis ipse sacras solitus præferre Camœnas,
Ante omnes semper carmen amabat opes.
Carminibusque diem peragebat, carmine noctes,
Nec semel & fessi somnia carmen erat.
Siue aliqua ista fuit naturæ caussa latentis,
Quæ ceu iure suo mollia corda rapit,
Hasque ita nascenti vires infudit ab ortu,
Qua noua cum niueo fulsit olore Chelys.
Seu vere Deus est, quo vatum corda mouentur,
Atque iidem taciti numinis instar habent.
Certe non aliis studiis potioribus vsus,
Quæcunque huic esset sors obeunda, fuit.
His puer accreuit, medio his excelluit æuo,
His etiam clausit fata suprema senex.
Ergo idem primis nuper digressus ab annis,
Tempora quum lustris conderet acta tribus;
Turpe ratus patrios nunquam liquisse penates,
Contentumque vno consenuisse solo.

Partim

Partim etiam accensus famæ potioris amore,
Doctorumque volens ora subire virum.
Egressus patria, Thuringam venit in vrbem,
Cui vada fecerunt nomen Hiera tua.
Nam fuit hæc quondam sedes celeberrima Musis,
Artibus & studiis nobilitata bonis.
Quum nondum placidas premeret discordia diuas,
Aurea quæ sanctæ tempora pacis amant.
Hic operum specimen primum dedit ille suorum,
Hic sua cantari carmina seque tulit.
Dum sedet & gracili celebrat modulamine syluas,
Pastorumque casas, amnicolasque deas.
Et prius ignotis componit nomina ripis,
Siue tuis Vnster, seu vage Nesse tuis.
Ergo nouo ornatus pridem cognomine vatis,
Et fretus Musa carminibusque suis;
His quoque digressus, quas tunc celebrauerat oras,
Dissita longinquo venit in arua solo.
Terra iacet gemino procul hinc subiecta Trioni,
Pigra gelu, & cana tota perusta niue.
Hinc mare, quod Venedi sæclo coluere priore,
Vnde gerunt teneræ succina lecta nurus.
Illic externum secludit Martius hostem,
Sanguine qui pastus Sarmata viuit equi.
Ipsa vetus retinet generosa Borussia nomen,
Teutonici quondam militis ense potens.
Huc illum euectum per millia multa viarum,
Seu sors, seu rerum certa cupido tulit.
Hic cum Principibus crebra versatus in aula,
Et mores hominum vidit & ingenia.
Atque vti Neritius quondam iactatus Vlysses,
Hinc circum terras, hinc freta longa maris,

Anti-

Antiphatem, & Cironas vidit, sæuumque Cyclopa,
Lotophagumque dapes, Alcinoique nemus;
Sic ille in media variorum gente virorum,
Nunc bona, nunc æquo pertulit ore mala.
Sed neque tunc Musas posuit, curamue priorem,
Aut studio versus languidiore dedit.
Nam partim alterno descripsit carmine sensus,
Quos mandat Diuo Diua puella viro.
Partim etiam syluis cœpit mandare canoris,
Res, populos, vrbes, funera, bella, viros.
Hic vbi vicino mergit se Vistula ponto,
Et secum raptas in mare vertit aquas.
Quanquam etiam nigri cantantem ripa Viadri
Audiit, & Sueui proxima terra soli.
Et quæ Sarmatico paret Cracouia regi,
Vrbs vetus, & veteri nobilitata schola.
Quæ loca noscendi studio prius omnia vidit,
Quam vidit vitæ bis duo lustra suæ.
Hinc tandem patrias animum reuocauit ad oras,
Et redit in terras lenis Hiera tuas.
Quasque nouo quondam celebrabat carmine sedes,
Has iterum veteri captus amore petit.
Hic precio & solita conductus lege docendi,
Explicuit Vates, Rhetoras, Historicos.
Ipsi vbi tum multa nos hunc grauitate legentem
Vidimus, in magno pars quotacunque grege.
Ac minor huius erat non illo tempore fama,
Quam tua per Latias, Quintiliane, scholas.
Tam bona facundæ manabat gratia linguæ,
Tantus & in toto sederat ore decor.
Fors etiam vitam terra clausisset in ista,
Vno hanc si claudi fata tenore sinant.

Sed

Sed fortuna bonis quæ rebus vbique repugnat,
Hunc quoque non vno passa vigere loco.
Namque vbi iam senior requiem finemque laborum
Spectat, & extrema littora puppe secat;
Siue hominum inuidia, seu forte trahente coactus,
Hæc tum mutauit sedibus arua nouis.
Norica qua Pyrgi iactat se nomine tellus,
Artibus & cultis inclyta terra viris.
Huc illum adsciuit sapiens cum plebe Senatus,
Vt veheret Musis hæc quoque regna suis,
Esset & illius decus & noua gloria gentis,
Et regimen cœptæ normaque certa scholæ.
Nam fuit hæc pulcris vrbs semper dedita rebus,
Inuentrix operum, & laudis amore flagrans.
Et quæcunque aliquo virtutis nomine fulgent,
Hæc illa ante alias ingeniosa colit.
Ergo iterum patria post tempora longa relicta,
Mutauit veterem conditione noua.
Ac socios inter Ioachimum Græca docentem,
Et te pars nostri, Micale, magna chori.
Hic sibi tum laudis tantum, famæque parauit,
Quantum fas vlli conciliare viro.
Nam neque muneribus caruit, nec honoribus vnquam,
Dignaque factorum præmia multa tulit.
Quanquam etiam ista sua turbauit commoda fraude,
Quæ nihil integrum Noxa maligna sinit.
Et mox Thuringos iterum reuocatus in agros,
Rebus vt auxilium ferret opemque malis,
Colligeretque diu passim & sine honore iacentes,
Desertasque hominum fraude locique deas.
Vt bis ab externis fuit has accitus in oras,
Sic bis ad externas inde repulsus abit.

For-

Fortunæque fuit veluti pars ludicra quædam,
Perque vices trepidæ summa vel ima rotæ.
Donec ad hanc veteris sortem respexit alumni
Ille tui princeps, Lane, Philippus agri.
Aerumnamque viri & sortem miseratus iniquam,
Iussit ad antiquos hunc remeare lares.
Hic tandem reliquæ transegit tempora vitæ,
Cumque suis natis, coniuge cumque sua.
Hic idem Aonias patriam reuocauit ad vndas,
Adduxitqve nouas ex Helicone deas.
Cum quibus extremos æuum perduxit in annos,
Dum clausit summum meta peracta diem.
Sed fors priuatos hominis quoque noscere mores
Quæris, & vt vitam degerit ille suam.
Nam modo non paucos obscurat fama poetas,
Musa quibus facilis, vita nefanda fuit.
Quique suis recte quum possint dotibus vti,
Turpia carminibus præposuere bonis.
Vt qui ferali furiarum concitus œstro,
Lemniadum æquauit nomine reque malum.
Aut qui, Vangionum dum censet in vrbe gregatos,
Stridenti miseras lancinat ore deas.
A quibus hic noster toto sic abfuit æuo,
Vt cœlum extremo distat ab Oceano.
Nam neque luxuriam vitamue secutus inertem,
Nec ventri aut veneri deditus ipse fuit.
Sed simul ac iustos æui peruenit ad annos,
Iamque ætas illi facta virilis erat;
Consortem vitæ legit, sociamque laborum,
Ingenio, fama, nobilitate parem.
Huic thalamo iunctus, tedaque fideque iugali,
Protulit in lucem pignora multa nouam.

Quorum pars etiam vitali vescitur aura,
Atque tuos passim, Lane, pererrat agros.
Pars, ita propositum fatis repetentibus æuum,
Ante suum rapti morte obiere diem.
Nec rursum inuidiæ stimulis agitatus & œstro,
Effudit nigro carmina felle lita.
Aut studuit famæ cuiusquam aspergere labem,
Verbaque latrantum fingere more canum.
Sed pariter vitæ seruans linguæque pudorem,
Et præstare potens & retinere fidem,
Nec minus ingenio quam puro candidus ore,
Scripta dedit passim moribus æqua suis.
Nam partim cecinit laudum & virtutis amorem,
Quæ pariant animis commoda multa piis.
Vt quæ pastorum iuuenis cantauit auena,
Dum patriam atque artes euehit ore bonas.
Aut quum syluarum celebrauit nomine sparsim,
Cum populis, vrbes, regna, ducesque suis.
Partim etiam versu mutauit Græca Latino,
Et docuit Latias illa sonare togas.
Hinc & Simichides Siculis transgressus ab aruis,
Ausonia celebrat pascua voce sua.
Hinc & Pelides, & Troiæ euersor Vlysses,
Verba facit populo sueta, Quirine, tuo.
Præcipue accensis diuorum pectora rebus,
Inclusit numeris sacra Deumque nouis.
Nam modo digressus primis cantauit ab annis,
Quæ mittat sancto sancta legenda viro.
Mox etiam Solymi conuertit cantica vatis,
Iussit & Ausonios illa referre modos.
Atque vtinam poterat producere longius annos,
Nec properent triplices fila secanda Deæ.

Iam

Iam quoque digestos legeres in carmina fastos,
Et seriem sacræ totius historiæ.
Nec plus Peligno laudis famæque poetæ
Pontificum parerent eruta festa libris;
Quam mihi tunc noster meruisset carmine vates,
Exposita tota cum pietate fide.
Sed fera quæ rapiunt ipso bona cuncta sub ortu,
Inuidere nouis his quoque fata bonis.
Idque opus inceptum præuentus morte reliquit,
Dum velut e medio tramite raptus obit.
Quo te non debet tanti, pater optime, luctus,
Aut tanti vatis, Lane, pigere tui.
Sed velut hic alios supra caput extulit omnes,
Quicunque Aoniis ora rigantur aquis;
Sic decet hunc omnes lugere hominesque deosque,
Hessiaci quotquot nutrit arena soli.
Nam quid maius in hoc restat, quo viuimus, orbe?
Quidue aliud superis nos facit esse pares?
Gratia quam vatum, & præconia docta sororum,
Concita quæ vatum numine corda regunt.
Quis veterum nosset laudes & facta virorum?
Fortes Aeacidas, Neritiosque duces?
Aut quis Scipiadas, aut quis te maxime Cæsar?
Teque tot inuictum, magne Camille, malis?
Nomina si nulli seruassent ista poetæ,
Nec tantus sacri carminis esset honos?
Nulla foret laudum, virtutis nulla cupido,
Ni moueant vatum tot monumenta viros.
Illis debemus quascunque accepimus artes,
Illis debemus sacra fidemque Deum.
Adde quod his, tali superum qui mente reguntur,
Nec sceleri aut vitiis obuia corda patent.

Nullus auaritiæ stimulus, non vllus amorum,
Excepto si quem fœdera casta ligant.
Sed siue in solis peragunt sua tempora syluis,
Pieriis inter flumina nota choris;
Siue etiam mediis regum versentur in aulis,
Carminis est illis vnica cura sui.
I de sacri vates & diuum cura vocantur,
Cœlestumque sua numina voce canunt.
Et quisquam a lacrymis sibi temperet, aut tua fata
Aspiciat siccis, tante poeta, genis?
Nec, quod mœsta solet mater viduata nepote,
Quum sedet ad tumulum crine soluta nouum;
Nos etiam duras leges, immitia fata,
Et graue Parcarum voce queramur opus?
Heu, quantum amisit tecum tua patria nomen,
Heu quale & quantum Teutonis ora decus!
O miseros homines, o spes incerta laborum,
Quam cito, quod longo tempore creuit, abit!
Quæ vero superi, quæ tandem damna paratis?
Artibus æquis honos post super vllus erit?
Aut erit, vt merito quisquam aut virtute fruatur,
Quando bonos eadem fata malosque premunt.
Nam quis finis erit? vel quis numerauerit omnes,
Tempore quos ætas abstulit ista breui?
Occidit omnigenæ spes & decus artis Erasmus,
Sæcula quo maius nostra tulere nihil.
Primus qui cæco Musas reuocauit ab orco,
Fregit & eloquio barbara regna suo.
Occidit & lingua pariter memorandus vtraque,
Attica quam tellus Itala quamque tulit,
Vrica Sequanicæ Budæus *gloria gentis,*
Quam late Rhodanus cingit & arua Liger.

Occi-

Occidit, Hesse, solo tecum prognatus eodem,
At procul hinc alio Cordus *humatus agro.*
Ambas qui studio coniunxit Apollinis artes,
Idem seu medicus, siue poeta bonus.
Occidit Vrsinus *regum versatus in aulis,*
Pannoniam rapidis qua secat Ister aquis.
Carmine qui variis rebus quæsiuit honorem,
Atque idem Musas iunxit & historiam.
Occidit & noster notus bonitate Philippus,
Principis a veteri nomina monte gerens.
Qui pariter Musis, pariter virtute decorus,
Summa fuit populi gloria, Mœne, tui.
Vt memorem neque te Viues, *quem mille per artes*
Externo cultum misit ab orbe Tagus.
Nec te, qui terris obiisti fata Cheruscis,
Heu procul a patria rapte Bolere *tua.*
Atque alios quibus ampla suæ stat gratia famæ,
Sed fugiunt versus nomina longa breues.
Et quasi pœniteat tantæ fera numina cladis,
Sitque parum summos tot cecidisse viros;
Ecce eadem inuisæ mortis vis abstulit Hessum,
Hessum, cui tellus non tulit ista parem.
Qui pariter Græcas Musis sociando Latinis,
Absoluit tota quidquid in arte fuit.
Atque aliquis speret melioris tempora mundi,
Quæque futura, eadem prosperiora putet?
Heu mihi, quæ rerum facies? quis nascitur ordo?
Qualia nos & quam barbara sæcla manent?
Quæ qui secũro poterit contemnere vultu,
Idem etiam patriæ funera lætus agat.
Nos certe casus quisquis tua fata sequetur,
Plangimus heu mortem, care Poeta, tuam.

Quaque licet lacrymis testamur & ore dolorem,
Saucia quem tanto vulnere corda gerunt.
Quem neque longa dies, qua cætera cuncta leuantur,
Nec ratio a solito dimouet vlla statu.
Quamuis si qua manent iustorum præmia manes,
Et posita est meritis gratia certa suis;
Te quoque credibile est mistum felicibus vmbris,
Nec lacrymis nostris iam nec egere prece.
Sed liquidas inter mentes, super æthera vectum,
Perpetua rerum prosperitate frui.
Et vel Iesseis socia ntem carmina neruis,
Cantica cœlesti psallere grata Deo.
Aut castas inter diuinæ Heroidas aulæ,
Carpere cum sanctis gaudia læta choris.
Quo quæcunque tuos retinent habitacula manes,
Seu quascunque tenes vmbra beata plagas;
Sis felix, nostrumque, precor, cape dexter honorem,
Quem tibi supremum mœsta Thalia refert.

*** *** ***

R*Egem* dictum fuisse inter sodales & amicos Eobanum, Capnione occasionem nominis huius præbente, & de hac sua denominatione carmen ipsum composuisse, supra pag. 36. indicauit Camerarius. Istud ex Poematibus eius, non adeo obviis amplius, huc apponemus, depromtum ex Syluarum Libro II. edit. Halensis Suev. anni 1539. fol. 221. & Francof. anni 1564 pag. 470. seqq.

Non

Non ego crediderim citius prodisse poetam,
Quem sterilis raptum prædicat Ascra senem;
Quam mihi iamdudum Phœbeia signa ferenti,
Venit adoptato nomine Regis *honor.*
Hoc tamen vnde feram, qua manet origine nomen,
Stultum & ridiculum dicere pene fuit.
Scripsimus exiguo vulgata poemata versu,
Scripta notis populo Lipsia clara dedit.
Legerat hæc gentis Reuchlinus fama Sueuæ,
Et dixit: Regis *nomen habere potes.*
Inter enim quoscunque ferunt tua sæcula vates
Rex es, & est ratio nominis inde tui.
Nam Graii Regem *dicunt* Hessena *poetæ,*
Esse ita te Regem nomine reque doces.
Et velut exerces agnatum in carmina regnum,
Recta stat in versu syllaba quæque tuo.
Hoc scriptum excipiunt atque amplexantur amici,
Et Regem *clamant omnibus esse locis.*
Ipse ego quandoquidem nec publica scripta negare,
Nec poteram caris obstruere ora viris;
Rex *inquam,* Rex *vester ero; quando ista necesse est*
Tradita militiæ nomina ferre meæ.
Verum alios titulos, nec inepta insignia sumam,
Moria iamdudum cognita tota mihi est.
Vidimus Vtopiæ latissima regna superbæ,
Tecta lucernarum sunt peragrata mihi.
Fortunata meo lustrata est insula cursu,
Dulcia vbi æterno flumine mella fluunt.
Qua viret Ambrosiæ succus, qua rupibus altis
Nectara vt e cœlo præcipitata cadunt.
Gentis Hyperboreæ felicem vidimus oram,
Qua neque mors homines nec mala fata premunt.

Quæ stant perpetuam facientia stagna iuuentam,
Quæ licet in cœlum scandere quando libet.
Hæc per & hæc circum pulcherrima regna, volentem
Moria me fida duxit amica manu.
Quumque peragrarim tot tantaque regna, licebit
Stultitiæ titulos sumere iure mihi.
Musica legitimum sument in carmina regnum,
Qui sunt Mæonidæ Virgiliique super.
Quam mihi sint nullæ scribenda in carmina vires
Sentio, & ingenium metior inde meum.
Vos quia me Regem facitis, sinite esse tyrannum:
Stultitiæ haud aliud me diadema mouet.
Sic ego. Paruerant illi tam vera monenti,
Tradentes manibus regia sceptra meis.
Fecerit ergo licet Reuchlinia littera Regem,
Non tamen hoc tantum contulit imperium.
Plurima Caprioni subscribit turba. Quid inde?
Si rem complebunt nomina, Cæsar ero.

*** *** ***

Idem, cur sibi nomen *Helii* dederit, & reliquis suis nominibus præposuerit, caussas exposuit in carmine, quod supra pag. 15. indicatum hic exhibebimus, depromtum e Libro I. Syluarum p. 373. seq. edit. Francof. fol. 203. edit. Halensis.

AD AMICUM.

Helius *vnde meum veniat prænomen in vsum,*
Indicio quæris certior esse meo.
Accipe, ne quicquam frustra petiisse queraris,
Differeam possum si qua negare tibi.

Helius

Helius *Argiuum*, Sol *est sermone Latino*
Helius est quisquis numina Solis amat.
Quid mage conueniens vati quam nomina Solis,
Quem vocat & sentit musica turba patrem?
Nomine maiestas Solis non finit in vno,
Conueniant vni nomina plura Deo.
Quippe idem Sol, Mercurius, Mars, Liber, Apollo
Creditur, & signis pluribus esse liquet.
Ille regit vates, diuinum inspirat amorem,
Solis ab influxu spiritus iste venit.
Et nisi diuini fallunt oracla Platonis,
Esse nequit vates quem fugit ille Deus.
Quin etiam si nullus ero & sine numine vates,
Helius *est certe qua ratione vocer.*
Sol mihi nascenti primo præluxit ab ortu,
Et quæ prima mihi, Phœbi erat illa dies.
Grata deo Soli lyra tunc fulgebat in astris,
Natali primum surgere visa meo.
Iam ter quinque ierant a nato secula Christo,
Annos deme tamen cum tribus inde decem.
Non ego falsa loquor, vertentem consule mundum,
Sacra dies Iani Regibus illa fuit.
Has tibi de multis placuit conscribere caussas,
Quas veras certe nominis huius habes.
Quas ipsas aliquo tamen olim carmine dixi,
Cuius quum nequeas vltima, prima vides.
Hæc siquidem superant, perierunt illa; quod olim
Sparserat incauta stulta iuuenta manu.

*** *** ***

THeocriti *Idyllia*, quorum pag. 47. fit mentio, eleganti Latino carmine exposita prodierunt anno 1531 Basileæ, ex officina Andreæ Cratandri, Hieronymo Ebnero Senatori Norimbergensi dicata insigni elegia; quæ in duabus Poematum ipsius farraginibus non extat, & incipit:

Has tibi Trinacrio ductas e rure capellas
Mittimus, & Latia pascua versa manu &c.

Nec prolixior ista elegia in iisdem comparet, qua Caspari Scheto, erudito mercatori Antverpiano, paraphrasin *Iliados Homericæ* carmine heroico scriptam, Marpurgi d. 15. Mart. anno 1540 nuncupauit, quæ incipit:

In varias quondam partes distractus Homerus,
Et lacer ingrato sparsus in orbe fuit. &c.

Ad quam Schetus respondit diffuso carmine, quod sub finem operis istius, Basileæ apud Io. Oporinum anno 1549 excusi, legitur:

Musæ, quæ liquidis transcenditis aera pennis,
O semper faciles in mea vota Deæ. &c.

*** *** ***

EPistola ad *Erasmum Roterodamum*, cuius fit mentio pag. 31. quam e diuersorio, postquam Louanium anno 1518. peruenisset, ad ipsum misit Eobanus, extat Lib. III. Syluarum fol. 233. edit. Hal. pag. 432. seq. ed. Francof.

De

* * *

De *Mart. Lutheri* aduentu in vrbem Erphordiam, quem pag. 37. narrat Camerarius, quatuor venustissimas elegias scripsit Eobanus, quæ in Poematibus eius leguntur pag. 847. seqq. ed. Francof. fol. 117. seqq. ed. Hal. Quo loco etiam pag. 866. & fol. 126. Inuectiua in *Hieronymum Emserum* Lutheromastiga, vt Eobanus appellat, cuius meminit hoc loco Camerarius, extat.

* * *

Psalmorum Dauidicorum paraphrasin elegiacam, a Camerario pag. 55. laudatam, Erphordiæ anno 1534 cœpit, sed Marpurgi anno 1536 die 14. Decembris anno ætatis 47 finiuit Eobanus, vt ipse indicat in prima huius libri edition, quæ prodiit Marpurgi 1537. pag. vlt.

* * *

Ludo latrunculorum delectatum fuisse Eobanum, narrat pag. 56. Camerarius: isque Vidæ descriptionem huius ludi scacchorum miserat ad Eobanum, pro qua ille hoc eidem reddidit carmen:

Bella per instabilem plus quam socialia campum
Quadantenus perlegimus.
Bella quidem belle, quisquis fuit, ista peregit,
Nec Vida vidit improbe;

Quam

Quam deceant faciles etiam sua proelia Musas,
Diuosque longe principes;
Arcitenens magno qua cum Ioue tractet Apollo,
Tuque Argicida Mercuri.
Iamque nec ingenii, nec in istas temporis artes
Quondam locati pœnitet.
Te quoque, cui Phœbus cedat sub talibus armis,
Non pœnitere suspicor.
Quas tibi nunc tanto soluam pro munere grates,
Ioachime mi carissime?
Sed tamen eximio Bilibaldo plura fatemur
Debere nos, huiusmodi
Pro merito; siquidem gratam dedit ille palæstram
Iam non latrocinantium,
Magnorum superum sed suauiter ista gerentum
Musis amica proelia.

* * * * * * * * *

MEdicinæ encomium, quod Erasmi oratione in versus translata Eobanum conscripsisse Camerarius pag. 35. annotat, legitur in Poem. Eobani pag. 811. seqq. ed. Francof. subiectum libello eleganti de bonæ valetudinis conseruandæ rationibus, quas venustis versibus descripsit.

* * * * * * * * *

NOrimbergam, quo anno 1526 accitum Eobanum Camerarius pag. 46. memorat, prolixo carmine descripsit idem, secutus Conradum Celtem; multum lucis splendidissimæ isti

iſti vrbi adferens venuſto iſtoc poemate, quod inter reliqua extat pag. 632. edit. Francof. Præſtantes etiam in ea viros, *Bilibaldum Pirckheimerum*, *Caſparem Nucelium*, *Hieronymum Ebnerum*, *Albertum Durerum*, *Michaelem Rotingum*, *Sebaldum Heidenum*, *Greg. Haloandrum*, *Hieronymum Baumgartnerum*, & alios carminibus proſecutus eſt, quæ inter reliqua conſpiciuntur. De laudibus Norimbergæ legitur etiam eius Idyllium XVI. pag. 86. ed. Francof. fol. 47. ed. Hal.

⁂ ⁂ ⁂

LVdouicum Chriſtianum, quem Erphordiæ præceptorem fuiſſe Eobani pag. 14. indicat Camerarius, prima Ecloga ſeu Idyllio, ſub nomine *Meliſæi*, quum ſeipſum *Camillum* vocet, colloquentum introducit, ſuum a patria diſceſſum & aduentum in Academiam Erphordienſem deſcribens. Idem Ecloga VIII beatæ Tranquillitatis laudes expoſuit ad Conr. Mut. Ruffum, qui ſtudioſæ tranquillitati & quieti ſe totum dederat, Canonicus Gothanus, & ſupra fores ædium ſuarum hunc titulum fixerat: *Beata tranquillitas*; & paullo poſt in atrio: *Bonis cuncta pateant.* Vide Camer. p. 26.

Ioa-

* * * * * * * * * * * *

IOachimo Camerario quintum Syluarum librum dedicauit Eobanus anno 1533, cuius in Narratione hac pag. 49. is mentionem facit.

* * * * * * * * *

CHristianorum Fastorum conscribendorum institutum, quod autore Philippo Melanchthone Eobanum suscepisse Camerarius p. 54. scribit, non persecutus est idem, certe non absoluit. De toto hoc inchoato opere, quod nec Stigelius pertexuit, reliqui sunt pauci hi versus, quos asseruauit in Lib. II. Epist. Hessi & aliorum Camerarius:

Sacra, dies, caussas, & signa volubilis anni,
Quem Christo numerant tempora nostra, canam.
Tu mihi spirantem patrio de pectore Flatum,
Hæc tibi scripturo mittere, Christe, velis.
Qui mea si dulci dignetur pectora flamma
Tangere, iam vero numine plenus ero.
Ardua iam sacro contingam sidera cantu,
Iam mea cœlesti carmina melle fluent.
Annue summe tuas conanti dicere laudes,
O qui quicquid habes, trinus & vnus habes.
Tota creatorem quem sentit & esse fatetur
Machina, & immensum totius orbis opus.

* * * * * * * * *

QUum in quadam ad Io. Matthesium scripta carmine epistola, opera sua Eobanus recensuerit, ista autem inter Poemata eius non ex-

extet, a Camerario in Lib. III. Epistolarum eiusdem asseruata, eam huc transferendam duximus:

EOBANVS HESSVS IOHANNI MATTHESIO Ludi Rectori Vallium Ioachimicarum.

DOcte rudes animos studiis formare, Mathesi,
Addita amicitiæ pars modo iusta meæ.
Quod mea miraris ceu dignos scripta libellos,
Quos legat & merito vulgus honore colat.
Candor is est animi simplex tuus, aut ego fallor,
Aut hoc judicium fallit ineptus amor.
Quos tamen ediderim, vis certior esse libellos:
Accipe de multis nomina pauca breui.
Bucolicis lusit numeris iuuenilior ætas,
Quos tamen hæc auctos serior esse dedit.
Hinc facili sanctas Heroidas ore canentem
Vidit ab Arctoo Parrhasis vrsa polo.
Has quoque sicut erant laceræ nec veste politæ,
Indutas cultu iussimus ire nouo.
Quid loquar, vt medicas mea Musa sit ausa per artes
Ire, nec audaces abstinuisse manus?
Scripta quod eximiis epicedia manibus extant,
Pondera mensuræ iusta libellus habet.
Vt taceam quæ Græca dedi sermone Latino,
Nos Latio Siculum pauimus orbe pecus.
Nonnihil immensus nobis quoque debet Homerus,
Debebit totum, si mea fata ferant.
Bis tria nuper erant vulgata volumina, Syluæ,
Quas miro assensu Teutonis ora probat.

Si

Si quis in hos montes miretur quod nihil horum
Venerit, hæc caussa est & manifesta satis.
Diuitiæ hic Pluti, non carmina nostra, leguntur,
Hic sonat argenti, Musica vena tacet.
Plurima præterea numero comprendere non est,
Quæ variis cecinit nostra Thalia modis.
En tibi, digne cani versu meliore, Mathesi,
Indice pro longo tam breue carmen habes.
Viue memor nostri, quotiesque libebit ad Hessum
Scribere, fac libeat scribere multa. Vale.

Erphordiæ, D. IX. Julii anno Christi MDXXXVI.

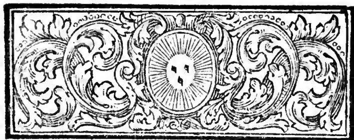
* * * * * * * * *

CArmen prolixius, quo memoriam Eobani *Io. Stigelium*, coluisse Camerarius p. 58. innuere videtur, in voluminibus Poematum eius reperitur nullum, præter hoc vnicum breue Vol. III. Lib. 3. fol. 100.

Helius e viuis Eobanus vt exiit Hessus,
Pierius siccis aruit amnis aquis.
Flumina fuderunt oculis manantia Musæ,
Fleuit & abiecta mœstus Apollo lyra.
At Deus hunc terris rapuit, cœloque locauit,
Cantet vt in Christi carmina blanda sinu.
Donec erunt Musæ, dum voluet sidera cœlum,
Carmine victuro nobilis Hessus erit.

FINIS.

VITA GEORGII PRINCIPIS ANHALTINI.

I.

A Perſis inſtitutum fuiſſe legimus, vt in conſpectum Regis adducti,illum venerari diuino cultu,& in terram procumbere ante ipſum cogerentur: quod in Regiæ nobilitatis excellentia, imaginem Dei gubernantis hunc mundum, quique eſſet autor largitorque ſalutis omnium, expreſſam eſſe in terris ſentirent, & ideo obſervantiæ ſummæ honorem huic deberi. Quod ſi potentiæ & ſceptri Maieſtas referre diuinitatem quandam inter homines exiſtimatur, non profecto iniquiorem concipi opinionem de religione, pietatę, virtute, ſapientia, doctrina,

neque non hanc pulcherrimam effigiem Dei eſſe, credi debet. Quæ ſi vera ſunt, vt eſſe liquet, (non enim certe Deus cognoſci magis omnipotentiam ſuam quam bonitatem & ſapientiam voluit) multo ſcilicet erit illuſtrior ſpecies diuinitatis in nobilitatis potentiæque & virtutis ac ſapientiæ coniunctione. Atque eo quidem magis, ſi intueamur hanc oculis non modo rationis humanæ, ſed etiam intelligentiæ eius, quam patefactio cœleſtis veritatis in mente accendit. Vt enim opera picturæ & ſtatuarum, quam ſcite & affabre facta ſint, artificum contemplatio iudicat, imperiti autem coloribus tantum aut nitore capiuntur: ſic pietatis religioſa conſideratio operum diuinorum elaborationem plane perſpicit, & autorem illorum agnoſcit, & conſilium atque voluntatem in his perficiendis animaduertens, quum veneratur æterni Dei beneficum numen, tum expreſſam pulchritudinem in natura eo honore, qui illi debetur, afficit. Non enim certe fortuito exiſtere, neque fatali quadam rerum ſerie procedere ortus, interitus, euentus, temporum vices verti inclinatione caſuum, & hominum præclaram & egregiam progeniem ſolo, quemadmodum dicitur, exoriri, putat animus veritatis diuinæ cognitione inſtructus; ſed vnum effectorem parentemque & moderatorem atque rectorem Deum eſſe ſcit, qui in natura conſpicua eſſe voluerit opera omnipotentiæ,

ſapien-

ſapientiæ, iuſtitiæ, benignitatis ſuæ, vt ipſe ſolus vnus æternus Deus, ſecundum demonſtrationem eam, quæ eſt prolata λόγῳ ἀϊδίῳ æternæ mentis per agitationem Spiritus ſancti, veneratione, precibus, imploratione, gratiarum actione, & laudum celebratione, colatur in hac vita aſſidue & fideliter, cum ſpe vitæ in cœlis ſempiternæ. Atque iſta eſt penus firmiſſima omnis felicitatis humanæ; non ea, quam veteres quidam ſuarum cogitationum acumine exploraſſe ſe rati, in Fortuna, & huius quaſi procuratore Genio, collocarunt.

II. Hæc veluti prænarranda duxi, quum propoſuiſſem quædam de illuſtriſſimo & ſanctiſſimo Principe GEORGIO, Principe Anhaltino, ſcribere. Quibus pro mea etiam parte illius pietati, virtuti, & ſapientiæ, & ingentibus meritis erga patriam, clementiæque, & prolixæ atque munificæ voluntati, memoria animi grati officioſe perſolueretur. Impar illa quidem excellentiæ ipſius; ſed tamen & debita & ſtudioſa. Huius enim ſpecioſiſſima imago noſtra ætate conſpecta fuit, omnium eorum, quibus ſuæ benignitatis munera propitius Deus in genere humano proferri & apparere vult. Iſtius autem propoſiti occaſio fuit editio quarundam Concionum, quas ille pleniſſimas ſinceræ religionis, & maximæ caritatis erga ſuos, in conuentibus eccleſiaſticis habuiſſet: quarum lectionem piis ſtudiis multiplices

tiplices fructus allaturam esse confidebamus. Etsi autem & aliorum de hoc Principe encomia in medio sunt, & diserta expositione præcipuarum rerum mirifice capiunt legentes; tamen & nostræ narrationi aliquem locum relictum iri speravimus, vel propter singularem obseruantiæ meæ affectionem, vel propter abundantem copiam eorum, quæ de hoc Principe cum veritate laudabiliter commemorari possunt. Ordiar autem, vt par est, a maiorum domus Anhaltinæ splendore nominis, & virtutis gloria, & dignitatis excellentia. Etsi autem is merito & illustrissimus Princeps & vir amplissimus perhibetur, qui sua ipsius virtute extollitur, & sapientia propria præstat cæteris; tamen omnium consensione, quod naturæ est iudicium, nobilitas generis commendationem singularem habere existimatur. Neque immerito. Diuinum enim esse beneficium confitendum, propagationem de vna origine multorum, directam successionem posteritatis & nominis gloriam custodientem. Itaque Poetæ Græci quorum genus celebrare inprimis voluerunt, eorum ortum tradiderunt esse diuinum. Significantes nimirum, hominibus eximium hoc munus a Deo conferri: vt diuturnitate quadam series procreationis immortalem famam assequi quodammodo solere videatur. Quapropter inuidia quoque caret successio opum, & potentiæ antiquæ, quod quasi

quaſi publicum hoc patrimonium a maioribus relictum minoribus debeatur: qui & indigni laude ſuorum, degenerando maculam aſpergunt familiæ, atque odium incurrunt; & digni, veteres titulos nouis ornamentis decorantes, incredibili fauore & ſtudio omnium extolluntur, κἀπὶ μεῖζον ἔρχεται τῆς εὐγενείας τοὔνομα, ſecundum Euripidem.

III. Eſt autem perdifficilis explicatio familiarum noſtratium, propter noſtræ gentis non tam negligentiam, quam ſimplicitatem: quibus non fuit curæ, vt haberent præcones virtutis & rerum a ſe geſtarum; ſed id ſtuduerunt, ne alii magnitudine animi, & iuſtitia, & fortibus factis priores aut eſſent aut haberentur. Neque viguit eruditio literarum, & cultura bonarum artium, in natione bellis occupata & ſtudioſa armorum. Non tum cauſſarum contemplationi vacabat cogitatio, non prudentiæ diſertæ oratio copioſa affectabatur; ſed agri diligenter colebantur, & res familiaris labore aſſiduo non tam augebatur cupide, quam retinebatur ſtrenue. Exercitationes autem erant in vmbra nullæ, ſed omnes manifeſtæ, venationum præcipue, & equitationum, & iaculationum, & geſtuum repræſentantium congreſſus dimicationum, & formas tam feriendi hoſtes, quam ictum hoſtilem excutiendi. Non enim tantopere probabant læſum ab aliquo adverſarium, quam vim externam propulſa-

tam a corpore, & incolumitatem conſeruatam eſſe. Admiſcebatur & motuum quædam venuſtas in lucta, & ſaltationum agilitas, & decurſi ſpatii certamen. Serio autem in id quiſque incumbebat, vt eſſet ſecundum Tydeum Euripidis,

οὐκ ἐν λόγοις μὲν λαμπρὸς ἀλλ᾽ ἐν ἀσπίδι
δεινὸς σοφιστής, πολλά τ᾽ ἐξευρεῖν σοφὰ,
εὑρὼν ἀκριβῆ μουσικὴν ἐν ἀσπίδι.

Neque tamen defuere noſtris hominibus vnquam ingenia doctrinæ liberalis capacia, ſed literarum profecto peritia antiquitas caruit. Declarant hoc ea quæ de noſtratibus Poetis tradidere Græci, quibus nomen *Bardis* eſſet. Quum nunc quoque vulgares iſti huius generis circulatores *Gabhardi* vocentur, quod nomen muneris expectationem ſignificat: nam ab iis, quos vel laudarunt vel exhilararunt iucunda recitatione, communiter donari iſtos adhuc in moribus noſtris eſſe conſtat. Declarant & carmina veterum, quæ quum a multis memoriter accinerentur, Caroli Magni iuſſu collecta deſcriptaque fuiſſe accepimus. Caroli autem temporibus cœpiſſe primum noſtrorum hominum aliquos conari literis Latinis mandare res aliquas, aut inſtitutionis vtilis, aut narrationum tam recentium quam veterum, populari ſermone pronunciatas, multa ſunt argumento: & nos vidimus librum Ludouici

Caroli

Caroli F. temporibus exaratum, continentem Euangelicam hiſtoriam, quam autor teſtatus fuit, ſe Francica lingua voluiſſe exponere. Vidimus & alia quædam fragmenta chartarum, quibus quid perſcriptum fuiſſet animaduerti non poterat: ea omnia eiusmodi erant, vt aliena ſcripturæ ratio, & incognitus priſcæ conſuetudinis ſermo, nullum continuum ſenſum a lectore percipi pateretur. Ac noſtratis ſermonis proprietas Latinarum literarum comprehenſioni tam pertinaciter refragata fuit, vt vix annis poſtea ferme quingentis, ſeſe deſcribi harum figuris ille ſiuerit. Annis enim abhinc ducentis ſeptuaginta duobus, Rudolfo rerum potiente, decretum tandem fuit, vt liceret contractuum & publicarum literarum alia monumenta populari ſermone conficere, vtque tantum illa valerent ac ſi Latina oratione aliquis vteretur: atque ex eo tempore deinceps frequentata fuit librorum quoque compoſitio. Reddit autem rem hac in parte difficiliorem tam deprauatio priſcarum appellationum, quam quorundam, quæ quaſi obſoleuerunt obliuione vetuſtatis obruta, ignoratio. Tum etiam audacia ingens fingendi quiduis, & commenta antiquitatis fide, quæ redargui non poſſet, affirmandi: qua & multa geſta commemorata quæ geſta ſunt nunquam, & noſtratia genera in externa infuſa, atque ita noſtras hiſtorias redditas eſſe

con-

conſtat mendoſiores. Sed quanquam hæc certæ & exquiſitæ narrationi officere neceſſe eſt plurimum, tamen ad inueniendam quaſi ſedem veritatis, vbi cognitio non ſit inſtabilis, multum valet diligentia & Induſtria ſtudii prudentum & doctorum hominum.

IV. Quorum traditas & perueſtigatas indicationes nos ſequentes, de hac illuſtriſſima progenie, ac cuius quaſi fonte deducere reliquæ narrationis curſum placuit, reperimus vel temporibus Caroli Magni, vel paullo poſt, Hermannum Principem Aſcaniæ (quæ eſt Anhaltina domus) coniugem habuiſſe Hiltegardim, ſororem Bitichindi & Berichingi, filiam Dietrichi. Quod tempus abire aliquantulum oportet vltra annum Chriſti DCC. Aſcaniæ autem nomen ditionis horum Principum & Balleſtedii antiquisſima eſt. *Balleſtedium* a materia trabum appellatum eſſe non dubito. *Aſcaniæ* autem vocem alii aliunde ducunt. Quam nunc etiam præ ſe fert oppidum in tractu terrarum, quas incoluerunt Cheruſci veteres. Quibus placet Aſiaticam olim gentem in hæc loca veniſſe, ii ſpecioſiſſima & ciuitatis Aſcaniæ, & Aſcanii Aeneæ filii, & alterius ætate ſuperioris ductoris Phrygum, nomina Græcis autoribus poſſunt aſſumere. Sed nos ingreſſi in viam narrationis exploratæ, hac ipſa, aliis præteritis, pergamus. Herman-

ni

ni filius fuit Berichingus, nomine, vt videtur, familiari & gentilitio. Nam cognomentum vetus fuit Principum iſtorum, quacunque ſane de cauſſa, Vrſorum. Credibile eſt de ſtudio, vel etiam quopiam euentu, venationis primum alicui illud impoſitum eſſe. *Berichingus* autem deminuta Germanica voce a *Bero* (Bär) vrſum paruulum ſignificat, & eiusdem originis eſt *Berengarii* appellatio, ſiue a Berichingo detorta, ſeu ſignificans cupiditatem aggrediendi vrſum. Atque hoc nomen in Italiam ab his Principibus allatum, ibique iſtam familiam quaſi conſitam eſſe, hiſtoriæ ſeries plane demonſtrat. Berichingus Hermanni filius ex Chunhilde Rugia ſuſcepit quum alios liberos, tum gubernationis hæredem Berichingum. Hunc vna cum auunculo magno Bittichindo aduerſus Carolum bellum gesſiſſe, & tandem certis conditionibus Carolo ſe ſubieciſſe, & ritu Chriſtiano baptizatum Caroli nomine appellari cœptum eſſe, perhibetur. Quas actiones incidere oportet in annum Chriſti DCC LXXX. Hic coniugem habuit Hermodin, vel vt alii Luccardin, Saxonici ducis Luithulfi, vt fertur, filiam: & ipſam ex Bittichindi progenie, ſed quo ab illo interuallo atque gradu, incertum eſt. Quæ peperit filium Hermannum, a quo inexplicata ſucceſſione per Eſichi, Tamichi, Erichi, Adalberti, indiſtinctæ

ſobolis nomina, ad Eſichum, fundatorem pii & religioſi collegii Balleſtediani, familia hæc perducitur, cuius ætas incidit in annum Christi MCXXIX. *Eſichi* & *Tamichi*, ab Eſa & Tama deminutæ voces ſunt, his temporibus, ni fallor, ignotæ ſignificationis. *Erichus* autem vel eſt & ipſe deminutus a verbo Teutonico ſignificante Herum, vel eſt in nomine ſignificatio honoris & opulentiæ. Eſichi hujus filius Otho fuit, cognomento Diues, pater Alberti Beri, id eſt, Vrſi, geniti matre Sophia, filia Magni Ducis Saxoniæ. Albertus affinitatem contraxit cum Miſniæ Marchionibus, & toto tempore quo gubernationi præfuit cum varia fortuna bellorum conflictatus, nauauit operam Lothario Imperatori in Italia, & domi multiplices impresſiones hoſtium represſit, & Septemuir creando Imperatori factus eſt, titulo & poſſesſione Brandenburgenſis ditionis. Huius filii fuere Otho & Bernardus. Otho Brandenburgenſem ditionem tenuit, Bernardus cum Saxonica & ipſe Septemuirûm Imperatori creando honorem conſecutus eſt. Bernardi ex Cimbrica coniuge filii fuere Albertus & Henricus. Alberto Saxonica dignitas & terra obuenit, Henricus gentilem poſſedit Aſcaniæ regionem. A quo multiplici iſta domus prole haud longo tempore aucta, tanquam fœcunda arbor, late protulit quaſi ramos illuſtrisſimæ proſapiæ,

quæ

quæ post annum circiter trecentesimum eos Principes produxit, quorum sapientiam, virtutem,& pietatem, patrum nostrorum & nostra ætas cognouit atque suspexit, & a quibus patria verissimis præclarissimæ laudis titulis illustrata est. E quibus Rudolfus, princeps fortissimus, in exercitu Maximiliani Imp. virtute & consiliis præstans, obiit diem suum Veronæ, neque abfuit suspicio veneno illum sublatum fuisse. Adolfus autem studio religionis & vitæ sanctitate excellens, in gubernatione Ecclesiæ Mersburgensis, omnibus venerabilis & reuerendus maxime consenuit. Coniugia autem huic stirpi inserta fuere quum alia memorabilia, tum sororis summi Principis Ludouici, mariti Elisabethæ sanctæ fœminæ; itemque filiæ Leopoldi ducis Austriaci, etsi Imperatoris Rudolfi filiam alii nominarunt; nec non & filiæ (vt diximus) clarissimi atque cognati generis, Marchionis Misnensis.

V. In hac igitur antiquissima nobilissimæ domus familia natus Princeps Georgius, parentem habuit Ernestum, fratrem Rudolfi, Georgii filium. Adolfo autem pater fuit Adolfus, frater patruelis Georgii, aui huius Georgii, Ernesti filii, de quo narratio ista instituta est. Hunc laudatissima fœmina Margarita, filia illustrissimi Ducis Henrici Munsterbergensis, peperit post maiores natu filios duos,

Thomam & Iohannem, & ante minorem Ioachimum. Huius illustrissimæ fœminæ prudentiæ, & pietatis, & affectionis erga veritatis cœlestis doctrinam, & eximiæ innocentiæ, recens adhuc memoria est. Sed illustrissimus Princeps Georgius tam parentum voluntate, quam Adolfi Episcopi consilio, vna cum fratre Ioachimo, minore annis duobus, ab ineunte pueritia liberali disciplina institutus fuit, & nondum annos natus duodecim iam orbatus patre, ad pleniorem quasi mercatum doctrinæ missus Lipsiam; præfecto educationi & studiis ipsius optimo viro, & fide præstante, & flagrante desiderio cognitionis eruditæ & bonarum literarum atque artium, Georgio Helto patria Vorchemio. Cui & ego puer erudiendus traditus, hoc inter ea, quæ in mea vita feliciter mihi acciderunt, præcipuo loco ponendum duco, contigisse meæ pueritiæ talem magistrum, & alterum plane parentem. Non enim ille, si ipsius filius essem, aut custodire ætatem meam diligentius, aut tradere præcepta honestatis & bonarum artium fidelius potuisset. De quo quicquid grati animi memoria prædicatione nostra celebret, leuius esse atque exilius futurum facile intelligo, quam vt vllam partem meritorum illius æquare possit. De hoc igitur quod ad me attinet sileatur. Erga Principes autem fratres tantus amor, & illos insti-

ſtituendi ea cura fuit hujus magiſtri,& in hunc quoque ipſorum caritatis affectio, vt ſingulari Dei æterni benignitate conciliatos eſſe dubitandum non ſit. Erat natura in Principe Georgio perquam placida & clemens,& quum ad religionis obſeruationem cuſtodiamque innocentiæ ipſe ſeſe non haberet ſeueriorem monitorem, ſumma tamen comitas & erga omnes humanitas mirabili ſuauitate mores illius quaſi condiebat,vt tam in dictis quam factis omnibus gratiæ venuſtatisque commendatio ineſſet.

VI. Propinquum ſuum Epiſcopum amiſit natus annos nouendecim, qui curationi illi præfuerat annis duodecim, paterno animo erga ſuos, Princeps religionis & pietatis ſtudioſiſſimus, non etiam indoctus, vt captus fuit illorum temporum. Solebat ille omnia Epiſcopi munera accurate & ſedulo exequi. Audiui eum ego adoleſcens ſenem admodum concionantem ad populum, quum quidem minus liquido exaudiri verba poſſent, quamvis de contentione, quanta ſuſcipi maxima poterat, nihil ille remitteret. Hoc Epiſcopo præſidente in Eccleſia Mersburgenſi, diſputationes de mercatu veniarum Papalium, qui impudente temeritate exercebatur, prouocarunt aliarum quoque rerum quæſtiones. Inter quas & de cauſſis reconciliationis homi-

num cùm Deo certiora & disertiora proferri, & errores vel stoliditatis superstitiosæ vel fraudulentæ malitiæ detegi; quum Martini Lutheri Theologi Wittenbergensis salutares admonitiones, & studium veritatis, insolentia atque ferocia aduersariorum arreptum inclementer exagitaretur, ipseque non tam irritaretur quam raperetur in certamen & pugnam. Audiui ego Principem Georgium narrantem, quanta cum solicitudine animi Episcopus Adolfus de illis rebus atque controuersiis cogitare, quam caute loqui consueuisset. Ac quodam tempore facta mentione doctrinæ, vt quidam dicebant, nouæ, de hominis coram Deo iustitia, quæ esset vnica meriti Jesu Christi, & sola fide vnicuique applicaretur, & plerisque (quod hoc Episcopo gratum esse sperarent) Lutheri de ea re doctrinam condemnantibus; narrabat Princeps Georgius, diu assedisse Episcopum nihil loquentem, vt de silentio, esse cogitationes ipsius graues, animaduerti posset. Tandem vehementiore oratione & sono vocis altiore dixisse: Quid? vos ne hanc doctrinam nouam perhibetis? Annon meministis, quid in Psalmo legamus: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens?* atque impetu animi concitati ter hoc repetiisse, *omnis viuens*. Quo responso illam insectationem subito conticuisse. Finiuit vi-

vitam in terris ſuam Epiſcopus Adolfus anno Chriſti M D XXVI. X. Cal. April. perfunctus laboribus curationis ſuæ, & feliciter acquieſcens in ſpe clementiæ & miſericordiæ diuinæ.

VII Poſt deceſsionem Epiſcopi Adolfi Princeps Georgius, (qui ad Eccleſiaſticæ dignitatis eximiam ſpem educatus, etiam honores iam aliquos conſecutus eſſet) confirmata & aucta prudentia & doctrina, traductus fuit quaſi in lucem & conſpectum hominum, & ad gubernationis partem in Magdeburgenſi principatu a propinquo Archiepiſcopo Alberto adhibitus. Quo tempore toto quum eſſent ante oculos & inter manus, vt dicitur, incrementa opulentiæ, ſplendoris, amplitudinis, quum occaſiones offerrentur voluptatum & vitæ ſuauis, quum Princeps ætate floreret, corpus haberet integrum viribus, ſtatura elegans, membris firmum, ſpecie formoſum, totius habitus pulchritudine conſpicuum; animus autem neque inertia torperet, ac potius & ſua natura & in illo annorum vigore neutiquam quieſceret, ſed ad agendum aliquid incitaretur: tum igitur & cura in ipſo virtutis honeſtatisque, & in omnes partes diligentiæ atque induſtriæ aucta fuit, & labores maiores ſuſcepti, & repreſſa indulgentia, quam blandiens adoleſcentiæ ſenſus conciliare hominibus conſueuit: tantum abfuit vt voluntas ad pra-

vitatem, & studium ad turpitudinem conuersum, denique vt iucunda & dulcia & quasi ludum concessum iuuentuti ipse secutus sit, memor, non modo quam personam Deus sibi imposuisset, qui tali conditione atque loco nasci se voluisset; sed quid etiam deceret eum, qui ad veram laudem educatus, & ad publicam vtilitatem productus esset, a quo omnes boni & ipsa patria non communia vulgaris gubernationis, sed singularia peculiaris officii merita atque munera expectaret. Itaque in isto fastigio honorum, in libertate vitæ, in copia & lautitia victus, religiose, caste, gnauiter, sobrie, decurrit spatium ætatis lubricæ & pronæ ad vitia, sic ab omnibus vt laudem pietatis, humanitatis, pudoris, bonarum artium consequeretur. Inprimis erat cupidus & perspiciendæ veritatis & defendendæ. In quo integrum & rectum ingenium magister Heltus solicito studio & assiduis monitis confirmabat. Non credat aliquis, præsertim in hac tam breui consecuta omnium desidia & languore, quantum vna hi vigilarint, quid operæ impenderint lectioni, quam anxie exquisiuerint dubia, quam religiose iudicarint de controuersis. Libri, quibus vsi fuerunt, testimonium dicunt maximi & infiniti studii ac defatigationis in discendo: quam non modo non tolerare potuissent, sed ne subire quidem omni-

omnino voluissent, nisi & diuina quadam animi incitatione mouerentur, & cognitionis dulcedine inuitarentur, & successu recrearentur. Præsertim quum res plena inuidiæ, neque conatus expertes periculi essent; quod intelligeretur Princeps animum cogitationesque suas intendere explorationi caussarum, de quibus discordia in Ecclesiastica doctrina extitisset.

VIII. Accessit postea morbus acerrimus, cuius vis ita labefactauit corpus, vt toto vitæ tempore deinceps valetudo imbecillior afflictiorque fuerit. Inprimis molesta ab hoc & incommoda Principi oculos debilitatio corripuit. Sed inter hæc aduersa tantum ille tamen quotidie, absque vlla intermissione, legit, scripsit, dictauit, commentatus fuit, quantum non alii multi in hac mollitia vitæ & fastidio & inani persuasione scientiæ, qui professi studiorum cultum operas doctrinæ exercent. Quid ego de iis horis memorem, quas destinatas impendebat piis precibus, toto pectore implorans opem æterni Dei, & venerans numen illius, & Filio Dei commendans consilia, actiones, salutem suam, & commendans illi accisas res Ecclesiæ multipliciter laborantis, & gratias agens benignitati ipsius conseruantis hanc in tantis periculis. Quid de interpellationibus dicam? Nam quod omni fastu super-

biæ careret, patebat aditus ad eum cuiuis: quod autem voluntas illius benefica & prolixum ſtudium ſubleuandi vniuerſos, atque etiam prudentia, eruditio literarum, peritia maximarum rerum nota erat, eo fiebat vt ad eum confugeretur vndique, ſiue alicui defenſione, ſeu conſilio, ſeu quacunque re opus eſſet. Sed omnia magis conſpicua fuerunt poſtquam hic Princeps propriæ & ſuæ gubernationis quaſi habenas tenere cœpit; quum & illuſtrisſima Mater deceſſiſſet, quæ terras reliquit anno Chriſti MD XXX. & poſt annos non multos Princeps Iohannes frater affinitatem cum domo Brandenburgenſi contraxiſſet, ducta coniuge vidua Pomeranica. Nam ante omnia amorem & coniunctionem fraternam ſic ſtabiliuit, vt illa inter tres fratres concordia nihil firmius neque dulcius fieri potuerit: eratque difficile decernere, vnusquisque alterum magisne & ſtudioſius veneraretur atque obſeruaret, an ardentius diligeret & arctiore beneuolentia complecteretur. Tum ad augendam & ornandam ditionem paternam animum conuertit, quam & ædificiis luculentiorem, & ordinatione gubernationis fructuoſiorem reddidit, diſtinctis ſedibus quas ſinguli tenerent tanquam ſuas, quum poſſesſio communis totius trium remaneret. Hæc iuſtitia & ſapientia Principis Georgii ſic fuere conſtitu-

tu-

tuta atque explicata, vt nullius vnquam vlla de re querela aut reprehensio cognita sit.

IX. Quum autem pars esset & membrum collegii Mersburgensis Ecclesiæ, in quo non ætatis sed cooptationis tempore celeriter primas obtinuit, perquam libenter illo loco degere solebat; atque arbitrabatur quum valetudine se ibi meliore vti, tum esse animo alacriore & hilariore. Eam opinionem de consuetudine puerilis educationis manare plerique credebant. Feruebat iam contentio de præcipuis capitibus religionis, quæ præpostero studio & temeraria confidentia quorundam excitata atque aucta, vbi nunc etiam velle insistere, aut quo tandem euasura esse videatur, novit scilicet Deus, hominum quidem certe decernere potest nemo. Nam quum ioculares errores & ludibria quorundam impudentissimorum hominum, quorum audacia, auaritia, rapacitas in Ecclesia delicias faceret, cum detrimento maximo omnium mortalium, notata & reprehensa fuisset, mollissimo vt dicitur brachio, a quibusdam pia & iusta commotione dolentibus, mendaciorum nefario scelere sanctissimæ doctrinæ veritatem infirmari: ita barbaria & improbitas exarsit, & tanta insolentia pro falsitate contra veritatem propugnauit, vt prœlia maxima & conflictus acerrimi de principiis iis extiterint, quorum

nunc

nunc etiam meminisse pudet plerosque, tantum abest vt in defendendo perseuerent. Princeps autem Georgius quum ante oculos & in conspectu haberet non modo rituum euersionem, qui vsu & notitia corroborati essent, sed cunctæ administrationis Ecclesiasticæ conversionem, patefacta corruptione doctrinæ & vitiis indicatis, neque fugeret eum quid turbarum & miseriæ ex ea re euenturum consecuturumque esset: quia tamen & cogitando, & quærendo ex aliis, & cum bonis doctisque ac piis communicando quæ sibi in mentem venissent, compertum atque exploratum habebat, veritatem doctrinæ cœlestis & præconium Euangelii partim obscuratum superstitione, partim calliditate deprauatum sic esse, vt non dissimulari errores ac imposturæ etiam quædam neque tegi posse diutius viderentur; re anxie considerata, & inprimis cum optimo viro & homine fidelissimo Georgio Helto deliberata, omnia negligenda & posthabenda veritatis confessioni & assertioni, & euidentem atque perspicuam interpretationem sacrarum literarum, speciosæ opinioni & ostentationi catholicæ consensionis proponendam esse statuit. Quum quidem intelligeret, deprauationis aut lapsuum aduersus sincera & recta neque valere vllam consensionem neque nominari oportere. Statim

tim

tim enim a primo quidem initio a veris falſa diſſentiunt & recedunt, ſed non ſtatim quantum diſcrepent manifeſtum eſt, id quod, vt in itineribus diuerſis, procedendo magis apparet, donec tandem ita procul illa disiungantur, vt ad plane aliena & abſurda digresſio abducat.

X. Diſſeruit iis de rebus optimus & religioſisſimus Princeps cum magnis etiam viris, quorum aliquos argumentando (quod animo illi eſſent ſimplice & probo) eo perduxit, vt non tam falſitatis doctrinæ correctionem quam offenſionum nomine improbarent. Nam negari non poteſt, aduerſantibus emendationi capitibus & potentibus, in vulgi exultatione & applauſu, inque libertatis auida vſurpatione, nonnulla facta perpetrataque fuiſſe, non ab omni crimine & culpa remota. Et norunt prudentes homines, quanto cum periculo conſtituta moueri ſoleant, vt prouerbium etiam prohibeat καὶ κακὸν κινῆσαι, τό γ' εὖ κείμενον, id eſt, toleranda peccata aliqua Reipublicæ, neque in hac ruinoſa eſſe conuellenda. Sed quoties mens contemplari & intueri diuinas ſubiectiones cœpit, vſque adeo non curat rationis propriæ dictata, vt etiam quum ſtulte atque peruerſe ſentire de maximis rebus, tum publicam priuatamque rem interdum perperam & male gerere videatur. De quo diſputare eſſet longum, & a nobis fieri plus ver-

verborum in præſentia non eſt neceſſe. Georgium quidem certe Principem, ad aſſentiendum iis, quorum ſententiam tanquam abhorrentem ab Eccleſiæ vſu condemnari videbat, non fuiſſe impulſum fructu aut gloria nouitatis, manifeſtum eſt. Quid enim illuſtrisſimo loco nato, & ingenii doctrinæque laude ſumma perfruenti, defuit ad ea conſequenda, quæ opum abundantia dignitateque honorum pulcherrima & amplisſima habentur, præſertim ingreſſo iampridem quaſi curriculum ſplendoris atque potentiæ Eccleſiaſticæ? Quin ille potius & famam atque exiſtimationem & rem ac fortunas omnes in diſcrimen vocari ſenſit, quum vitæ quoque & ſalutis pericula conſtantiæ in aſſerendis & confitendis iis, quæ vera per ſe certa fixaque erant animo ipſius, impendere appareret. Sed de his eo breuior eſſe debet humanæ coniecturæ oratio, quod moderetur & dirigat talia conſilia actionesque peculiariter æterni Dei numen; quod quale ſit, ingenii noſtri acies ſua vi nunquam perſpicit, & alio ad hæc contemplanda lumine opus eſt, quam quod in mente ratione que hominis eſſe ſolet aut poteſt clariſſimum atque fulgentisſimum. Accenſa autem lux eſt veritatis cœleſtis ſermone Dei, in tenebris mundi huius, & propoſita ad omnium illuminationem in natura noſtra, quam Filius Dei indu-

induens corpus humanum ſibi adiunxit. Eamque intuentes non aberrant: auerſantes autem, aut conniuentes, in maxima mala & interitum ipſum deferuntur & ruunt. Verum de his & aliorum proprium eſt diſſerere, & occaſio alterius argumenti debetur enarrationi, non inculcandæ huic ſcripto. Attexamus igitur ſupra expoſitis ea, quæ ſunt reliqua.

XI. Quum mortuus fuiſſet Epiſcopus Mersburgenſis tertius a Principe Adolfo, ita res tulit, vt ſucceſsione legitima & prius obſervata ſuffragatione collegii, Epiſcopus ſtatim fieri crearique non poſſet: commiſſa tamen fuit ordinaria rei Eccleſiaſticæ cura & quaſi diſpenſatio Principi Georgio. Quod ille imponi ſibi onus vt ægre difficulterque paſſus eſt, ſic & in ſuſcipiendo pietati morem geſsit, & perferendo præſtitit fidem ſtudiumque aſſiduitatis & laboris immenſi. Atque iisdem fere temporibus Georgius Heltus deceſsit, claudens vitam in terris ſuam fine optato & felice, inque veneratione Filii Dei & ardentibus precibus reddens animam ſuam æterno Deo. Huius migrationem, ſua quidem ille cauſſa, grauiſsime tulit, & eo caſu acerbiſsime eſt Princeps perculſus, (nam cum ipſo præclare actum eſſe intelligebat & lætabatur) & priuatum ſe eſſe tali viro, illo ſtatu rerum ſuarum,

dolenter sæpe questus, non tam fatum ipsius quam suam orbitatem deplorauit. Omnibus autem pietatis summæ officiis mortuum prosecutus, quum monumento ornari sepulcrum, tum cætera, quæ se velle testatus fuerat, fieri curarique iussit. Instruxerat Heltus bibliothecam copiosam & amplam, inque illam patrimonium facultatesque suas impenderat. Eam cupienti Principi libenter reliquit, petiit tamen vt suis propinquis etiam hoc nomine certa pecunia persolueretur; & vt collocaretur altera quædam pecunia, de qua singulis annis in sua patria adultæ & pudicæ virgini paupercülæ mediocris summa in dotem penderetur. Quum quidem ipse cælebs sine omni non modo crimine, sed suspicione etiam libidinis, consenuisset. Hæc Princeps executus est statim summa fide & liberalitate se digna. Ac paullo post multo vehementius & cupidius præsentiam illius cœpit desiderare, quum post obitum Martini Lutheri (quo autore & doctore veritatis cœlestis doctrina in Ecclesias & Scholas reuocata, & præconii Euangelici vox, post diuturnum silentium & represſionem, clarius & plenius sonans emissa fuit) ea negotia Rempublicam conturbarunt, quorum quum omnibus bonis recordatio acerbissima & tristissima sit, non est quasi agitanda expositione nostra communium calami-

tatum mœſtitia. Quas quoties reminiſcor,& cohorreſco tota mente,'& deploro fortunam patriæ. Cui quum offerretur omnium rerum expetendarum præclara copia, vt & opibus & viris florere poſſet, & quum virtutis tum ſapientiæ eruditionisque laude atque gloria præſtarecæterisn ationibus; ſubito caſus quidam hanc iecit in maximum & præſentisſimum omnis proſperi euentus certamen atque diſcrimen, vt deuenerit in eas aſperitates atque anguſtias rerum omnium, vnde quo pacto aut quando emerſura ſit, humana ratione & prudentia conſtitui definirique non poſſe videatur. Nam & exitialis tumultus (causſis bellorum aliquantisper diuina magis benignitate quam voluntate hominum retardatis) tum erupit, & perniciofa arma expedita, & diſtracta ſtudia alienatique animi fuerunt, non modo popularium ac ciuium, ſed conſanguineorum & naturæ necesſitudine deuinctorum. Sed quum pudore tum dolore prohibeor, quominus vrgeam mentionem turpitudinis & detrimentorum gentis noſtræ; & patriæ clades atque ignominiam, quoniam auerti non potuerunt, obliuione obrui poſſe optarim, vt noſtra propria iſta mala & dedecora ſint, neque quicquam de his ad poſteritatem deriuetur. Quapropter hactenus attigiſſe illa incurrentem narrationem noſtram ſatis ſit.

XII. Erat ea tempeſtate in ſanctisſima & his regionibus ſalutari curatione occupatus Princeps Georgius. Quos poterat, iuuabat aut conſulendo aut re, cæteros aut conſolando erigebat, aut docendo inſtruebat. Onera autem, quibus iam opprimi cernebat partiam, alleuabat pro viribus. Nam & graſſantis quaſi peſtis impetus ſi frangi poſſet & procesſio impediri, tentabat atque conabatur omnia; & ſpe opinioneque eum fruſtrante, ad functionem muneris ſui & Eccleſiaſticam curam conuertebatur, quum ad populum ipſe concionando, tum diffluentem cœtum Eccleſiaſticum recolligendo, tum etiam (iam omisſis vel abiectis potius ſolennibus ſacrorum ceremoniis) inſtituendo vbique ritus cum veritatis doctrina & vſu religioſæ antiquitatis conſentaneos, qui in hodiernum vſque diem ſeruantur atque durant. Non autem is erat Princeps Georgius, qui non neceſſariis mutationibus delectaretur, quiue gauderet nouitate. Ac potius, nota ſibi & vſitata libenter & ſtudioſe retinenda ducebat, neque quicquam non modo temere mutandum, ſed ne omittendum quidem eſſe cenſebat, in quo non impietas aliqua hæreret, vel quod non abhorreret a doctrina veritatis cœleſtis. Quumque putaretur eſſe nimis deditus ceremoniis, de iis, quæ oblata eſſent, quoque tempore accurate quum ad Lu-

therum ipſum, tum alios, referre conſueue-rat, vt omnia ſemper incepta & facta non modo veris rationibus, ſed præcipuorum etiam virorum autoritate, defenſa munitaque habuerit. Quid autem hoc profuit? Quum reperti ſint, qui illum quaſi parum fortem & ſtrenuum propugnatorem Euangelicæ doctrinæ accuſarent, & quicquid egiſſet inhumaniſſima cenſura carperent, ac pene cruentis notis deſignarent. Erant in Germania res illa tempeſtate confuſæ & turbulentæ. Nam & Cæſaris potentia formidinem incutiebat omnibus, & multis in locis quædam paullo ante conuulſa inſtaurabantur, & ad formam priorem ac ſtatum veterem pleraque reducebantur. Inter hæc aliqui omnia quæ gerebantur vituperare, & vehementibus animis refragari quietis conſiliis, neque vllam ſummisſionem aut concesſionem probare. Id qua affectione ab vnoquoque factum ſit, neque ego pronunciare volo, neque de ſententia & voluntate vllius iudicium facere debeo. Sed res ipſa plane oſtendebat, partium in Republica diſſenſionibus excitari illas quoque magna ex parte alienationes, neque tam quid verum & rectum eſſet ſpectari, quam indulgeri inclinationi & fauori, quum cauſſam quampiam aut hominem aliquis eſſet ſecutus. Itaque non hoc agebatur, vt certo res cognoſceretur, neque in-

coruptum vt fieret iudicium de compertis,ſed ab iis,quos aduerſarios vnaquæque factio ſe habere credebat, quicquid diceretur aut fieret,id inclementer & ſæuis inſectationibus exagitabatur. Colligebantur autem curioſe vndique rumuſculi, & indicationes multæ leues atque inanes, de quibus vanisſima & inconſentanea permulta in vulgus ſpargebantur; cuius aures ſemper obtrectationibus & probris patent, quodque iis facile capitur quæ ſuſpicioſe & maligne declamitantur. In hoc enim & imperitia & contumacia & peruerſitas plurima ineſt, & vt ait Pindarus: τυφλὸν ἔχει ἦτορ ὅμιλος ἀνδρῶν ὁ πλεῖστος. Vt autem ſi coloretur ſpeculum, verbi cauſa, minio aut cœruleo, omnia quæ apparent eodem colore conſpiciuntur, ita animus oblitus inductionis perſuaſione, ſecundum hanc iudicat atque pronunciat. Tantum autem valet, ſi quid arripuit ſtudium & propenſio, aut reiecit faſtidium & maleuolentia, vt non modo tunc conſideratio omnis excludatur, ſed errori etiam pertinaciter obtemperetur. Quale eſt quod de Ariſtide traditur. Quum enim de hoc ſuffragia inirentur decem annorum exilii, quæ teſtis perſcribi mos erat, venit vnus illiteratus ad Ariſtidem, & oblata teſta petit vt Ariſtidis nomen inſcribat. Interrogat Ariſtides, numquid mali ab hoc ipſi aut damni datum ſit? Immo,

mo, inquit ille, ne noui quidem hominem, sed fama & vociferatione aliorum moueor, & celebritas nominis odiosa est.

XIII. Plausibilis autem erat maxime ad nostratem fere multitudinem infamiæ notatio, qua aliqui *Papistici* nominarentur. Atque id obiectum cui foret, eius statim existimatio ita lædebatur, vt de ipso e vulgo vix quisquam deinceps aliter quam de homine deterrimo sentiret. Neque negari potest aut debet, quin istud genus, dominationis & principatus cuiusdam alieni occupatione in Ecclesia insolens & superbum, quum doctrinæ cœlestis puritatem contaminarit, tum morum sanctitatem & seueritatem disciplinæ sustulerit atque violarit, vt illius societas & commercium iis qui in fide Jesu Christi permanere voluerint, magnopere vitandum fugiendumque esse videatur. Sed non est tamen etiam laudanda ferocia & iniquitas eorum, qui hoc conuicio, de quauis similitudinis specie, aliquos, quos oderunt aut a quibus se separauerunt, statim adoriuntur, & hos conantur ad vulgus reddere inuidiosos. Atque mihi hoc loco, quid quidam vir honoratus & doctus dixerit, referre libet. Qui quum aliquando de mutata pictura imaginis Jesu Christi in alteram priscæ historiæ Abrahami, vt videor meminisse, interrogatus esset, ecquid

placeret consilium? Mihi vero, inquit, valde displicet. Quamobrem autem, inquit alter, displicet? an tu veterum patrum effigies exprimendas non putas? Non hoc, inquit ille, ego dico: sed de Christi priore imagine agnosci potuisse, quod iste cœtus esset nominis Christiani. Idem in hyeme, quodam querente frigus esse molestum pedibus; Quin tu, inquit, super calceos soleas inducis? quumque ille respondisset: morem eum esse Papisticum; Age igitur, inquit, si, quod mirifice ab istius generis consuetudine abhorreat, sequi cupis, non pedibus sed capite insistere velis. Hæc si venusta esse & vrbana aliquis forte non existimet, certe neque infaceta sunt, & ineptias istas immodicæ vehementiæ hac in parte notando opportune obiurgant. Atque hæc commemoraui, non vt pro optimo & sanctissimo Principe dicerem, qui sine defensione non modo purgatus bonis omnibus, sed eam quoque laudem & admirationem adeptus esset, quam alius in nostra gente nemo: sed ista quasi disputatio hoc vult efficere, vt ieiuni & angusti animi & maleuolentiæ prauitas (quæ interdum admodum est occulta) excutiatur, vtque & huius talis Principis, & aliorum quorundam egregiorum virorum, pietatem, sapientiam, virtutem, labores, opera, pro sua quisque parte imitari atque sequi, quam inuidia

pre-

premere aut odio insectari malit. Magna autem iam profecto est penuria grauium, constantium & fortium virorum, qui neque temere quicquam commouendum esse statuant, neque se magis diligant & pluris faciant, quam salutem & dignitatem Reipublicæ; quique difficilia & dura, si necesse sit, tolerare ac perferre valeant, & non tam reluctando aduersis tumultuentur, quam patiendo sæpe magna mala auertant, vel certe mitigent. Errant enim magnopere, qui fortitudinem putant esse præposteram, vel etiam præcipitem audaciam & impetum animi concitati; quum hæc ipsa revera sit timiditas atque formido, quæ impendentes molestias, & ea quæ metuuntur incommoda, effugere aut differre, ruendo & moliendo omnia, conatur atque gestit. Sed redeo ad rem.

XIV. Tempora illa erant difficilia & dura. Deque religionis cultu tractabantur atque promulgabantur ea, quæ Germaniam quasi terræ quodam horribili motu concusserunt. Aliis igitur in locis exultare & gaudere homines, aliis contristari & dolere, aliis trepidare & metuere, aliis fremere & tumultuari. Atque erant sane negotia eiusmodi, vt maiorum dissipationum caussas multiplices complecterentur, siue hoc errori & inscitiæ aliquorum, seu etiam malitiæ & peruersitati adscribendum esse videatur. His Georgius quoque

Princeps, qui in Ecclesia præcipuo loco curaret, quin implicaretur cauere non potuit. Verum quemadmodum neque conscius aut particeps aut adiutor ille, vllius fraudulenti, impudentis, mali, perniciosi consilii, neque deprauationibus aut corruptelis vnquam assensus fuit: sic in illa difficultate & miseria, quum constantissime atque fortissime tum maxime religiose & circumspecte se gessit. Sciebat se autorem perturbationum illarum non esse, neque culpam sustinere suscitati vnquam belli, aut exorti dissidii, aut natæ offensionis. Quod reliquum erat, suum officium postulare ad Deum & homines animaduertebat, quasi morbo laborantes res communes non deserere: non quidem iis, a quibus mala immissa essent, inseruientem, sed saluti & incolumitati publicæ consulentem, & in id incumbentem, vt si depellere incommoda & detrimenta non concederetur vniuersa, caput tamen & vita conseruaretur, & interitus atque exitium a corpore Ecclesiæ propulsaretur. Hoc sciebat & æterno Deo gratum acceptumque, & hominibus salutare, & apud bonos & incorruptos iudices sibi laudi futurum esse. Ideo perrexit vna cum aliis doctrina & pietate præstantibus viris in hoc spatio, nihil moratus quid ab inimicis & æmulis impedimenti inferretur proposito & studio optimo atque præclarissimo. Non

etiam

etiam fugiebat prudentiam ipſius, opinionum commenta, & vanitatem ſuſpicionum,& fabulas futiles, deleri die, & euaneſcere minimo interdum momento & puncto temporis, vera & recta durare in longitudinem, & indies magis ac magis corroborari. Atque his de rebus neque planius & apertius dicere, neque copioſius & argutius diſputare libet. Quod animus mœrore impediatur propter eas plagas, quæ inflictæ ſunt rebus communibus, peruicacia & inhumanitate atque præpoſtero ardore nimiaque vehementia quorundam, ſine cauſſa ſæuitiam adhibentium, & vulnera,quæ illigari potius deberent,infeſto vngue reddentium minus ſanabilia. Etiam arbitror multos iamdudum audaciæ importunitatisque pœnitere;aut ſi qui nondum intelligunt,quantum illa iactatione & inſolentia incommodi damnique publice priuatimque datum ſit,cum eorum petulantia atque furore inſaniat profecto, qui conflictari amplius velit. Multo enim ſatius eſt cedere quam congredi *Bacchæ bacchanti*. vt ait Plautus, cui *ſi velis aduorſarier,*

Ex inſana inſaniorem facies, feriet ſæpius:
Si obſequare, vna reſoluas plaga.

Si qui vero iam more impudentes ſunt,& ſcurrilitatis conſuetudine bella eſſe rentur ac ſalſa, quæ ſunt inepta atque deformia, illis ſane tanquam Clazomeniis lege Laconica ἐξέςω ἀσχημονεῖν.

tolerabat,& labores fortiter perferebat,& non defatigabatur vllo onere officii; ita ambitione penitus caruit, factionum plane hostis, & neque gloriam neque opes vnquam concupiuit. Atque illi,quam veluti spartam,secundum vetus verbum, fuerat sortitus, præfuit. Non, tanquam Apostolicam personam gerens, generalem animaduersionem sibi vendicauit, neque in aliorum quasi prouincias inuasit; quid ipse fecisset, præstandum sibi existimans, non notanda aut insectanda facta aliena. Sanauit, quæ potuit: in quibus medicinam superauit malum, illa tamen neque imperite secando, neque crudeliter laniando, plus mali intulit quam adiumenti attulit; tantum abest vt vel temeritate atque imprudentia, vel perturbatione & iracundia, noua & recentia vulnera fecerit. Docuit, legit, scripsit, consuluit, monuit, fideliter & vtiliter, quicquid potuit. Non labores fugit, non vitauit tædium, in omnibus iis obeundis, quibus Ecclesiæ & rebus communibus opera nauari posse crederetur. Denique sese exemplum præbuit boni pastoris, omnibus in partibus tam doctrinæ quam disciplinæ: quarum illam purissimam & sincerissimam, hanc integram, quoad licuit, & incorruptam præstitit.

XVI. Singulari autem attentione & præcipuo studio habuit conuentus eorum, qui in illa

illa regione præerant Ecclesiis. Quos & convocare stato tempore, & coram præsentibus verba facere solebat, sic illos vt quaque occasione necessariis subiectionibus instrueret, & emendaret comperta vitia, & præciperet quid facere quid omittere deberent. Tum deinde amanter complexus vniuersos, ita acceptos liberaliter & tractatos benigne, ad suum quemque gregem reuerti iubebat. De argumentis autem concionum quum ipse solicite cogitabat, vt idonea & temporibus, rebus, personisque aptissima deligeret, tum de illis absque simulatione referebat ad eos, quos doctos & bonos & communium commodorum amantes esse cognouerat: a quibus non modo æquo, sed grato etiam animo patiebatur admoneri se, & sibi aliquid vtiliter & recte monstrari. Perfecere tunc quidam, vt in liberam atque vacuam sedem Mersburgensem, non de collegio lectus, vt ante, Episcopus collocaretur, sed vt postularetur administratio alterius absentis. Quo tempore declaratum fuit religionis in hoc Principe studium, cum prudentia coniunctum. Vel potius apparuit, Deo illum esse carum, regenti voluntatem ipsius & moderanti animum, ne quid vel negligenter vel cupide ageret. Quum enim, Externi potestati suo suffragio Ecclesiæ administrationem committere vt dubitaret, maximis atque grauissimis ratio-

rationibus moueretur; veritus fuit ne ipse appetere illum principatum videretur, si eum, qui commendationibus eximiis producebatur, quasi repudiaret. Anxia admodum fuit his de rebus optimi Ptincipis deliberatio, atque animum nunc huc celerem nunc illuc dividebat, in partes rapiens varias perque omnia versans, quemadmodum de re multo leuiore Maro cecinit. Sed antetulit cunctis rationibus & rebus, custodiam veritatis cœlestis & gloriam æterni Dei. Itaque legitima & solenni attestatione distinxit atque definiuit negotium, professus se nemini obstare ad potentiam & principatum gubernationis ciuilis aspiranti; sed cuicunque hic locus ab illis, penes quos istud ius esset, assignaretur, eum se debita reuerentia obseruaturum esse. Ad præsidem vero & moderatorem rei Ecclesiasticæ quod attineret, se, nisi quem Euangelici præconii fautorem, & gnarum doctrinæ veritatis cœlestis, & ita animatum esse sciret atque nosset, vt huius puritatem custodire, neque consensioni sanctæ harum regionum refragari vellet, quo minus permitteret Ecclesiæ suæ præfici Episcopum, prohiberi conscientia officii & fidei, quam Deo & hominibus persoluendam sibi esse meminisset. Inque eo constantissime perseuerauit, quemadmodum actiones consecutæ & reliquus cursus vitæ ipsius demonstrat.

XVII.

XVII. Diligentiam quidem, qua vſus fuit in omnibus perpendendis, conſiderandis, exquirendis, ne eſſet vlla in parte aſſenſio temeraria aut præceps aut deuia, comprobant quum alia, tum perſcriptæ conciones, quas de grauibus & præcipuis controuerſiis ad populum vernaculo ſermone habitas putauit eſſe edendas. Quæ & leguntur & legentur ſemper ab iis, quibus cordi eſt veritatis perſpicua explicatio, magis quam litigioſa ſuperuacuæ contentionis loquacitas, aut etiam inanis ſtrepitus verborum orationis in conſentaneæ & turbulentæ, & multa quidem vndique quaſi corrogantis, ſed ita vt neque rerum cauſſæ, neque ſuſcepti negotii ratio, neque vlla argumentatio diſerte exponatur & demonſtretur. Tanta autem erat religio in Principe Georgio, vt, quum eum non fugeret, quanta eſſet humani ingenii ad lapſus & errata procliuitas, non ille ſatis haberet, ſi rationem & veritatem quæſtionis alicuius ſibi eſſe perſpectam arbitraretur; ſed quid veteres ſenſiſſent tradidiſſentque perquirere & plane rimari non omittebat. Ac magnopere lætabatur, ſi (vt in plerisque omnibus) animaduerteret, non diſcrepare illorum doctrinam a ſua, quam auderent imperiti & leues quidam nouitatis nomine reprehendere. Idem moleſte ferebat, præſidentes in Eccleſia tam negligentes atque ſocordes fuiſſe, vt ſan-

ſanctisſimam religionem, tantis præſidiis vndique munitam, non tuerentur atque conſervarent. Execrabatur etiam ambitionem atque cupiditates eorum, a quibus admiſſa vel etiam accerſita ſuperſtitionis auxilia eſſent, vt vulgi animis deuinctis atque captis, liberius & augere opes atque potentiam, & ſecurius voluptatibus vacare, & in luxu bene victitare ipſis concederetur. Atque hic non euerti neque deſtrui, ſi qua adhuc ſtarent, neque ruinoſa funditus exſcindi delerique, ſed fulciri ac ſarciri optabat. Non ille quidem vt falſa approbarentur, aut impietas disſimularetur, ſed vt hæc tanquam rupta aut contrita reſcinderentur, & quæ poſſent cohærere ea, vt conſuerentur potius, quam diuellendo lacerarentur. Neque aſſentiebatur ille vehementiæ & immodico ardori quorundam, qui inclementisſime inſectari aduerſarios, & omnia nota atque vſitata in odium ad vulgus rapere ſolerent. Præſertim quum videret, rebus mutatis interdum, neutiquam tam magno animo fortunæ iniurias perferri, quam ferociter & arroganter ſæpe aliqui locuti fuiſſent. Mouebat & hoc conſiderationem optimi Principis, quod non ignorabat, confidentiam in rebus ſecundis plerumque eſſe alacrem, tanquam equum de pabulo pleniore exultantem. Itaque dicere ſolebat, ſibi interdum venire in mentem,

op-

optandum esse vt metus periculorum semper aliquis immineret, rebus tamen saluis. Id enim vtile sibi videri ad curam & studium magis assiduum & attentum, tam in deprecando Deum, quam reprimendo quasi gestientis affectus animi impotentis & elati. Irritationes autem periculorum & violentiæ magnopere fugiendas esse censebat, quum ipse nequaquam formidolosus, ac potius meditando præuidendoque, quæ & possent accidere, & forti viro essent perpetienda, ad omnem vim & impressionem fortunæ paratus instructusque esset. Memorabat iis de rebus tradita historiis veterum, quæ infeliciter in hoc genere interdum fuissent tentata. Atque ego, inquit, si ferocem ac sæuum canem alligatum lacessere non desisterem, ille vero iracundiæ impetu concitatus prosiliendo vincula abrumperet, & me corriperet atque concerperet, quemnam obsecro nisi meam stultitiam ac proteruitatem accusare possem? fieretque hoc pacto, vt ad detrimentum & malum, quum ab aliis irrisio tum a me pœnitentiæ dolor accederet.

XVIII. Quum vero natura atque ingenium in hoc Principe esset optimum & ad omnem laudem idoneum, studium autem & industria hoc perfecisset, vt honestæ actionis nullius exempla non conspicerentur in ipsius vita; clementia tamen & moderatio & benignitas (di-

(dignisſima principe viro & illuſtrisſima virtus) potisſimum & clarisſime in eo eminere atque elucere viſa. Patientia quidem fuit & lenitas atque manſuetudo tanta, vt neque indignantem in aduerſis, (quæ eſt expertus aſperrima) neque iracundia incenſum, neque propter iniurias frementem, quiſquam viderit: quum quidem & generis & dignitatis & fortunæ excellentia, ſi commoueretur vehementius, reprehenſione eum liberare potuiſſet, &, ſi quando excedere extra modum videretur, in eo iuſtisſimi doloris perturbationem & communem imbecillitatem cauſſanti, ignouiſſent facile vniuerſi. At hic ne de pertinaciter quidem infenſis & maledicis obtrectatoribus queſtus vnquam eſt inclementer, aut impotenter ſtomachatus: tantum abeſt, vt vel verbo ipſe in aliquem atroce inuectus fuerit, aut de ore ſuo emiſerit orationem in alterum contumelioſam. Ac potius ea quoque, quæ in ſuam perſonam per ignominiam falſo dicta dicerentur, quum interpretando mitigare, tum contemnendo obliterare conabatur. Conſtantisſime autem perſeuerabat in iis, quæ vera aut recta eſſe perſpexerat neque vlli alteri magis quam ſuæ conſcientiæ fidebat. Interfuit multis magnis & grauibus, atque neceſſariis tractationibus, de quibus diuulgabantur plane hoſtiles increpationes,

de negotiis quidem, quæ erant in manibus, plurima temere effutientibus, ignaris tam consiliorum quam actionum omnium. Etsi autem grauiter molesteque ferebat clementissimus Princeps, illis fabulis multorum animos sauciari; tamen & diuini nominis atque numinis respectum, & publicam salutem, & exploratam vtilitatem, prætulit famæ existimationique suæ & rebus aliis omnibus. Atque ego vel admodum fallor, vel quamplurimorum vota talem timiditatem & tergiuersationem, qualis ab æmulis optimo & innocentissimo Principi obiecta fuit, exoptant, præ quorundam confidentia & excursionibus. Atque nunc maxime requirunt seueritatem placidi illius, & attentionem indulgentis, & autoritatem gratiosi, & obsequia veracis, & modestiam constantis, & cautionem fortis & viri & principis. Vsque adeo verum est, tum demum intelligere homines sua bona, quum, quæ in manibus habuere, ea amiserint.

XIX. Non tamen eodem modo sentiebat Princeps sapiens & pius, & loquebatur de omnibus. Sed quos crederet in profanitate esse improbos, aut oblitos officii sui & salutis aliorum præcipites ferri, & inconsulto atque amenter ruere, eos refutare verbis solebat grauius & interdum durius. Quos vel implicatos errore teneri, vel inscientes aberrare

a via,

a via, vel falli imprudentes arbitrabatur, eorum misericordia se tangi significabat, & deplorabat infelicitatem, & Deum orabat, vt ad veritatis cognitionem ipsorum intelligentiam voluntatemque conuerteret. Ac quodam tempore quum in sermonem his de rebus incidisset, atque aliquis recitasset de Plutarcho Themistoclis dictum: vt ex ferocissima sobole equestrium pullorum præstantissimi equi euaderent, si curarentur sedulo, sic ingenia elata ad summos laudis gradus ascendere; Quid, inquit Princeps, sapientia humana probet, non quæro, sed hoc mihi persuadet sacrarum literarum doctrina, abiectos a Deo erigi, & cor contritum atque spiritum afflictum non despici, quo ille castissime colitur, & hoc vt sacrificio acceptissimo inprimis delectatur: paruos, humiles, fractos, Maiestas, inquit, cœlestis omnipotentis Dei fauore benignitateque & misericordia complectitur. Recitabatur aliquando eruditi superiore ætate hominis gratulatio ad Paulum III. Pontificem Max. qui Deorum immortalium munere ad tantum fastigium euectus esse perhiberetur: ibi Princeps, Deum immortalem, inquit, quam non modo praua & mala, sed stulta quoque & incogitans est impietas? Ista tamen loquerentur ipsi vel garrirent inter se, non etiam diuulgarent & proferrent.

XX. De Iacobo autem Sadoleto quum forte verba in mentione hominum ordinis illius fierent,& recitarentur quædam de ſcriptis epiſtolarum &aliis huius; valde ſibi dolere oſtendebat naturæ minime peruerſæ ſeductionem, ſiue aliorum ſequentis ductum, ſeu propriæ rationis ſubiectionem. Atque ſperabat, ſi non fugeret inſtructionem veritatis, facili momento in viam illum rediturum eſſe; quod neque approbaret, atque potius magnopere vituperaret impietatem & ſcelera in re Eccleſiaſtica hærentia & implicata. Sed quantum eſt, inquit, mali in omni quæſtione, non videre neque cauſſas controuerſiarum, neque in quo quaſi cardine vertatur res de qua agitur, & argumentis incertarum dubiarumque ſumtionum confirmare ea, de quibus ambigitur? De illa enim licentia ſtatuendi & decernendi, deque non eccleſiaſtica ſed regia poteſtate principatus, iſte profecto deducit cætera. Quum aliquando, quid idem de ſatisfactione & purgatorio ſcripſiſſet, referretur; Hiccine, inquit, ſibi perſuadere potuit, penetraſſe intra ſenſum arcanum Pauli, quo ille epiſtolam ad Romanos compoſuit? Atque ſolebat tali oratione vti ad oſtendendum, quantum valeret opinionis error, & alios ad ſtudium religionis atque veritatis curam cohortandos.

XXI.

XXI. Ac animaduerto me narrando iam attingere interiorem & quasi priuatam vitæ consuetudinem Georgii Principis. Quæ fuit profecto eiusmodi, vt in ea optimarum disciplinarum & artium cultura admodum esset perspicua, & literarum cognitio veluti purpuræ nitor fulgeret. Prima quidem erat precationum cura atque opera. Etiam instituto illius ad epulas aliqua pars de sacris Scripturis recitabatur, & ipse inde memoria comprehendere solebat, de quo postea disputaret. Singularem autem Hebraicæ linguæ scientiam sibi parauerat studio suo. Itaque multa tum luculente explicabantur, & erant sermones pleni pietatis & venerationis æterni Dei. Nec non aut tam de Republica, quam priuatis negotiis, prudenter differendo, aut de studiis & literis erudite modo quærendo, modo suam sententiam ostendendo, vtilia & polita colloquia serebat. In cæteris vrbanitas quædam iocorum admiscebatur, in quibus neque quod dictu turpe esset, neque quod alterius famæ atque nomini maculam inureret, quicquam audiebatur. Ipse neque deierationes inter loquendum vnquam, neque execrationes, vel leuissimas, vsurpabat. Quod ideo narrandum duxi quia iam fere neque vehementer neque asseueranter dici aliquid putatur, nisi auctum religiosa confirmatione, aut increpa-

tione ſæua. Si qua ſententia præclara & dictum graue commemoraretur, mirifice cernebatur ille tunc lætari, præſertim ſi quid eſſet eiuſmodi, vt argumentationem prudentem inſtrueret, aut etiam complecteretur, quæ Græci ἐνθυμήματα & ἐπιχειρήματα nominarunt. Qualis hæc eſt Gregoriana: *Præſtat vinci bonis, quam malis vincere.* Cui auditæ pene applaudere viſus eſt. Itemque huic: *Nemo eſt curioſus quin ſit maleuolus.* Nam colligebat diſſerendo vere & prudenter, quare ita eſſe oporteret, quemadmodum illo dicto pronunciaretur. Memini aliquando hæc referri coram illo:

Prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur.

Paullo autem ante quæſitum fuerat de Socratis hiſtorici ſententia: *Honeſta & bona, vbicunque reperiantur, ad veritatem pertinere.* An dubium eſt, inquit Princeps, de illo ſic ſatis impuro ſcriptore, tanquam luto, hanc veluti gemmam excipiendam, & quaſi in veritatis aurum includendam eſſe?

XXII. Sed & ipſe ſententias multas præcipuas & memorabiles de animo ſapiente promebat. Quum de periculis horum temporum aliquando querelæ coram eo (ita vt ſit) vſurparentur, & fieri indies maiores diſtractiones

ones perhiberetur: *Non ego*, inquit, *tam adversationes metuo, quam inconsentaneam consensionem.* Solebat & hoc dicere: *valde optandum esse, vt quisque tam diligenter ad se respiceret, quam acriter inquireret in alios.* Sacram scripturam *fascias* appellabat, *in quibus* aiebat *inuolutum esse puerum Iesum, & nisi illis explicatis non posse hunc conspici.* *Contumeliosos & sæuos in alios, docere* aiebat, *quid conuersis rebus in se esset statuendum.* Dicebat: *minis & consumi magnam partem pœnæ, & admoneri vt cauerent eos, quibus illæ intentarentur.* Quum audiret aliquando narrari, dæmoniacam quandam interrogatam: quodnam esset peccatum maximum? exclamasse, *superbia;* Id quidem de mendace spiritu non discemus, inquit; sed verum esse oportet, quum Scriptura doceat: *Deum resistere superbis.* Memorabatur quodam tempore, multa esse euersa & abrogata, vsurpata olim perperam: *id quidem se probare* aiebat, *sed optare etiam, vt restituerentur & instaurarentur recte olim vsurpata.* Inter colloquia risus interdum admiscebatur. Atque delectabatur ipse fallaciunculis, quibus deceptum si aliquem videret, adiuuabat illius dubitationes seuero vultu, donec re intellecta communis existeret hilaritas.

XXIII. Cibo & potu pro conditionis & loci ratione, & corporis etiam habitu, vtebatur eo, qui a mediocritate non recederet, quum apud se nemini quicquam defieret. Quum autem de morbis valetudo infirmior, & corpus sua natura validum & dignitatis specie pulcrum, redditum esset debilius, atque in ætatis quadam adhuc viriditate quasi adhuc senilius, neque ipse tamen laboribus modum statueret, nonunquam languoribus conflictabatur. Ac proderat, si mane sudor eliceretur, tum enim grauedinis molestiam, quam sæpe experiebatur, sentiebat alleuari. Crebris inambulationibus vtebatur, ad quas assuefactus fuerat a magistro Helto, qui in illo genere esset pene immodicus. In talis vitæ spatio quum inchoasset annum quadragesimum septimum, post grauiores & periculosas magis tentationes morborum, in lectulum depositus, cunctis rebus ordinatis, & omnibus cogitationibus atque tota mente ad Deum conuersa, in confessione religiosa atque fideli, & imploratione Filii Dei, quem sanctissime coluerat, & cuius nomini seruierat omne studium ipsius, & precibus ardentissimis, vt sancti Spiritus agitatione fides & amor in Deum & spes salutis ac vitæ æternæ luceret continue in animo suo, ita tandem in mentione Jesu Christi placido fine acquieuit, sine vlla vexatione & concussione cor-

corporis & animi, XVI. Cal. Nouemb. anno Christi M D LIII.

XXIV. Atque sanctissimo & beatissimo illi nunc quidem, vt illustrissimo & reuerendissimo dum vixit, viro ac Principi, nihil accidit acerbitatis, ac potius felicitatem ipse speratam est consecutus. Ita enim euentum mortis eius interpretari nos decet, qua & cœlestem hæreditatem adiit consors Filii Dei, & opportuno tempore decedens, Reipublicæ & patriæ calamitates cernere atque deplorare desiit. Nos autem spoliatos tali viro ac Principe, esse in luctu ac squalore necesse est, requirentes consilium, fidem, sinceritatem, autoritatemque illius, difficillimo statu, & perturbatis rebus omnibus, & non dubiam ruinam minantibus. Sed nostram fortunam ferre, vt possumus, studeamus. Illum veneremur, &, quamuis migrauerit a nobis, & salutaris gubernationis reliquerit functionem, colamus memoria inclyti nominis & recordatione beneficiorum, & ita nostras, quibus angimur atque affligimur, curas ac miserias consolari sedareque conemur. Atque oremus Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum, vt ipso ducente & sequi possimus vestigia quæ in hac ille vita impressit, & in assertione fideli ac constante veritatis cœlestis & doctrinæ Euangelii decedentes, ad eum feliciter perueniamus, & recipiamur in communitatem

 per-

perpetuo colentium atque celebrantium vnum, verum, æternum, omnipotentem, iustum, clementissimum Deum, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, viuentem & regnantem sæculis infinitis.

AMEN.

Quia in Narratione hac Georgii Helti *facta est mentio, quo præceptore vsus fuit Georgius Princeps & Joach. Camerarius; haud abs re fore duximus, hujus & Phil. Melanchthonis nec non Mart. Lutheri ad illum scriptas Epistolas super ea morte consolatorias subjicere.*

* * * *

Reuerendissimo & illustrissimo Principi ac Domino,

DOMINO GEORGIO

Principi ab Anhalt, Ascaniæ & Bernburgi Domino, Ecclesiasticæ gubernationis Mersburgi adiutori, Domino suo clementissimo

S. D.

IOACHIMVS CAMERARIVS.

IAm cognoueram, vt suspicata fuit Clementia Tua, mortuum esse virum optimum, & pietate ac fide præstanti præditum, & veritatis maximum amatorem, *Georgium Heltuin*: quo

nuncio incredibili dolore ſenſi affici animum meum, quum redditæ mihi fuerunt literæ R.P. Tuæ, vna cum epiſtolis conſolatricibus. Ac neſcio quo pacto triſtiores euentus celeriter fama diſsipat, quaſi gaudeat malis alienis. Sed me quum T. R.P. literæ, tum ſummorum virorum epiſtolæ, conſolatæ illæ quidem fuerunt, omnem moerorem abſterſiſſe dicere non auſim. Iubet Achilles, vt opinor, apud Homerum, æquo animo ferre mortem eum, quem interfecturus erat ipſe, quod Patroclus ante mortem oppetiiſſet, vir illo fortior ac melior. Et ſapientes quidam, tam ad ſe quam alios contra mortis formidinem confirmandos, eum verſum, quem pronunciat apud Poetam conſolator ille, vſurpaſſe perhibentur,

κάτθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλῷ ἀμείνων.

Idque in omnem euentum triſtem valere volunt, vt hoc ſubjiciatur, neque primum, neque vnicum, neque indignisſimum aliquid accidiſſe. Sit ita ſane, & hac fatali neceſsitate ac miſeria hominum, nos, vt poſſumus, ſuſtentemus. Ego tamen ferreum eum eſſe puto, qui non grauiter commouetur morte eorum, quibus vel ipſe vel alii non abſque magno damno & malo ſuo carituri eſſe videantur. Vel ſi Stoicus aliquis ſua cauſſa dolere alterum non cenſeat oportere, quid affectioni tamen caritatis & beneuolentiæ amoris faciemus? quæ

non

non poteſt profecto non quaſi contrahi, quum ſe lacerari ſentit auulſione eius, in quo ipſa ſuauisſima deuinctione adhæſiſſet, vel potius concreta fuiſſet. Quod eo magis cordi nobis eſt, quo grauius accuſari etiam a S. Paulo ſcimus vitium ἀστοργίας, qui eſt animus expers humanitatis & huius, de quo loquimur, ſenſus: quum inter extremorum temporum peſtes & hanc nominet. Sed de hoc in præſentia verboſius diſſerendum eſſe non putauimus. Si quid autem in hoc caſu conſolari nos par eſt, ſubleuari debemus (& nos ſenſimus) pietate & conſtantia & fide hominis, quam ille ad vltimum vsque halitum præſtitit, & per quam reſignauit animam & vitam ſuam Saluatori Chriſto. Id quod & T. R. P. ſignificat, & ab aliis nunciatur. Hoc igitur leniat ac reprimat dolorem noſtrum. Non ſolum ideo, quia cum eo, qui felicem illum diem ſuum obiit, his præſertim temporibus impendentibus, de quibus qui ſit omnium prudentum metus manifeſtum eſt, præclare actum eſſe iudicamus; ſed quod reliquerit etiam piæ & Chriſtianæ decesſionis exemplum Eccleſiæ Chriſti. Quam & prodeſt huiusmodi piorum in fide Chriſti migrationibus, & veſtigiorum talium impresſione inſtrui atque edoceri; & hæc bona quaſi luculentæ hæreditatis, ſanctæ ac beatæ mortis, augent, locupletant, ornant. Me autem

tem & indoluiſſe præ cæteris omnibus, excepta tua Reuerendisſima Clementia, huius viri morte, & conſolatione indiguiſſe, non mirabitur, qui illius non modo erga me puerum ſtudium & fidem, ſed erga adultum etiam officia ſummi amoris cognouerit. Quæ omnia & ipſius de me crebris ac dulcisſimis mentionibus, & meis verisſimis prædicationibus, T. R. P. intellexit. Philippus Macedonum rex gratias egit diuino numini, quod Alexandrum filium ſuum naſci contigiſſet temporibus vitæ Ariſtotelis. Liceat mihi parua noſtratia cum illis ingentibus componere, & ad hoc exemplum agere gratias Deo, qui voluerit in *Georgii Helti*, optimi & ſanctisſimi & doctisſimi viri, diſciplinam me tradi, ad quem deductus a matre mea, fœmina nec imprudente & pia, atque commendatus illi vt filius, paterni animi affectionem ita ſum in hoc expertus, vt ſi ex ipſo natus eſſem, neque diligentius me cuſtodire, neque ardentius diligere, neque fidelius inſtituere potuiſſe videatur. Etſi autem ita me geſſi illo pueritiæ tempore, vt non pœnituerit eum vnquam vel opinionis de me, vel voluntatis erga me ſuæ; tamen in illa ætate ea officia grati animi, quæ meritus fuerat, perſoluere non potui. Poſtea autem, quum longo ſane interuallo in has regiones rediiſſem, memoriam quidem beneficiorum ipſius retinui ani-

animo meo, declarare autem neutiquam potui, partim munificentia tua hunc totum occupante, partim fortuna obſtante cupiditati meæ. Ita ille ſuo quidem tempore exceſſit terris, mihi autem quum immenſum deſiderium ſui reliquerit, tamen hoc cum Tuæ Clementiæ deſiderio comparatum paruum videri poſſit. Sed patiamur quieſcere ſanctiſſimi viri manes, qui profecto T. R.P. quum tam caram habuerit animo ſuo, dolere migratione ſua & affligi hoc caſu non vult, & me quoque putat luctum moderari debere. Quumque fide & religione plenum cor in vita ipſius multis grauiſſimis curis ſauciatum fuerit, poſtulat nimirum pietas illius, vt quaſi vulnera hæc deplorando refricare deſinamus, ita ne ipſius cauſſa, qui beatus ſit omnino, noſtra autem vt cum ratione & modo moereamus. Hic igitur iam finis ſit querelarum & lamentorum noſtrorum. Quum autem intellexiſſem, & gratum hoc futurum R.P.T. & deberi a me ſuperſtite officium iſtud mortuo, epiſtolas illas conſolatorias vna cum Epitaphio, quod R. P. T. Georgio ſuo curaturam ſeſe poni conſtituit, exprimendas dedi Typographo noſtro. Quod conſilium & quem laborem oro vt T.R.P. clementer approbet, & me, quemadmodum certe facit, vel Georgii Helti cauſſa, benignitatis ſuæ fauore conſtanter complectatur. T. R. P. ſalutem, di-

dignitatem, fortunas omnes commendo Christo Jesu σωτῆρι. Lipsiæ XV. Cal. April. anno MDXLV.

EIDEM.

S.D. Etiam ferrum apud Chalybes ait domari βίᾳ ἀνάγκης Euripides, neque hanc vllis medicamentis posse reprimi. Etsi autem πᾶν μὲν ἀναγκαῖον χρῆμ' ἀνιηρὸν ἔφυ, tamen faciendum hoc omnibus, ne nimium doleant, & vt studeant aduersos casus ἐναισίμως φέρειν. Sed hæc quum & aliis & mihi subieci, Princeps illustrissime, tum illud nihilominus recurrit, ῥᾷον παραινεῖν ἢ παθόντα καρτερεῖν. Quanquam autem me grauiter afflixerat nuncium mortis carissimi præceptoris & parentis mei Georgii Helti, tamen literæ Reuerendissimæ Clementiæ Tuæ doloris mei sensum quasi curatione reddiderunt acriorem. Verum cum illo est præclare actum, qui & vitam piam felici fine in Christo clausit, & memoriam nominis sui omnibus bonis reliquit. Ego mihi nunc in his regionibus externus & desertus videor. Et quum meam fortunam, tum vero tuam, illustrissime Princeps, non possum non deplorare. Tuam quidem eo magis, quo altiore & magis præcipiti in loco posita Excellentia Tua minus carere potest quasi fulciente & sustinente manu fidei ac prudentiæ. Profecto enim ille ὤλωλεν ἐπίσκοπος, vt Andromacha de Hectore

ctore ait, qui nullam partem miseræ & afflictæ Reipublicæ non respicere solebat, comprehensam cura & solicitudine sua. Quis nunc R.P.T. perturbatam consolabitur? quis hærentem expediet? quis in otio exhilarabit in negotiis subleuabit? cum quo Deum inuocans secretiores iunges preces? denique apud quem tristia ac læta depones? Quid igitur dicam non reperio, sed remitto afflictum animum tuum ad summorum virorum epistolas: nam φρενὸς νοσούσης ἐστὶν ἰατρὸς λόγος. Me quidem sustineo vt possum. Tuæ autem Reuerendissimæ Clementiæ respondissem statim postquam literas illius acceperam, sed subitò fui his diebus ægrotatione ita prostratus, vt mihi esset sæpe ante oculos fatum præceptoris mei. Nam λειποθυμίαι grauissimæ me in febre presserunt; sed fuit ἐφήμερος febris, & me spero morbo esse liberatum. Illustrissime Princeps, ita se res habet in hac vita, vt ait Tragicus,

Συμφορὰ ἐπ' ἄλλους ἄλλοτε πίτνει φανεῖσα θνατῶν.

Ferantur igitur potius aduersa, quam exagitentur indignando. Tuæ Reuerendissimæ Clementiæ gratias ago, quum me sibi curæ fore significat, neque dubito, quin aliquid beneuolentiæ tuæ deriuetur in me de communitate præceptoris nostri, quem scio Tuæ Reuerendissimæ Clementiæ fuisse carum ἴσον ἐῇ κεφαλῇ.

Si

Si quid autem poterit a me proficisci quo inseruiatur Excellentiæ tuæ, in eo non patiar vllo tempore desiderari studium meum. Bene valeat T.R.C. Lipsiæ III. Cal. April. anno MDXLV.

PHILIPPVS MELANCHTHON

EIDEM.

Quum hic nunciata esset mors viri optimi *Georgii Helti*, subita consternatione pene exanimatus sum: ac statim postea comperi, publicum esse luctum omnium honestorum nostri ordinis hominum, quod nemo non dilexerit eum propter eximiam virtutem. Meus vero dolor eo maior est, quod & amicitia inter nos fuit dulcissima, & quum mihi familiarius notus fuerit, magis intelligo, quantam eius interitu iacturam fecerit Respublica. Tuo etiam luctu moueor, qui illum & propter amorem quo eum complexus es, & propter Rempublicam desideras. Quoties iam in deliberationibus rerum magnarum sedens, ac locum, in quo respondere ac conferre sententiam solebat, intuens, eum requires? Etsi autem dolorem tuum adeo non reprehendo, vt probem etiam, & insigne specimen esse pietatis ducam: tamen præcepta eadem, quæ in cæteris magnis ærumnis nobis proponimus, hic

cogitemus. Desiderio nos affici nostrorum vult Deus, vult nos angi & dolere; nec illam toruitatem seu immanitatem potius, quæ nihil mouetur asperis rebus, seu propriis seu amicorum, probat. Ac Filius Dei sæpe expauit ipse, lacrymauit, & acerbissimis doloribus conflictatus est. Sed simul præcipit Deus, vt cogitatione voluntatis suæ & æternorum bonorum, quæ promisit suis, quos ex hac vita euocat, mœstitiam moderemur, & paullatim animos erigamus, ac illis potius hæc bona gratulemur, quam nostra iactura angamur. Non sumus ii, qui homines, vt pecudes, nasci & extingui tantum, vt ferunt vices materiæ, nec restare nobis aliam ciuitatem meliorem, arbitremur: sed vt in Ecclesia vox Dei nos erudiit, scimus iis, qui Euangelium amplexi sunt, æterna præmia proposita esse. Ardebat autem pectus Georgii amore Filii Dei, Domini nostri Jesu Christi, ita vt cætera in hac vita omnia duceret longe inferiora; & Euangelii propagationem studiose adiuuabat, & ad hoc decus adiungebat omnes alias virtutes, quæ in membris Christi esse debent. Quumque esset in dando consilio non solum prudens & fidelis, sed etiam felix, non dubito ei Deum adfuisse gubernatorem consiliorum & actionum. Nunc igitur euocatus hinc ad consuetudinem cœlestium, fruitur dulcissimis colloquiis Dei,

Chri-

Chriſti, Prophetarum, Apoſtolorum, immo & matris tuæ, & agit gratias cœleſtibus pro omnibus beneficiis, & non modo vitam tuam, ſed etiam vniuerſæ Eccleſiæ, quæ in hac vita ingentibus periculis exercetur, ſalutem Deo commendat. Quare gratulemur ipſi hunc portum, in quo lætus acquieſcit, & deſiderium eius leniamus recordatione virtutum ipſius, præſertim quum breui eum rurſus complexuri ſimus. Quoties de eo cogitabimus, gratias agamus Deo, quod Eccleſiæ tale ornamentum dedit, & ipſum celebremus, quod Dei dona ſua diligentia bene collocauit, & morum moderatione ornauit, & virtutes eius imitemur. His fere cogitationibus animum meum a luctu abduco: quas recenſui, quod hoc tempore, etiamſi te eadem remedia & noſſe & colligere ſcio, tamen hæc quaſi commonefactio non inutilis eſt. Si exempla etiam quærimus, Dauidi ereptus eſt amicus Ionathas, & multo ereptus eſt atrocius. Feramus igitur & nos, amicum a nobis aliquanto citius, quam vellemus, abductum eſſe, præſertim quum placide in complexu amiciſſimorum hominum iter illud ingreſſus ſit. Et vt Dauid petebat à Deo, dari ſucceſſorem idoneum Ionathæ in Republica; ita & nos petamus, vt Deus alium in Georgii ſtationem collocet, cuius & virtus & autoritas Eccleſiæ ſit ſalutaris.

Nam hac cura in hac paucitate bonorum gubernatorum valde nos affici decet. Et Filius Dei ſedens ad dextram æterni Patris inter dona, quæ dat hominibus, etiam pollicetur, ſe daturum bonos paſtores & doctores. Hunc oro toto pectore, vt te ſeruet incolumem, & accendat multorum pectora, vt feliciter ſeruiant Eccleſiæ. Bene & feliciter vale. Wittenbergæ D. IX. Martii anno MDXLV.

MARTINVS LVTHERVS EIDEM.

Gratiam & pacem in Chriſto. Migrauit igitur a nobis, clariſsime Princeps, *Georgius* noſter *Heltus*; migrauit magno ſui deſiderio relicto, & dolore noſtro. O Deus meus, in iſto tempore, quo nobis eſſet opus multis ſanctis viris, quorum precibus, conſiliis & auxiliis conſolaremur & foueremur, etiam reliquias iſtas in nobis tollis? Scimus, placitas tibi, o Deus, fuiſſe huius Georgii preces & operas, qui Filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ardentiſsime dilexit, ſtudioſiſsime coluit, & Eccleſiæ tuæ vtiliſsimus fuit. Ego ipſe certe plurimum in ipſius precibus fidebam, & conſolatione ſuauiter fruebar.

bar. Quanto magis tibi,clarisſimc Princeps, acerbisſimum vulnus inflictum credo illius diſceſſu, cuius tibi fuit conſuetudo ſuauisſima & ſincerisſima? Cum illo bene actum eſt,qui collectus ad patres ſuos,& populum ſuum,plurimos ibi & meliores inuenit, quam hic reliquit. Sed nobiſcum durisſime agitur, quum in iſta Sodoma & Babylone viuimus, vel mortificamur potius, & nobis eripiuntur tales Lothi & Danieles,quorum quo magis opera opus habemus, vergentibus rebus in deterius quotidie, hoc minor eorum copia nobis reliqua eſt. Sed conſilium Dei adorandum eſt, vt eſt natura eius, dum aliquid magnum, & quod ſpem excedit, facturus eſt, prius omnia annihilat & in deſperationem adducit, ſicut ſcriptum eſt: *Deducit ad inferos & reducit.* Hoc facit vt erudiat nos in fide, ſpe & caritate erga ſe ipſum, vt diſcamus inuiſibilia eius præferre apparentibus,&contra ſpem in ſpem credentes in ipſo hæreamus,qui vocat ea quæ non ſunt vt ſint. Quæ enim quis videt, quid ſperet? Deinde,vt & dilectio fiat fortis, vt mors,& æmulatio dura ſit, ſicut infernus: dum nobis aufert ſua dulcisſima dona,& oſtendit ſeſe prorſus inamabilem Deum, tunc maxime quum de bonis optime & amantisſime cogitat & ſolicitus eſt.Sic, ſic occiditur vetus homo, & deſtruitur corpus peccati. Quare,clarisſime Princeps,teipſum

consolare secundum opulentam mensuram cognitionis, qua tibi donatum est nosse Deum Patrem & Filium suum, & in operibus manuum suarum exercitatus es. Nos orabimus, vt Deus totius consolationis te roboret & firmet Spiritu sancto, donec illucescat & veniat hoc opus, quod in istis tentationibus iubet nos expectare. *Non enim ex corde*, ait Ieremias, *humiliat filios hominum.* Et Augustinus in quodam loco: *Non permitteret Deus malum fieri, nisi ex hoc melius aliquid elicere vellet.* Nos adhuc in carne sumus, ignari quid petere aut quomodo petere debeamus, hoc est, quid nobis prosit & optimum sit. Ille autem, qui potens est facere supra quam petimus aut intelligimus, pro nobis solicitus, plura & ampliora potest quam angustia nostri cordis ausit optare, immo cogitare. Sed ea de re non potest, nisi prius ea tollat quibus nos credimus carere non posse, aut magno malo & periculo carere. Exemplis Scriptura referta est. Adam & Heua spe magna de Cain ebrii fuere, mox vtroque filio orbati de tota re desperabant. Sed Deus, qui viuificat mortuos, & ex nihilo facit omnia, mox donat eis semen aliud pro posteritate nunquam defectura. Abraham de Ismaele sibi grandia promittit, Isaac de Esau, Iacob de Ruben; sed spes tantas omnes oportuit occidere, vt surgeret noua & æterna spes.

Et

Et nunc nos in hoc calamitoso sæculo prorsus omni spe destituimur. Sed speramus tamen in Deum viuum spe noua, facturum eum esse finem istorum malorum propediem, nec fallemur. Fidelis & potens est Deus, qui promittit, & facit. Lugeamus igitur nostrum carissimum *Georgium Helt*, quia defecit lux sua, vt Sirach loquitur: non sibi, sed nobis. Illi enim lux sua aucta & stabilita est in æternitatem, donec & nobis cum illo eadem lux nostra & hic deficiat, & illic perficiatur, per illum, qui est lux & vita nostra, Amen. In quo Celsitudo Tua quam optime valeat. D. IX. Mart.
MDXLV.

* * * * * * * * *

Philippi Melanchthonis Oratio de vita Principis Georgii, recitata a Georgio Maiore, quum gradus Doctoris Theologiæ conferretur Henr. Stenio, extat Tom. III. Select. Declam. Phil. Melanchthonis pag. 183. seqq, edit. Argent. 1567. & Zervestanæ 1587. *Jacobi Thomasii* Oratio etiam elegans de Georgio Principe Anhaltino legitur inter editas eius X. p. 198. seqq.

PHILIPPI MELANCHTHONIS epitaphium carmen, nomine Fratris IOACHIMI Principis in Anhalt, Comitis Aſcaniæ, Domini Serueſtæ & Bernburgi ſcriptum, quod legitur Lib. VI. Epigr. a Jo. Maiore recognitorum, & a Petro Vincentio editorum, Wittenb. 1575. additum ſepulcro in templo Deſſauienſi.

GEORGIO

D. G. PRINCIPI IN ANHALT, COMITI ASCANIAE, DOMINO IN ZERBST ET BERNBVRG, PRAEPOSITO MAGDEBVRGENSI ET MISNENSI, PIETATE, ERVDITIONE ET VIRTVTVM OMNI GENERE ORNATISSIMO, DEQVE ECCLESIIS ET POLITIIS HARVM REGIONVM OPTIME MERITO,

IOACHIMVS PRINCEPS
IN ANHALT
GERMANO FRATRI DVLCISS. CARISSIMOQ. S. LACRIMANS P.
PLACIDE PIEQVE MORTVO
XVI. CAL. NOVEMB. ANNO CHR. M D LIII.
QVVM VIXISSET ANNOS XLVI.
M. II. D. IV. H. XIV.

Prin-

Principis Ascaniæ nati de stirpe GEORGI,
Quem cernis, tumulus proximus ossa tegit.
Huic fuit ERNESTVS genitor, qui pacis amore
Promeruit patriæ totius esse pater.
Matris erat castæ Monsterbergensis origo,
Sincera coluit quæ pietate Deum.
Ascaniæ gentis virtus est clara triumphis,
Ordine quos numerant sæcula longa patrum.
Sed fuit huic fontes doctrinæ discere cura,
Quam nobis Gnatus tradidit ipse Dei.
Hoc ad Maiorum decus addidit inclyta facta,
Præbuit & patriæ commoda magna suæ.
Esdras ceu quondam populo ius dixit, & idem
Interpres Solyma legis in vrbe fuit.
Principis hic munus simul & Pastoris obiuit,
Ipsius & mentem rexit & ora Deus.
Iustificaque fide capiens tua munera, Christe,
Solius est cuius parta cruore salus;
Vera luce Deum agnouit precibusque vocauit,
Numinibus fictis mens inimica fuit.
Nec virtutum vmbras habuit, sed pectora rexit
Ipse Dei viuens assimilata λόγος.
Vrbibus in multis, flauus quas alluit Albis,
Et quas cærulei præterit vnda Salæ,
Agmina collegit Christum celebrantia, spargens
Pura Euangelii semina voce sua.
Fidus & ætati venienti testis vt esset,
De Christo patriæ publica scripta dedit.
Hic frater lacrimans IOACHIMUS condidit ossa,
Viuit conspectu mens fruiturque Dei.
O Deus; Ascaniam stirpem serues que regasque,
Nulla venit nobis, te nisi dante, salus.

Eiusdem Philippi Melanchthonis epigramma in imaginem GEORGII Principis in Anhalt, extat Lib. II.

ASCaniæ stirpis virtus est clara triumphis,
Ordine quos numerant sæcula longa patrum.
Cæsar in Adriaco quum gessit littore bellum,
Et fregit Venetas Maxmilianus opes;
Dux erat Ascania natus de stirpe RVDOLPHVS,
Fixit & in Veneto multa tropæa solo.
Nunc ad Maiorum decora hæc laus magna, GEORGI,
Accedit, vere principe digna viro.
Quod sic doctrinam reliquis virtutibus addis,
Vt verum celebres pectore & ore Deum;
Et Christi illustres ingentia munera scriptis,
Iustifica supplex quæ capis ipse fide.
Exemploque Esdræ populum dum iure gubernas,
Doctrinæ spargis semina pura simul.
Summe Deus, solus qui das felicia regna,
Ascanios fratres, te precor, ipse regas.

IOACHIMI CAMERARII duo carmina lugubria in Principis GEORGII obitum.

Græcum.

ΓΕΩΡΓΙΩ ΗΓΕΜΟΝΙ ΑΣΚΑΝΙΩΝ

ἀξιώματι ἱεράρχῃ, ἀνδρὶ σεβασμιωτάτῳ καὶ ἐπιφανεστάτῳ.

Σῆμα ΓΕΩΡΓΙΕ τοῦτο τεὸν, λαμπροκλεὲς ἥρως,
Εὐγενὲς ἀρχαίων ἔρνος ἀπ' Ἀσκανίων.

Καὶ

Καὶ γὰρ κεῖσ' ἀπὸ καὶ σὺ δέμας θέμενος χαμαλῆον
  Εἰσέτι γ' ἡλικίης ἄνθος ἔχων νεαρᾶς.
Καὶ μόχθοις μὲν κεῖνο καὶ ἀργαλέῃσιν ἄκαιρον
  Ἔσχε τέλος, νούσοις φθινόμενον, θανάτου.
Ἠδὲ φιλόχριστος ψυχὴ καὶ νοῦς ἱεράρχης
  Αἰθερίους πρὸς ἑὸν κύριον ἦλθε δόμους.
Ἔνθ' ἄμπαυμα πόνων εὕρηκε φυγὴν τε μεριμνῶν
  Ἐν δ' ἐτέθη κοίτῃ σῶμ' ὑπὸ γῆς μαλακῇ.
Ὄπου σάλπιγγος μένει βιεγέρσιμον ἦχον
  Πάντα τάφον νεκύων ἐκκενεωσαμένης.
Ἧς μὲν ἀφ' ἡγεμόνων θάλλον βλάστημα παλαιῶν
  Πρόσθ' αὐτοκρατόρων ἄμμιγα Σαξονικῶν.
Τούτοις γὰρ γένεος στέμμ' ὑμμετέροιο προσήκει
  Ἠδ' ἀρετῆς λῆξιν τοῖς δ' ὁμόφυλον ἔχει.
Νῦν τ' ἀρχαιρετίης ἐπιτάνδρου Καισαρεστιυκτου
  Κύριος ἦν ὡς πρὶν, εἴ γ' ἐθελήσαιθ', ὑμῶν.
Πρὸς δὲ σὺ θειοσεβοῦς θελγκωμ' ἱερώνυμον ἀρχῆς
  Χειρόφρονος τ' ἀρετὴν πιστὸς ἔθου κραδίης.
Δουλεύων ἠοῦ θεοῦ ἀϊδίου συναγωγῇ
  Ἐκκλήτῳ κόσμου τοῦδ' ἀφ' ἀμαρτινόου.
Ἧν πρῶτος ποιῶν συνάγει, ῥ' εὐάγγελον αὐτὸς
  Κήρυγμ' ὡς προβάτων πώεα πλαζομένων.
Καὶ νῦν τ' ἀντ' αἰνῶς ὑπὸ μισθωτῶν φιλοκερδῶν
  Λωβηθέντ' ἔφορου σῆς ἐκύρησε φρενός.
Θειολόγοιο φρενὸς, πάντων διαπρέακτος ἐσθλῶν,
  Μυστικάκου, σοφίης ἔμπλεω οὐρανίης.
Καὶ σπουδῆς ἔτυχεν φιλομόχθου χρησιμοεργοῦ,
  Πλείστους τ' εὐδρώσης σῆς ἀπόλαυσε χερός.

Οἴχεα

Οἰχομένου δὲ σέθεν δήμου θεσκλήτος ὅμιλος
  Χριστοσεβοῦς δεινῇ κεῖται ἐν ὀρφανίῃ,
Χήρη πένθος ἄγει δ' ἐκκλησίη ἐνθάδ' ἄληκτον,
  Ποιμαντικῆς τλήμων φροντίδος ἀμμορίῃ.
Τὴν αὐτὸς ποιμὴν ὦ Χριστὲ φύλαξον ἄριστος,
  Αὐτῆς ἐπισκοπέων σῇ περιβαιν' ἀγέλῃ.
Μηδέτ' ἔα λυμήνασθαι τῆδ' ὄχλον ἐρίθων,
  Μηδ' αὐτὴν σφετέρῃ φθίσθαι ἀτασθαλίῃ.
Οὐ σὸ Χριστὲ κλέος ζητεῖτ' οὐ δόξα θεοῖο,
  Οὐδ' οἴων ὄφελος τουτάκι πλαζομένων.
Ζητεῖται βροτέης κάλλος ψευδώνυμον ἀρχῆς,
  Κερδαλέαι τε τρόπων τέρψιες ἡδυβίων.
Αὕτη δ' ἀφραινέουσα πολυπλανὸς ἐκτεστάλαινα
  Ποίμνη ἀνηκέστοις φθείρεθ' ἑκοῦσα κακοῖς.
Φθείρεται ἡ ἐπίτριπτος ἑκοῦσ' ἀέκοντί γε θυμῷ,
  Ὃν παρὰ γὰρ λυχῆς φάρμακον ἐστὶ νόσου.
Οὐ ξυνίησι δὲ πῆμ' ἐλέθριον, καὶ ἕσπετ' ἄγουσι
  Εἰς μέρον σὺν ἐτύμοις ῥήμασι πειθομένη.
Ἄλλων δ' ἀφροδίησι νόοιο κακουχικὸν ἔθνος
  Ἐν ἀθέῳ σαρκὸς μαίνετ' ἐλευθερίῃ.
Καὶ βιοτῆς ἀνεπιπλήκτῳ μαλακῆς διαγωγῇ
  Πράττεθ' ὅπου λοιπῷ δρῶσιν ὅμοια λεῷ.
Νῦν ἄρα Χριστὲ βοηθείας προφανοῦς σέθεν ἔργον
  Λείψαν' ἐπὶ σφετέρης ὡς περιεῖν ἀγέλης.
Ὃς δὲ τεῆς πιστῶς καινὴν τήρησεν ἐφετμοῦς,
  Λειτουργοῦ παύσας σῶμ' ἴδιον καμάτου.
Πρὸς σ' ἄνα νῦν ψυχῇ κληθεὶς ἐντεῦθεν ἀπῆλθε,
  Τὸν καλὸν ἐν ζωῇ τῇδε δρόμον τελέσας.

Τηρή-

Τηρήσας καὶ πίστιν ἀγῶνά τε λαμπρὸν ὑποστὰς,
Νῦν τε δικαιοσύνης στέμμα κομισάμενος.
Χαῖρε πατὴρ ἱέραρχα διδάσκαλος ἐμπεδόμυθος
Ἥρνος ἀπὸ προγόνων εὐγενὲς ἡγεμόνων.
Καὶ δὴ ἀπ' ἀρχαίων κατάγων γένος ἐσθλὸν ἀνάκτων
Ἔξοχα δ' ὀρθολόγῳ γνώριμος εὐσεβίῃ.
Ὦ χαῖρ' αὖθι παρὼν ᾧ τ' ἄρ κήρυξας Ἰησοῦ,
Ἐν παραδεισιακαῖς ὄλβιε χαῖρε μοναῖς.
Ἐνταυθοῖ δ' ἔπεσι κραζόντων ψευδολόγοισι
Χριστὲ τεὸν μύθοις ῥῆμ' ἐνιπλεξάμενοι.
Οἱ δ' ἔπεσι κωκυζόντων φωνοῦντες ἀωρὶ,
Τολμῶντες Βλακικοῖς λεσχολογεῖν ἔπεσι,
Νικήσει γὰρ ἀληθείη τέλος ἠῢ λαχοῦσα,
Βλάσφημον δὲ θεὸς καὶ στόμ' ἀναιδὲς ὀλεῖ.

Latinum.

Reuerendiſſimo & Illuſtriſſimo Principi
ac Domino

DOMINO GEORGIO

Principi Anhaltino & Aſcaniæ Domino,
Antiſtiti Eccleſiæ Chriſti fideliſſimo,
qui Deſſauſæ D. S. O. XVI. Cal. Nouembr.
Anno Chriſti M. D. LIII.

ERipuit nobis Princeps tollente GEORGI,
Abducens terris te quoque morte DEUS:
Maiorum Aſcaniæ Princeps longo ordine gentis
Ex veteri illuſtri ſtirpe create Ducum.
Ex quibus, imperio qui præſit, rite creando
Septem habuere vnum ſecla priora virum.

Nemo

Nemo tibi similis, nemo pietate secundus,
Doctrina, ingenio, relligione, fide.
O Princeps, habuit quem desolata patronum
Christicolæ fidum turba pusilla gregis.
Cuius mens, fortuna, animus, ditio, bona, corpus,
Sunt impensa sacro cuncta ministerio.
Qui nunc heu patriæ decedis tempore quali?
Quando carere minus quæ tua posset ope?
Quam tua sustinuit bonitas, sapientia, virtus,
Et studii immensa sedulitate labor:
Ne faceret sæpe inclinata Ecclesia lapsus,
Neu premeret sanctam forte ruina fidem.
Te venerati dilexere boni, optime Princeps,
Te simul oderunt & timuere mali.
His etenim opposuit se constantissima virtus
Magni animi, & vigilans sollicitudo tui.
Nec tibi vis nocuit nec fraus, ad vtrumque parato,
Mente opus intrepida siue sagace foret.
Quo validum pectus? mare si quæ nauigat, omni
Tempore tranquillas puppis haberet aquas.
Qui vidit bellis nullum cessantibus hostem
Miles, hic an dicet forte cor esse sibi?
Crebra & sunt iniecta tibi, illustrissime Princeps,
Te pressere grauis pondera dura mali.
Illinc inimicitiis vrgentibus, vnde potentum
Immeritum variæ te petiere minæ.
Hinc inuidia te circumstante, malignæ
Rectis infestæ consiliisque manus.
Namque odium vt capiti, sic obtrectatio diras
Insidias famæ struxit iniqua tuæ.
Nil refert. Vincit tandem post omnia verum,
Et redit illustris nube cadente dies.

At

At nostros eat in tanta caligine, tanquam
Lucerna, ante, precor, vox tua, Christe, pedes.
Principis incessus vt rexerat illa Georgii,
Cœlestis monstrans cognitionis iter.
O Princeps dilecte Deo, cuius merita extant
In patriam inque alios maxima vbique, vale.
Cum damno qui nos quantoque dolore relinquis?
Dum miseris præsens subtrahis auxilium.
Sancte vale Princeps. Te nunc Ecclesia luget,
Et sibi morte gemit vulnera facta tua.
Felix sorte tua & cunctis defuncte periclis,
Aeternaque fruens prosperitate, vale.
Idem cœlesti Princeps in sede locatus,
Salue anima in Christi sancta recepta sinum.
Salue iterum ætheria sine fine beatus in aula,
Non magis humano subditus arbitrio.
Consors æternæ salue vitæ inclyte Princeps,
Pars immortalis prima sodalitii.
O salue atque vale. Sed tu nos Principe tali
Orbos, Christe, orbos ne tamen esse sinas.
Atque aliquo, quem tu scis, præstantissime Pastor,
Palantes pecudes ipse tuere, modo.

f.

IOACHIMVS CAMERARIVS.

